BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XVI
C
21
NAPOLI

XVI · C 21

Digitized by Google

INSTITUTIONES
JURIS CANONICI
IN TRES PARTES,
AC IN SEX TOMOS DISTRIBUTAE

Quibus vetus & nova Eccleſiae diſciplina & mutationum cauſſae enarrantur

A

XVI e 21

DOMINICO CAVALLARIO

JURIS CANONICI ET CIVILIS PROFESSORE

CONSCRIPTAE

In hac nova Panormitana Editione acceſſit

JUS SICULUM ECCLESIASTICUM

SINGULIS QUIBUSQUE JURIS CANONICI TRACTATIBUS ADCOMMODATUM.

TOMUS VI.

PARS II.

B. R. NEAPOLIS

PANORMI, TYPIS REGIIS, MDCCXCI.

CUM APPROBAT.

SUMPTIBUS ROSARII ABBATE.

Digitized by Google

INDEX

CAPITUM ET DOCTRINARUM

TERTIAE PARTIS.

De judiciis.

CAP. XX. De *judiciis & eorum ordine generatim*. pag. 1.
Judicii deſcriptio.
Judicia alia eccleſiaſtica, alia ſecularia.
Judicia alia civilia, alia criminalia.
Item alia petitoria, *alia* poſſeſſoria.
Judicium aliud ordinarium, *aliud* ſummarium.
Ordo judiciorum legibus praeſcriptus.
Cauſſae ſpirituales ſacris canonibus deciduntur.
Cauſſae civiles olim ab epiſcopis jure civili deciſae.
Inde canonibus judicari coeperunt.
Judicia canonica ordine legum pertractata.
Epiſcopi cauſſas civiles ſine ſollemnibus judicabant.
Epiſcopalis forus tricis forenſibus involutus.

Ordo judiciarius in foro civili ex decretalibus deſumtus.
Judicia certo tempore finienda.
CAP. XXI *De ordinario judicio civili eccleſiaſtico, in primis de in jus vocatione.* pag. 16.
In jus vocatio & citatio quomodo differunt.
Libelli deſcriptio.
Libelli qualitates.
Emendatio & mutatio libelli quando permiſſa.
Citatio alia ſimplex, alia peremtoria.
Decretum citationis nomen judicis debet cotinere.
Locus judicii quando in citatione exprimendus.
De die, quo reus apud judicem tenetur comparere.
Cauſſa citationis exprimi debet.
Citatio reo denuntianda.
Effectus citationis.
CAP. XXII. *De contumacibus.* pag. 27
Contumaciae natura ejusque ſpecies.
Poenae contra actorem contumacem.
Poenae contra reum contumacem.
Aliae contra contumaces poenae.
CAP. XXIII. *De exceptionibus, & mutuis petitionibus.* pag. 31
Exceptio definitur.
Exceptionum ſpecies.
Exceptiones quando proponendae.
Excommunicationis exceptio ſemper proponi poteſt.

De

De ſpolii *exceptione*.
Contra exceptionem opponitur replicatio.
Reconventionis deſcriptio.
Actoris & *rei reconvenientis par eſſe debet conditio*.
Reconventio intenditur apud judicem petitionis.
De tempore proponendae reconventionis.
In multis cauſſis non eſt locus reconventioni.
CAP. XXIV. *De litis conteſtatione*. pag. 41.
Conteſtatio litis ex *principiis juris Romani*.
Conteſtatio litis ſecundum decretales.
Poſitionibus lis plene conteſtatur.
Conteſtatio litis judicii fundamentum.
Effectus conteſtationis litis.
CAP. XXV. *De jurejurando propter calumniam*. pag. 46.
Jurisjurandi propter calumniam deſcriptio.
Jusjurandum malitiae.
Sacramentum de calumnia an neceſſario praeſtandum.
Qui jurant de calumnia.
De ſacramento in alterius animam.
Quibus in cauſſis de calumnia juratur.
Additio Juris Siculi.
Qua parte litis de calumnia jurandum.
CAP. XXVI. *De Probationibus*. 54.
Probationis deſcriptio, *ejuſque ſpecies*.
Semiplenae probationes non rejiciendae.

Quae

Quae in judiciis probanda .
Negantes propoſitiones qui probantur :
Cui probandi onus incumbit .
Propria oris confeſſio plene probat .
Litigantes poſitionibus debent reſpondere .
Numerus teſtium ad probandum neceſſarius .
Qui omnino vetantur eſſe teſtes .
Inteſtabiles in certis cauſſis .
Odia inter clericos & laicos quando coëperunt .
Teſtes citato adverſario recipiendi .
Jurati teſtes apud judicem dicant teſtimonia .
Teſtes inviti ad teſtificandum coguntur .
Inſtrumenta alia publica ; alia privata .
Quae inſtrumenta in judicio probant .
Qui publica inſtrumenta falſa demonſtrantur .
Definitio & variae ſpecies praeſumtionis
Vis probationum ex praeſumtionibus deſumtarum .
De jurejurando , quo probatio ſemiplena ſuppletur .
Probatio per ocularem inſpectionem .
Probationes certo termino faciendae :
De actorum publicatione . .
Cauſſae concluſio .
Additio Juris Siculi .
Regulae ſervandae per judicem in diffidio probationum .
CAP. XXVII. *De ſummario judicio eccleſiaſtico .* pag. 84.

Definitio ſummarii judicii .
Acta neceſſaria in judicio ſummario .
Quae acta in judicio ſummario omittuntur .
Cauſſae ſummario judicio tractandae .
CAP. XXVIII. *De veteri judicio criminali eccleſiaſtico* . pag. 88.
Criminale judicium olim accuſatione inſtitutum .
Accuſatoris conditio moresque inquiſiti .
Accuſator in crimen inſcribebat .
Accuſator in crimen ſubſcribebat .
Rei citatio .
Procurator pro reo non admiſſus .
Abſentes in contumaciam damnati .
Judicii inſtructio .
Numerus teſtium ad probationem neceſſarius .
Teſtium numerus, qui inde prodigioſus evaſit .
Veteris eccleſiae judicia defenſa .
CAP. XXIX. *De purgatione canonica & vulgari* . pag. 100.
Definitio & ſpecies purgationis .
Jure civili ſacramentum ſuppletorium *in criminibus ignotum* .
Purgatio canonica ex moribus chriſtianorum inſtituta .
Purgatio canonica veluti divinum judicium habita .
Clerici etiam canonicae purgationi ſubjecti .

Pur-

Purgatio canonica indicta crimine non probato .
In canonica purgatione adhibiti compurgatores .
Canonica purgatio per euchariſtiam .
Canonicae purgationis hodie rarior uſus eſt .
Species vulgariùm purgationum .
Apud ethnicos receptae mirae probationes .
Origo vulgarium probationum apud chriſtianos .
Syſtema Monteſquii de vulgaribus probationibus confutatur .
An Eugenius II auctor probationis per aquam frigidam .
In vulgaribus probationibus ſacri ritus adhibiti .
Vulgarium probationum vanitas .
Vulgares probationes deſuetae .
CAP. XXX. *De hodierno judicio criminali eccleſiaſtico .* 120.
Accuſationis deſcriptio .
Qui vetantur accuſari .
Accuſatio non fit per procuratorem .
Miniſter fiſcalis hodie in vindictam publicam accuſat .
Denuntiatio ejuſque natura .
Qui judicia *criminalia per inquiſitionem inſtituuntur .*
An jure Romano ſola inquiſitione de criminibus quaeſitum .
Probatio delicti in genere & in ſpecie .

De rei captura.
De rei citatione.
Abſentis rei procurator fere non admittitur.
An abſentes in contumaciam damnari poſſint.
De rei examine.
Teſtium contra reum productum repetitio.
Reo danda dilatio ad defenſionem.
Nova dilatio ad defenſionem reo non deneganda.
Tormenta in foro ſaeculari quando adhibentur.
Additio Juris Siculi.
Quaeſtiones reorum oppugnatae.
Vetus eccleſiae quaeſtiones in judiciis ignoravit.
Quaeſtiones qui in foro eccleſiaſtico receptae.
Confeſſio in tormentis facta eget confirmatione.
Tortus & non confeſſus ferme liberandus.
Additio Juris Siculi.
An ex indiciis indubitatis reus damnari poſſit.
CAP. XXXI. *De ſententia & re judicata.* 148.
Sententiae definitio ejuſque ſpecies.
Interlocutionem, non ſententiam judex poteſt revocare.
Sententia ex legibus proferenda.
Sententia proferenda ſecundum acta & probata.

Ex ſcripto ſententia proferenda .
Judex proferre ſententiam debet .
Judex ſedens pro tribunali ſententiam ferre debet .
De lingua , qua ſententia proferenda .
Sententia etiam ſuper acceſſoriis dicenda .
Rei judicatae definitio .
Sententia definitiva tranſit in rem judicatam .
Res judicatae non retractandae .
Quae ſententiae in rem judicatam non tranſeunt .
CAP. XXXII. *De ſententiae exſecutione .* 162.
Sententiae exſecutio quo tempore facienda .
Quis judex judicatum exſequitur .
Ordo & forma exſecutionis .
Additio Juris Siculi .
Extremum remedium contra judicatos eſt carcer .
Additio Juris Siculi .
De ceſſione bonorum .
Additio Juris Siculi .
Quibus competit competentiae beneficium .
Eccleſia contra reos invocat civilem poteſtatem .
CAP. XXXIII *De appellationibus .* 170.
Definitio & neceſſitas appellationis .
Appellationis ſpecies .
A ſententia epiſcopi appellabatur ſynodus provincialis .

6

A ſynodo provinciali major ſynodus non appellabatur .
Explicatur canon XII. Antiochenus .
In ſynodis finitae cauſſae juſſu principis retractabantur .
Appellationis ad Synodum dioeceſanam quando receptae .
Variae ſententiae de appellationibus ad pontificem .
In eccleſia Orientali olim pontifex non appellabatur .
Idem probatur ex ſynodo Chalcedonenſi & Juſtiniano .
In Africa olim appellationes ad pontificem non admiſſae .
Sententia canonum Sardicenſium .
Canones Sardicenſes in Oriente non recepti .
Canones Sardicenſes ab Africanis rejecti
Pontifices, bona fide canones Sardicenſes velut Nicaenos, citant .
Canones Sardicenſes in Hiſpania ſaeculo ſexto non recepti .
Canones Sardicenſes in Gallia ſaeculo quinto non recepti .
Exempla varia appellationum ad pontificem .
Quae tamen veras appellationes non videntur exhibere .
Canones Sardicenſes tandem in Occidente recepti .
Appellationes in cauſſis clericorum ad pontificem admittuntur ; & depoſitiones

nes epiſcoporum eidem reſervantur.
Ab arbitriis epiſcoporum in re civili tandem appellatum.
Jure civili a quibus ſententiis licebat appellare.
Jure decretalium etiam ab omnibus interlocutionibus appellatur.
Incommoda ex frequentia appellationum.
Appellatio ab interlocutionibus per Tridentinum reſtricta.
Differentiae inter appellationem a ſententia & ab interlocutione.
Quibus licet appellare.
Appellatio quomodo interponenda.
Quando appellare debet.
Tempus ad petendos libellos dimiſſorios.
Tempus introducendae appellationis.
De tempore, quo finiendum judicium appellationis.
Appellatio judicis, unde appellatum eſt jurisdictionem ſuſpendit.
Quoties provocare licet in una eademque cauſſa.
Appellandum judex ſuperior in eadem jurisdictione.
Appellatio gradatim eſt interponenda.
Summus pontifex appellatur, omiſſis judicibus intermediis.
Quando ſuperfluum eſt appellare.
Cauſſae, in quibus non recipitur appellatio.
CAP. XXXIV. *De appellationibus tamquam*

quam ab abuſu, ſeu de regia protectione 215
Definitio appellationis tamquam ab abuſu.
Cauſſae in quibus ab abuſu appellatur.
Appellatio ab abuſu multa habet propria
Et ſuſpendit juriſdictionem judicis, a quo appellatur.
Appellatio ab abuſu ubique alio nomine recepta.
Additio Juris Siculi.
Remedia capitulorum regni *in regno Apuliae.*
Regū eſt canones tueri contra violatores
Regum eſt contra vim cives tueri.
Exempla praeclara imploratae regiae protectionis.
Epiſcopi adeunt reges ad receptae diſciplinae tuitionem.
Satisfit objectioni contra regiam protectionem.
Magiſtratus majores judicant in cauſſis regiae protectionis.
Qui judicant ex forma capitulorum regni.
Omnibus licet regiam protectionem implorare.
Quibus caſibus concedenda regia protectio.
Quibus in cauſſis judicium ex regni capitulis inſtituitur.
Cognitio in cauſſis regiae protectionis eſt de plano.
Forma judicii in cauſſis capitulorum regni

Cur ex regni capitulis clerici citantur per edictum.
Magiſtratus in cauſſis regiae protectionis cognoſcunt de facto.
Effectus regiae protectionis manutenentia.
Quae tuetur poſſeſſores etiam in ſpiritualibus.
De remediis caſſationis *in cauſſis de abuſu.*
Concilium Tridentinum an obſtet remediis caſſationis.
Poenae contra judices eccleſiaſticos in cauſſis de abuſu.
Regia protectio hodie praecipue neceſſaria.
CAP. XXXV. *De in integrum reſtitutione.* 243
Definitio reſtitutionis in integrum.
Reſtitutio in integrum eſt remedium extraordinarium.
Cauſſae reſtitutionis in integrum.
Minores lubrico aetatis laeſi reſtituuntur.
Quibus in cauſſis minores reſtitutionem habent.
Quibus in cauſſis minores non reſtituuntur.
Reſpublica & eccleſia veluti minores habent reſtitutionem.
Reſtitutiones in integrum cauſſa cognita conceduntur.
Judices, qui in integrum reſtituunt.
Tempus, quo petenda in integrum reſtitutio.

Effectus poſtulatae & impetratae reſtitutionis .
CAP. XXXVI. *De criminibus eccleſiaſticis, & primum de apoſtaſia* . 256.
Eccleſia in foro interno in omnia crimina animadvertit .
Epiſcopi forum externum ad omnia crimina extendunt .
Diſtinctio criminum qua ratione inducta
Quid crimina eccleſiaſtica, civilia, communia .
Definitio apoſtaſiae .
Apoſtatae ultronei, qui ad ethinicos tranſibant .
Apoſtatae ultronei, qui ad Judaeos tranſibant .
De thurificatis, & ſacrificatis .
De libellaticis .
Idololatriae adjutores & fautores .
Idololatris olim etiam in fine abſolutio denegata .
Contrariae ſententiae exceptiones rejiciuntur .
Poenitentiae apoſtatis imponi ſolitae .
Apoſtaſia crimen publicum eſt .
De apoſtaſia ab ordine clericali .
De apoſtaſia a vita monaſtica ſeu regulari .
CAP. XXXVII. *De haereſi* . 275
Quid ſit haereſis difficile ex veterum ſententia definire .
Definitio haereſis .
Ut ſit haereſis adeſſe debet error in fide
Quae

Quae ab eccleſia catholica propoſita ſit.
Non eſt haereſis ſine pertinacia.
Soli chriſtiani rei haereſis eſſe poſſunt.
Crimen haereſis plene probandum.
Crimen ſuſpecti de haereſi.
Dubius in fide haereticus eſt.
Haereſis maximum crimen eſt.
Haeretici ab eccleſia ejecti.
Haeretici perpetuo deponuntur & a canone ſunt alieni.
Poenae per leges civiles in haereticos decretae.
Nonnulli haeretici per leges Romanas poena mortis affecti.
Omnes haeretici ultimo ſupplicio ſubjecti.
Religio excludere videtur coactionem.
Eccleſia moderatas coactiones in haereticos probavit.
Non eſt eccleſiae ſanguinem haereticorum expoſcere.
Leges ſanguinariae ad terrorem olim latae in haereticos.
Leges ſanguinarias numquam eccleſia probavit.
Haereſis Regum ſubditos a fidelitate non ſolvit.
De haereticis, qui ad eccleſiam catholicam revertuntur.
CAP. XXXVIII. *De ſchiſmate.* 301.
Definitio ſchiſmatis.
Haereſis & ſchiſma quomodo diſtant.
Schiſma internum.

Schiſ-

Schiſma externum.
De iis, qui eccleſiae Romanae communicant.
Cauſſae ſchiſmatum.
Poenae contra ſchiſmaticos.
CAP. XXXIX. *De Simonia.* 309.
Res ſpirituales gratis conferendae.
Quam frequens ferme omni tempore fuerit ſimonia.
Simonia crimen graviſſimum.
Simoniae variae ſpecies.
Notio rei ſpiritualis in cauſſa ſimoniae.
Simonia frequentior in ordinationibus & eccleſiaſticis beneficiis.
Pecuniae notio in cauſſa ſimoniae.
De munere a manu.
De munere a lingua.
De munere ab obſequio.
Sponte oblata in adminiſtratione ſpiritualium.
Omnis avaritiae ſuſpicio ab altaris miniſtris amovenda.
Simonia eſſe poteſt inſcio eo, qui accipit ſpiritualia.
Simonia tegitur larva pietatis.
Simonia tegitur larva honorarii, aut grati animi.
Et ſeparatione temporalium a ſpiritualibus.
De larva, qua vexatio redimi dicitur.
De epiſcopis, qui ante ordinationem tributum ſolvebant.
Poenae contra ſimoniacos ſecundum ve-

teres canones.
Depoſitio ſimoniacorum perpetua erat.
Collatio beneficiorum ſimoniaca omnino nulla.
Poenae contra ſimoniacos in nova diſciplina.
Indulgentia ſimoniacis conceſſa.
Auctoritas pontificis vitium ſimoniae non eluit.

CAP. XL. *De poenis & cenſuris eccleſiaſticis generatim.* 334
Eccleſia jure divino jus habet poenas infligendi.
Confutatur ſyſtema Boëhmeri de poenis eccleſiaſticis.
Natura poenarum eccleſiaſticarum.
Coactio eccleſiaſtica conſiſtit in boni privatione.
Poenae eccleſiaſticae in excommunicatione continentur.
Poenae eccleſiaſticae olim dictae cenſurae.
Eccleſia olim poenas civiles non irrogavit.
Recentiores canones poenas civiles minantur.
Poenae eccleſiaſticae a cenſuris diſtinctae.
Definitio poenae & cenſura eccleſiaſticae.
Jus infligendarum cenſurarum eccleſiae datum.
Irrogatio cenſurarum erat fori interni.

Sed

Sed in nova diſciplina pertinet ad forum externum .
Quis in nova diſciplina cenſuras irrogat
De cenſuris , quae a laicis irrogantur .
De legibus principum , quae excommunicationes minantur .
Qui cenſuris ſubjecti .
An magiſtratus & reges cenſuris obſtringi poſſint .
An mortui cenſuris eccleſiae ſubjecti .
CAP. XLI. *De excommunicatione .* 356.
Communio eccleſiaſtica in quibus conſiſtit .
Excommunicatio mortalis *ſive major .*
Excommunicatio medicinalis .
De eccleſiis , quae ſe mutuo excommunicabant .
De excommunicatione minore in nova diſciplina .
Propria excommunicationis & anathematis *notio .*
In nova diſciplina tres ſpecies excommunicationis .
Item excommunicatio alia ferendae , *alia* latae ſententiae .
Excommunicatio latae ſententiae veteribus ignota .
Effectus mortalis excommunicationis .
Excommunicatio etiam privat officiis civilibus liberis .
Excommunicatio privat omni civili commercio .
Poena eorum, qui excommunicatis communicant .
 Com.

Communicatio cum excommunicatis in certis caſibus permiſſa.
Vetitum commercium inducit minorem excommunicationem.
Qui excommunicati vitandi *in nova diſciplina.*
De excommunicatis Satanae traditis.
Excommunicatio mortalis eſt poena graviſſima.
Et debet irrogari ob grande crimen.
Crimen debet eſſe probatum & manifeſtum.
Excommunicationi canonica monitio proemittenda.
Canonica monitio excommunicationi juris adverſatur.
Excommunicatio irroganda poſt adhibita alia remedia.
Aliquando excommunicatione eſt abſtinendum.
De excommunicatione injuſta.
Ritus in proferenda excommunicatione.
Lata excommunicatio ceteris eccleſiis nuntianda.
Excommunicationes apud Judaeos.
Excommunicationes apud gentes.
CAP. XLII. *De interdicto.* 388.
Definitio eccleſiaſtici interdicti.
Variae interdicti ſpecies.
Cauſſae & ſollemnitas in irrogando interdicto.
Interdicta generalia veteribus ferme ignota.

Ge

Generalia interdicta non ſemper rationi congrua.
Effectus generalis interdicti.
Rigor interdictorum relaxatus.
Poenae contra violantes interdictum.
De ceſſatione a divinis.
CAP. XLIII. *De ſuſpenſione.* 397.
Definitio ſuſpenſionis.
Suſpenſio vel eſt ab officio, vel a beneficio, vel ab utroque.
Suſpenſio vel eſt in totum, vel pro parte.
Suſpenſio eſt cenſura, ſi infligatur in emendationem.
Vetus eccleſiae diſciplina de ſuſpenſione.
Suſpenſi dignitatem & beneficium retinent.
Cauſſa & modus ferendae ſuſpenſionis.
Poena in violatores ſuſpenſionis.
CAP. XLIV. *De abſolutione a cenſuris.* 405.
Cenſura non tollitur niſi per abſolutionem.
Forma abſolutionis cenſurarum.
Duplex abſolutio a cenſuris in nova diſciplina.
Quis relaxat cenſuras ab judice latas.
Quis relaxat cenſuras latae ſententiae.
Relaxatio cenſurarum ad cautelam.
Relaxatio cenſurarum cum reincidentia.
Relaxatio excommunicationis poſt mortem.
Relaxatio excommunicationis ob amicitiam cum Regibus.

CAP.

CAP. XLV. *De depoſitione, & reliquis poenis eccleſiaſticis.* 415.
Definitio depoſitionis, ejuſque nomina.
Depoſitionis ſpecies.
Qui degradatio diſtincta a depoſitione.
Judices depoſitionis clericorum in veteri diſciplina.
Judices depoſitionis in nova diſciplina.
Ritus depoſitionis.
Ritus degradationis.
Depoſitio ob *delictum irroganda.*
Degradatio ob quae crimina irrogatur.
Clerici depoſiti olim ad laicam communionem *redacti.*
Depoſitio perpetua eſt.
Clerici depoſiti olim curiae *addicti.*
Degradati traduntur magiſtratui puniendi.
Character degradatis aliquando impreſſus.
Poena canonica erat etiam regradatio.
Juniores clerici olim verberibus caeſi.
De commmunione peregrina.
Clerici criminoſi ſaepe in *monaſteriis inclusi.*
Carcer clericis in poenitentiam indictus.
De multis, quae in foro eccleſiaſtico irrogantur.
Eccleſia jure pellendi in exilium caret.
Explicantur vetera monumenta de exilio.

IN-

42

Digitized by Google

Digitized by Google

INSTITUTIONES
JURIS CANONICI
PARS III.
De Judiciis.
CAPUT XX.
De judiciis & eorum ordine generatim.

Judicii deſcriptio.

§. I. LEges in republica & canones in eccleſia nullius eſſent uſus, niſi per judicia ab dirimendas controverſias applicarentur. Judicii nomine venit legitima diſcuſſio inter actorem & reum apud judicem competentem litis finiendae vel maleficii puniendi cauſſa. Convenit haec definitio non minus civili, quam eccleſiaſtico externi fori judicio; nam in foro interno ex nova diſciplina tantum judex & reus judicio adſunt. Ita in quolibet externi fori judicio judex, actor & reus interveniunt; at certe judicia aeſtimantur & cenſentur a ſolis judicibus, qui juris, de quo partes experiuntur & concertant, diſceptatores legitimi ſunt. Jus enim, ut ait Tullius (a), judicii finis eſt; ex quo etiam nomen, ni-

(a) *Tull. in topic.*

nimirum quaſi *juridicium*, ut Caſſiodorus obſervat, late accepto judicii nomine etiam pro nuda cognitione, quam pedarii judices habent (a).

Judicia alia eccleſiaſtica, alia ſecularia.

§. II. Multae ſunt judiciorum ſpecies pro varia negotiorum, quae diſceptantur, indole, & pro varia, qua inſtituuntur, ratione. Principio judicium aliud eſt eccleſiaſticum, aliud ſaeculare. Eccleſiaſticum in foro eccleſiae diſceptat cauſſas eccleſiaſticas, ſive illae mere ſpirituales ſint, quae natura ſua ſubjacent eccleſiae cognitioni; ſive temporales, puta cauſſae clericorum civiles. Sed eccleſiaſticum de criminibus judicium in veteri diſciplina internum tantum fuit & ſacramentale; at moribus jamdiu receptis eccleſia judicat & ſacramentali ratione de criminibus omnibus, & externo judicio cognoſcit de criminibus eccleſiaſticis & cenſuras infligit (b). Saeculare vero judicium eſt, in quo apud ſaeculares judices cauſſae temporales diſceptantur. Utrinque veluti participat miſti fori judicium, in quo eccleſiaſticus, aut civilis judex, qui prevenerit, & cauſſam veluti occupaverit, cognoſcit. Haec miſti fori judicia, in legum & civilis imperii perniciem exorta, locum habebant in criminibus, quae religionem & rempublicam laedere videbantur, qualia adulterium, concubinatus ſo.

(a) *Caſſiod. variar. XI. Conf. Cujac. ad tit. decretal. de judiciis in princip.* (b) *Conf. dicta par. II. cap. 23. §. 4.*

ſodomia, ſacrilegium, crimen uſurarum. Sed moribus praeſentibus ferme nulla ſunt miſti fori judicia, tantumque apud nos ubi clerici *aſſaſſinii* rei ſunt, alteruter judex, qui captura praevenerit, cognoſcit (a).

Judicia alia civilia, alia criminalia

§. III. Praeterea judicia alia ſunt civilia, alia criminalia, omnia enim judicia aut diſtrahendarum controverſiarum, aut puniendorum maleficiorum gratia reperta ſunt. Civilia ad privati juris ſive commodi, & privatae injuriae perſecutionem ſpectant; criminalia vero ad publicae diſciplinae jam laeſae vindictam diriguntur. Ita actor in civili judicio ſibi conſulit, poenam pecuniariam, aut quod ſua interſit, petens ſibi dari: accuſator vero in criminali non privata ſua commoda reſpicit, ſed publicam vindictam, agitque ad poenam in publicae pacis violatae ultionem irrogandam. Sed eccleſiaſtica criminalia judicia natura & origine ſua non tam publicam vindictam, quam reorum poenitentiam & converſionem ſpectabant; ubi vero forum externum & judiciale ab interno ſeparatum eſt, poenae eccleſiaſticae a priſtina natura degenerarunt, & veluti ad publicam vindictam coeperunt imponi.

Item alia petitoria, *alia* poſſeſſoria.

§. IV. Judicium quoque dividitur in *petitorium*, & *poſſeſſorium*, ut receptis jam vocibus utar. Petitorium, quod *dominii litem* Paulus appellat (b), eſt in quo de proprietate agitur, vel

(a) *Concord.cap.III. n.*3. (b) *L. XVIII. D.de uſur.*

vel de alio jure ſeorſum a poſſeſſione, vel quaſi poſſeſſio eſt rerum corporalium, puta praediorum; quaſi poſſeſſio eſt incorporalium, uti ſervitutis, uſusfructus. Ita dicimur agere petitorio, ſi petamus hereditatem, vindicemus ſervitutem, vel de quocumque jure, puta eligendi, aut de dominio diſceptemus. Judicium poſſeſſorium, quod per interdicta jure civili exercetur, in ſola poſſeſſione verſatur, quaeriturque, utrum quis poſſideat an non; item de adipiſcenda, retinenda, aut recuperanda poſſeſſione, quaeſtione dominii ad maturius examen rejecta. Etenim nihil habet commune poſſeſſio cum proprietate (*a*), licet poſſit utrumque judicium cumulari. Separata vero quaeſtio de poſſeſſione praeſtat, ut poſſeſſione probata, adverſario incumbat probare jus ſuum in proprietatis judicio, quo non probato, res manebit apud poſſeſſorem (*b*).

Judicium aliud ordinarium, *aliud* ſummarium.

§. V. Sed a forma procedendi judicium aliud eſt *ordinarium*, aliud *ſummarium*. Illud actus omnes & ſollemnia, quae in judiciis leges praeſcribunt, ſervat tam circa ea, quae pertinent, ad intriſecam naturam judicii, quam circa ſollemnia. Hoc vero, omiſſis ſollemnibus, ea tantum ſervat, quae intriſeca judiciis ſunt, ea nempe ſine quibus de veritate & juſtitia non conſtat. Inde vero dictum videtur ſummarium, quod

(a) *L. XII. §.1. D. de acquirend. poſſeſſ., cap. III. IV. VI. ex. de cauſſa poſſeſſ. & propriet.*

(b) *§. IV. inſt. civil. de interd.*

quod in legibus Romanis ſaepe judices *ſummatim* procedere praecipiuntur (*a*). Haec diſtinctio ab jure Romano originem trahit, non quod ordinaria & ſummaria decretalium judicia per omnia judiciis Romanorum reſpondeant; ſed potius quod in multis judiciis Romani conſueto more & ſervato judiciorum ordine, in aliis rejectis ambagibus judicabant. Sane in jure Romano actiones occurrunt, in quibus conſueto more dato judice pedaneo ex formula praeſcripta procedebatur: & extraordinariae cognitiones, perſecutiones, vel actiones, in quibus praetor non dato judice pedaneo breviter & ſine ambagibus procedebat & decernebat.

Ordo judiciorum legibus praeſcriptus.

§. VI. Judiciales diſceptationes ordines procedere debent, confuſione enim obſcurantur potius quam explicantur partium jura. Ordo iſte *judicium* etiam dicitur, paſſim *proceſſus* audit; eſt vero diſpoſitio idonea actorum judicialium ſemet invicem praeſcripto modo ſubſequentium, ut in lite coram judice mota omnis confuſio evitetur, veritas eruatur, & ſuum cuique tribuatur. Et profecto ordo judiciarius eſt legibus praeſcriptus, judicisque eſt ordinem procedendi dirigere per interlocutiones, ne partes a tramite legitimo declinent (*b*): qua in re nihil ſuo ſenſu, ſed omnia auctoritate legum & canonum judex conſtituere debet. Hinc ſi juriſdictionis or-

(a) *L. V. §. 8. D. de adgnoſc. & alend. liber.*, *L. XV. §. 4. D. de re judic.* (b) *Cap. XIX. ex. de judic.*, *cap. XV''*

ordo pervertatur, nihil agitur, & omnia in irritum mittuntur. *Prolatam*, inquit imperator Alexander (*a*), *a praeſide ſententiam contra ſolitum judiciorum ordinem, auctoritatem rei judicatae non obtinere certum eſt*.

Cauſſae ſpirituales ſacris canonibus deciduntur.

§. VII. Quando autem judicia ad dirimendas controverſias & crimina punienda reperta ſunt, age, videamus, quibus legibus cauſſae eccleſiaſticae judicandae ſunt. Et certum eſt, cauſſas ſpirituales, de fide nempe, ritibus ſacramentalibus, delictis canonicis & ceteris hujusmodi ſecundum evangelium & ſacros canones debere judicari; res enim ſpirituales apud chriſtianos evangelio & ſacris canonibus innituntur. Hinc in antiquis conciliis in medio throno codices duo ſolebant collocari, evangeliorum unus, canonum alter, ut ad eos veluti ad Lydios lapides in explorandis fidei dogmatibus, & diſciplinaribus quaeſtionibus decidendis recurreretur. Inde etiam in conciliis ubi regularia judicia tractabantur, magiſtratus, qui ordini ſervando praeerant, diſcedebant (*b*). Ipſi principes hanc veritatem adgnoverunt, & toties profeſſi ſunt, negotia eccleſiaſtica ſecundum canones eſſe decidenda. *Quoties de religione agitur*, inquiunt Arcadius & Honorius (*c*), *epiſcopos convenit judicare, ceteras vero cauſſas, quae ad ordinarios cognitores, vel ad uſum publici juris per-*

(a) *L.IV.C.de ſentent.& interlocut.* (b) *Conf. ſuperius dicta cap. XIV.§.10.* (c) *L.I.C.Th.de religione.*

pertinent, *legibus oportet audiri*. Et Juſtinianus aperte habet, crimina eccleſiaſtica examinari & emendari *ſecundum ſacras & divinas regulas* (a). Quod vero qui in canones legibus confirmatos peccabant, duplici crimine ſe adſtringebant; hinc ubi judicio eccleſiae res judicatae erant, ſaepe partes ſuas civilis magiſtratus interponebat, qui legibus decretas poenas irrogabat. Et hoc ſenſu intelligendum illud, quod in veteribus monumentis ſaepe occurrit, negotia eccleſiaſtica ſecundum canones & leges eſſe judicanda.

Cauſſae civiles olim ab epiſcopis jure civili deciſae:

§. VIII. Quod vero ſpectat civiles & pecuniarias cauſſas, quae judicibus eccleſiaſticis principum privilegio addictae ſunt, eae in veteri diſciplina ex legibus civilibus judicabantur. Certe in veteribus conciliis ferme nulli exſtant canones, qui de rebus civilibus & profanis tractant. Deinde Juſtinianus dum monachos & ſanctimoniales in cauſſis civilibus apud epiſcopum conveniri juſſit, aperte habet, cauſſas *ſecundum leges & ſacratiſſimas regulas* eſſe judicandas (b): quo loco ſacratae regulae non ſpectant principale negotium, ſed potius modum, quo judicia tractari oportebat. Patres quoque concilii Vaſenſis II ad legem civilem provocant, ubi de infantibus expoſitis tractant: *De expoſitis id ſervandum viſum eſt, ut ſecundum ſtatuta fideliſſimorum principum, quiſquis expoſitum colligit,* ec-

(a) *Novel. LXXXIII.* (b) *Novel. LXXIX. cap.* 1.

eccleſiam conteſtetur. Quis porro neſcit, mediis ſaeculis eccleſiam & eccleſiaſticos legibus Romanis vixiſſe, dum interim laici etiam ejuſdem civitatis non una eademque lege utebantur? Id autem quid aliud eſt, quam cauſſas eccleſiae & clericorum jure Romano, laicorum vero propriis legibus fuiſſe judicatas? Quin ubi generatim clerici jure Romano in Occidentis provinciis vivebant, non defuerunt, qui jure Salico aut Longobardo utebantur, quod pluribus productis monumentis Muratorius (*a*) adſtruit. Hinc factum, ut ad decidendas eccleſiarum & clericorum civiles cauſſas ſaepe duella de gentium more indicta ſint, quod ipſe Alteſerra obſervat (*b*). Non negaverim tamen, olim epiſcopos cauſſas pecuniarias, ſive clericorum, ſive laicorum aequitate potius, quam jure ſcripto judicaſſe; at id factum eſt, non quod leges civiles in ſimilibus cauſſis ſilere deberent, ſed quod epiſcopi tamquam arbitri & compoſitores cognoſcebant (*c*).

Inde canonibus judicari coeperunt.

§. IX. Verum labentibus annis, quae cauſſae legibus Romanis aut patriis moribus decidebantur, ſacris canonibus judicari coeperunt (*d*). Invaluerunt hi mores, ubi pontifices ſupra ipſos principes habiti ſunt, atque adeo erupit doctrina, ſtatuta laicorum, etiam quae reſpiciunt commodum & favorem eccleſiae & clericorum, nullius firmitatis eſſe, niſi eccleſiae auctoritate pro-

(a) *Murator. diſſ. XXII. antiq. Italic.* (b) *Alteſ. de juriſd. eccleſ. lib. VII. cap. 3.* (c) *Conf. ſuperius dicta cap. II.* (d) *Cap. IX. ex. de foro comp.*

probarentur, idque quia laicis in eccleſias & perſonas eccleſiaſticas nulla competit poteſtas: quod novum dogma Innocentius III proponit (a). Ita ſynodorum & pontificum auctoritate multi canones & decretales prodierunt de rebus civilibus & profanis, in quibus legislatio a legibus civilibus & ſtatutis populorum ut plurimum diverſa proponitur. Et jam circa annum CIↃCCXX tantus erat cumulus novorum canonum & decretalium, ut rarae eſſent cauſſae, quae non poſſent ſtatutis canonicis expediri (b). Ut vero nova haec diſciplina feliciter cederet, ubi jus civile Juſtiniani ex Italia in alias provincias diffundebatur, Honorius III dejectione ab advocati munere & excommunicatione interdixit, ut Pariſiis vel in civitatibus vicinis quiſquam docere, vel audire jus civile praeſumeret (c). Tantum ubi Romanae leges novis canonibus & decretalibus conveniunt, aut alias clericorum commoda ſpectant, veluti in ſubſidium probatae ſunt: quo ſpectat Lucii III reſcriptum, ubi cauſſa nuntiationis novi operis *ſecundum legum & canonum ſtatuta* decidi mandatur (d). Interim nova hac jurisprudentia ad decidendas cauſſas eccleſiarum & clericorum propoſita valde turbata eſt civilis politia, & uſus regiae poteſtatis in eccleſiam & clericos in dies deminui coepit.

(a) *Cap.* eccleſia S. Mariae *X. ex. de conſtitutionib.* (b) *Cap.* ſuper ſpecula *XXVII. ex. de privileg.* (c) *Cit. cap. XXVIII.* (d) *Cap. I. ex. de novi oper. nuntiat.*

Judicia canonica ordine legum pertractata.

§. X. Nec tantum cauſſae eccleſiaſticae, quae res ſpirituales non ſpectabant, ex legibus civilibus judicabantur; verum etiam ordo judiciarius in ipſis judiciis canonicis, in quibus de criminibus eccleſiaſticis agebatur, ex legibus publicis formam accipiebat, quod Fevretius & Petrus de Marca docent (a). Sane Julius papa nullam contendebat damnationem Athanaſii in Tyrio concilio peractam, quod abſente reo, ideſt non evocato ad teſtium prolationem, adverſus ordinem legibus conſtitutum decreta eſſet (b). Et Gregorius M. Joanni defenſori eunti in Hiſpaniam commonitorium dedit legibus Theodoſii & novellis Juſtiniani inſtructum, ut ſententias ab epiſcopis Hiſpanis latas nullas eſſe revinceret, eo quod non ſervatis legum ſollemnibus prolatae eſſent (c). Hinc ex laudata Juſtiniani novella concludit: *ecce admonendus eſt ſemper adverſarius, ut ad audiendos teſtes adveniat: quod quia hic omiſſum eſt, neceſſe eſt, ut quod contra legem actum eſt, non habeat firmitatem*. Porro idem Gregorius ſententias Hiſpanorum irritas oſtendit, quod legibus paritum non eſt, quae ſententias ex periculo & ſcripto recitari jubent. Haec procedendi in judiciis canonicis forma diu in eccleſia ſtetit; ſaeculo enim undecimo Ivo Carnotenſis (d) nullum eſſe dixit modum procedendi co-

(a) *Fevret. de abuſu lib. I. cap. 9. n. 3. ſeq.*, *Petr. de Marca de C. S. & I. lib. IV. cap. 21. n. 7.*

(b) *Jul. epiſt. ad Orientales apud Athanaſ.*

(c) *Greg. M. lib. XI. ep. 54.* (d) *Ivo Carnotenſ. ep. CCLXXX.*

comitis Sveſſionenſis, qui uxorem adulterii accuſaverat; *quia eam judiciario ordine non pulſaverat*: inde addit formam ab Juſtiniano in novella CXVII. cap. 15. praeſcriptam; concluditque ex *jure* civili, meras conjecturas non ſufficere ad accuſatos damnandos.

Epiſcopi cauſſas civiles ſine ſollemnibus judicabant.

§. XI. Judicia quidem canonica, ſeu de criminibus puniendis ex legum forma eccleſia ordinare conſuevit; at contra in cauſſis pecuniariis, poſthabitis legum ſollemnibus, ex bono & aequo diu apud epiſcopos peracta ſunt. Nimirum in cauſſis pecuniariis potius ut arbitri, quam judices epiſcopi cognoſcebant, idque curabant unum, ut ſedatis animorum motibus litigantes cito in concordiam redirent (a). Vetus haec judiciorum forma exſtat apud auctorem conſtitutionum apoſtolicarum, qui *judicia* ex bono & aequo procul fori ambagibus ab epiſcopo in presbyterio ſedente expeditas exhibet (b). Stetit eadem judicandi forma, ubi clerici in cauſſis pecuniariis a magiſtratuum juriidictione exemti ſunt, & forum eccleſiaſticum tamquam proprium meruerunt. Certe Juſtinianus tanti privilegii auctor edixit, ut epiſcopi celeriter ſine ſcriptura ſollemni & de more ſacerdotum cauſſas pecuniarias clericorum definirent, idque ne illi litibus implicati ab altaris miniſterio avocaren-

B 2 tur

(a) *Conf. ſuperius dicta cap. II. §. 7.*
(b) *Conſt. apoſt. lib. II. cap. 47.*

tur (*a*). Ipſa quoque conſtitutio, quae ſub nomine Conſtantini ſtatuit, ut litigantibus, etiam parte altera invita, liceat ſacroſanctae legis antiſtitis judicium eligere, cauſſas ſine fori ſtrepitu tractandas praecipit (*b*). Quo tempore lex iſta conſarcinata eſt, neſcitur: certe vero Breviariis Codicis Theodoſiani inſerta eſt, & inde inter capitularia regum Francorum abiit (*c*). Ita conſtat etiam nono ſaeculo lites pecuniarias apud epiſcopos ex bono & aequo fuiſſe tractatas, licet epiſcopalia arbitria in veram juriſdictionem creviſſent.

Epiſcopalis forus tricis forenſibus involutus.

§. XII. Haec ſimplex & plana cauſſas pecuniarias decidendi forma deinceps mutata eſt, atque adeo ordo judiciarius in civilibus per forenſes ambages explicari coepit, in criminalibus vero novas multaſque adjectiones admiſit. Tantae mutationis cauſſam praeſertim praebuit ſtudium juris civilis, quod in Italia ſaeculo decimo ſecundo iterum florere & in academiis publice doceri coepit. Nempe huic ſtudio in primis operam dederunt clerici, qui legum ſcientia non contenti, eas in uſum deducere voluerunt, atque ita novum ordinem judiciarium ipſis legibus, immo etiam earum gloſſematis inaedificarunt (*d*). Operi perficiundo acceſſerunt Romani pon-

(a) *Novel. LXXXIII.* (b) *L. I. de epiſcopali judic. ad calcem C. Th.* (c) *Capitul. lib. VI. cap.* 366. (d) *Conf. Eſpen. par. III. tit.* 7. *cap.* 1.

pontifices, qui Romanas leges ſtatim amplexi ſunt, & earum auctoritate uti coeperunt, quod conſtat ex S. Bernardo, qui Eugenium III ita graviter adloquitur (a): *quotidie perſtrepunt in palatio leges, ſed Juſtiniani, non domini. Juſtene etiam iſtud? tu videris. Nam certe lex domini immaculata convertens animas. Haec autem non tam leges, quam lites ſunt, & cavillationes ſubvertentes judicium.* Et profecto Alexander III & Innocentius III & deinceps ſucceſſores earum legum peritia imbuti, inde reſponſa dederunt, inde ordinem judiciorum dictarunt, multa innovarunt, ſaepe etiam contra expreſſas leges ſtatuerunt. Hinc bona pars libri primi decretalium Gregorii IX & integer liber ſecundus nihil aliud continent, niſi modum & formam cauſſas inſtruendi & decidendi.

Ordo judiciarius in foro civili ex decretalibus deſumtus.

§. XIII. Ordo judiciarius decretalium auctoritate procuſus non ſolum in eccleſiaſtico, ſed etiam pro maxima parte in civili foro receptus eſt. *Totus ordo judiciorum*, inquit Cujacius (b), *qui ubique gentium in orbe chriſtiano obſervatur, hunc ſolum* (jus pontificium) *veluti fundum habet*. Nimirum apud gentes, quae in Occidente nova regna fundarunt, non tricis forenſibus judicia conſtabant, ſed veritas demonſtrari credebatur vanis probationibus per aquam calidam, frigidam, ferrum candens, duellum, a-

(a) *S. Bernard. lib. I. de conſid. cap.* 4.
(b) *Cujac. praef. in lib. IV. decretal.*

aliosque conſimiles modos, quibus miraculo opus erat ad eruendam veritatem: obtinebantque probationes iſtae non minus in re criminali, quam civili. Late vero propagata duella, quae etiam ſi teſtes falſitatis arguerentur, uſurpabant. Sed demum deliria iſta gentes reſpuerunt, eorumque loco formam judicandi in foris eccleſiaſticis, quam cognitam habebant, adoptarunt, praeſertim quando eccleſiaſticae formae ipſi laici erant aſſueti, qui in pleriſque cauſſis tum apud epiſcopos conveniebantur, quod Monteſquius obſervat (a). Eo etiam contulerunt clerici, qui ubi deſueverant vulgares probationes, judicibus laicis in jure dicundo aſſeſſores acceſſerunt: judices enim laici utpote milites & nobiles nulla litterarum & legum peritia imbuti, clericos neceſſario adſciſcebant in conſilium, quibus juriſdictionem etiam mandabant (b). Et ita clerici judicibus laicis aſſidentes decretalium formulas in civile forum intulerunt.

Judicia certo tempore finienda.

§. XIV. Jam ex regulis Romani juris cauſſae civiles & privatae triennio, criminales vero biennio a die conteſtationis finiri debent, quibus ſpatiis exactis inſtantia judicii perimitur (c). Convenit hoc jus fini inſtitutarum ſocietatum & reorum conditioni. Quid enim magis abnorme, quam cives diuturnis odiis & litibus implicari? &

(a) *Monteſquieu de l' eſprit. des loix liv. XXVIII. chap.* 40. (b) *Conf. Fleuryus jur. eccleſ. par. III. cap.* 6. *n.* 1. (c) *L. XIII. C. de judic.*, *L. III. C. ut intra certum tempus.*

& quid porro magis inhumanum, quam reos diuturno carcere macerari, & continuis afflictionibus deſtrui? Eadem juriſprudentia etiam in decretalibus repetita videtur, reſcriptum enim Honorii III, quo triennio minime peremta inſtantia decernitur (*a*), aperte in eam ſpeciem conceptum eſt, qua machinis & cavillis actoris triennium exactum erat (*b*): nec recte Gonzalez tenet, ab Honorio *jus* civile abrogari. Ceterum etſi jure decretalium inſtantia biennio aut triennio finiri debeat; tamen reapſe lites ultra legitima ſpatia protractae, idque ex ipſis decretalium ſcitis, quae ab omni gravamine & quavis interlocutione appellari permittunt, & porro multa alia impedimenta ad lites in longum trahendas proponunt. Itaque Tridentini patres demum huic malo remedium quaeſiverunt, ſtatuentes, ut cauſſae omnes fori eccleſiaſtici coram ordinariis locorum ſaltem biennio a die motae litis terminentur (*c*). At regula iſta in uſum deducta non videtur: & in civili foro ob litium multitudinem lapſu temporis inſtantia non perimitur.

CA-

(a) *Cap. XX. ex de judic.* (b) *Conf. Covarruvias in cap.* quamvis *de pact. in 6. & Cujac. in cit. cap. XX.* (c) *Trid. ſeſ. XXIV. de ref. cap. 20.*

CAPUT XXI.

De ordinario judicio civili eccleſiaſtico, in primis de in jus vocatione.

In jus vocatio & citatio quomodo differunt.

§. I. ORdo judiciarius in decretalibus ſtatutus ab juris canonici tironibus non debet ignorari; quamvis enim decretales, quae tricas forenſes exhibent, longe diſtent a purioribus diſciplinae regulis; tamen quando judicia jure decretalium inſtrui coeperunt, ordinem judiciarium in civilibus & in criminalibus ſaltem paucis oportet enarrare. Judicium civile late ſumtum ab in jus vocatione ſumit exordium. Eſt in jus vocare juris experiundi cauſſa vocare apud magiſtratum (a). Veteri Romano jure ipſi actori poteſtas erat adverſarium ſuum in jus vocandi, qui niſi confeſtim iret, aut vadimonium promitteret, vi facta rapiebatur (b). Ita citatio ab in jus vocatione differebat; citatio enim fiebat juſſu judicis per praeconem, interdum etiam edicto; nec tantum reus, verum etiam actor, patroni & teſtes in judicium citabantur (c). At labentibus annis ſublata veteri judiciorum forma, poteſtas in jus vocandi actori ablata eſt, & nova invaluit in jus vocandi ratio, quae

(a) *L. I. D. de in jus vocando* (b) *Conf. Heinec. antiq lib. IV. tit. 6. §. 14. ſeq.* (c) *Conf. Briſſ. de V. S. & Ant. Matth. de judic. diſp. VII.*

quae ſit auctoritate judicis, quaeque eadem eſt ac citatio. Latius vero patet citatio, quam in jus vocatio; illa enim uſurpatur in quavis judicii parte, dum ſinguli actus judiciarii litigantibus manifeſtantur, haec vero reſtringitur ad primam citationem, unde judicium incipit (a). Omni autem judicio ineſt citatio, & ad ejus intimam naturam pertinet (b); vetat enim non minus naturalis quam civilis ratio, quemquam indefenſum & inauditum damnari.

Libelli deſcriptio.

§. II. Decernitur in jus vocatio per judicem ad actoris poſtulationem, quae libello conventionali in cauſſis civilibus continetur. Libellus, qui paſſim *inſtantia* etiam dici ſolet, eſt brevis ſcriptura, qua actoris petitio clare & diſtincte proponitur. Veteri Romano jure actiones certis, & ſollemnibus formulis erant incluſae, eaſque antequam actores agerent, a praetore debebant impetrare (c): inde jure novo formulae earumque impetrationes ſublatae ſunt (d), & genus futurae litis libello comprehendi coepit, in quo ſpeciem, genus & nomen actionis neceſſe erat exprimere, ſi vera Cujacius obſervat (e). At jure decretalium non admodum deſideratur expreſſio nominis actionis, & ſatis eſt pure & ſimpliciter factum ipſum enarrare, & in factum

(a) *Conf. Vinn. ad §. III. inſt. de poena temere litigant.* (b) *L. IV. C. de ſentent. & interlocut., Clement. II. de ſentent. & re judic.* (c) *Conf. Heinec. loc. cit. §. 19.* (d) *L. I. & II. C. de formul. ſubl.* (e) *Cujac. in cap. VI. ex. de judic.*

agere, congrua tamen ipſi facto adjecta petitione (a). Utiliter tamen adjicitur nomen actionis, ſic enim omnis cavillandi, & reo libellum in alium ſenſum torquendi adimitur occaſio. Ceterum libellus in omnibus civilibus cauſſis debet adhiberi, niſi ſint leviores ac breviores, quae ſummario judicio tractandae ſunt (b).

Libelli qualitates.

§. III. Sic autem libellum concipere oportet, ut inde reus de cauſſa plene inſtruatur, eoque edito deliberet, utrum cedere velit, an contendere. Hinc libellus clarus, certus, aptus eſſe debet, quas libelli qualitates pluribus enarrant interpretes. Et clarus quidem, nam continere debet nomen judicis, actoris & rei, item perſpicuam negotii narrationem & petitionem, & quidem adjecta cauſſa, quae in actione in perſonam in ſpecie exprimenda eſt, veluti ex commodato, mutuo (c); at in actione in rem ſufficit cauſſam proximam, ſeu dominium allegare. Ratio differentiae eſt, quod deberi ex pluribus cauſſis queat, dominium vero nonniſi ex una cauſſa contingere poſſit (d). Hinc in actione in perſonam, niſi cauſſa in ſpecie addatur, dubius remanet reus, nec de cauſſa inſtruitur: contra in actione in rem illa cauſſa cenſetur deducta, unde dominium quaeſitum eſt. Certus quoque debet eſſe libellus, ut nempe rem petitam certis

---

(a) *Cap. XV. ex. de judic.* (b) *Clement. II. de V. S.* (c) *Cap. III. ex. de libel. oblatione.*

(d) *L. III. §. 4. D. adquir. poſſeſſ. Conf. Donell. lib. XXIII. comm. cap. 4.*

tis ſignis demonſtret (a), nec petitio ſit conditionalis, generalis, aut alternativa, niſi actio natura ſua ſit generalis, qualis eſt petitio hereditatis, aut alternativa, qualis jure Romano eſt actio noxalis (b). Et demum aptus libellus dicitur, ſi petitio ſubjecta facto & negotio expoſito reſpondeat: nam ſi quis rem poſſidens, agat nihilominus in rem, aut agens ex emto, praeſtationes diverſae actionis libello perſequatur, fruſtra poſtulat (c). Ubi aliqua ex his qualitatibus deficit, libellus obſcurus, dubius, ineptus audit, integrumque reo eſt ea de re expoſtulare, quin officio judicis contineri ajunt, ineptos alioſve deficientes libellos repudiare.

Emendatio & mutatio libelli quando permiſſa.

§. IV. Quod ſi libellus ineptus ſit, aut alias in actione proponenda erretur, an liceat actori actionem, atque adeo libellum ipſum, emendare, aut mutare. Emendari dicitur actio, quum error tollitur, aut defectus ſuppletur, integra remanente illius ſubſtantia: mutari vero quum repudiata veteri actio nova intenditur, veluti ſi actor aliud pro alio, aut idem ex alia cauſſa petere inſtituat. Et actionis quidem emendatio & ante & poſt litem conteſtatam ad ſententiam uſque jure permiſſa eſt: ſimiliter mutatio actionis ante litem conteſtatam recte peragitur: at num etiam fieri poſſit poſtea ad ſententiam uſque inter juris civilis interpretes non convenit:

 quam-

(a) *Cap. II. ex. eod.* (b) *Conf. Huber. praelect. ad pandectas lib. II. tit.* 13. *n.* 8. *ſeq.*
(c) *Cap. XV. ex. de judic.*

quamvis alioquin ſatis expreſſa videri poſſit Juſtinıani ſententia, etiam *in eodem judicio* licere actionem mutare, ita tamen ut actor reo expenſas factas refundat, eique novam actionem edat, concedatque deliberandi ſpatium (*a*). At ſi ita eſt, non erit idem judicium: & recte obſervat Vinnius (*b*), idem dici *judicium*, quod apud eumdem *judicem* ſine nova in jus vocatione continuatur. Jure decretalium ubi inepta proponitur actio, reus ab inſtantia abſoluitur, ſi actor errorem in tempore non emendaverit, licetque deinceps convenientiorem actionem intentare (*c*).

Citatio alia ſimplex, alia peremtoria.

§. V. Jam vero in jus vocatio ſeu citatio alia ſimplex eſt, alia peremtoria. Simplex continet merum praeceptum, ut reus intra certum diem *judici* ſe ſiſtat, nec ante reum facit contumacem, niſi tertio repetatur, quod legis manſuetudo introduxit. Contra peremtoria praeſtituto die reum comparere jubet, eumque, ſi non veniat, facit contumacem; in peremtorio enim comminatur *judex*, etiam abſente parte adverſa ſe cogniturum, nec paſſurum, ut adverſarius ultra tergiverſetur (*d*). Edictum peremtorium jure civili poſt tres ſimplices citationes impetratur, aliquando poſt unam & alteram, aliquando-

---

(a) §. *XXXV. inſt. civil. de actionib.*, *novel. LIII. cap.* 3. *Conf. Perez. in lib. II. C. tit.* 1. *n.*9.
(b) *Vinnius in cit.* §. *XXXV.* (c) *Can. XV. ex. de judic.* (d) *L. LXXI. D. de judic.*, *cap. VI. x. de dolo & contum.*

do ſtatim, quod appellatur *unum pro omnibus*; pendetque ab arbitrio ejus, qui jus dicit, pro cauſſae, perſonae aut temporis conditione ordinem & compendium edictorum moderare (*a*). Sufficiebat autem jure veteri & novo codicis ſingulas citationes decem dierum ſpatio diſtingui (*b*); at jure novellarum triginta dierum intervallum ſingulis citationum edictis neceſſarium eſt (*c*). Jure decretalium intervalla dierum inter unam & alteram citationem arbitrio judicantis decernuntur (*d*): & profecto aequius eſt, tempus contrahere, aut producere, prout diverſa locorum ratio poſtulabit: ſicque civilis etiam fori uſu receptum eſt.

Decretum citationis nomen judicis debet continere.

§. VI. Ut vero citatio legitima ſit, plura debet continere, nomen nempe judicis, item diem & locum, quando & quo reus ſe ſiſtere debet, nec cauſſa citationis omittenda eſt. Et judicis quidem nomen decreto citationis contineri neceſſe eſt; tum quia jure novo citatio ex juriſdictione deſcendit (*e*), tum etiam ut videat reus, num ad competentem judicem vocetur. Quoniam vero judex delegatus alienam exercet juriſdictionem, citationis decreto inſerendum eſt exemplum litterarum, quibus ei mandata cauſſa eſt

(a) *L. LXX. & LXXII. D. eod.* (b) *L. LXIX. D. de iudic.*, *L. XIII.* § 2. *C. de judic.* (c) *Novel. CXII. cap.* 3. (d) *Cap VII. ex. de dolo & contum.*, *Clement. I. de judic.* (e) *Clement. II. ut lite pendente*.

eſt (*a*); nec enim alias de ejus jurisdictione reô conſtare poteſt. Quod ſi judex in jus vocans incompetens ſit, debet etiam reus comparere privilegia ſua allegaturus, judicis enim eſt aeſtimare, num ſua jurisdictio ſit (*b*). Nec obturbat regula juris, *neminem ſibi eſſe judicem, vel jus ſibi dicere debere* (*c*); nam ea tantum propria dicitur cauſſa cujus emolumentum, vel damnum ad aliquem ſuo nomine pertinet, quod Ulpianus obſervat (*d*). Verum tum debet reus judici incompetenti ſe ſiſtere, ſi non conſtet eſſe incopetentem: nam ubi notorium id eſt, reus non tenetur comparere; quod paſſim interpretes tradunt.

Locus judicii quando in citatione exprimendus.

§. VII. Certus quoque locus, quo reus venire & ſe ſiſtere judici praeſentem debet, litteris citatoriis exprimendus eſt: quod praecipue obtinet, ſi judex delegatus ſit, non item ſi ſit ordinarius; hic enim ſuum certo loco tribunal habet, ille non habet. Sed ſi ordinarius judex velit extra locum, quo ſolet judicare, jus dicere, locum etiam oportet deſignari (*e*). Locus autem, in quem reus vocatur, ipſius citantis juriſdictioni ſubjectus eſſe debet, & praeterea ipſi citato tutus; contra naturam enim videtur eſſe, cogi reum ad locum non tutum venire (*f*). Sive autem locus ipſe judicii tutus non

(a) *Cap. II. ex. de dilationib.* (b) *L. V. D. de judic.* (c) *L. un. C. ne quis in ſua cauſſa judic.*

(d) *L. I. §. 11. D. quando appellandum ſit.*

(e) *L. LIX. D. de judic.* (f) *Clement. II. de ſent. & re judic.*

non ſit, ſive alius, per quem reus transire debet, idem jus eſt (*a*); ſed eo adhibito diſcrimine, ut ſi notorium ſit, locum reo tutum non eſſe, citatio ipſo jure nulla ſit (*b*); ſi notorium non ſit, valeat citatio, incumbat vero reo probatio, ſibi locum tuum non eſſe (*c*). At inquies, ubi tutus non eſt judicii locus, poteſt reus per procuratorem reſpondere. Video, ſed hoc ipſo excuſatur reus, quod ei per ſe reſpondere non licet.

De die, quo reus apud judicem tenetur comparere.

§. VIII. Porro dies, quo reus judici ſe ſiſtere debet, certus ſit oportet, eumque arbitratu boni viri judex ipſe praeſtituet, ſpectatis locorum, temporum & perſonarum adjunctis. Praeſtitutus autem dies feriatus eſſe non debet. Feriati ſeu *feriatici* dies, ut appellat Ulpianus (*d*), ſunt quibus lite vacant aures, ſeu quibus fora conquieſcunt, iique alii religionis cauſſa, alii ad humanum uſum ſunt inſtituti, quorum hi ſunt feriae meſſis & vindemiarum, illi ſunt dies devotionum, ſeu feſti dies, quibus religioni vacandum eſt. Jure civili judiciales actus feriatis diebus inutiliter expediuntur, niſi litigatores ſponte ſua veniant ad judicem (*e*); quod praeſertim de feriis humanis cautum videtur, nam diebus religionis ne conſentientibus quidem partibus actus judiciales utiliter expediuntur

(a) *Cap. IV. ex. ut lite non conteſt.* (b) *Cit. Clement. II.* (c) *Cap. VII. §. 3. de ſent. excomm. in 6.* (d) *L. II. D. de feriis.* (e) *L. I. § 1. D. eod.*

tur (a). Similiter jure decretalium in feriis humanis ex partium conſenſu recte judicia agitantur; in feriis religionis omnino nulli ſunt actus judiciales, etſi partium conſenſu expediti (b). Sed his regulis non ligantur Romani pontifices, qui etiam feriatis diebus & quidem ipſa dominica die actus judiciales expedire conſueverunt, reoſque citare ut ſe apud ſedem apoſtolicam ſiſterent (c).

Cauſſa citationis exprimi debet.

§. IX. Item in letteris citatoriis cauſſa, cur reus vocetur, exprimi debet, ut ita ille deliberare poſſit, num cedere, an contendere velit. Veteri Romano jure quum fiebat in jus vocatio, cauſſa non aperiebatur, ſed demum ubi in jus ſeu apud praetorem ventum erat, edebatur actio, atque adeo cauſſa vocationis reo innoteſcebat (d). Inde ſublato veteri in jus vocationis ritu edixit Juſtinianus, ut in ipſa vocatione libellus conventionalis reo tradatur (e): quo ipſo in jus vacatio & actionis editio in unum actum coaluerunt. Jure decretalium non admodum neceſſarium eſt, vocationis cauſſam exprimere, aut ſimul libellum reo offerre; ſupponunt enim pontifices facta citatione reum aliquando plene de

(a) *L. II. in fin. C. de feriis.* (b) *Cap. ult. ex. de feriis.* (c) *Cap. VI. ex. de dolo & contum., cap. XV. ex. de accuſat.* (d) *Conſ. Heinec. antiq. lib. IV. tit. 6. §. 19.* (e) *Novel. LIII. cap. 3. Auth. offeratur C. de litis conteſt.*

de cauſſa inſtructum non eſſe (*a*). Hinc reo in judicium venienti edebatur libellus, & ſimul dabantur induciae deliberatoriae, quibus ille edita jam actione de lite ſuſcipienda deliberaret. Sed jam paene omnium locorum ſtatutis cautum eſt, aut uſu fori receptum, ut cauſſa citationis decreto ipſo exprimatur, vel libellus ſimul reo offeratur: & apud nos ſanctae inquiſitionis judicium ſapit, ubi citationis cauſſa reticetur.

Citatio reo denuntianda.

§. X. Decreta per judicem in jus vocatio reo manifeſtanda eſt, quae denuntiatio apparitoris, ſeu publici nuntii opera ſolet expediri. Denuntiatur autem vel in ipſam rei faciem, vel ad domum (*b*); in faciem ſi rei copia haberi poſſit, alias ad domum, ubi habitat, aut ſi plures domos habeat, in qua frequentius reſidet, aut reſidere tenetur. Et quamvis veteri Romano *jure* de propria domo in *jus* vocatio prohiberetur (*c*); id tamen ea ratione receptum erat, quod in jus vocatio privata auctoritate & adhibita vi fieri ſoleret. Quod ſi reus abſit, & ubi ſit ignoretur, per edictum publico loco affixum evocandus eſt (*d*), ut ita reus abſens per amicos aut propinquos, quibus edictum patet, admoneatur, quod jure praeſumitur. Si vero reus degat in alieno territorio, auctoritate *judicis* il-

(a) *Cap.II.ex.de dilationib., Clement.II. ut lite pendente.* (b) *L XIII.* §.1.*D. de excuſat.tut.*

(c) *L.XVIII.& XXI.D. de in jus vocando.*

(d) *Cap.X.ex. de dolo & contum.*

illius loci citari debet (a). Et ſi citandi vagam ducant vitam, & rei immobilis controverſia ſit, in loco rei ſitae citationis exſecutio videtur fieri debere, idque per edictum publico loco affixum. Quacumque vero ratione citatio facta ſit, nuntius id in acta referre debet, & quidem diei, loci, ratione factae citationis aliiſque adjunctis expreſſis.

Effectus citationis.

§. XI. Jure facta in jus vocatione plures effectus producuntur. Principio cauſſa coram judice, qui in jus vocavit, pertractanda eſt, etſi reus poſtquam adeſſe juſſus eſt, alterius fori eſſe coeperit, in ea etiam cauſſa non habet fori revocandi poteſtatem, quaſi praeventus (b). Item citatione perpetuatur judicis delegati jurisdictio, ſic ut mortuo delegante non expiret (c). Praeſcriptio etiam triginta annorum (d), & aliquando etiam longi temporis uſurpatur (e). Poſt citationem quoque lis pendere dicitur, modo in ea talia expreſſa ſint, unde reus plene de cauſſa inſtrui poteſt: quod demum Clemens V generaliter ſtatuit (f); jure enim civili lis pendebat demum a conteſtatione, qua judicii ordinabatur, tantumque ex Juſtiniani novellis in actionibus in rem, ubi agebatur de dominio, per in jus vocationem litis pendentia inducebatur

(a) *Conf. Perezius in C. lib. II. tit. 2. n. 12.*
(b) *L. VII. D. de judic. cap. XIX. ex. de foro comp.* (c) *Cap. XX. ex. de off. deleg.* (d) *L. III. & VII. C. de praeſcript. trig. ann.* (e) *L. III. in fine C. de ann. except.* (f) *Clement. II. ut lite pendente.*

tur (a). Hinc facta citatione res evadit litigioſa, nec poteſt alienari (b), nec aliquid innovandum, ſed omnia in eo ſtatu remanere debent, quo erant tempore litis motae, idque quousque cauſſa omnino finiatur (c).

CAPUT XXII.

De contumacibus.

Contumaciae natura ejusque ſpecies.

§. I. JUdici legitime vocanti parendum eſt, niſi vocatus contumaciae notam ſubire velit. Contumacia contemtus & inobedientia eſt, qua quis judici praecipienti in cauſſae perſecutione non obtemperat, qualis cenſetur, qui tribus edictis, aut uno pro tribus, quod peremtorium dicunt, in judicium vocatus, venire neglexerit (d), vel impedit, ne poſſit ad eum citatio pervenire (e), vel ſi venerit in judicium, judici obtemperare recuſaverit (f), vel ſine illius venia ſuſceptum judicium deſeruerit (g). Communiter contumacia in veram ſeu doloſam, & ſimplicem ſeu praeſumtam dividitur. Vera

 eſt,

(a) *Conf. Boehm. jur. eccleſ. lib. II. tit. 16.*

(b) *L. XVIII. D. de rei vindic., cap. III ex. ut lite pendente.* (c) *Conf. Gonzalez in cap. II. ex. ut lite pendente.* (d) *L. LIII. §. 1. de re judic.*

(e) *Cap. V. §. 1 ex. ut lite non conteſt.* (f) *L. un. D. ſi quis jus dicenti non obtemperaverit.*

(g) *Cap. IV. ex. de dolo & contum.*

eſt, ſi dolus & malitia inobedientis manifeſta eſt; ſimplex vero ubi negligitur quidem juſſus judicis, ſed de dolo evidenter non conſtat. Hinc intelligitur titulus decretalium *de dolo & contumacia*, ſeu de contumacia doloſa & ſimplici, prout dolus apertus eſt, aut praeſumitur. Et ſimplex quidem contumacia admittit excuſationem, & legitimo impedimento probato purgari poteſt (a), nec facile ubi de dolo non conſtat, ad excommunicationem poteſt deveniri.

Poenae contra actorem contumacem.

§. II. Non minus reus, quam actor eſſe poteſt contumax, quin actoris contumacia major & foedior cenſetur quam ipſius rei, cujus eſt fugere & ſubterfugere judicium. Utrique autem impune non ferent, quod jubenti judici non obtemperaverint. Et actor quidem ſi eo termino, ad quem adverſarius citatus eſt, judici ſe ſiſtere negligat, condemnatur in expenſas, & ad aliam citationem non admittitur, niſi praeſtita cautione de judicio ſiſti (b). Immo ſi contingat, actorem citatum non comparere, ad cauſſam procedere licet, atque adeo teſtes a reo producti recipiuntur, ejus allegationes examinantur, & definitiva ſententia profertur (c): qua in re diſtat inter actorem & reum contumacem, nam ubi iſte non conteſtata lite contumax eſt, ad cauſſam non proceditur, quod ſecus actore contumace coſtitutum eſt; intolerabilior enim actoris, quam rei contumacia cenſetur. Quod ſi conte-

---

(a) *Cap.*II.*ex.de procurat.* (b) *Cap.*I.*de dolo & contum.in* 6. (c) *Novel.*CXII.*cap.*3., *cap.*III. *ex. eod.*

teſtata jam lite actor contumax evaſerit, *jure* decretalium ejus procurator, ſi quem reliquerit, appellatur; vel ſi neminem reliquerit, aut procurator venire contemſerit, ipſe abſens per edictum domui ejus affixum vocatur, & inde cauſſa expeditur (*a*). Quae per decretales ſtatuta procedendi forma multum diſtat ab ea, quam in eadem ſpecie Juſtinianus proponit (*b*).

Poenae contra reum contumacem.

§. III. Quod vero ſpectat ad poenas, quibus jure pontificio punitur rei contumacia, intereſt, num is nondum conteſtata lite, an vero poſtea contumax fiat. Si primum in actione in rem actor mittitur in poſſeſſionem bonorum, de quibus quaeſtio eſt; in actione perſonali mittitur actor in poſſeſſionem bonorum mobilium ipſius rei, vel immobilium, ſi forte mobilia deſint, pro debiti quantitate. Quae quidem poſſeſſio non tam poſſeſſio eſt, quam cuſtodia, ut taedio affectus reus veniat reſponſurus. Intra annum veniens contumax, cautione praeſtita judicio ſiſti, & refectis expenſis poſſeſſionem recuperat. Quod ſi cautionem intra annum non offerat, actor poſt annum novo decreto verus poſſeſſor rerum petitarum conſtituitur, reo proprietatis quaeſtione reſervata (*c*). Si vero reus jam conteſtata lite contumax evadat, & ex actis liqueat de cauſſa, *j*udex ſententia ſua litem definiet; ſi non liqueat, actor in veram poſſeſſionem mittitur, ſalva reo dominii lite (*d*). Sed in cauſſis be-

(a) *Cit.cap.*III. (b) *L.*XIII.§.2.*C. de judic.* (c) *Cap.V.§.6.ex.ut lite non conteſt.* (d) *Cap. IV.ex.de dolo & contum.*

beneficiariis ob rei contumaciam miſſio in poſſeſſionem non decernitur, ne in beneficia vitioſus detur ingreſſus (*a*). Etiam jure civili ſi rei deſeruiſſent vadimonium, ſeu condicto die in jus non veniſſent, aut fraudationis cauſſa latitarent, decernebantur abſentium & latitantium poſſeſſiones bonorum; at juris civilis doctrina in multis diſtat a decretalibus, quamvis inde ſapere pontifices crediderint, qua de re Boëhmerus ſubtiliter loquitur (*b*).

Aliae contra contumaces poenae.

§. IV. Sunt aliae poenae, quibus contumacia praeſertim rei coërcetur, quales multae dictio, ſequeſtratio poſſeſſionis (*c*), quando id conſultius judici videbitur, condemnatio in expenſas (*d*), in primis vero excommunicatio (*e*), quae tum praecipue locum habet, ſi cauſſa talis ſit, in qua miſſio in poſſeſſionem, ordinarium contumaciae coërcendae remedium, decerni non poſſit (*f*). Ex poenis autem contra contumaces propoſitis, unam, quae magis timeri debeat, initio judex ſeliget, ad aliam nihilominus proceſſurus, ſi id protervitas contumacis mereatur, quod non obſcure Innocentius III tradit (*g*). Verum noviſſimo Tridentini jure tum demum judex eccleſiaſticus reum contumacem excommuni-

ni-

(a) *Cap. un. de eo, qui mittitur in poſſeſſ. in 6.* (b) *Boëhmer. jur. eccleſ. lib. II. tit. 15.*
(c) *Cap. II. ex. de dolo & contum.* (d) *Cap. VI. ex. eod.* (e) *Cap. I. ex. de judic.*, *Cap. I. & III. ex. ut lite non conteſt.* (f) *Cit. cap. III.*
(g) *Cit. cap. V. §. 8.*

nicationi ſubjicere poterit, ſi perſona aut recoërcere nequeat (a), quod ſtatutum eſt, ne excommunicationis fulmen vileſceret.

CAPUT XXIII.

De exceptionibus, & mutuis petitionibus.

Exceptio definitur.

§. I. PRopoſita editaque actione ſi reus contendendum ſtatuerit, ſe defendere debet, idque fit vel negando actionis fundamentum, vel cauſſam fatendo quidem, ſed exceptione ſubjuncta. Exceptio proprie & ſtricte ſumta *eſt actionis excluſio* (b), ſeu clarius, eſt defenſio rei, quae actioni alioquin conſtitutae oppoſita eam ob aequitatem elidit. Ita exceptio efficacem ſupponit actionem, quam excludere & inefficacem reddere prae ſe fert, veluti ſi actioni ex ſtipulatione per vim inita metus exceptio opponatur, actio alioquin jure civili efficax eliditur (c). Hinc non omnis rei defenſio exceptio proprie dicitur, allegationes enim illae, quibus ipſo *jure* actio denegatur, veluti compenſationis ſolutionis defenſiones quidem ſunt, exceptiones vero tantum lato ſenſu dici poſſunt.

Ex-

(a) *Trid. ſeſ. XXV. de ref. cap.* 3. (b) *L. II. D. de exceptionib.* (c) §. *I. & ſeqq. inſt. civil. tit. de exceptionib.*

Exceptionum ſpecies.

§ II Sunt vero exceptiones duplicis generis, aliae dilatoriae & temporariae, aliae perpetuae & peremtoriae. Dilatoriae principalem cauſſam non perimunt, ſed ad tempus nocent, & dilationem tribuunt, ſive ob perſonam & juriſdictionem judicis, ſive ob inhabilitatem actoris, vel procuratoris, ſive ob modum procedendi, ſive ob merita cauſſae, quales ſunt exceptiones praeſcriptionis fori, ſuſpecti judicis, feriarum, libelli obſcuri, ante diem petitionis. Contra peremtoriae ſemper agentibus obſtant, & ſemper cauſſam, de qua agitur, perimunt, quales exceptiones doli mali, metus, jurisjurandi, pacti de pecunia omnino non petenda, item SC. Macedoniani, Vellejani, non numeratae pecuniae. Sed peremtoriarum aliae eſſe dicuntur *litis finitae*, aliae *ſimpliciter peremtoriae*, quarum illae impediunt litis ingreſſum, quales jurisjurandi, rei judicatae; hae vero litis conteſtationem non impediunt, quales exceptio doli, metus cauſſa.

Exceptiones quando proponendae.

§. III. Exceptionis dilatoriae inter exordia litis, hoc eſt ante litem conteſtatam, opponendae ſunt, quae utriuſque juris regula eſt (*a*): contra peremtoriae recte opponuntur quandocumque ante latam ſententiam (*b*), immo quae appellantur litis finitae, etiam poſt ſententiam in

(a) *L. XII. ſeq. C. de exceptionib.*, *cap. XX. ex. de ſent. & re judic.* (b) *L. IV. & VIII. C. eod.*

in actione judicati recte opponuntur, veluti ſi opponatur, rem alias fuiſſe judicatam (a). Sed inter dilatorias prima opponi debet praeſcriptio fori; nam ſi ſciens judicem tibi competentem non eſſe, aliam prius opponas, jam hoc ipſo in eum conſentis; quo fit, ut ejus in te juriſdictio ſit, quae propria ejus non erat (b), niſi clericus in judicem laicum conſentiat, jure enim decretalium ex conſenſu clerici juriſdictio laici judicis non prorogatur (c). Ceterum aliquando etiam poſt litem conteſtatam dilatorias exceptiones opponere licet, ſi ſcilicet vel exceptiones ipſae, vel earum notitia poſt conteſtationem ſuboriatur (d). Ne vero reorum malitia lites in longum trahantur, jure decretalium cavetur, debere a judice certum dilatoriis exceptionibus opponendis diem dari, poſt quem illae tantum recte opponentur, quas nova reo obtulit cauſſa, quaſve reus ſibi non fuiſſe cognitas jurato adfirmaverit (e); itemque illae, quae omiſſae judicium nullum reddunt, veluti exceptio falſi procuratoris (f), & quae gravamen perdurans continent, ut exceptio loci non tuti (g).

Excommunicationis exceptio ſemper proponi poteſt.

§. IV. Jure decretalium inter exceptiones

(a) *Conf. Cujac. in cap. XXIX. ex. de teſtib. & atteſtationib.* (b) *L. I. & ſeq. D. de judic.*
(c) *Cap. XII. ex. de foro comp.* (d) *Cap. XXI. ex. de off. deleg.* (e) *Cap. IV. ex. de exceptionib.* (f) *Cap. IV. ex. de procuratorib.*
(g) *Clement. II. de ſent. & re judic.*

dilatorias celebris eſt exceptio majoris excommunicationis, quae in qualibet litis parte opponi poteſt, etiamſi reus eam intra tempus dilatoriis exceptionibus opponendis praeſtitutum ſciens omiſerit, quod jure ſingulari cautum eſt, ne quis cum periculo animae ſuae cogatur cum excommunicato communicare (*a*). Mediis ſaeculis excommunicationes erant frequentiſſimae, atque adeo rei excommunicationis exceptione facile ad calumniam abutebantur. Itaque cautum in concilio Lugdunenſi, ut qui ea utitur, excommunicationis ſpeciem, nomenque excommunicatoris exprimat, & utrumque infra octo dies probet, alias judex in cauſſa procedet, reumque damnabit in expenſas, quas actor diebus illis ſe feciſſe docuerit; itemque cautum, ne eadem excommunicatio ultra duas vices objiciatur, niſi evidens & promta probatio ſuperveniat (*b*). Quod ſi ſententia ſuper principali negotio lata ſit, actor non obſtante excommunicationis exceptione non vetatur provocare (*c*), cuilibet enim jure naturali defenſio competit, nec juſtum erat, obtentu excommunicationis ſententiam in rem judicatam tranſire. Verum reo excommunicationis exceptio opponi nequit (*d*), quippe qui invitus in judicium venit: immo vocatus tenetur reſpondere, ne ex ſua malitia commodum ſentiat; at vetatur reconvenire (*e*).

De

(a) *Cap. XII. ex. de exceptionib.* (b) *Cap I. eod. in 6.* (c) *Cap. XI. ex. eod.* (d) *Cap. V. ex. eod.* (e) *Cit. cap. V.*

De ſpolii exceptione .

§. V. Praeterea *jure* decretalium etiam famoſa eſt exceptio *ſpolii* , qua oppoſita non cogitur reus actori reſpondere , donec per omnia reſtitutus fuerit . Spolium jure decretalium eſt privatio poſſeſſionis, vel quaſi rei cujuslibet inique facta ; ſpolium enim admittitur etiam ſine vi , modo quis indebite poſſeſſione privetur (*a*) ; ſpoliatus equidem etiam is dicitur , qui juris ordine praetermiſſo poſſeſſione beneficii auctoritate *judicis* dejectus eſt (*b*) . Exceptio ſpolii oppoſita ſpoliatori quocumque nomine agenti cauſſam omnino differt , donec ſpoliatus reſtituatur (*c*) , adeo inimica juri vis eſt . Reſtitutus vero cenſetur ſpoliatus , ſi poſſeſſionem cum omni cauſſa , ideſt una cum fructibus & refectis expenſis recceperit (*d*) . Debet autem ſpolium intra quindecim dies probari , a tempore , quo objectum eſt, computandos (*e*) , quibus elapſis nec ſpolio probato in cauſſa proceditur . In cauſſis civilibus haec exceptio tantum ipſi ſpoliatori opponi poteſt , non tertio poſſeſſori , qui ab eo cauſſam habet (*f*) , quamvis alias actionem ſpolii contra tertium poſſeſſorem licet intendere . Spoliator non tantum cenſetur , qui per ſe poſſeſſione dejecit , verum & qui dejectionem mandavit ,

(a) *Conf. Boëhm. jur. eccleſ. lib.II. tit.* 13.§.2. (b) *Cap. VII. ex. de reſtit. ſpoliat.* (c) *Cap. II. & ult. ex. de ordine cognit.* (d) *Cap. XI. ex. de reſtit. ſpoliat.* (e) *Cap. I. eod. in* 6. (f) *Cit. cap. I.*

vel ſuo nomine factam ratam habuit (a). Quod ſi ſpoliatus judicio criminali pulſetur, etiam de tertii ſpolio poteſt excipere, modo probet, ſe omnibus ſuis bonis, vel majore parte per violentiam deſtitutum (b).

Contra exceptionem opponitur replicatio.

§. VI. Quemadmodum vero reus ad excludendam actionem exceptione utitur; ita quoque fas eſt actori replicatione exceptionem a reo propoſitam excludere, & ſuam actionem confirmare. Eſt enim replicatio exceptionis excluſio (c); atque adeo quamvis a parte actoris veniat, tamen potius eſt exceptio quam actio, quia excipienti reo opponitur, reus vero *in exceptione actor eſt*, ut recte Ulpianus obſervat (d). Item ſi contra actoris replicationem aliquid opponere reus habeat, duplicationem proponit, atque ita deinceps ex regulis juris civilis triplicationes & quadruplicationes uſurpantur (e). Verum in foro eccleſiaſtico duplicationibus aut triplicationibus locus non eſt, ſed judex ex officio iis modum imponit.

Reconventionis deſcriptio.

§. VII. Nec tantum exceptionibus, verum etiam contra actorem mutuis petitionibus reo uti licet in ſui defenſionem. Mutua petitio, ſeu reconventio eſt reciproca actio, quae a reo convento in eodem judicio contra actorem inſtituitur. Hinc mutua petitione reus non excludit

acto.

(a) *Cap. XV. ex. eod.* (b) *Cit. cap. I.*
(c) *L. II. D. de exceptionib.* (d) *L. I. D. eod.*
(e) *§. I. ſeq. inſt. civil. de replicationib.*

actoris intentionem, quod proprium exceptionis eſt; ſed potius intendit ſpecie quadam compenſationis ſe tueri, & ipſam actionem retundere. Habet vero locum mutua petitio ſive actione in perſonam, ſive actione in rem reus conventus ſit, non enim recepta eſt Ant. Fabri ſententia (*a*), eum, cum quo actione in rem actum eſt, reconvenire non poſſe; & ſive eadem, ſive diverſa cauſſa ſit, aperte enim Juſtinianus in novellis edixit, licere reconvenire, quaecumque demum fuerit cauſſa, ex qua actor cum reo egit (*b*). Et ſi idem imperator tantum *in eodem negotio* reconventionem admittere videatur (*c*); non inepte idem negotium pro eodem judicio licet interpretari; aut ſi id minus placeat, dicendum, per leges novellas juri codici fuiſſe derogatum. Sic late acceptae & extenſae mutuae petitiones utilitati reipublicae cedunt, utpote quae litibus cito finiendis & expenſarum compendio ſerviunt.

Actoris & rei reconvenientis par eſſe debet conditio.

§. VIII. Reconvenire licet omnibus, quibus agendi jus eſt; nimirum reconventio eſt vera actio, quam reus contra actorem intendit. Hinc excommunicatus inutiliter mutuo agit, quamvis enim recte contra actionem excipiat, ne indefenſus damnetur; non tamen eidem agere licet (*d*). Actoris autem & rei mutuo agentis par

(a) *Faber lib. XX. conjectur. cap. 5.* (b) *Novel. CXVI. cap. 2. §. 1.* (c) *L. XIV. C. de ſententiis & interlocut.* (d) *Cap. V. ex. de exceptionib.*

par eſſe conditio debet, atque adeo ſi actori ex reſcripto pontificis judex ſit datus, qui *remota appellatione* cognoſcat, delegatus judex etiam ſine appellatione in cauſſa mutuae petitionis cognoſcere debet; quod Caeleſtinus III reſcripſit (*a*); nec enim debent actor & reus diverſo jure judicari (*b*), nec debet actori licere, quod reo non conceditur (*c*).

Reconventio intenditur apud judicem petitionis.

§. IX. Proponenda eſt reconventio apud eumdem judicem, apud quem actio inſtituta eſt, ſive judex ordinarius, ſive delegatus ſit (*d*), etiamſi alias judex actori eſſet incompetens: quod certo jure comprehenſum eſt ea profecto ratione, quod aequum eſt, ut actor eumdem habeat judicem, *cujus in agendo obſervat arbitrium* (*e*), ſeu quem ipſe ſponte ſua contra reum adiit. Hinc clericus, qui apud judicem civilem contra laicum experitur, apud eumdem recte poteſt reconveniri, licet alias clericus in judicem laicum vetetur conſentire; reconventio enim non tam clerici conſenſu, quam legum auctoritate nititur (*f*). Verum apud judicem delegatum tum recte mutuo agitur, ſi ille datus fuerit ad preces reconventi; non item ſi *motu proprio*, ut dicitur, electus fuerit, quum actor ju-

---

(a) *Cap. II. ex. de mutuis petitionib.* (b) *L. ult. C. de fructib. & litium expenſis.* (c) *L. XLI. D. regul. jur.* (d) *Cap. III. de reſcript. in 6.*

(e) *L. XIV. C. de ſentent. & interlocut.*

(f) *Conf. Ant. Perezius lib. VII. C. tit. 45. n. 19.*

judicem illum non elegerit, ſed fortuito ſortitus ſit (a). Nec reconventio locum habet apud judicem appellationis, haec enim proprie ſic dicta actio non cenſetur; nec qui appellat aliquod jus novum perſequitur, ſed tantum conqueritur de ſententiae iniquitate.

De tempore proponendae reconventionis.

§. X. Porro ita ſit apud ref judicem reconventio, ut non diſtinguatur in legibus, quo tempore ſit inſtituenda. Innocentius IV in concilio Lugdunenſi innuere videtur, reconventionem inſtitui poſſe, quo uſque conventionis judicium finitum non ſit, *eodem durante judicio* (b): at in Clementinis edicitur, reconventionem inſtituendam *in ipſo litis exordio*, hoc eſt ante litem conteſtatam (c). Utramque hanc deciſionem admittunt interpretes, ſed diverſo effectu. Nimirum duplex eſt reconventionis effectus, unus ut utraque cauſſa conventionis & reconventionis ſimul diſceptetur & decidatur; alter eſt prorogatio juriſdictionis, quae ipſo jure inducitur, ut judex etiam de reconventione cognoſcat, ſed diverſo judicio. Si reconventio ante litis conteſtationem proponatur, aut ſtatim poſt conteſtationem, utraque cauſſa ſimul tractatur, & ſi aliter judex proceſſerit, locus eſt appellationi. Contra ſi reconventio poſt litem conteſtatam proponatur, utraque cauſſa uno judicio non tractatur, ſed tantum judicis prorogatur juriſdictio, ut etiam

(a) *Conf. Gonzalez ad cap. I. ex. de mutuis petitionib. n.* 10. (b) *Cap. III. de reſcrip. in* 6. (c) *Clement. II.* §. 1. *de V. S.*

etiam de mutuis petitionibus cognoſcere poſſit (*a*).

In multis cauſſis non eſt locus reconventioni.

§. XI. Sunt vero multae cauſſae, quibus mutuae petitiones objici nequeunt, ſive quod ſuapte natura ſeorſum ſunt tractandae & ad exitum perducendae, ſive quod judex conventionis in reconventione judex omnino eſſe vetatur. Ita in cauſſis criminalibus reconventioni locus non eſt (*b*), *nam innocentia*, *non relatione criminis reus purgatur* (*c*); niſi quaeſtioni criminali principaliter motae civilis cauſſa adjungatur, quo caſu judex ſententia ſua utramque dirimet diſceptationem (*d*). Porro in cauſſa depoſiti non admittitur reconventio (*e*), tanta eſt depoſiti fides. Item nec locus eſt reconventioni coram arbitris (*f*), quorum poteſtas compromiſſo nititur, nec ad non expreſſas ibi cauſſas producitur. Nec licet reconvenire de re ſpirituali apud judicem laicum, cujus jurisdictio ad res ſpirituales nequit prorogari. Et demum reconventionem non admittit interdictum unde vi, ſive actio *de ſpolio*, ut habent decretales: qui enim vi dejecit, conventus fruſtra mutuo agit, nec quidquam habere prius debet judex, quam ut per vim dejectum reſtituat (*g*).

tis

(a) *Conſ. Gonzalez. in cit. cap. I.* (b) *L. I. & XIX. C. de his, qui accuſ. non poſſunt, can. II. C.* 3. *q.* 1. (c) *L. V. D. de publ. judic.* (d) *L. III. C. de ordine judicior.* (e) *Cap. ult. ex. de depoſito.* (f) *Cap. VI. ex. de arbitr.* (g) *L. ult.* §. 2. *C. de compenſationib.*, *cap. I. ex. de reſtitut. ſpoliat.*

CAPUT XXIV.

De litis conteſtatione.

Conteſtatio litis ex principiis juris Romani.

§. I. Si quae opponantur exceptiones, nullae ſint, aut oppoſitae ſatis diſcuſſae & rejectae, aut ad cauſſae deciſionem reſervatae, ad litis conteſtationem veniendum eſt, unde proprie lis initium habet; nec enim antea lis proprie erat, ſed controverſia. Veteri jure Romano lis conteſtata fuiſſe videtur, quum ordinato judicio utraque pars dicebat *teſtes eſtote*, quod Feſtus tradit (*a*). Ordinatum vero judicium dicebatur, ubi ſtatus controverſiae poſt mutuam partium narrationem determinatus erat, & praetor judicem pedaneum dabat, litigantes vero in rei geſtae fidem teſtibus praeſentibus teſtimonium denuntiabant (*b*). Itaque a teſtibus dicta eſt litis conteſtatio; *conteſtari* enim erat teſtibus adhibitis aliquid declarare (*c*). Ritus advocandi teſtes inde deſiit, at ſtetit nomen & vis conteſtationis, quae idcirco jure civili novo facta eſt per petitionem actoris in jure propoſitam, & rei contradictionem ſeu reſponſionem (*d*). Sed non quaelibet rei reſponſio litis conteſtationem effe-

(a) *Feſt. v.* conteſtari. (b) *Conf. Huber. praelect. in pandectas lib. V. tit.* 1. *n.* 21. (c) *L.* 1. §. 12. *D. de liber. adgnoſc.* (d) *L. XIV.* §. 1. *C. de judic.*

cit, ſed quae certa & ſpecialis eſt, non ambigua, neque conditionalis, quaeque continet contradictionem ejus, quod petitur. Quo fit, ut per rei confeſſionem lis conteſtata non dicatur, quum non habeat contradictionem (*a*), nec reus judicium ſubeat. Et quoniam in conteſtatione demum ſtatus controverſiae conſtituebatur, inde in legibus civilibus *litem conteſtari*, & *judicium conſtituere*, aut *accipere* tantundem valent: inde etiam illud erat, ut demum a conteſtatione judicium incipere diceretur, quod viri docti obſervant (*b*).

Conteſtatio litis ſecundum decretales.

§. II. Jure decretalium etiam petitione apud judicem propoſita eique facta reſponſione lis conteſtatur, quamvis non per omnia inter jus civile novum & decretales videatur convenire. *Non per poſitiones & reſponſiones ad eas*, inquit Gregorius papa IX (*c*), *ſed per petitionem in jure propoſitam & reſponſionem ſecutam litis conteſtatio fit*. At qualis eſſe debet reſponſio? Negativa profecto, quae ex certa ſcientia procedat, & quae litem de re principali cum actore ſuſcipiendi animum contineat. Etenim ſi quis ſimpliciter exceptionem peremtoriam opponat, non cenſetur litem conteſtari (*d*), quia id non ea intentione facit, ut litem ſuſcipiat, ſed potius ut ſtatim oſtendat, ſe non teneri ad litem conteſtan-

(a) *L. L. LXXIII. D. de procuratorib.*
(b) *Conf. Gerard. Noodt de juriſd. lib. I. cap.* 15. (c) *Cap. un. ex. de litis conteſtat., cap. LIV. ex. de elect.* (d) *Cap. II. de litis conteſt. in 6.*

ſtandam. Reſponſio autem negativa ad conteſtationem jure decretalium non neceſſario debet eſſe ſpecialis, ſed ſufficit generalis, qua reus intentioni actoris contradicit, & litem de principe controverſia ſuſcipit. Recte vero pontifices habent, per poſitiones & reſponſiones litem non conteſtari; poſitiones enim, quae ab actore offeruntur, continent meram narrationem, non petitionem; & quamvis ſequatur rei reſponſio, non tamen inducitur conteſtatio, quia deficit in jure petitio. Ceterum ad litem conteſtandam ſaltem jure decretalium utriuſque partis praeſentia opus eſſe non videtur; petitio enim & reſponſio etiam inter abſentes haberi poteſt.

Poſitionibus lis plene conteſtatur.

§. III. Quoniam vero generalis contradictio, qua jure decretalium lis videtur conteſtata, non proprie ſtatum controverſiae finiebat, ſed tantum rei intentionem de judicio ſuſcipiendo declarabat; interrogationes & reſponſiones partium de negotio controverſo inductae ſunt, idque ab jure Romano deſcendere gloſſatores crediderunt (a). Interrogationes iſtae *poſitiones* dictae ſunt, erantque quaedam propoſitiones ex libello deductae, & judici ab actore oblatae, ut reus ad ſingula libelli momenta ſpeciatim reſponderet. Oblatis poſitionibus jurejurando interrogabatur actor, an vera crederet, quae propoſuiſſet: deinceps etiam ſacramento interrogabatur reus, an crederet eſſe vera, quae inter-

F 2 ro-

(a) *Conf. Boehmer. jur. eccleſ. lib. II. tit.* 5. §. 7. *ſeq.*

rogationibus comprehenſa eſſent. Facta reſponſione cauſſae ſtatus diſtincte erat conſtitutus, & lis perfecte conteſtata. Quo fortaſſe ſpectavit Innocentius III, qui facta actoris petitione & ſecuta reſponſione ait, adhibitas interrogationes & reſponſiones, & litem *pleniſſime* fuiſſe conteſtatam (*a*). Effectus poſitionum erat, ut ſi confiteretur reus, haberetur pro confeſſo; ſi vero negaret quod propoſitum erat, negata probandi onus actori incumberet. Hinc recte obſervavit Clemens V, poſitiones ad faciliorem expeditionem litium & clariorem probationem obtinendam longaevo uſu in cauſſis fuiſſe admiſſas (*b*). Neque enim probationem directo conſtituunt, ſed ad clariorem probationem viam pandunt, ut ſciri poſſit quid probari, aut non probari debeat.

Conteſtatio litis judicii fundamentum.

§. IV. Litis conteſtatio ex principiis juris principium & fundamentum judiciorum eſt, & ante negotium non proprie lis, ſed controverſia cenſetur. Per conteſtationem enim ſtatus cauſſea finitur: & nondum conſtituto cauſſae ſtatu quî judicium eſſe poteſt? aut quî in cauſſa recte proceditur? Inde docuit Paulus, ſtipulationem *amplius non peti* non committi ſola in jus vocatione, qui enim in jus vocat, non petit, ſed petere vult (*c*). Ergo nulla eſt ſententia, ſi litis conteſtatio non praeceſſerit (*d*). Interim ſunt quaedam

(a) *Cap. VI. ex. de juram. calumn.* (b) *Clement.* ſaepe *de V. S.* (c) *L. XV. D. rem ratam haberi* (d) *L. IV. C. de ſentent. & interloc.*

dam cauſſae, quae expreſſam litis conteſtationem non deſiderant, quales ſummariae, cauſſae appellationis, item quae ſine libello recte expediuntur, & ubi jus agentis contra certam perſonam non dirigitur. Sed ubi litis conteſtatio requiritur, eam ultra viginti ab oblato primo libello dies actor differre non debet.

Effectus conteſtationis litis.

§. V. Ex litis conteſtatione plures inſigneſque effectus oriuntur. Principio malam fidem inducit (*a*); inde enim omnino incipit reus ſuper jure poſſeſſionis dubitare (*b*). At mala fides tribuitur etiam controverſiae motae (*c*), immo ſoli etiam denuntiationi (*d*): quae omnia non male cohaerent. Scilicet proprie ſcientia rei alienae, non litis conteſtatio malam fidem inducit; ſcientia autem rei alienae, modo per denuntiationem, modo per controverſiam motam, modo per litis conteſtationem ingeneratur. Item litis conteſtatio interrumpit uſucapionem & praeſcriptionem (*e*), hoc ſaltem effectu, ut ſi uſucapio poſt litem conteſtatam impleatur, reo non proficiat, ſi condemnetur, quod poſt motam controverſiam uſucapio in praeteritum aeſtimatur (*f*). Fructus quoque a lite conteſtata deſinunt adquiri, & adverſario in-

(a) *L.XXV.* §.7.*D.de hered.petit.* (b) *L.X. C.de adquir.poſſ.* (c) *Cit.L.XXV.*§.7. (d) *L. XX.*§.11.*D.de hered.petit.* (e) *L.X.C.de praeſcript.long.tempor.*, *L.III.C.de praeſcript. triginta annorum*, *can.IX.C.*16.*q.*3. (f) *L.XXVI.C.de rei vindic.*

incipiunt deberi (a). Porro litis conteſtatio exceptiones dilatorias praecidit; judiciſque recuſandi poteſtatem adimit (b), niſi poſtea cauſſa ſuſpicionis emerſerit, & mandatam juriſdictionem facit perpetuam (c). Et demum litis conteſtatione quaſi contrahitur, & novatio fit (d); qui enim in judicium conſenſerunt, etiam praeſumuntur velle ſtare judicis ſententiae, atque adeo quaſi contrahere. Hinc actio temporalis fit perpetua, morte peritura tranſit in heredes, & poenalis fit rei perſecutoria (e).

CAPUT XXV.

De jurejurando propter calumniam.

Jurisjurandi propter calumniam deſcriptio.

§. I. Quod facile poterat evenire, ut fraudibus & deceptionibus litigantes in litibus exercendis uterentur, ſeu potius abuterentur, e republica viſum eſt, ſacramenti religione adſtringere litigantium fidem, ut divinae ultionis metu a calumnioſis conſiliis abſtinerent. Hinc jure Romano & deinceps decretalium auctoritate inſtitutum & receptum eſt jusjurandum propter calumniam, quo litigantes ipſo judice deferente profitentur, ſe in cauſ-
sa

(a) *L. XV. §. 7. D. de hered. petit.* (b) *L. ult. C. de exceptionib.* (c) *Cap. XIX. ex. de off. deleg.* (d) *L. XI. §. 1. D. de novationib.* (e) *L. VI. §. ult. D. de re judic.*

ſa ex fide bona procul deceptionibus & fraudibus procedere, & ideo litigare, quod cauſſam ſuam bonam eſſe putant. Hinc actor primum jurat, *non calumniandi animo litem ſe moviſſe, ſed exiſtimando bonam cauſſam habere*: inde jurat reus, *putantem ſe bona inſtantia uti ad reluctandum perveniſſe*, ut Juſtinianus habet (*a*). Utrique porro eodem ſacramento promittunt, ſe nullam probationem exacturos, niſi eam, quam pro cauſſa adſtruenda neceſſariam duxerint (*b*). Ita ſacramentum calumniae magis opinionis, quam adſertionis cenſetur, nec perjurus dicitur, qui non obtinuit.

Jusjurandum malitiae.

§. II. Sic deſcriptum propter calumniam ſacramentum generale eſt, ſpectat enim totam cauſſam, & in ſingulis articulis repetitum cenſetur. At datur praeterea calumniae jusjurandum ſpeciale, quod in ſingulis actis judiciariis, prout judici videbitur, defertur, eoque jurans promittit, ſe non ex calumnia petere damni infecti cautionem, aut deſcribendi teſtamenti facultatem. Speciale calumniae ſacramentum Bonifacius VIII *malitiae juramentum* appellat (*c*), quod factum videtur ad ea duo ſacramenta melius diſtinquenda, nam alias calumnia & malitia non admodum inter ſe differunt (*d*). Antiquo Romano jure etiam ſpeciale calumniae ſacra-

(a) *L. II. C. de jurejurando propt. calumn.*
(b) *Auth.* in iſto *C. eod.* (c) *Cap. II* §. 2. *de juram. calum. in* 6. (d) *Cujac. in cap. V. ex. de juram. calum.*

cramentum uſurpabatur quoties ſuſpicio malitiae lite pendente ſuperveniret (a). Verum Juſtinianus ſatis eſſe duxit, in una cauſſa ſemel de calumnia generaliter jurari (b), atque adeo ſacramentum calumniae ſpeciale videtur ſuſtuliſſe; ſaltem controverſum fuit inter antiquos interpretes, num Juſtinianus calumniae ſpeciale jusjurandum aboleverit. Quidquid vero hujus rei ſit, Bonifacius VIII malitiae ſacramentum probavit, illudque a partibus exigi voluit, quoties judex expedire judicaverit (c): qua jurisprudentia ſummus pontifex contra Chriſti doctrinam ſacramenti uſum reddit frequentiorem.

Sacramentum de calumnia an neceſſario praeſtandum?

§. III. Jusjurandum propter calumniam non pro commodo privatorum, ſed pro communi utilitate introductum eſt (d), ut nempe injecta ſacramenti religione captioſa conſilia & verſutiae a foro procul arcerentur. *Sic enim non lites ſolum*, inquit Juſtinianus (e), *ſed etiam calumniatores minuentur: ſic pro judiciis putabunt ſeſe homines in ſacrariis ſiſti*: quando nimirum fora in ſingulis cauſſis undique ſacramentis perſonabant. Hinc jure civili jusjurandum hoc per judicem exigi neceſſitatis eſt (f), eoque omiſſo judiciarium ordinem vitiari boni legum interpretes

(a) *Conſ. Boëhm. jur. eccleſ. lib II. tit.* 7. §. 1.
(b) *Novel. XLIX. cap* 3. (c) *Cit. cap. II.*
(d) *L. II.* §. 8. *C. de jurejur. propt. calumn.* (e) *Cit. L. II.* §. 8. (f) *Cit. L. II.* §. 4.

tres docent. Verum jure decretalium non abſolutae neceſſitatis eſt propter calumniam jusjurandum; tacite enim omitti poteſt, eoque tacite omiſſo ordo judiciarius viribus conſtat (*a*). Quod ſi litigator id urgeat, ut adverſarius juret, etiam jure decretalium remitti jusjurandum ſine vitio judicii non poteſt. Niſi velit actor jurare, protinus cauſſa cadit, niſi velit reus confeſſi & judicati loco eſt, in quam ſententiam & leges & decretales conveniunt (*b*). Moribus praeſentibus in multis provinciis veluti Galia & Belgio de calumnia non juratur (*c*). Et praeſtaret profecto generatim in litibus aboleri ejuſmodi ſacramenta, quae ſummam pietatem & religionem in jurantibus requirunt. Nec injuria dici poteſt, jamdiu litigantes jurare potius de calumnia committenda, quam vitanda: tantum abeſt, ut multiplicatis ſacramentis homines in ſacrariis ſe poſitos putent.

Qui jurant de calumnia.

§. IV. Praeſtant autem calumniae ſacramentum non modo ipſi litigatores, verum etiam eorum adminiſtri, ut advocati, procuratores, defenſores, tutores & curatores (*d*). Clerici ubi apud magiſtratum litigabant, jure veteri etiam de calumnia juraſſe videntur, etſi alias vetus diſciplina eos facile jurare non peteretur; lege enim publica hoc jusjurandum erat inſtitu-

(a) *Cap. I. §. 1. eod. in 6.* (b) *Cit. L. II. §. 6. & 7., cap. ult. §. 1. ex. de juram. calum.* (c) *Conf. Eſpen. par. III. tit. 7 cap. 4.* (d) *Conf. Gonzalez ad cap. ult. ex. de juram. calumn.*

tum, & clerici legibus publicis tenebantur. Primus Marcianus imperator clericos Conſtantinopolitanos ex eccleſiaſticis regulis jurare vetuit (*a*): inde Henricus II imperator, qui ſanctus dictus eſt, clericis & monachis Occidentis conceſſit, ut in quacumque contraverſia, ſive civili, ſive criminali ſacramentum ſubire non cogantur, ſed advocatis ſuis id officium debeant delegare (*b*). Ita, ſi recte capio, Henrici privilegio cogi vetantur clerici per ſe jurare, at ſi ipſi velint, non prohibentur; ſi vero nolint, vicarios ad jurandum debent conſtituere. Probavit Henrici privilegium Honorius III ea tamen moderatione, ut epiſcopi inconſulto Romano pontifice, ceteri clerici inconſultis ſuis praelatis non jurent (*c*). Videtur vero neceſſaria ſuperioris venia, ſi clerici per ſe jurare velint, non item ſi jurandi officium aliis demandent. Hoc diſtant a clericis laici, quod hi *tactis*, illi *propoſitis* tantum evangeliis jurant (*d*). Clericos enim evangelia aut reliquias martyrum tangere canones vetuere. Verum moribus jamdiu receptis advocati & procuratores de calumnia non jurant.

De ſacramento in alterius animam.

§. V. Nec tantum in nova diſciplina receptum, ut clerici ſacramento promittant, ſe in litibus calumnia non uſuros; verum etiam inductum, ut vicaria alterius opera jurare poſſent

(a) *L XXV.*§.1 *C.de epiſc. & cleric.* (b) *Lib. II.leg.Longobard.tit.*47. (c) *Cap.I.ex.de juram. calumn.* (d) *Cap.ult.ex.eod.*

ſent (a), quod ſacramenti genus *in alterius animā* in decretalibus appellatur. Jurandi per alios facultatem clericis Henricus II imperator conceſſit (b), idque fortaſſe de more ejus aetatis, qua ſacramenta in alterius animam concepta uſurpari coeperant, quod conſtat exemplo regum Siciliae, qui etſi praeſentes, vicaria alterius opera jurare ſolebant (c). Hinc male Jo. Barbeyracius originem jurandi per alios tribuit clericis, qui vicariis manibus, quam ſuis jurare maluerunt (d): quod enim privilegio clericis conceſſum eſt, ab iiſdem inventum quî dici poterit? Id tamen verum eſt, in decretalibus probari ſacramenta per vicarios a clericis praeſtita: quae juriſprudentia non bene ſacramentorum ſanctitati videtur convenire, etſi Pufendorfius non invitus admittat ſacramenta ab ipſis principalibus ſcripto concepta, quae poſtea per vicarios recitentur (e). Sane *jusjurandum* talis actus eſt, qui niſi ab ipſo jurante peragatur, vim omnem ſuam & auctoritatem amittit; ſollemnia enim, quibus praeſtatur, jurantes percellunt, iiſque numinis religionē inſtillant. Hinc ſapienter leges civiles per calumniam ab ipſis principalibus *jurari* ſtatuerunt (f), nec umquam admiſerunt, ut vicaria alterius opera ſacramenta

(a) *Cap.VI.ex.eod., cap.ult.*§ 1. *eod. in* 6., *cap. II.de teſtib.in* 6. (b) *Lib.II.leg.Longobard.tit.*47.
(c) *Conf. Cangius v.* jurare in animam alterius. (d) *Barbeyrac. in Pufendorf. lib.IV. de jure nat.& gent.cap.*2.§.16. (e) *Pufendorf.loc. cit.* (f) *L. II.C.de jurejur.prop.calumn.*

praeſtarentur, quamvis alias in legibus occurrãt ſacramenta de probabili alterius intentione (a), quod late Oldekopius adſtruit (b). Et ſi in Romanis monumentis proditum ſit, C. Valerium Flaccum vicaria fratris opera in leges juraſſe (c); ſacramentum hoc in re neceſſaria plebiſcito admiſſum fuit, ut Flaccus aedilis creatus magiſtratum poſſet retinere; debebat nempe jurare in leges, quod tamen tamquam flamen diaris facere vetabatur. Quidquid vero hujus rei ſit, ubi jure decretalium recepta ſunt ſacramenta in animam alterius, ſpeciali mandato opus eſſe coepit, ut clerici vicariis manibus de calumnia jurent (d).

Quibus in cauſſis de calumnia juratur.

§. VI. Jurari debet de calumnia *in omnibus cauſſis*, in quibus probationes requiruntur (e), quod ad integritatem judiciorum ſacramentum hoc jure civili ſpectet. Sunt vero multi juris interpretes, in primis Cujacius (f), qui cauſſas criminales a generali regula excipiunt, quia in criminalibus ſufficit inſcriptio accuſatoris in crimen, & reo conſervandae ſalutis omnia honeſta ſunt. In cauſſis ſpiritualibus olim de calumnia juratum non videtur, eo quod ejuſmodi cauſſae non ex legum praeſcripto, unde jusjurandum ca-

(a) *L. XIII. §. 13. D. de damno infecto* (b) *Oldekop. de jurejur. in alterius animam.* (c) *Ap. Livium lib. XXXI. cap. 50. & ult.* (d) *Cap. III. de juram. calumn. in 6.* (e) *L. I. C. de jurejurando propter calumn.* (f) *Cujac. in cap. I. ex. de juram. calumn.*

calumniae habet originem, ſed ex ſacris canonibus finiri & judicari debent, quod Eugenius III aperte docet (a). Sed deinceps creſcente hominum malitia Bonifacio VIII placuit, etiam in ſpiritualibus de calumnia jurari, quod esperientia conſtaret, etiam in ſpiritualibus calumnias frequenter uſurpari (b). Porro de calumnia etiam in cauſſis appellationis jurandum, etſi alias primo judicio juratum fuerit, quod idem Bonifacius ſtatuit (c); quamvis enim judicium appellationis non aliam cauſſam, quam quae in primo judicio agitata eſt, contineat; tamen diverſa inſtantia inſtituitur: ſolentque praeſertim victi majore contentione appellationes perſequi, atque adeo novum religionis vinculum neceſſarium viſum fuit.

☞ *Apud nos juratur de calumnia in accuſationibus, ut patet ex inſtructionibus criminalibus noviſſime editis ſub num. 1. non item in civilibus.*

Qua parte litis de calumnia jurandum.

§. VII. Ex principiis juris civilis inter exordia litis propter calumniam jurandum eſt (d), hoc eſt ſtatim poſt litem conteſtatam; ordinato enim judicio & ſtatu controverſiae definito, litigantes opinionem bonae cauſſae poterāt habere. Conſentiunt decretales, quae demum conteſtata lite de calumnia jusjurandum praeſtitum exhibent (e). Verum jure decretalium non neceſ

(a) *Cap. II. ex. eod.* (b) *Cap. I §. ult. eod. in 6.* (c) *Cap. II. eod. in 6.* (d) *L. II. C. de jurejurando propter calumn., outh.* hoc ſacramentum *C. eod.* (e) *Cap. VI. ex. de juram. calumn.*

ceſſario poſt litem conteſtatam jurandum eſt; initio enim litis hoc ſacramentum exhiberi non pertinet ad ordinis judiciarii naturam. Et hinc ſi in primo litis exordio juratum non ſit, poſtea in qualibet litis parte jurare poteſt (a). Ceterum moribus praeſentibus, ubi adhuc hoc ſacramentum uſu viget, ſatius eſſet, ante litem conteſtatam de calumnia jurari; in ipſa enim litis conteſtatione litigantes malitiae ſuae documenta edere ſolent, id liberius ſe facere poſſe putantes, quod de calumnia adhuc juratum non ſit.

CAPUT XXVI.

De Probationibus.

Probationis deſcriptio, ejuſque ſpecies.

§. I. Lite conteſtata, & ſacramento calumniae utrinque praeſtito probationes faciendae ſunt, quibus de veritate facti controverſi conſtet, nec enim judici ſententiam ferre licet, niſi cognita factorum veritate (b). Eſt in hac cauſſa probatio actus judicialis, quo judici facti controverſi per argumenta idonea veritas demonſtratur. Paſſim probatio in plenam ſeu perfectam, & ſemiplenam ſeu imperfectam dividitur. Plena facti veritatem evincit & extra dubium ponit, quatenus tamen in judiciis ſufficit, nec enim ut probatio plena ſit, deſideratur mathematica evidentia, quum etiam inſtrumenta & teſtes fallere poſ-

(a) *Cap. I. eod. in 6.* (b) *Can. X. C. 30. q. 5.*

poſſint, immo etiam ipſa *inſpectio ocularis peritorum* (a). Semiplena dubiam rem relinquit, poteſtque eſſe major vel minor, prout magis minusve ad plenam probationem accedit. Hinc ubi plena non eſt probatio, ſacramenti religione in cauſſis civilibus probationis defectus ſuppletur, & inde ſententia fertur: in cauſſis vero criminalibus jure civili non eſt locus ſacramento ad ſupplendas probationes, ſed jure canonico in dubiis criminibus juratur in probationem, qua de re inferius dicendum eſt.

Semiplenae probationes non rejiciendae.

§.II. Ex recentioribus eruditis multi, praeſertim Duarenus, Ant. Faber & Donellus (b) ſemiplenas probationes tamquam omnino nullas & vanas rejiciunt, atque adeo tenent, omnino probatum non eſſe, quod perfecte probatum non eſt; quemadmodum vitioſe cautum non videtur cautum, & ſtipulatio, emtio, venditio, teſtamentum, niſi jure perfecta, nihil ſunt. Verum ſemiplenae probationes immerito traducuntur tam inclementer; quamvis enim ſolae legitimam judici fidem non faciant; tamen non ſunt omnino nihil, & deferendi jurisjurandi neceſſitatem imponunt: certo enim jure cavetur, *in dubiis cauſſis*, & ubi eſt *inopia probationum*, jurejurando litem decidi oportere (c). Et dubiae cauſſae, & quae inopia probationum laborant, non aliae videntur eſſe, quam illae ubi ſemiplene

(a) *Cap. XIV ex de probationib.* (b) *Duaren. lib. II. diſput. cap.* 33. *A. Faber dec. XIX. err.* 1., *Donel. lib. XXIV. comment. cap.* 19. (c) *L. XXXI. D. de jurejur., L. III. C. de reb. credit.*

ne probatum eſt. Nec recte Donellus & Faber dubias cauſſas interpretantur, in quibus pares utrinque probationes allatae ſunt; nam in hac ſpecie reus absolvendus eſt (*a*), tantum abeſt, ut res exacto ſacramento decidi debeat: nec recte inopia probationum ibi eſſe dicitur, ubi nihil ab actore probatum eſt; vulgata nimirum eſt juris regula, reum absolvendum, ſi reus nihil probet (*b*) Fruſtra vero ſunt exempla cautionis, ſtipulationis, emtionis, teſtamenti; actus enim iſti ſunt individui, probatio vero dividua, plus nempe minusve evidens, quandoque etiam luce clarior deſideratur (*c*): quod argumento eſt, gradus ſuos ineſſe probationi.

Quae in judiciis probanda:

§ III. Probari vero debent facta dubia, hoc eſt quibus ab adverſario contradicitur, quaeque juris praesumtione non nituntur, facta enim juris praeſumtione innixa cenſentur vera, donec contrarium probetur (*d*). Et quoniam notoria ſeu manifeſta dubium omne excludere videntur, ea non esse probanda multis decretalium locis cavetur (*e*). Sed in hypotheſi an factum ſit notorium, saepe controvertitur, quia plerumque notorium negatur, quo casu ipſum factum ad-

(a) *L.CXXVIII. D. de regul. jur., cap. LXV. de R. I. in 6.* (b) *L. IV. C. de edendo.* (c) *L. ult. C. de probationib.* (d) *L.XXV. §. 4. D. de probationib., L.XIII.C. de non numerata pecun.*

(e) *Cap. X. ex. de filiis presbyter., cap. VIII. x. de cohabit. clericor. & mulier., cap. IX. ex. accuſat.*

adhuc probatione indiget ; quamvis non deſint ; qui ubi de facto manifeſto excitatur controverſia, non tam ipſam facti veritatem, quam ipſum notorium probandum eſſe teneant. Probanda eſt facti quaeſtio, ſi controverſiae finiendae inſerviat ; fruſtra enim probantur, quae ad cauſſam non pertinent, ejusque ſtatum, ſive vera, ſive falsa ſint, non mutant (*a*). Et quamvis facta in quaeſtionem deducta alias judici nota ſint ; tamen etiam probari neceſſe eſt : nam quae judex tamquam privatus novit, judiciis publicis non ſufficiunt, niſi jure probata ſint, & publice manifeſta. Contra quae juris ſunt, allegari debent non probari (*b*), haec enim ſunt, vel ſaltem eſſe debent judici cognita; quod adeo verum eſt, ut ſi a litigantibus omittantur, officio judicis contineatur, omiſſa ſupplere, & ex legibus judicare.

Negantes propoſitiones quî probantur.

§. IV. Facta vero dubia, quibus innititur judicium, probari debent, ſive adfirmentur, ſive negentur ; etenim non minus probare debet, qui aſſerit ſibi centum ex mutui cauſſa, quam ſubſtitutus, qui petit haereditatem, quod ſcriptus haeres eam non adierit. Sed quî probari poſſunt negantes propoſitiones ? Non quidem directo, quia negationi nulla ſubeſt cauſſa, atque adeo *per rerum naturam rei factum negantis probatio nulla eſt*, quod ex recta ratione proponunt im-

(a) *Cap. XXXVI. in f. ex. de off. deleg.*
(b) *Conf. Gonzalez ad cap. XII. ex. de probationib.*

peratores (*a*), & in decretalibus pontificum toties inculcatur (*b*). Itaque probari poſſunt negantes propoſitiones tramite quodam occulto, & ex adjunctis ducto argumento. Nimirum negantes propoſitiones ſaepe temporis, loci, aut qualitatis habent adjuncta, ex quibus erui poſſunt argumenta, unde per indirectum conſtet de negationis veritate, veluti ſi negetur, Titium certo die Romae crimen admiſiſſe, nullo negotio veritas hujus negationis apparebit, ubi demonſtretur, Titium eo die longe a loco criminis abfuiſſe. Porro negantibus propoſitionibus ſaepe inſunt adfirmantes, veluti ſi negetur, filium eſſe in patris poteſtate, ineſt huic negationi adfirmatio, filium fuiſſe emancipatum: & ita probata emancipatione etiam probatum habetur, filium non eſſe in poteſtate (*c*). Tantum negatio pura, quam vocant *indefinitam*, ſeu quae nullis loci, temporis, aut alterius adminiculi adjunctis circumſcribitur, natura ſua omnem probationem videtur excludere; qui enim generaliter negat, nihil ponit, quo negationis ratio reddi poſſit. Haec omnia ex principiis legum & decretalium proponere placuit; nam alias non me latet, contendere Coccejum & Boëhmerum propoſitiones negantes etiam directo probari poſſe

(a) *L. XIII. C. de probationib.*, *L. X. C. de non numer. pecun.* (b) *Cap. XI. ſeq. ex. de probationib.*, *cap. XXIII. ex. de elect.*, *cap. V. ex de renuntiat.* (c) *Conf. Gonzalez in cap. XII. ex. de probationib.*

ſe (a), dicamque adeo ignorantiae Romanis pontificibus impingere, quod negantes propoſitiones directo probari non poſſe tenuerint. Sed doctrinam hanc de directa negationum probatione nunc expendere non vacat.

Cui probandi onus incumbit.

§. V. Jam vero probandi onus illi incumbit, qui aſſerit, proponitque quaeſtionem facti dubiam, cui veluti ſtabili fundamento petitio & concluſio innititur: quiſque enim ſuae petitionis fundamentum probare debet. Hinc regulariter actor, non reus probare debet: quae regula & jure civili & canonico conſecrata eſt (b). Nimirum actor plerumque eſt, qui adfirmat, ſeu tamquam vera proponit dubia facta, quibus ſua innititur petitio; reus vero ſaepe propoſita facta negat. Quin actoris eſt probare non tantum quae adfirmaverit, verum etiam quae negaverit, ſi negatio fundamentum petitionis contineat, veluti ſi quis repetat beneficium, cui non ſponte renuntiaſſe adfirmat, renuntiationem non ſpontaneam probare debet (c). Quod ſi reus non ſimpliciter negat, ſed ſimul contra actoris petitionem excipiat, ejus eſt exceptionem proba-

(a) *Coccejus diſſert. de directa probat. negativae*, *Boëhmer. lib. III. jur. eccleſ. tit.* 19.

(b) *L. II. D. de probationib.*, *L. XXIII. C. de probationib.*, *can. I. C.* 6. *q.* 5., *cap. XXIII.* §. 2. *ex. de elect.* (c) *Cap. V. ex. de renuntiat.*, *cap. ult. ex. de praeſumtionib.*, *cap. III. ex. de ſucceſſionib. ab inteſt.*

re (a); reus enim excipiendo etiam aliquid adfirmat, quod ſuae exceptionis conſtituit fundamentum, veluti ſi negat ſe ſolvere debere, quod metu promiſerit, metum probare tenetur. Et quemadmodum actoris eſt probare etiam negationem, cui innititur actio; ita etiam ad reum pertinet probatio negationis, cui innititur exceptio, veluti ſi ex teſtamento agenti reus opponat, illud non jure conditum, teſtamentum non jure factum legitimis modis probare debet. Quae quum ita ſint, ubi utraque pars facta contraria tamquam ſuae petitionis fundamentum proponit, utrique probatio incumbit, quod evenit in judiciis duplicibus, ut communi dividundo, familiae erciſcundae, interdicto retinendae poſſeſſionis.

Propria oris confeſſio plene probat.

§. VI. Probationes autem in judicio per argumenta idonea faciendae ſunt, quae argumenta totidem probationis ſpecies conſtituunt, eaeque vulgo cenſentur confeſſio alterius partis, teſtes, inſtrumenta, jusjurandum, praeſumtiones, & inſpectio ocularis. Et confeſſio quidem ſive rei, ſive actoris potiſſima eſt probationum ſpecies; quid enim expreſſius optabiliuſque eſſe in judicio poteſt, quam eum confiteri, quem negare oportebat? Hinc confeſſum pro judicato eſſe, ſeque ſententia ſua quodammodo damnare Paulus adfirmat (b). Ut vero confeſſio legitima ſit, & plene probet, debet fieri coram judice com-

(a) *L. XIX. D, de probationib.* (b) *L. I, D, de confeſſis.*

competente (*a*), ex certa ſcientia, & ex libertate; per errorem enim facta, probato errore, revocatur (*b*); & ſi minis injuſtis extorta ſit, vim confeſſionis amittit (*c*). Probat tantum confeſſio contra ipſum confitentem, nec tertium gravat confeſſio criminis (*d*), niſi aliunde ſuſpectus ſit: quin confeſſio procuratoris ſine ſpeciali mandato nec principali nocet (*e*).

Litigantes poſitionibus debent reſpondere.

§. VII. Quoniam vero propria oris confeſſio major cenſetur quacumque probatione, jure decretalium invaluit, ut lite conteſtata litigantes ſe mutuo interrogarent de praecipuis rei controverſae factis, ut ex reſponſionibus conſtaret, quo reduceretur ſtatus controverſiae, & quae facta probationibus indigerent (*f*). Ita introductae *poſitiones*, ut vocantur, ſeu breves quaedam propoſitiones, quibus actor & reus ſcripto exprimit facta in judicio allegata, ut ſuper iis pars adverſa jurejurando reſpondeat. Conceptae poſitiones judici exhibentur, qui ubi id exhibens petit, praevia citatione jubet partem adverſam reſpondere. Dicto judicis parendum eſt, niſi legitima obſit cauſſa (*g*), puta quod poſitiones ſint obſcurae, captioſae, dubiae, aut ad cauſſam non pertinentes: judiciſque profecto eſt vi-

(a) *Cap. IV. ex. de judic.* (b) *Cap. III. ex. de confeſſis.* (c) *Can. I. C.* 15. *q.* 6., *cap. XVI. ex. de offic. judic. deleg.* (d) *Cap. I. ex. de confeſſ.* (e) *L. VI.* §. 4. *D. de confeſſis* (f) *Conf. ſuperius dicta cap. XXIV.* §. 3. (g) *Cap. II. de confeſſis in* 6.

videre, num poſitiones admittendae ſint, vel potius rejiciendae. Quod ſi qui juſſus eſt reſpondere, recuſet, ſeu per contumaciam abſit, ſuper articulis, in quibus noluit reſpondere, pro confeſſo habetur (*a*). Facta reſponſione qui poſitiones exhibuit, ab onere probandi ex parte levatur, prout pars adverſa adfirmaverit vel negaverit: nam illa tantum probare neceſſe eſt, quae adverſarius negavit.

Numerus teſtium ad probandum neceſſarius.

§. VIII. Frequentiſſimo indiciorum uſu ad probanda facta a partibus allegata teſtes adhibentur, perſonae nempe fide dignae, quae facti controverſi veritatem poſſint manifeſtare. Ad probandum in judicio ad minimum duo teſtes ſufficiunt (*b*), modo idonei ſint & concordes. Plures ad probandum regulariter non deſiderantur, nec quod in ultimis voluntatibus ad actus ſollemnitatem receptum eſt, ad judicia recte trahitur: nam etiam teſtamentum rite confectum eſſe, duobus teſtibus probari poteſt, utut plures ad ejus ordinationem requirantur. Unus teſtis, quamvis omni exceptione major ſit, fidem non facit. Vox unius tamquam vox nullius cenſetur. Excipiebatur in veteri diſciplina epiſcopus, cujus teſtimonium etiam ſingulare admittebatur propter ſummi ſacerdotis praerogativam & honorem (*c*). Tantum unius teſtimonium recte facit, ne quid fiat, quod temere fieri ſine flagi-

(a) *Cit, cap. II,* (b) *L. XII. D, de teſtib.*, *cap. XXIII ex. de teſtib. & atteſtationib,* (c) *L. I. C. Th. de ep ſc. audient,*

gitii periculo non poteſt (*a*), veluti ſi agatur de contrahendo matrimonio, & unus teſtificetur, deſponſos eſſe conſanguineos; at ſi agatur de infirmando, quod actum eſt, aut de probando, quod alter negat, duo ſaltem teſtes requiruntur. Quod ſi leges & canones in aliquibus cauſſis majorem teſtium numerum requirant, praeſcriptus numerus adhibendus (*b*), veluti ſi agatur de probanda ſolutione debiti chirographo comprehenſi, quinque teſtes jure civili requiruntur (*c*). Ceterum quod teſtium fides ex parte poteſt debilitari, prohibitum non eſt, immo ſaepe expedit ad firmiorem probationem plures teſtes adhibere, modo tamen ſuperflua multitudo teſtium non producatur, quo adverſarius ſumtibus fatigetur. Hinc *j*ure civili *j*udices numerum teſtium pro prudentia ſua debent moderari (*d*). : & Innocentius III vetuit, ne ex utraque parte teſtes ſupra quadraginta producantur (*e*).

Qui omnino vetantur eſſe teſtes.

§. IX. Teſtes tum plene probant, ſi idonei ſint & fide digni, quod inde judicatur, ſi poſſint & velle praeſumantur dicere veritatem. Quod ſi fide digni non ſint, jure ad dicendum teſtimonium prohibentur, integrumque eſt litigantibus contra productos teſtes excipere, eoſque reprobare. Et quidem multi vetantur in judiciis eſſe

(a) *Can. CXII. D. 4. de conſec.*, *cap XXI'. ex. de teſtib. & atteſtationib.* (b) *Cit. L. XII. D. de teſtib. & cit. cap. XXIII* (c) *L. XVIII. & Auth.* rogati *C. de teſtib.* (d) *L. I. §. 2. D. de teſtib.*

(e) *Cap. XXXVII. ex. de teſtib. & atteſtationib.*

eſſe teſtes tamquam abſolute & omnino inhabiles in omnibus cauſſis, alii vero in certis tantum cauſſis & contra quaſdam perſonas. Tamquam omnino inhabiles repelluntur amentes, impuberes, & minores viginti annis in criminalibus (*a*); item Judaei, ethnici, haeretici contra catholicos (*b*), excommunicati (*c*), perjuri (*d*), item infames, qui nimirum publico judicio damnati ſunt (*e*), aut alias facti infamia ſeu turpitudine priſtinae vitae diffamati & notabiles (*f*). Quin jure decretalium a teſtimonio repelluntur etiam qui tempore dicendi teſtimonii criminibus ſunt obnoxii, etſi nondum damnati, ſive quod accuſati ſint, ſive quod de crimine convinci poſſint (*g*). Servi quoque, & liberi fortuna tenues prohibentur eſſe teſtes (*h*); ſervis enim non facile credendum, & pauperes pretio facile corrumpuntur, niſi vitae integritas & boni mores aliud ſuadeant. Mulieres jure civili teſtes in judicio eſſe non prohibentur (*i*), tantumque in criminalibus excluduntur, ſi corpore quaeſtum faciant (*k*); at jure decretalium in cauſſis civilibus admittuntur, non vero in criminalibus, niſi

---

(a) *L. III.* §. 5. *& L. XX. D. de teſtib.* (b) *L. XXI. C. de haeret.*, *can. XXV. C.* 2. *q.* 7., *cap. I. ex. de haeretic.* (c) *Cap. VIII. de ſententia excomm. in* 6. (d) *Cap. VII. ex. de teſtib. & atteſtationib.* (e) *Cit. L. III.* §. 5. *& L. XXI. D. de teſtib.*, *L. VII. D. de public. judic.* (f) *Cap. VII. & ult. ex eod.* (g) *Cap. X. L. IV. & ult. ex eod.* (h) *L. V. & VII D. de teſtib.* (i) *L. XVIII D. eod.* (k) *L. III.* §. 5. *D. eod.*

ſi veritatem alias eruere non licet, & niſi agatur de criminibus atrocioribus , qualia haereſis , ſimonia, in quibus alias inhabiles ad teſtimonium admittuntur (*a*) .

Inteſtabiles in certis cauſſis .

§. X. Praeterea multi vetantur eſſe teſtes in certis cauſſis & contra quaſdam perſonas, quod eorum teſtimonia ex amore vel odio profecta nullius ponderis ſunt , ſaltem in dubium merito vocantur . Ita nemo idoneus teſtis eſſe poteſt in cauſſa propria (*b*) , ſeu unde ſperat emolumentum ; quocirca clerici in cauſſa eccleſiae non aliter admittuntur , quam si eam non procurent , aut ei non praeſint (*c*) . Vetantur quoque eſſe teſtes , qui ſunt de familia , niſi probatae ſint fidei & opinionis (*d*) , & niſi agatur de re , cujus veritas vix per alios poſſit haberi , veluti ſi agatur de probanda cognatione, legitimis natalibus , aetate , ſponſalibus . Nec porro dicunt teſtimonium amici & inimici in cauſſis amicorum & inimicorum (*e*) , in quibus tamen amicitiae & inimicitiae gradus & perſonarum qualitas ſpectanda ſunt . Laici quoque a dicendo contra clericos teſtimonio in cauſſis criminalibus jure decretalium repelluntur (*f*) , quod ex rece-

 ptis

(a) *Conf. Gonzalez in cap.* III. *ex. de teſtib. & atteſtationib.* (b) *L. X D. eod.* (c) *Cap. VI. & XII. ex. eod.* (d) *L.III. C. de teſtib., cap. XXIV. ex. eod.* (e) *L.* III. *D. de teſtib.*

(f) *Cap. XIV. & XXXIII. ex. de teſtib. & atteſtationib.*

ptis jamdiu moribus ſolent eſſe clericis infeſti (a). Procuratores & advocati teſtes eſſe vetantur in cauſſis, quibus operam & patrocinium ſuum exhibuerunt (b). Item clerici & monachi in rebus profanis teſtimonia coram laico judice non dicunt, niſi alias veritas commode demonſtrari non poſſit, quo caſu ex ſui antiſtitis venia teſtes admittuntur; aut eorum teſtimonia eccleſiaſticus judex recipit (c).

Odia inter clericos & laicos quando coeperunt.

§. XI. Sed illud mirum videri poſſit, jure decretalium repelli laicos a dicendo teſtimonio contra clericos in re criminali, quod mutua inter eos ſimultas ſit, quum contra mutuus inter eos amor eſſe deberet, qui utroſque conciliaret. Certe docet Bonifacius VIII, laicos ab antiquis uſque temporibus infeſtos clericis fuiſſe: *clericis laicos infeſtos oppido tradit antiquitas* (d). Et tamen per plura ſaecula inter clericos & laicos mira fuit concordia, mutuus inter utroſque amor: nec alias poterat evenire, quamdiu clerici ſpiritualis curae laicorum tantum ſolliciti fuerunt. In falſis decretalibus ab Iſidoro Mercatore ſub nomine primorum pontificum evulgatis primum fortaſſe occurrit, clericos quibuſdam laicis odio eſſe (e). Quo tempore putidae Mercatoris merces prodierunt, hoc eſt noni ſaeculi initio, odia inter clericos & laicos coeperant, propter malos cle-

(a) *Can. V. C. 2. q. 7.* (b) *Cap. ult. eod. in 6.* (c) *Conf. Reiffenſt. de teſtib. & atteſtationib. §. VI.* (d) *Cap. III. de immunit. eccleſ. in 6.* (e) *Can. V. & XIV. C. 2. q. 7.*

clericorum mores, & fortaſſe etiam ob eccleſiaſtica bona jure quodam feudi a laicis poſſeſſa, quae ubi nullae erant reipublicae neceſſitates, eccleſiis reſtitui debere aequum videbatur. Labentibus annis irarum cauſſae & odia increbuerunt, praeſertim ubi inter ſacerdotium & imperium non bene convenire coepit, & jura ſua a clericis uſurpata laici repetere coeperunt. Tum epiſcopi minis & cenſuris contra laicos pugnabant, tantum abeſt, ut exortas controverſias humilitate, ſui abnegatione & rerum temporalium contemtu componere ſtuderent. Contra laici clericos capiebant, verberibus afficiebant, carceri mancipabant, & quandoque etiam occidebant (a). Item odii materiam ſuppeditavit faſtus epiſcoporum & beneficiariorum, qui res eccleſiae tamquam proprium patrimonium procurabant, & in pauperes parum aut nihil conferebant. Verum receptis moribus odia iſta refrixerunt, & clerici pleroſque laicorum ſibi devictos habent.

Teſtes citato adverſario recipiendi.

§. XII. Fide digni teſtes legitime examinandi ſunt, quo eorum teſtimonia fidem in judicio mereantur. Ergo probaturus teſtes producit, quos inde competens judex debet advocare, ultroneo enim teſti non creditur. Citanda inſuper pars ex adverſo (b), cui etiam articuli communicandi, & nomina productorum teſtium aperienda. Quod ſi teſtes non citato adverſario

(a) *Conf. Fleuryus diſc. VII. in hiſtor. eccleſ. n. 12.* (b) *Cap. II. ex. de teſtib. & atteſtationib.*

recepti ſint, nihil probant, niſi de novo & citato adverſario recipiantur (a). Intereſt vero adverſarii ſe inſcio & abſente productos teſtes non recipi, ut videat eos jurare, & exceptiones proponat, quibus vel a dicendo teſtimonio repellantur, vel eorum dicta infirmentur, ut excipiat contra articulos, quos impertinentes animadvertit, & ut interrogatoria judici exhibeat, quibus petit, ut producti teſtes interrogentur, quomodo ſciant, quae deponunt; an praeſentes fuerint, an ipſi viderint, & de ſimilibus adjunctis, quae ad factum ſpectant. Ceterum exhibitae interrogationes producenti teſtes dari non ſolent, ne teſtes ſuos bene inſtructos mittat ad interrogationes eludendas; ſed judex ipſe eas expendit, & ſi quas reperiat ſuperfluas aut impertinentes explodit (b). Interrogationes in judicio exhiberi neceſſe non eſt, iiſque non exhibitis judicis officio continetur, teſtes de praecipuis depoſitionis adjunctis interrogare. Sufficit vero adverſarium citatum eſſe, nam ſi per contumaciam in judicium non veniat, teſtes etiam producuntur, & ſacramentum praeſtant (c).

Jurati teſtes apud judicem dicunt teſtimonia.

§. XIII. Teſtes producti & citati ab ipſo judice interrogari & examinari debent, niſi ex juſta cauſſa ad judicem venire impediantur, quo ca-

---

(a) *Conf. Paſſerin. de requi. tribunal. quaeſt. XV. art. 2. n. 28.* (b) *Gloſſa in cap.* II. *de teſtib. & atteſtationib. in* 6 (c) *Cap.* II. *ex. ut lite non conteſt.*, *Cap.* II. *ex. de teſtib. & atteſtationib.*

caſu mittetur ad eos, qui interroget (a). Ipſa enim judicis praeſentia falſi audaciam cohibet, vel id ex vultu & titubatione judex deprehendit. Antequam vero teſtes dicant teſtimonium, judice deferente jurare tenentur, ſe non ex amore aut odio, aut commodo aliquo veritatem dicturos (b); injuratis enim teſtibus non creditur, niſi eis jusjurandum adverſarius remitat (c). Et haec jurisjurandi neceſſitas feciſſe videtur, ut in veteri diſciplina teſtes jejuni teſtimonia dicerent (d). Nempe teſtes tactis altaribus, vel reliquiis ſanctorum, vel evangeliis jurare ſolebant (e); & ſacra nonniſi a jejunis tractari habet vetus diſciplina. Sic vero citati teſtes tam in cauſſis civilibus, quam criminalibus praeſente, aut ſaltem legitime citato adverſario interrogabantur (f): & merito quidem nam praeſente adverſario teſtium audacia retunditur, & ex vultu & geſtibus teſtium facile dignoſcitur, an ex animi ſententia loquantur. At jamdiu obtinet in utroque foro, ut teſtes clam ab judice interrogentur, tantumque prius citatur adverſarius, ut adſit, quando jurant. Fortaſſe hic abnormis usus originem habuit ex male intellecta im-

(a) *L. XV. D. de jurejur.*, *cap. VIII. ex. eod.*

(b) *L. IX. C. de teſtib.*, *cap. V. ex. eod.*

(c) *Cap. XXXI. & LI. ex. eod.* (d) *Burchar. decr. lib. XII. cap.* 12., *cap. I. ex. eod.* (e) *Conf. Gonzalez in cap. ult. ex. de juram. calumn.*

(f) *L. XIX. C. de teſtib.*, *L. XVIII. C. de fide inſtrum.*, *Novel. XC. cap.* 9., *cap. II. ex. de teſtib. & atteſtationib. Conf. Cujac. in cit. cap.* II.

imperatoris Zenonis conſtitutione (a), quae habet *intrare* teſtes *judicantis ſecretum*, hoc eſt tribunal & judicii locum, ut bene Polletus interpretatur (b); at interpretes ignorantia latini ſermonis inde concluſerunt, teſtes ſecreto interrogandos & examinandos. Quidquid vero hujus rei ſit, teſtes ſigillatim & diligenter examinandi, & interim judex prudenter ab ipſis exquirit tempus, locum, cauſſam ſcientiae aliaque adjuncta, quae praeſenti negotio videntur convenire (c). Examine peracto omnia in publica monumenta redigenda (d), alias vetatur judex ex depoſitis quidquam judicare.

Teſtes inviti ad teſtificandum coguntur.

§. XIV. Teſtes ad dicendum teſtimonium citati, ſi teſtificari recuſent, cogi poſſunt. Veteri Romano jure in cauſſis criminalibus teſtes ad dicendum teſtimonium cogebantur; in civilibus vero ſponte ſua deponere ſolebant (e). Inde Juſtinianus imperator ſtatuit, ut etiam in cauſſis pecuniariis teſtes cogi poſſint (f). Quod vero vim facere proprium erat civilis imperii, Romana eccleſia teſtes hortari & monere conſuevit, non cogere (g). Tantum eccleſiaſticus judex invito teſtimonium denuntiat, ſi is *odio*, *vel gratia*, *vel timore* teſtari renuat (h), atque alia

(a) *L. XIV. C. de teſtib.* (b) *Pollet. hiſt. fori Rom. lib V. cap.* 12. (c) *Cap. XXXVII. ex. de teſtib. & atteſtationib.* (d) *Cap. XLI. & XLIII ex. eod.* (e) *L. IV. & XIX. D. de teſt.* (f) *L. XVI & XIX. C. de teſtib.* (g) *Cap. I. & III. ex. de teſtib. cogend.* (h) *Cit. cap. I.*

alia probatio deficiat (*a*). Cogit autem judex eccleſiaſticus laicos invitos ad teſtimonium per excommunicationem (*b*), clericos vero per ſuſpenſionem ab officio & beneficio, quam, ſi adhuc venire recuſent, ſequi excommunicationis aut depoſitionis ſententia poteſt (*c*). Quod ſi quis non dictnrum teſtimonium juratus promiſerit, nulla ſacramenti vis eſt (*d*). Ceterum *j*ure civili non recte coguntur ad teſtificandum illuſtres, & qui ſupra illos ſunt, qui nec in judicio praeſentes, nec ex ſcripto abſentes, ſine ſacra, ſeu principis juſſione ad dicendum teſtimonium compelli poſſunt (*e*): item advocati ratione eorum, quae eis a cliente revelata ſunt inviti teſtimonium non dicunt (*f*). Et jure decretalium *j*ure non cogitur ſacerdos, qui confeſſionibus praeeſt, ut de auditis in confeſſione teſtificetur (*g*).

Inſtrumenta alia publica, alia privata.

§ XV. Inſtrumentis quoque in judiciis probatio fit, quae ubi legitime confecta ſunt, aequalem cum teſtibus vim probandi habere cenſentur (*h*). Nomine *inſtrumenti* generaliter veniunt omnia, quibus cauſſa inſtrui poſſit, atque ideo etiam teſtimonia (*i*); at in ſpecie inſtrumen-

(a) *Cap. V. & ult. ex. eod.* (b) *Cap.* I. *V.& ult. ex. eod.* (c) *Cap.* II. *ex. eod.* (d) *Cap. XVIII. ex. de teſtib. & atteſtationib. & cap. ult. ex. de teſtib. cogend.* (e) *L. XVI. C. de teſtib.* (f) *Conf. Huber. praelect. in pandect. tit. de teſtib.* (g) *Cap.* XII. *ex. de poenitent. & remiſſionib.* (h) *L. XV. C. de fide inſtrum.* (i) *L.* I. *D. de fide inſtrum.*

menta ſunt ſcripturae ad fidem faciendam idoneae. Sunt vero inſtrumenta ſeu ſcripturae aliae publicae, aliae privatae. Publicae proprie ſunt, quae publica auctoritate a perſonis ad id deputatis conficiuntur, quales cenſuales tabulae, acta judicialia auctoritate judicis per hominem ab actis conſcripta, item inſtrumenta rite per publicos tabelliones ſeu notarios confecta, ſcripturae ex publico archivo deſumtae, & a perſona publica ſcriptae (a). Publica quoque cenſentur inſtrumenta, quae ſygillo publico & authentico ſignata ſunt, veluti epiſcopi, capituli, univerſitatis: in quem cenſum etiam referuntur tituli lapidibus, columnis, monumentis inſcripti (b): & libri paroeciales, in quibus baptizatorum nomina & contracta matrimonia deſcribuntur (c). Contra privatae ſcripturae a privatis conficiuntur; quales chirographi debitorum, apochae, antapochae, codices rationum a mercatoribus confecti, epiſtolae.

Quae inſtrumenta in judicio probant.

§. XVI. Publica inſtrumenta ex forma & ſollemnitate juris confecta plenam faciunt probationem, & ſi falſi non arguantur, facile adverſus ea teſtes non recipiuntur, modo authentica ipſa ſeu originalia producantur (d); exemplo enim non facile creditur, niſi legitime cum authentico conferatur, conſtetque cum eo probe

(a) *Cap. XIII. ex. de praeſcript.* (b) *Conf. Eſpen. par.* III. *tit.* 7. (c) *Trid. ſeſ. XXIV. de ref. matr. cap.* 1. (d) *Cap.* II. *ex. de inſtrum.*

be convenire (a). Contra privatae ſcripturae tantum contra ſcribentem probant, modo de ſcriptura conſtet, & cauſſa debiti expreſſa ſit (b); cauſſa enim obligationis non expreſſa, nec contra ſcribentem probant. Excipitur ab hac regula liberatoria confeſſio, ubi creditor profitetur ſibi fuiſſe ſolutum, haec enim probat, etſi cauſſa adjecta non fuerit (c). Sed ſi privata ſcriptura trium vel plurium teſtium ſubſcriptionem contineat, etiam pro ſcribente probat, plenamque fidem facit, quaſi publice confecta fuerit (d), modo teſtes ſubſcripti adhuc vivant, ut ſubſcriptiones ſuas poſſint recognoſcere. Porro libri mercatorum ex receptis hodie moribus etiam pro ſcribentibus ſaltem minus plene probant, (quod ad faciliorem commerciorum explicationem inductum eſt) ſi utique qui illos producunt viri ſint integri & incorruptae exiſtimationis & famae & rationes propria ipſorum manu conſcriptae, & cauſſa obligationis expreſſa ſit (e).

Qui publica inſtrumenta falſa demonſtrantur.

§. XVII. Fides vero inſtrumentis etiam publicis ſubtrahi poteſt ex pluribus cauſſis, veluti ſi ea minime legi poſſint (f), ſi contradictoria contineant (g), ſi raſa appareant in locis praeci-

 puis

(a) *Cap. I ex. eod.* (b) *L. XXV. §. ult. D. de probationib. cap. XIV. ex. de fide inſtrum.* (c) *L. XL. D. de pactis.* (d) *L. XI. C. qui potior. in pignore, cap. II. ex. de fide inſtrum.* (e) *Conf. Perez. in C. lib. IV. tit. 21. n. 4.* (f) *Cap. VI. ex. de fide inſtrum. Conf. Boehm. diſſ. de ſcript. non legibili cap. IV.* (g) *Cap. XIII. ex. de fide inſtrum.*

puis (a), & ſi falſa per teſtes evidenter probentur (b), qua falſitate probata ſententia intra viginti annos poteſt retractari (c). Praecipue vero diplomata antiqua, quae ſaepe ſuppoſititia & adulterina ſunt, ex capite falſi hodie in dubium vocari ſolent, poſtquam κριτήρια multa ab eruditis propoſita ſunt, quibus diplomata genuina & legitima a ſpuriis diſtingui queant. Notum omnibus eſt & omni laude ſuperius Mabillonii opus *de re diplomatica*, ubi ſummo ſtudio & diligentia quaecumque ad vetera diplomata dignoſcenda ſpectant, exhibentur: nec tacendi Jo. Michaël Heineccius *de veteribus Germanorum aliarumque nationum ſigillis*, Hertius *de fide diplomatum*, Jo. Eiſenhart *de jure diplomatum*, & ex Italis Muratorius in duabus diſſertationibus, una *de diplomatis & chartis antiquis dubiis, aut falſis*, altera *de ſigillis medii aevi*. Ipſe Innocentius III exemplum adfert diplomatis de falſo ſuſpecti, illudque variis ex capitibus veluti ſpurium rejecit (d). Ceterum non omnes, qui in foro verſantur, antiqua diplomata falſi poſſunt arguere; nam niſi artis criticae & diplomaticae peritia cenſeantur, ab hoc ſacrario, tamquam profani, repelluntur.

Definitio & variae ſpecies praeſumtionis.

§. XVIII. Species quoque probationis habentur praeſumtiones, quibus accurate perpenſis,

---

(a) *Cap. III. ex. eod.* (b) *Cap. IV. & X. ex. eod.* (c) *L. XII. C. ad L. Cornel. de falſis, cap. VI. ex. de exceptionib.* (d) *Cit. cap. VI. ex. de fide inſtrum.*

ſis, etiam ubi alia deſunt argumenta, judex litibus finem poteſt imponere. Venit nomine praeſumtionis antecedens de re dubia opinio ex cauſſarum adjunctis & indiciis plus minuſve evidentibus deſumta. Ejus duae ſunt ſpecies, una *hominis* ſeu *judicis*, altera *juris*. Praeſumtiones hominis nulla certa lege conſignatae ſunt, ſed pro hominis recte judicantis judicio ex factis & indiciis hauriuntur: qua in re latiſſimus eloquentiae campus olim ſitus erat, quod ex Ciceronis orationibus conſtat. Contra praeſumtiones juris certa lege ſeu canone conſignatae ſunt, & extra judicis arbitrium poſitae: ſed pro diverſa ratione qua proponuntur, aliae *juris tantum*, aliae *juris & de jure* eſſe dicuntur. Praeſumtiones juris tantum per leges & canones probantur, & tamquam verae proponuntur, donec contrarium probetur, atque hinc verbis *videri*, *exiſtimari*, *intelligi*, *haberi* proponi ſolent: cujus generis eſt, filios ex juſtis nuptiis natos cenſeri legitimos (*a*), itemque, quod epiſcopo ab extraneo relictum eſt, intuitu eccleſiae, non perſonae legatum videri (*b*). At juris & de jure praeſumtiones ita certae reputantur, ut in contrarium probationem non admittant; qualis jure decretalium eſt praeſumtio de jam contracto matrimonio, ubi quis concubuit cum muliere, cum qua prius ſponſalia contraxerat (*c*).

K 2 *Vis*

(a) *L. VI. D. de his, qui ſui vel alieni juris ſunt.* (b) *Cap. XV. ex. de teſtamentis.* (c) *Cap. XXX. ex. de ſponſalib.*

Vis probationum ex praeſumtionibus deſumtarum.

§. XIX. Quemadmodum vero plures ſunt praeſumtionum ſpecies, ita ex iis deſumtae probationes non omnes eamdem vim habent. Praeſumtiones hominis tantum argumenta ſuppeditant, ad veritatem eruendam; ſuntque ejuſmodi argumenta leviora, vel vehementiora, prout ſunt indicia, quibus innituntur; plenam vero probationem ferme non efficiunt; quin contrariis probationibus ſaepe ſolent enervari. Contra praeſumtiones juris interim plene probant, eas enim canones & leges tamquam veras proponunt, donec contrarium probetur. Ita qui praeſumtione nititur probare non tenetur, onuſque probandi in adverſarium devolvitur (*a*), nullaque eſt vis praeſumtionis veritate demonſtrata. Habet vero praeſumtio juris ſuos gradus, ſicut quaevis alia judicialis probatio, ut aliquando rarius, aliquando ſaepius fallere poſſit, quod Thomaſius docet (*b*). Hinc quo violentior & gravior eſt praeſumtio, eo evidentior in contrarium debet eſſe probatio. Urgentiſſima eſt praeſumtio, filios eſſe legitimos, qui ex juſtis nuptiis nati ſunt, ut nec matri contrarium aſſerenti, & adulterio convictae credatur, niſi evidentiſſime contrarium probatum fuerit (*c*). Majori vi pollent juris & de jure praeſumtiones, quae omnino-

(a) *L. XXV. D. de probationib., L. XIII. C. de non num. pecun., cap. II. & XII. ex. de probationib.* (b) *Thomaſ. diſſ. de fide jurid. cap.* I.

(c) *L. VI. D. de his, qui ſui vel alien. juris ſunt.*

no tamquam certae in jure reputantur, hactenus ut probationes in contrarium excludant , idque ex communi utilitate , quam leges ſupponunt . Quoniam vero praeſumtiones juris & de jure proprie ſic dictae veritates non ſunt ; hinc poſt alios Eſpenius tenet , etiam in his praeſumtionibus veritati locum dandum eſſe , eaſque regulariter elidi confeſſione illius , cui praeſumtio favet (*a*) .

De jurejurando, quo probatio ſemiplena ſuppletur .

§. XX. Praeterea vim probandi in judicio habet jusjurandum , quod jure civili maximum remedium ad expediendas lites exiſtimatur , idque propter ſummam religionem , quam gentes ferme omnes , in primis Romani , ſacramentis exhibuerunt . Dirimuntur jure civili lites jurejurando vel ex pactione ipſorum litigatorum , vel judicis auctoritate uni ex litigantibus delato ſacramento (*b*) . Huc véro pertinet jusjurandum , quod nulla litigantium pactione praecedente ab judice defertur , quod ſacramenti genus *ſuppletorium* paſſim dicitur , nam eo delato ſemiplena probatio ſuppletur & juſta evadit . Nimirum ſi dubiae ſint cauſae, ſeu inopia probationum laborent, ex ſcitis juris civilis delato jurejurando finiri debent (*c*) , quod ſacramentum dubiae probationi accedens eam ſuſtentat , & juſtam efficit . Dubiae vero cauſſae ex ſaniore ſen.

(a) *Eſpen.par.III.jur.eccleſ. tit.7. cap.5. n.23. ſeq.* (b) *L.I.D.de jurejur. L.XXXI. D. de jurejur.* , (c) *L.III.C.de reb.credit.*

ſententia ſunt illae, in quibus ſemiplene probatum eſt, puta quod teſtes omni exceptione majores non ſint, aut graves praeſumtiones adſint, quae tamen non bene concludunt (*a*). Nullus in veteri eccleſiae diſciplina in cauſſis pecuniariis dirimendi ſacramenti ad probationes ſupplendas uſus videtur fuiſſe, atque idcirco quidquid hujus rei eſt ex jure civili una cum tricis forenſibus in forum eccleſiaſticum irrepſit. Defertur *jusjurandum* ei, qui ſemiplene probavit, modo tamen perſonarum & cauſſae ratio habeatur (*b*): conſtituitur enim probaturus hoc modo teſtis in propria cauſſa ſine adverſarii conſenſu & delatione: & hinc non facile viles homines ad ſupplendas ſacramento probationes admittendi; praeſertim ſi cauſſae graviores ſint, quae ſacramenti religione decidi non debent (*c*). Quod ſi actor aeque atque reus ſemiplene probent, jusjurandum reo deferri oportet, quod in re dubia rei cauſſa potior cenſetur (*d*). Ceterum uſus ſacramenti in litibus decidendis homines religioſos ſupponit: ut hinc facile cognoſcas, in tanta ſaeculi corruptione e republica eſſe, uſum ſacramenti ſuppletorii omnino aboleri.

Probatio per ocularem inſpectionem.

§ XXI. Probationes in *judicio* aliquando ipſa judicis inſpectione conſtant, quod nempe alias de re dubia certum *judicium* ferri nequeat. Ejus praecipuus uſus eſt in iis, quae oculis ſubjiciūtur ve-

---

(a) *Conf Boëhm.jur.eccleſ.lib.II.tit.24.§.70.*
(b) *Cap.ult.ex. de jur.* (c) *Conf Eſpen.par. III:tit.7.cap.8.* (d) *L.CXXV.D.de R.I.*

veluti in judicio finium regundorū, in novi operis nuntiationibus, in aetate ex adſpectu corporis finienda, aut ubi de vi conjugum ad rem uxoriam tractatur. Sed in his cauſſis judex non ſolus rem ipſam oculis luſtrat, ſed viros ejus rei, qua de agitur, peritos adhibet, aut iis ſolis judicium committit. Quin judicium de conjugum impotentia neceſſario peritis viris & matronis bonae opinionis & in opere conjugali expertis committendum eſt: atque ideo virum medici, uxorem honeſtae matronae & obſtetrices inſpiciunt (*a*). Inſpectio iſta in cauſſa matrimonii praecipue juri canonico debetur, quo omnino ſtabiles & firmas nuptias eſſe praecipitur. Jus enim Romanum magis diſſolutioni nuptiarum indulget, nec tam accuratam impotentiae certitudinem requirit, quam decretales poſtulant: & hinc ex legibus Romanis ad ſolvendas nuptias praeciſe inſpectione opus non eſt.

Probationes certo termino faciendae.

§. XXII. Jam ad faciendas in judicio probationes certa dilatio ſeu terminus dari conſuevit, qui jure decretalium determinatus non eſt, ſed ab judice finiendus inſpectis cauſſarum, perſonarum & locorum adjunctis (*b*). Ergo qui probare intendunt, intra terminum in eam rem datum

(a) *Cap. IV. & XIV. ex. de probationib.*, *cap. VI. & ſeq. ex. de frigid. & malef.* (b) *Can. IV. C. 3. q. 3.*, *cap. XXIV. ex. de off. deleg.*, *cap. XV. ex. de ſent. & re judic.*

tum nomina teſtium una cum articulis judici debent exhibere. Sunt articuli facta praecipua ex petitione deducta; quae claris & conceptis verbis expreſſa probari debent: tantumque in eo diſtant a poſitionibus, quod ſuper iſtis ipſi litigantes interrogantur, ſuper illis vero teſtes deponunt. In cauſſis eccleſiaſticis & civilibus ſuper iiſdem articulis produci novi teſtes poſsūt etiam tertia vice: quarta vero productio non aliter admittitur, quam ſi tres priores publicatae non ſint; & praeterea juraverit, qui quarta productione utitur, ſe priora teſtimonia comperta non habere, & citra fraudem quarta productione uti (a). Productiones vero iſtas alii volunt aeſtimari ex vicibus, quibus teſtes producti ſunt; alii ex dilationibus datis teſtium exhibendorum cauſſa; alii ex ſingulis diebus, ut nempe unaquaeque productio diem unum occupet (b). Verum inſtrumentorum productio poſt litem conteſtatam uſque ad concluſionem in cauſſa fieri poteſt (c).

De actorum publicatione.

§. XXIII. Abſoluto ab utraque parte teſtium examine, recepta teſtimonia citatis partibus & die praefixo publicari debent, quae deinceps litigantibus communicantur. Facta publicatione non licet amplius ſuper iiſdem articulis, vel directo contrariis novos teſtes producere

(a) *Novel.XC.cap 4., Auth.* at qui ſemel *C. de probationib., cap XV.ex.de teſtib. & atteſtationib.*
(b) *Conſ.Cujac.in cit.cap.XV.* (c) *Cap. IX. ex.de fide inſtrum.*

re (*a*), nec contra perſonas teſtium excipere, eoſque veluti criminoſos aut infames rejicere; hae enim exceptiones ante publicationem opponendae ſunt; niſi quis jurato adfirmet, ſe non ex dolo & malitia reprobationem ſuſcipere, vel niſi demonſtret, ſe poſt aperta teſtimonia defectus teſtium didiciſſe, vel alias tempore idoneo proteſtatus ſit, ſe velle contra teſtium perſonas excipere (*b*). Nimirum apertis teſtimoniis per malitiam exceptiones contra eorum perſonas videntur opponi. Integrum vero eſt litigantibus poſt publicationem de veritate aut falſitate temoniorum diſputare (*c*): in quam rem adjuncta loci, temporis, ſcientiae, quibus illa circumſcribuntur, argumenta ſuppeditant. Verum moribus hodiernis hoc jus non ſervatur, atque adeo apertis teſtimoniis conceditur partibus, teſtes ipſos veluti parum idoneos, aut omnino inteſtabiles reprobare (*d*).

Cauſſae concluſio.

§. XXIV. Actorum publicationem ſequitur *concluſio in cauſſa*, quae *ultima cognitio* jure civili dicitur, ſi vera Cujacius obſervat (*e*), eaque judex decernit, cauſſam ſatis inſtructam eſſe, nec aliud requiri, quam ut ſententia proferatur. Hinc facta concluſione clauduntur acta, nec

(a) *Cap. VI. ex. de probationib. & cap. XXVI. ex.de teſtib.atteſtationib.* (b) *Cap.XXXI. ex.de teſtib.& atteſtationib.* (c) *Cap.XV.ex.eod.*

(d) *Conſ.Eſpen.par.III. tit.7.cap.6.* (e) *Cujac.in cap.IX.ex.de fide inſtrum.*

nec novae probationes admitti debent; recipiuntur vero inſtrumenta noviter reperta, ſi ſacramento firmaverit producens, ſe ea noviter reperiſſe (a). Sed conclnſio differenda eſt quoúſque partes ulteriori diſquiſitioni renuntient; etenim publicatis actis ante ſententiam audiendae ſunt utriuſque partis allegationes: quin ipſe judex id etiam curare debet, ut cauſſa plene inſtruatur, nihilque omittatur, quod ad demonſtrandam factorum veritatem conducat (b): quo facto cauſſa concludenda eſt. Quod ſi unus litigantium ulteriori diſceptationi renuntiaverit, alter vero ſine probabili ratione concluſionem in longum differat, judicis officio in contumaciam cauſſa concluſa declaratur (c). Ceterum in hoc noſtro regno forum civile concluſionem amplius non uſurpat (d).

☞ *Cauſae concluſio in Regno Siciliae non uſurpatur amplius in judiciis ſummariis ex forma pragmaticae, ſed adhuc eſt de more in ſummariis juxta formam ritus. Vid. Maſtrill. dec. 237. Amat. reſol. 71. n. 19. & 22. Quaenam vero judicia dicantur ſummaria ex forma pragmaticae quaenam ex forma ritus, habes ex cap Alfonſ. 133. §. 9. com. caſtr. ex pragmat. Philippi Secundi 6. tit. 2. ton 2.*

Regulae ſervandae per judicem in diſſidio probationum.

§. XXV. Dicturus ſententiam judex diligenter factas probationes debet expendere, & de

(a) *Cap. V ex de exceptionib.* (b) *L. IX. C. de judic.* (c) *Novel. CXV. cap. 2.* (d) *Prag. an. CIↃIↃCCXXXVIII. §. 1. art. 28.*

de earum viribus judicare. Nimirum ſaepe contingit, ut ingens diſſenſus inter probationes oriatur, & judex in ferenda ſententia anceps haereat. Si inter teſtes utrinque productos diſſenſus intercedat, & nihil eſt, quod teſtibus objici queat, ſpectanda eſt praeſertim teſtium qualitas, & idcirco eorum teſtimonia praeferenda, qui moribus & vitae integritate ceteris praeſtant (a). Plus quoque ponderis habent teſtimonia, quae negotio aptiora & veritati proximiora eſſe videntur, quam quae negotio parum congruunt (b). Quod ſi non conſtet, quaenam teſtimonia praeferenda ſint, teſtes poſſeſſoris praeferendi ſunt; nam potius ad abſolvendum, quam ad damnandum leges feruntur (c), niſi in certis cauſſis, quibus jura impenſe favent, nam in his ſpeciebus is vincit, qui favorabiliorem cauſſam fovet (d). Cenſentur vero favorabiliores cauſſae matrimoniales, eccleſiarum, rerum piarum, libertatis, alimentorum, dotis, miſerabilium perſonarum, teſtamentorum. Si diſſenſus intercedat inter teſtimonia & inſtrumenta, ubi agitur de rebus antiquis, de iis quae regulariter ſcriptura perficiuntur, qualia ſunt privilegia, & de rebus fluxae recordationis, veluti de aetate probanda, teſtimoniis, inſtrumenta praeferenda (e). Quod ſi ſcripturae ſibi invicem ad-

(a) *L.XXI.§.3.D.de teſtib.*, *cap.XXXII.ex.de teſtib. & atteſtationib.* (b) *Cit. L. XXI. in fine*, *cit.cap.XXXII.* (c) *Cap III.ex. de probationib.*
(d) *Conf.Boehm.lib.II jur.eccleſ.tit.19.§.23.*
(e) *Conf. Boehm.loc.cit.§.26.ſeqq.*

adverſentur, & ab una eademque parte productae ſint, regulariter nihil probant (a): ſi vero utrinque pugnantia inſtrumenta producantur, & omnia aequalis ponderis videntur, ſtandum inſtrumento, quod veriſimiliora & negotio conformiora continet: & ſi ne hoc quidem appareat, contra eum pronuntiandum, qui probare debuit, niſi cauſſa favorem legum meruerit. Pluribus provinciam hanc de probationum diſſenſu doctores proponunt, ſed eorum regulae non ſemper probae ſunt, ut videre eſt apud Boëhmerum, qui diligenter regulas iſtas perſequitur (b).

CAPUT XXVII.

De ſummario judicio eccleſiaſtico.

Definitio ſummarii judicii.

§. I. MUlto brevius ordinario eſt ſummarium judicium, in quo ferme omnia, quae tamquam ſollemnia in judiciis reputantur, omittuntur, tantumque adhibentur, quae judiciis intrinſeca ſunt. Dictum videtur *ſummarium*, quod jure Digeſtorum multae cauſſae *ſummatim* cognoſci & finiri debent (c), hoc

(a) *L. XIV. C. de fide inſtrum.* (b) *Boëhm. loc. cit. §. 14 ſeqq.* (c) *L. V. §. 8. D. de adgnoſc. & alend. liber., L. XV. § 4. D. de re judic., L. III. §. 4. D. de Carbon. edicto.*

hoc eſt ab ipſo praetore omiſſis ordinariae cognitionis formulis & ſollemnibus. Summarium hoc judicium exprimit formula in Clementinis uſurpata, & in pontificum & principum reſcriptis adhiberi ſolita, qua poteſtatem judicandi delegatis faciunt *ſimpliciter, & de plano, ac ſine ſtrepitu & figura judicii* (a). Sed cave putes, apud Romanos idem fuiſſe *de plano* & *ſummatim* cognoſcere. De plano cognoſcebat praetor de tribunali deſcendens, & in *plano*, ſeu aequo ſolo conſiſtens, ubi ſummatim deſideria civium expendebat & finiebat. Tribunal erat locus elevatus & ſpectabilis in foro ferme in hemicycli ſpeciem introrſum curvatus, in quo in ſella curuli praeſidens praetor cauſſas cognoſcebat. Contra multa, quae *ſummatim* cognoſcebantur, non de plano, ſed pro tribunali, quamvis extraordinaria cognitione, erant explicanda, atque ideo cauſſae cognitionem & decretum deſiderabant, quod Gerardus Noodt pluribus probat (b).

Acta neceſſaria in judicio ſummario.

§. II Integram ferme ſummarii judicii formam, qualis nunc uſurpatur, Clemens V paucis complectitur (c), plenius vero Strychius proponit (d): quae quidem forma ea continet omnia, quae judiciorum eſſentiam conſtituunt. Principio judici exhibenda qualiſcumque actoris-

(a) *Clement. II. de V. S.* (b) *Gerard. Noodt. lib. I. de juriſd. cap.* 10. (c) *Clement.* ſaepe II. *de V. S.* (d) *Strych. diſſert. de judicio principis juxta ſolam facti veritatem* §. XVIII. *ſeqq.*

ris petitio, quam excipit rei conventi citatio; petitio enim & partis adverſae citatio judiciis omnibus ſunt intriſeca. Inde ſi reus per contumaciam abſit, contumaciae incuſantur, & judicium ulterius procedit, & idcirco ſinguli actus abſenti ad valvas curiae nuntiantur. Veniens reus exceptiones pro jure ſuo proponit, nec eidem vetatur in ipſo litis exordio contra actorem mutuo agere. Adhibetur calumniae jusjurandum, praeſertim ſi a partibus petatur. Probationes inde faciendae ſunt, praemiſſis poſitionibus & articulis: daturque in eum finem certa dilatione, niſi aliud inter partes placuerit. Judex etiam ſive ad inſtantiam partium, ſive ex officio, quandocumque id aequitas ſuadeat, partes interrogare poteſt, & teſtium reprobationem partibus petentibus jure concedit (a) Deinceps citatis partibus, licet nullo expreſſo peremptorio, judex ſtans vel ſedens in ſcriptis ſententiam profert, idque etiam, ſi ei videbitur, non facta concluſione.

Quae acta in judicio ſummario omittuntur.

§. III. Contra quae ad ſollemnitatem judiciorum pertinent, in ſummario judicio omittuntur, atque ideo non deſideratur libellus ſollemnis & in ſcriptis, ſed ſufficit qualiſcumque petitio, quae actis inſeritur. Nec deſideratur litis conteſtatio, ſollemnis utique & ordinaria, nam alias audiendus eſt reus, ejuſque qualiſcumque reſponſio pro conteſtatione eſt. Porro tem-

(a) *Cap. IX. ex. de probationib., Conf. Gonzalez in cit. cap. IX. n. 4.*

tempore feriarum, quae ob hominum neceſſitates inſtitutae ſunt, *judicium* licet agitare, ut exceptio feriarum nihil obturbet. Amputanda dilationum materies, quae ordinariam judicium in longum trahit. Lis quatenus fieri poteſt abbreviatur, & inde exceptiones altioris indaginis eſcluduntur, nec admittuntur dilatoriae appellationes. Sollemnis quoque teſtium citatio omittitur, eorumque ſuperflua multitudo per judicem cohibetur: nec neceſſaria eſt ſolemnis actorum publicatio, nec concluſio in cauſſa: nec requiritur, ut *judex* ſedens ſententiam ferat (*a*). Ceterum ſic ſollemnia judiciorum in ſummario judicio non adhibentur, ut tamen officio judicis contineatur pro ratione adjunctorum aliqua adhibere, vel omittere

Cauſſae ſummario judicio tractandae.

§. IV. Quod vero ſpectat ad cauſſas, quae ſummario *judicio* tractari debent, eae vel jure tales ſunt, vel extrinſecus tales fiunt. Et jure quidem ſummariae cauſſae habentur, quae moram ferme non admittunt; & idcirco extraordinaria cognitione finiendae, quales *jure* civili ſunt cauſſae alimentorum, miſſionis in poſſeſſionem, ſive ex edicto Carboniano, ſive ventris nomine, ſive rei ſervandae cauſſae, ſive legatorum & fideicommiſſorum, ſive damni infecti, item de teſtamentis exibendis, de adeunda ſuſpecta hereditate, de vilibus rebus, aut perſonis, aliaeque multae in libris juris recenſitae (*b*) Jure decre-

(a) *Clement.* ſaepe II. *de V. S.* (b) *L.* I. & II.

cretalium ſummario judicio tractandae cauſſae electionum, poſtulationum, beneficiorum, nuptiarum, decimarum, uſurarum (a), quamvis recepto fori uſu in aliquibus locis & praeſertim in foro eccleſiae Neapolitanae ejuſmodi cauſſae ferme ordinario judicio tractari ſoleant (b). Extrinſecus ordinarii juris cauſſae ſummatim tractantur pontificis, ſeu principis reſcripto: nec enim dubium eſſe poteſt, quin principes juri ſcripto poſſint derogare, & ſummarias facere cauſſas, quae alias ordinarii juris erant (c). Ceterum ipſae ſummariae cauſſae ordinario judicio tractari poſſunt ex partium conſenſu, quod Clemens V habet eſpreſſe (d).

CAPUT XXVIII.

De veteri judicio criminali eccleſiaſtico.

Criminale judicium olim accuſatione inſtitutum.

§. I. ORdo judiciarius eccleſiaſticus in re criminali, quouſque vetus diſciplina ſtetit, ferme idem fuit cum eo, qui jure Romano

---

II. *D. de feriis & dilat.*, *L.* III. §. 4. *D. de Carbon. edicto*, *L. I.* § 15. *D. de ventre in poſſeſſ. mittendo*. (a) *Clement. II. de judicis*.

(b) *Conf. Gagliard. inſtit. jur. can. lib.* III. *tit.* 18. §. 13. (c) *Conf. Strykius diſſ. de judicio principis juxta ſolam facti veritatem* §. *XI. ſeqq.*

(d) *Cit. Clement.* saepe.

no obtinebat, iis tamen exceptis, quae meram ſollemnitatem ſpectabant, quaeque ab eccleſia in uſum verti non poterant. Principio accuſatio omnino erat neceſſaria, quae libello ſcripta epiſcopo vel ſynodo pro accuſati conditione erat exhibenda: vetus enim eccleſia ſine accuſatore ferme criminalia judicia non exercuit. *Nos*, inquit Auguſtinus (*a*), *a communione prohibere quemquam non poſſumus, niſi aut ſponte confeſſum, aut in aliquo ſive ſaeculari ſive eccleſiaſtico judicio nominatum atque convictum. Quis enim ſibi utrumque audeat aſſumere, ut cuique ipſe ſit & accuſator & judex*? Et longe ante Optatus Milevitanus rationem reddens, cur Macarius atrociorum criminum reus ab eccleſiae communione abſtentus non eſſet, id dicit eveniſſe, quod nullus eum accuſaſſet (*b*). *Si fuit reus accuſatore ſilente, a nobis non licuit abſtineri. Scriptum eſt enim, ante cognitam cauſſam neminem eſſe damnandum. Dicite, quis eum accuſavit, & auditus non eſt? Dicite, Macarium confeſſum fuiſſe, & noſtram ſiluiſſe ſententiam*? Eadem diſciplina paſſim in aliis antiquitatis monumentis proponitur: nec aliter habent falſae decretales opera Iſidori Peccatoris in eccleſiam invectae, quae conſtanter inculcant, neminem ſine accuſatore eſſe damnandum (*c*). Tantum ſi crimina publica eſſent, aut criminoſi ſponte ſua delicta fateren-

(a) *Auguſt. homil. L. libri quinquaginta homiliar.*, *can. XVIII. C.* 2. *q.* 1. (b) *Optat. lib.* VII. *in fine*. (c) *Can. IV. C.* 2 *q.* 1., *can. V. ſeqq. C.* 3. *q.* 9.

tur, & ſe deferrent eccleſia ſine accuſatore procedebat.

Accuſatoris conditio moreſque inquiſiti.

§. II. Summa vero cautione & judicio accuſationes eccleſia accipiebat, nec enim quivis idoneus & legitimus accuſator cenſebatur. Quamquam enim jure eccleſiaſtico delicta omnia fidelium publica eſſent, quatenus debitis poenitentiis deberent expiari, aut in contumaciam excommunicatione puniri; non tamen idcirco eccleſia accuſatoribus omnibus praebebat aures, ad calumniarum occaſiones praecidendas: qua in re diſciplina eccleſiaſtica cum legibus civilibus conveniebat. Nimirum ſalus reipublicae apud Romanos in criminibus publicis accuſare omnibus permiſit; at interim leges privatorum utilitati conſuluerunt, multiſque denegarunt accuſandi poteſtatem; nec enim e republica erat cuique eccuſationes concedere (*a*). Itaque eccleſia de perſonis accuſantium ſubtiliter quaerebat, inquirebatque cujus conditionis eſſent, qua fide, qua intentione ad accuſandum prodirent; idque praeſertim fieri ſolebat, ſi epiſcopi & reliqui clerici accuſarentur, nec enim eorum exiſtimatio temere in controverſiam erat adducenda. Atque huc ſpectare videntur concilii Toletani VI verba, quibus praecipitur, in re criminali ante omnia accuſatorem praeſentandum, *ac legum & canonem ſententiam exquirendam* (*b*), ut

(a) *L. VIII. & ſeqq. D. de accuſationib.*
(b) *Can. IX. C. 3. q. 9.*

ut nempe cognoſceretur, qualis eſſet accuſator; & an delatio admitti deberet.

Accuſator in crimen inſcribebat.

§. III. Porro accuſatio non recipiebatur, niſi ſcripto propoſita, & inſcriptione & ſubſcriptione in crimen inſtructa, non ſecus ac jure civili de accuſatoribus cavebatur. Jure civili inſcriptio erat ſollemnis accuſatoris profeſſio, qua teſtabatur, ſe Titium ex hac vel illa lege deferre, cavebatque, ſe perſeveraturum in accuſatione uſque ad ſententiam (a). Qui facta accuſatione ab exſecutione criminis deſiſtebat abolitione non impetrata, *tergiverſator* audiebat, & ex ſenatuſconſulto Turpiliano infamia notatus, extra ordinē puniebatur (b). Simili jure utebatur eccleſia, quae in tergiverſatores etiam animadvertebat: equidem Gregorius M. Paulum quemdam diaconum, qui ab accuſatione Anaſtaſii epiſcopi ſui deſtiterat, criminis notat: & quamvis ei Gregorius ignoſcat, tamen id ex indulgentia ſe facere teſtatur (c). Idem quoque Gregorius animadvertit in Euphemium atque Thomam, qui ab ejuſdem Anaſtaſii epiſcopi ſui accuſatione receſſerant, & quidem inita pactione ut ſacris ordinibus initiarentur; eos enim in ordinem & locum, unde ad ſacros ordines promoti fuerant, voluit revocari (d).

(a) *Conf. Ant. Matth. de criminib. ad lib. XLVIII. D. tit.* 13. *cap.* 6. (b) *L.II. C. ad SC. Turpil.* (c) *Greg. M. lib. IV. ep.* 51. *vet. edit.* (d) *Gregor. M. loc. cit.*

Accuſator in crimen ſubſcribebat.

§. IV. Jure item Romano non recipiebatur accuſatio ſine ſubſcriptione in crimen, qua accuſator ſe ad talionis poenam, ſeu ſupplicii ſimilitudinem, adſtringebat, niſi delata crimina probaret (*a*). Summa ſapientia per leges Romanas ſuſcriptio inducta eſt, ubi enim ferme omnibus licebat accuſare, poenae metu cives deterreri debebant, ne facile ad accuſandum proſilirent (*b*). Pari ratione in eccleſia placuit ſubſcriptionis & ejuſdem poenae objecto metu accuſatores admonere, ne fratres temere accuſarent. Ita Euſebius Doryleenſis epiſcopus Eutychetis accuſator in ſynodo Conſtantinopolitana I. ſancti Flaviani patriarchae paratum ſe libello profeſſus eſt, *illum convincere falſo habere catholicum nomen, & alienum omnino eſſe a recta fide* (*c*): idemque etiam veteri ſe non obſcure oſtendit, ne per fraudem Eutychetis poenam talionis ſubeat (*d*). Et in ſynodo Chalcedonenſi Paſchaſinus Leonis M. legatus de Theodoro diacono, qui Dioſcorum accuſaverat, ait, *ſi confidit probare ea, quae ingerit adverſus reverendiſſimum epiſcopum Dioſcorum, proprio ore confiteatur, ſi non vult regularem adverſus ſe converti ſententiam* (*e*). Inſcriptione excludebatur procurator, atque ideo accuſator ipſe praeſens accuſationem peragere debebat, in quo etiam ſo-

---

(a) *Conf. Brencmon. de L. Remmiae exitu cap. IX.* (b) *L. VII. D. de accuſationib.* (c) *Conc. Conſtantinopol I. S. Flaviani act. I.* (d) *Cit. concil. act. V.* (e) *Conc. Chalced. act. III.*

forum eccleſiaſticum cum civili conveniebat.

Rei citatio.

§. V. Recepta accuſatione delatus vocandus erat, nec enim quemquam non vocatum damnare licebat, qua in re canones etiam cum jure civili conveniunt. Et quidem jure Romano reus per apparitorem ſemel, iterum atque tertio in jus vocatur; in cauſſis vero, unde ſequi ſolet gravior poena uſque ad relegationem, prehenditur (*a*). Sic jure eccleſiaſtico tribus vicibus accuſatus in judicium vocari ſolebat, ne quis inauditus damnaretur. Et ſane Eutyches, Dioſcorus aliique tribus vicibus ad ſynodos vocati ſunt: quin, quod eſt placidum eccleſiae ingenium, aliquando etiam quarta vocatio decreta eſt, ut videre eſt in ſynodo Epheſina, quae quater Neſtorium evocavit (*b*). Vocabantur epiſcopi per epiſcopos, ſaltem duos, clerici per clericos, laici per laicos (*c*). Quaecumque vero poena accuſatis clericis immineret, prehenſio non decernebatur; eccleſia enim imperio deſtituta nec jus prehendendi, nec carceres ad cuſtodiam reorum habebat. Hinc quum Euſebius accuſator Eutychetem invitum ſynodo ſiſti poſtulaſſet, ab ea vi S. Flavianus abhorruit.

Procurator pro reo non admiſſus.

§. VI. Delatus reus ipſe judicio ſe ſiſtere te-

(a) *Arg. L. I. D. an. per alium cauſſae appell. reddi poſſunt*. (b) *Conc. Epheſ. act. I.*

(c) *Conſ. Chriſtian. Lupus diſſ. de conc. Epheſ. cap.* III. *& append. ad Epheſ. Latrocin. act. I. tom.* 2. *E. V.*

tenebatur, nec admittebatur procurator, qui ejus vices ageret. Jure Romano in cauſſis criminalibus ad perſequendum fruſtra procurator intervenit, multoque magis ad defendendum; ſed excuſationes abſentium ex ſenatusconſulto judicibus allegantur, & ſi juſtam rationem habeant, ſententia differtur (*a*) Haec quoque jurisprudentia obtinebat in eccleſia, quum enim Eutyches ad ſynodum citatus Abrahamium aliosque monachos, qui pro ſe reſponderent, miſerit, S. Flavianus ſic Abrahamium adlocutus eſt (*b*): *quomodo, rogo te, poſſibile eſt, altero accuſato alterum dicere*? Quin in ſecunda S. Flaviani ſynodo, quam a Theodoſio juniore poſt damnationem Eutyches non bonis artibus impetravit, ubi poſtulatum eſt admitti Eutychetis procuratores, quod princeps ejus rei veniam feciſſet, Meliphtongus Juliopolitanus epiſcopus graviter interceſſit, aitque, ad principem referri debere. Facile vero admittebantur abſentium excuſationes & interim judicium differebatur. Ita quum Abrahamius in ſynodo dixerit, Eutychetem aegrotare, inducias ei S. Flavianus conceſſit.

Abſentes in contumaciam damnati.

§. VII. Quod ſi reus jure evocatus, ſui copiam non praeſtaret, ſeu judicio non ſe ſiſteret, per contumaciam etiam abſens damnari ſolebat: qua in re non per omnia inter eccleſiaſticum & civile forum videtur conveniſſe. Jure civili ſuſcep-

(a) *L. XIII. §. 1. D. de publ. judiciis. L. 1. D. an. per alium cauſſae appell. reddi poſſunt.*

(b) *Conc. Conſtantinop. I. S. Flaviani act. IV.*

ſcepta cognitione, hoc eſt lite conteſtata, ſi reus per contumaciam abeſſet, damnari ſolebat, quod Papinianus docet (*a*). At ſi lite non conteſtata reus aufugeret, vel evocatus omnino ſui copiam non faceret, regulariter nemo abſens & inauditus damnabatur, poena utique graviori veluti in metallo, aut capitali; nam alioquin poenis mitioribus uſque ad relegationem procedi poterat (*b*). At in eccleſiaſtico foro abſentes & contumaces etiam poenis gravioribus damnabantur. Sane Neſtorium *ad ſynodum non audentem accedere depoſitionis ſententiae* Epheſini patres ſubiicerunt, ut Cyrillus loquitur (*c*). Et in ſynodo Chalcedonenſi Dioſcorus abſens per contumaciam epiſcopatus dignitate & omni ſacerdotali miniſterio dejectus eſt (*d*). Quin licet Dioſcorus ex variis cauſſis damnatus ſit, tamen decretum damnationis ei inſinuatum unicam cauſſam exprimebat, contumaciam adverſus trinam ſynodi vocationem. *Ea enim*, inquit Chriſt. Lupus (*e*), *ad damnationem plene ſufficit*; ex Chriſti enim doctrina, qui vocatus eccleſiam non audierit, tamquam ethnicus & publicanus haberi debet.

Judicii inſtructio.

§. VIII. Jam praeſente reo, aut in contumaciam abſente judicium inſtruebatur, in quem finem recipiebantur teſtes, inſtrumenta & con-

cur-

(a) *L. X. D. de public. judic.* (b) *L. V. D. de poenis.* (c) *Cyrill. Alexandr. ep. ad cler. & popul. Alexandr.* (d) *Conc. Chalced. act. III.*
(e) *Lup. append. ad ſynod. Chalced. act. III. t. 2. E. V.*

currentia indicia. Etiam hac in re judicium eccleſiaſticum cum forenſi conveniebat, ſiquidem imperatores inſtrui debere edicunt cauſſam idoneis teſtibus, vel apertis documentis, vel indiciis ad probandum indubitatis & luce clarioribus (a). Praeſens reus de criminibus, quorum delatus erat, interrogabatur, reſpondebatque: ſi quid vero verſutiae reſponſio contineret, interrogabatur iterum preſſiuſque, ut ita clarius de rei veritate conſtaret (b). Reus quoque praeſens contra ſe productos teſtes audiebat, inſtrumenta inſpiciebat, & ſi quid excipiendum haberet, libere proponebat. Inde ubi ſatis inſtructa erat cauſſa, ferebatur ſententia, quae ſollemniter publicari ſolebat, & reo abſenti per litteras inſinuabatur. Ita lata per ſynodum Epheſinam contra Neſtorium ſententia ei abſenti inſinuata eſt per litteras ſynodales, quarum haec erat epigraphe, *ſynodus Neſtorio, novo Judae* (c). Interim dum inſtruebatur judicium praeſentes notarii omnia dicta, ſive a judicibus, ſive a partibus diſtincte ſuis ipſorum verbis, ne interpunctionibus quidem aut exclamationibus omiſſis, per notas conſcribebant: quae acta apud epiſcopum adſervabantur, ut apud poſteros de judicii integritate conſtaret.

Numerus teſtium ad probationem neceſſarius.

§. IX. Quod vero ſpectat numerum teſtium, qui

(a) *L. ult. C. de probationib.* (b) *Conc. Conſtantinop. I. S. Flaviani act. VII.* (c) *Conſ. Chriſt. Lupus diſſ. de conc. Epheſ. cap. III. tom. 2. operum E. V.*

qui ad damnandos clericos etiam epiſcopos erat neceſſarius, porro obſervandum; veterem eccleſiae diſciplinam cum jure Romano conveniſſe. Jure Romano in qualibet cauſa etiam criminali duo, aut tres teſtes integrae fidei & concordes ſufficiebant, niſi in quibuſdam cauſſis majorem teſtium numerum leges praeſcriberent (*a*). Non mere civilis ea definitio eſt, ſed & aequitate naturali conſtat, & auctoritate ſacrarum litterarum munitur (*b*). Similiter ſecundum veteres eccleſiae regulas duobus aut tribus idoneis teſtimoniis plena probatio conſtabat, & ad irrogandam poenam ſufficiebat. *In teſtimonium adverſus epiſcopum*, inquit unus ex ſic dictis canonibus apoſtolicis (*c*), *haereticus ne admittatur, ſed nec unus ſolus fidelis; in ore enim duorum vel trium teſtium ſtabit omne verbum*. Et ſynodus Bracarenſis II. edixit (*d*), crimen fornicationis clericis obiectum duobus, aut tribus teſtibus probari, idque ex apoſtoli doctrina, qua Timotheum admonuit, ne contra presbyterum accuſationem acciperet, niſi duobus, aut pluribus teſtibus inſtructam (*e*). Sed regula iſta de numero teſtium non adeo ſtricte accipiebatur, quin poſſet judex ex juſta cauſſa recipere plures, puta ſi teſtes auriti, non oculati, aut alias non omni exceptione majores producerentur.

(a) *L. XII. D. teſtib. Conſ. Ant. Matthaeus de criminib. lib. XLVIII. D. tit.* 15. *cap.* 3.
(b) *Deuter. cap. XIX. v.* 15., *Matth c.XVIII. v.* 16. (c) *Can. apoſt. LXXV.* (d) *Can. I. C*. 2. *q*. 6. (e) 1. *ad Timoth. cap. V. v.* 19.

Teſtium numerus qui inde prodigioſus evaſit,

§ X. Quae quum ita ſint, mirum profecto videri debeat, cur ſynodus Romana ſub Silveſtro pontifice & Leo IV. abnormem in damnandis clericis teſtium numerum requirant; edicunt enim, epiſcopum niſi ſeptuaginta duobus teſtibus, presbyterum niſi quadragintaquatuor, diaconum cardinalem urbis Romae niſi vigintiſeptem, reliquos vero clericos niſi ſeptem damnari non debere (*a*). Similiter in actis Sinveſſanae ſynodi ad damnandum Marcellinum papam, qui idolis thus adoleviſſe dicebatur, ſeptuaginta duos teſtes adhibitos memoriae proditum eſt. Verum non minus concilium Romanum ſub Silveſtro, quam Sinveſſanae ſynodi acta commentitia ſunt, & a falſariis poſterioris aetatis conſarcinata, qua de re convenit inter criticos. Unde vero falſarii miſcelliones eam abnormem diſciplinam hauſerint, non facile dictu eſt. Si detur locus conjecturis, crederem, ſeptuaginta duos teſtes contra epiſcopos ex numero ſeptuaginta duorum judicum, qui ad epiſcopos damnandos in veteri diſciplina aliquando adhibiti ſunt (*b*), deſumtos fuiſſe. Falſarii ſcilicet veterem diſciplinam non intelligentes (quod ſuo tempore viderent, epiſcopos in ſynodis provincialibus etiam minori judicum numero damnari) ex numero ſeptuagintaduorum judicum numerum teſtium ad epiſcopos damnandos interpretati ſunt, & inde habita proportione de nume-

(a) *Can. II. ſeq. eod.* (b) *Conf. Jac. Gothof. in L. XX. C. Th. quor. appellat. non recip.*

mero teſtium ad reliquos clericos damnandos edixerunt. Quidquid vero hujus conjecturae ſit, ubi Iſidorianae merces veluti indubia monumenta habebantur, Leo IV. requiſitos per Silveſtri Romanam ſynodum teſtes bona fide probavit, & ita invaluit diſciplina, ad damnandos clericos duorum, aut trium teſtimonia non ſufficere.

Veteris eccleſiae judicia defenſa.

§.XI. Antequam hinc abeamus, notam oportet eluere, quam per ſummam injuriam antiquis eccleſiae judiciis Jo. Clericus, Boëhmerus aliique inurunt (a), quaſi quae fuerint iniquitatis & perfidiae plena, quod in iis judices ſederent ipſi reorum accuſatores, hoſtes, inimici, adverſarii, idque multis exemplis probant, inprimis vero producunt ſynodos Alexandrinam & Tyriam, in quarum prima Arius, in altera Athanaſius ab inimicis & ſuſpectis judicibus damnati ſunt. *Idem factitatum*, addit Clericus, *in omnibus epiſcoporum coetibus, qui ab illo aevo ſunt coacti; nam ſingulari jure prae laicis gaudent eccleſiaſtici, quo ſimul adverſarii & legitimi judices eſſe poſſunt.* Sed ab exemplis velle omnia judicia eccleſiaſtica diffiare nec jus, nec ratio ulla patitur, nec profecto licet vitia hominum ipſis legibus appingere. Fac hanc illamve ſynodum inique ſe geſſiſſe, & nullam veritatis, nullam innocentiae rationem habuiſſe, an mox omnes ſunt damnandae, rejiciendae, ex-

 ter-

(a) *Cleric. biblioth. univerſ. tom, X. p.* 468. & *art. crit. tom. III. ep.* 6., *Boëhm. jur. eccleſ. lib. V. tit.* 1. §. 9. *ſeqq.*

terminandae (*a*)? Cur non potius damnentur ipſa peculiaria judicia & ſynodi, quae contra eccleſiaſticas regulas habitae ſunt, ut ipſa fecit eccleſia? Aperte quoque regulis eccleſiaſticis prohibetur, aliquem ſimul eſſe accuſatorem & judicem; qua ratione docet Auguſtinus, damnari criminoſos non poſſe, niſi ſponte confeſſos, aut per accuſationem in judicio convictos (*b*). *Quis enim ſibi utrumque audeat aſſumere, ut cuiquam ipſe ſit & accuſator & judex?* Et Innocentius papa improbato judicio per Theophilum Alexandrinum injuria in Chryſoſtomum lato, id urgebat, cogi debere irreprehenſibilem ſynodum Occidentalium & Orientalium, a qua tam amici, quam inimici ſecederent, quod Palladius teſtatur (*c*).

CAPUT XXIX.

De purgatione canonica & vulgari.

Definitio & ſpecies purgationis.

§.I. Recepta apud veteres judiciorum eccleſiaſticorum in criminibus eruendis & puniendis methodus labentibus annis novas crimina probandi rationes admiſit, *purgationes* nimirum, ſive *canonicas*, ſive *vulgares*. Purgatio rhe-

---

(a) *Conf. Gulielm. Cave epiſt. apolog. adverſ. Cleric.* (b) *Auguſt. in libro quinquaginta homiliar. hom. L., can. XVIII. C.* 2. *q.*1. (c) *Pallad. dial. de vita Chryſoſt.*

rhetoribus erat ſtatus, ſive conſtitutio, in qua reus negabat, ſe conſulto feciſſe, atque ita facto conceſſo culpa removebatur (*a*). At in jure canonico & mediorum ſaeculorum monumentis eo nomine venit innocentiae propriae ſuper objecto crimine facta demonſtratio, qua non tantum culpa removetur, verum etiam factum ipſum negatur, & falſum eſſe oſtenditur. Ejus duplex ſpecies, alia *canonica*, alia *vulgaris*. Et canonica quidem purgatio ſic dicta, quod ſacrorum canonum & eccleſiae auctoritate probata fuerit, eſt ſolemnis praeſtatio jurisjurandi adhibitis ſacramentalibus, quo in inopia probationum innocentia ab objecto crimine probatur. Vulgaris vero erat demonſtratio innocentiae aut alterius facti controverſi, quae modis vulgi auctoritate receptis peragebatur, veluti duello, ferro candenti, & inde vulgaris dicta eſt. Primum de canonica, deinceps de vulgari purgatione dicemus.

Jure civili ſacramentum ſuppletorium *in criminibus ignotum*.

§. II. Jure Romano in cauſſis criminalibus uſurpatum non videtur fuiſſe jusjurandum, quo caſu plena probatio deerat, ut ejus pondere ſemiplena probatio ſuppleretur: quod obloquentibus multis gloſſatoribus, multiſque etiam ex recentioribus interpretibus Ant. Matthaeus, Jo. Zangerus, Boëhmerus aliique jure meritoque

am.

(a) *Auctor ad Heren. lib. I., Cicero lib. II de invent.*

amplexi ſunt (*a*). Sane praetor in edicto, quo jusjurandum tuetur tantum de actione, non de accuſatione loquitur: & praeterea nullum ejus ſacramenti exemplum apud veteres Romanos occurrit. Quin nec ratio Romani fori patiebatur, ut in cauſſis criminalibus dubiis jurejurando accuſatio finiretur: accuſatoris namque erat crimen objectum probare, & quidem evidenter, perſpicue, plene: crimine non probato reus dimittebatur, verum accuſator ex vinculo ſubſcriptionis talionem ſubibat: exiſtentibus vero indiciis & argumentis veriſimilibus reus torquebatur, modo perſonarum conditio id pateretur. Ecqua ergo ſpecies reliqua erat, ubi deficiente plena probatione jusjurandum judex deferret? Praeterea ex regulis civilis ſapientiae non erat, reos publicorum criminum in propria cauſſa judices conſtituere; facile enim adducebantur ad pejerandum, qui facinus perjurio par admiſerant. ut ſe a poena liberarent. Uno tantum caſu in re criminali ex legibus Romanis jusjurandum defertur, nempe judici, cui litigator dediſſe, aut promiſiſſe aliquid ſe dicit, ſi id probare non poſſit (*b*). Sed hoc jus novum eſt & ſingulare, & vix eſt, ut in conſequentiam produci poſſit.

Pur.

(a) *Ant. Matth. de criminib. lib. XLVIII. D. tit.* 15. *cap.* 7. *Jo. Zanger. erat. ſubjecta tract. de quaeſtione, Boehmer. jur. eccleſ. lib. V. tit.* 34. §. 3. *ſeqq.* (b) *Auth.* novo jure *C. de poena jud. qui male judic.*

Purgatio canonica ex moribus chriſtianorum inſtituta.

§. III. Quae quum ita ſint, mos probandi innocentiam ſacramento in cauſſis criminum a chriſtianis videtur coepiſſe, unde ad gentes, quae quinto & ſequentibus ſaeculis in Occidente Chriſtum amplexi ſunt, una cum religione pertranſiit: nec audiendus Gonzalez (a), qui contraria omnia tenet, a moribus gentium ejuſmodi purgationes in eccleſiam permeaſſe. Et quamvis canones deficiant, qui primam originem ſacramenti in demonſtrationem innocentiç uſurpati demonſtrent; non deſunt tamen argumenta, quibus conſtare poſſit, ex chriſtianorum doctrina canonicas purgationes derivaſſe. Nimirum inde a quarto ſaeculo ſepulcra & reliquiae martyrum etiam miraculis coeperunt celebrari, ſenſimque communis percrebuit opinio, Deum ad martyrum reliquias mira operari, praeſertim vero occulta quaevis vi majori detegi & palam fieri (b): quin quidam ſancti peculiari quadam ratione periuros odiſſe, ac ſtatim punire credebantur, quod de S Hervaeo traditum eſt (c). Hac opinione undique diffuſa & in dies creſcente facile chriſtianis fuit, ad veritatem occultam detegendam, ad ſanctorum reliquias ſacramenta

(a) *Gonzolez in cap. ult. ex de purgat. canon.*
(b) *Auguſt. epiſt. LXXVI. novae edit Pariſ.*, *Greg. M. hom. XXXII. in evang l.*, *Conc. Mat. l. an. I Ↄ CCCXLV. can. XXXIX.* (c) *Albert. le Grand in vita S. Hervaei cap. III. in actis SS. die 17. Junii.*

ta uſurpare: quem uſum epiſcopi & pontifices de vi miraculorum non dubitantes probarunt, & late produxerunt. Ipſe Auguſtinus de vi mirabili ſepulcri S. Felicis Nolenſis conſcius, eo miſit Bonifacium presbyterum & Spetium, qui ſibi mutuo quoddam crimen obiiciebant, ut patrati criminis veritas eluceſceret (*a*). Sic inter chriſtianos recepta ſententia de vi ſacramenti ad detegendam in occultis veritatem, mirum non eſt, ſi Alemanni, Franci Angli, Friſiones, Longobardi, qui nova Chriſto progenies acceſſerant, receptum uſum adoptarint, & in ſuas leges tranſtulerint (*b*); qui enim ritus ex religione deſcendunt, facile mentes occupant, & in uſum deducuntur. Ceterum labentibus annis ſine reliquiis ſacramenta praeſtare cepoerunt: quod generatim videtur invaluiſſe, ubi opinio de vi reliquiarum decreverat.

Purgatio canonica veluti divinum judicium habita.

§. IV. Recepta apud chriſtianos ad probandam innocentiam ſacramenta tamquam divina judicia, quibus Deus veritatem demonſtraret, haberi coeperunt, idque ea profecto ratione, quod vi reliquiarum divina jurantes veluti inviti ad occulta aperienda cogebantur. *Nos novimus*, inquit Auguſtinus (*c*), *Mediolani apud memoriam ſanctorum, ubi mirabiliter & terribiliter daemones confitentur, furem quemdam, qui ad ejus locum venerat, ut falſum jurando deciperet, compulſum fuiſſe confiteri furtum, & quod ab-*

(a) *Auguſt. epiſt.cit.LXXVI.* (b) *Conſ.Cangius v.* juramentum. (c) *Auguſt. cit. epiſt.*

abſtulerat, *reddere*. Et apud Gregorium Turonenſem litigantium unus ad exortam inter eos litem finiendam ita alterum provocat (*a*), *uſquequo uterque contendimus? ſub judicio omnipotentis Dei ponamus. Eamus ad tumulum martyris, & quod ſub ſacramenti interpoſitione dixeris, diſcernat virtus ſancti patroni*. Quod ſi religione reliquiarum jurantes nihil perculſi, pejerarent, ex malis, quae inde in jurantes ingruebant, divinum hauriebant judicium; perſuaſum enim erat, ſanctos, ad quorum reliquias jurabatur, mox periuriorum vindices futuros: & reapſe permulta in vitis ſanctorum, qui ante ſaeculum decimum floruerunt, exhibentur eorum exempla, qui divinitus puniti credebantur, quod pejeraſſent. Hac de cauſſa jusjurandum, quod ad innocentiae demonſtrationem jurari conſueverat, *verum* & *juſtum judicium*, item *divinum judicium* in antiquis monumentis appellatur (*b*).

Clerici etiam canonicae purgationi ſubjecti.

§. V. Principio ſoli laici de criminibus accuſati ad innocentiam ſuam ſacramento demonſtrandam adſtricti fuiſſe videntur, non item clerici, qui ex veteris eccleſiae inſtitutis, nec ſaeculo quinto jurare ſolebant: ſed deinceps etiam clericis neceſſitas impoſita eſt, ſibi injecta crimina ſacramentis eluere. Nimirum ex veteribus regulis clericos vitae integritate & puritate con-

(a) *Greg. Turon. lib. II. de mirac. cap.* 19.

(b) *Can.* I. *C.* 33. *q.* 1., *cap.* I. *& V. ex. de frig. & malef.*

ſpicuos eſſe oportebat, hactenus ut nedum aperta vitia, ſed ne criminis quidem ſuſpicionem in iis eccleſia toleraret (*a*). Itaque ubi clerici alicujus criminis infamia adſpergebantur, nec convicti erant, demonſtratione innocentiae opus erat, ut ſine aliorum offenſione ſacris vacarent. In hoc rerum ſtatu opportunum viſum eſt, eos jurare ad ſanctorum reliquias, quo jurejurando divinum judicium exhiberi credebatur: quem uſum Gregorius M. probavit (*b*), deinceps vero canones & pontifices confirmarunt, promoveruntque (*c*). Quin non tantum inferiores clerici, verum etiam epiſcopi, & ipſi ſummi pontifices de criminibus ſuſpecti adſperſam notam ſacramentis eluebant; licet pontifices id ſponte ſua, non aliquo canone jubente, facere ſolerent (*d*). Ceterum non ſemper clerici macula criminis adſperſi jurabant, ſed aliquando mera reſponſione ad tumulos martyrum facta ſe criminis infamia liberabant (*e*).

Purgatio canonica indicta crimine non probato.

§. VI. Jam ut eſſet locus ſacramento ad innocentiae demonſtrationem, non requirebatur aliqua criminis, licet imperfecta, probatio, ſed ſufficiebat vel ſolus ſiniſter rumor, vel accuſatio. *Presbyter vel quilibet ſacerdos*, inquit Gregorius M. (*f*), *ſi a populo accuſatus fuerit, & certi non fue-*

(a) *Cap. II. ex. de purgat. canon.* (b) *Can V. & VII. C. 2. q 5.* (c) *Cap. V. & X. ex. eod.* (d) *Can. X. C. 2. q. 5.* (e) *Can. VIII. ſeq. eod.* (f) *Can. V. C. 2. q. 5.*

fuerint teſtes, qui crimini illato approbent veritatem jusjurandum in medio erit, & illum teſtem proferat de innocentiae ſuae puritate, cui nuda & aperta ſunt omnia. Idem quoque Gregorius epiſcopum Leonem, cui ſiniſter rumor crimina quaedam appinxerat, ſubjecit ſacramento, quamvis ex diligenti inquiſitione conſtitiſſet, nulla criminis culpa eum teneri (*a*). Ita procedebat judicium ex recepta doctrina de vi divina, quae in ſepulcris ſanctorum reos ad crimina aperienda cogebat. Quo ſpectare videtur illud ejuſdem Gregorii, qui ubi retulit, Leonem epiſcopum, etſi culpa vacuum, ad beati Petri corpus juraſſe, addit: *quibus praeſtitis magna ſumus exultatione gaviſi, quod hujuſmodi experimento innocentia ejus evidenter enituit*. Concinunt leges gentium, quae ſacramenta dari jubent, ubi nulla aderat probatio (*b*).

In canonica purgatione adhibiti compurgatores.

§. VII. Quoniam vero, qui jurejurando ſe a criminis ſuſpicione eluebant, veluti in propria cauſſa ſedebant judices, ac propterea facile erat, ut ad debitas poenas evadendas pejerarent; mos inductus eſt, ut etiam alii teſtes adhiberentur, qui jurarent, ſe credere infamatum vera juraſſe. Uſus iſte jam ſaeculo ſexto receptus erat (*c*), qui labentibus annis longe lateque percrebuit, praeſertim ubi non ad reliquias

 mar-

(a) *Can. VI. eod.* (b) *Tit. VIII. cap.* 16. §.3. *leq.Baiwar.* (c) *Gregor. Turonenſ.lib.VIII. hiſt. Francor. cap.* 9. & 40.

martyrum ſacramenta praeſtari coeperunt, aut ubi opinio de miraculis reliquiarum decreverat. Adhibiti teſtes, qui cum diffamato ipſo jurarent, dicebantur *compurgatores*, *conjuratores*, *ſacramentales*; ejuſdemque cum reo ordinis, conditionis & viciniae eſſe debebant, ac porro viri boni, & honeſti, ut veriſimile videretur, eos nolle amore, odio, aut lucri ſpe pejerare (*a*). Compurgatores autem erant tres, quinque, aut ſeptem; interdum etiam plures, ſi qui ſe purgabat, laicus eſſet, aut clericus magni alicujus criminis infamia laboraret (*b*): quo ſpectant illae formulae in antiquis monumentis frequentes, *tertia*, *quinta*, aut *ſeptima manu jurare*, hoc eſt adhibitis tribus, quinque, aut ſeptem ſacramentalibus (*c*). Manus denominatio numero teſtium attributa inde ducta eſt, quod vel porrectis manibus, vel tactis ſacroſanctis evangeliis, aut ſanctorum reliquiis jurarent, ut recte Hieronymus Bignonius obſervat (*d*). Jurantes vero ſacramentales non innocentem eſſe infamatum adſeverabant, ſed potius ſe credere, illum vera juraſſe (*e*).

Canonica purgatio per euchariſtiam.

§. VIII. Canonicus quoque innocentiam probandi modus erat purgatio per ſanctam euchariſtiam, quae praeſertim uſurpari ſolebat ad de-
te-

(a) *Can. XII. & ſeq. C. 2. q. 5. cap. VII. IX. & XI. ex. de purg. canon.* (b) *Cap. I & X eod.*
(c) *Conf. Cangius v.* jurare. (d) *Bignon. not. ad Marculf. lib. I. cap.* 38. (e) *Can. XVII. C. 2. q. 5.*, *cap. V. ex. de purg. canon.*

tegenda occulta clericorum crimina & furta in monaſteriis a monachis admiſſa (a). Si accuſatus, aut ſuſpectus de crimine epiſcopus, aut presbyter erat, ipſe miſſam in purgationem celebrare ſolebat, & euchariſtiam ad innocentiae probationem ſumere: ſi vero non ſacerdos innocentiam ſuam erat probaturus, ad altare adducebatur, ubi in miſſa euchariſtiam manducabat, intentionemque ſuam conceptis verbis aperiebat, ſe corpus domini in purgationem ſumere. Addebatur aliquando execratio, qua ſuſpectus ſibi imprecabatur, ne euchariſtiam poſſet deglutire, vel eodem momento periret, niſi verum diceret, quod conſtat ex formula per Trithemium relata (b). Uſus hujus purgationis ab eccleſia probatus eſt, quin ipſe Gregorius VII ſimoniae inſimulatus, celebrata miſſa ſumtaque euchariſtia, ſeipſum ab objecto crimine inſontem probavit (c). Etiam apud gentes furti ſuſpicio probari conſuevit per cruſtum panis carmine infectum, & a ſacerdote datum eis, qui ea ſuſpicione notati erant, quod Acron, vetus Horatii interpres, teſtatur (d).

Canonicae purgationis hodie rarior uſus eſt.

§. IX. Purgationis canonicae, ſive juratae, ſive euchariſticae hodiernis moribus ferme nullus uſus eſt. Et jurata quidem in foro civili omnino defecit; at in foro eccleſiaſtico rarior evaſit

(a) *Can. XXIII. & ult. C. 2. q. 5.* (b) *Trith. in chron. Hirſaugienſi.* (c) *Conf. Murator. diſſ. XXXVIII. antiq. Italic.* (d) *Acron ad Horat. lib. I. ep. 10. v. 10.*

ſit (*a*), non tamen in omnibus eccleſiis videtur deſueviſſe. Interim ubi adhuc ſupereſt, ſumma cautione & prudentia in dubiis criminibus videtur indicenda (*b*); eſt namque demonſtratio innocentiae per jusjurandum omnino fallax & incerta. Etenim in tanta morum corruptione non adeo chriſtiani jurisjurandi religione tangi ſolent, praeſertim quando opinio de vi divina ſacramenti omnino defecit. Hinc qui ſcelera admiſerunt, crimen crimini addere, & peierare facile inducuntur, tantum ut debitas ſceleri poenas & infamiam evadant. Purgatio vero euchariſtica nec in foro eccleſiaſtico amplius uſurpatur, impiumque videtur, Deum tentare, ut editis ſignis innocentiam demonſtret.

Species vulgarium purgationum.

§. X. Canonicam purgationem excipiunt vulgares, modi nimirum vulgi auctoritate recepti, nulla vero ratione ſuffulti, ad veritatem in cauſſis dubiis detegendam, quales praecipui fuerunt duellum, ferrum candens, aqua calida, & frigida. Per duellum innocentia demonſtrari credebatur, ſi qui se innocentem dicebat, indicto duello victor remaneret; contra reus habebatur, ſi victus cecidiſſet. In judicio ferri candentis ſuſpectus de crimine nuda manu ferrum ignitum ſtringebat; quae ſi illaeſa ab igne remaneret, innocens; ſi aduſta, nocens habebatur. Parum ab judicio ferri candentis diſtabant purgationes per vomeres ignitos, & per rogum ac-

(a) *Zypceus in jure novo de purg. canon. n.* 1.
(b) *Conſ. Eſpen. par. III. tit.* 8. *cap.* 4.

accenſum, in quorum primo qui reus dicebatur, ſupra vomeres ignitos longa ſerie digeſtos nudis pedibus ambulabat; at in altero per rogum accenſum medius tranſibat; eratque in utroque innocentiae indicium, ſi ignis nulla indicia relinqueret, contra aduſtio crimen admiſſum demonſtrabat. In judicio aquae ferventis ſuſpectus de crimine nudum brachium in aquam ferventem immittebat, quod ſi illaeſum extraheret, innocens; ſi contrarium, reus pronuntiabatur. Probatio per aquam frigidam hoc modo fiebat, accuſatus in aquam magna copia concluſam mergebatur, & ſi enataret, reus; contra ſi in imum devolveretur, omni culpa vacuus cenſebatur. Ne vero in aquam merſis periculum vitae crearetur, probandi fune ligabantur, ut ſi in imum deſcenderent, tempeſtive extrahi poſſent (*a*). Haec & alia hujus furfuris judicia Baluzius, Cangius, Martene, Muratorius aliique pluribus exponunt & illuſtrant (*b*).

Apud ethnicos receptae mirae probationes.

§. XI. Vulgaria iſta judicia ethnicam ſapiunt ſuperſtitionem, qua inter ethnicos ad occulta detegenda mirae prorſus rationes receptae & conſecratae erant, idque fortaſſe non ſine ſacerdotum machinis, quorum erat ſacra & myſteria populo proponere & explicare. Teſtis eſt Euſthatius, ſeu Eumathius, Artycomide & Daphno-

(a) *Hincmar. Rhemenſ. de divortio Lotharii.*

(b) *Baluz. in capitular., Cangius in gloſſar. mediae & infim. Latinit., Martene de antiq. eccleſ. ritib., Murator. diſſ. XXXVIII. ſeq. antiq. Italic.*

phnopoli fontes fuiſſe, quibus virginum pudicitia probabatur (a). Similis quoque fons erat apud Epheſum, *ſtygis* nomine dictus, quo mulieres impudicitiae ſuſpectae deſcendebant, praeſtito tamen prius ſacramento, quod in tabella deſcriptum collo alligatum gerebant: immota uſque ad crura manebat aqua, ſi pudicae eſſent; ſin minus, aqua intumeſcebat, & uſque ad collum ſe attollens, tegebat tabellam, quod Achilles Tatius tradit (b). Celtae quoque judicia per aquam uſurpabant, quod Fridericus Heinius pluribus docet (c): praeſertim vero Rhenenſis tractus accolae in more habuiſſe dicuntur, infantes recens natos fluvio imponere, qui ſi natare ſcirent, vel enataſſent alveum, legitimi habebantur; illegitimi vero, ſi aquis & fluvio cederent, quod ex Claudiano Barthius obſervat (d). Cognita etiam & uſurpata gentibus erant judicia per ignem; conſtat enim ex Sophocle, occulta ſcelera per ferrum candens manibus impoſitum detegi conſueviſſe (e), quod quidem ferrum Graecis μύδρος dictum eſt, ut Sophoclis ſcholiaſtes teſtatur. Receptiſſima quoque erant apud Germanos aliaſque ſeptentrionis gentes ad veritatem occultam detegendam judicia per duellum: Germani enim ex antiquis in-

(a) *Euſthat. lib. VIII. & XI. de amorib. Iſmenea & Iſmenes.* (b) *Achill. Tatius de amorib. Clitoph. & Leucippes lib. IX.* (c) *Frid. Heinius de probat. quae olim fieri ſolebat per ignem & aquam.*
(d) *Barthius not. in Claudian. lib. II. in Rufin. v.* 110. (e) *Sophocl. in Antigone.*

inſtitutis, teſte Vellejo (*a*), conſueverant lites armis dirimere, non jure terminare: qua de re Baſnage multa congeſſit (*b*).

Origo vulgarium probationum apud chriſtianos.

§. XII. Barbarae gentes, quae quinto ſaeculo & deinceps imperium Romanum Occidentis occuparunt, miras occulta probandi rationes uſurpabant, eaſque ad Chriſtum converſae non depoſuerunt, quin potius ex moribus tum apud chriſtianos receptis auxerunt, & certiores reputarunt. Nimirum ea tempeſtate Occidentis provincias tetra ignorantiae nox occupabat, jamque chriſtiani miraculis ſupra modum tangebantur. Illud tum erat ſapere, fidem Deo habere, omnem ſpem in illo collocare, ab eo exſpectandam rerum occultarum revelationem, quod ex miraculis conſtat, quae ad martyrum & ſanctorum ſepulcra paſſim edita circumferebantur. Hinc novi chriſtiani ex patriis inſtitutis plura retinuerunt ipſius Chriſti doctrinae parum convenientia, quae ſenſim ex genio ſaeculi magis magiſque propagata ſunt, & a rudibus populis veluti manifeſta ſigna, quibus Deus occulta manifeſtaret, haberi coeperunt. Inde vulgares omnes purgationes *judicia Dei* dicta ſunt, etiam ipſum duellum, quod a Chriſti doctrina quam maxime abhorret, idque pluribus congeſtis monumentis Cangius probat (*c*). His moribus inſtructae barbarae gentes, deinde ſcriptis legibus

 vul-

(a) *Vellejus lib. II. cap.* 118. (b) *Baſnage traité hiſtorique ſur les duels*. (c) *Cangius v.* judicium Dei.

vulgares purgationes confirmarunt, eaſque tum in occultis criminibus eruendis, tum in civilibus cauſſis decidendis adhiberi voluerunt: quo factum, ut judiciorum omnium explicatio apud gentes Occidentis, quae jure Romano non viverent, tota ferme vulgaribus probationibus, & praeſertim duellis conſtaret. Et ne quid deeſſet ad barbariem & ſuperſtitionem confirmandam, acceſſit peculiarium ſynodorum & multorum epiſcoporum auctoritas, qua deliramenta illa probata ſunt (a).

Syſtema Monteſquii de vulgaribus probationibus confutatur.

§. XIII. Quae quum ita ſint, rem acu tetigiſſe non videtur Monteſquius (b), vir alias quavis praedicatione major, qui tenet, gentes judicia vulgaria non ulla vi divina, non ullis miraculis recepiſſe & aeſtimaſſe, ſed potius ex patriis moribus & inſtitutis, quae cum illis deliramentis conveniebant. Nimirum gentes ſeptemtrionales armis tractandis & laboribus aſſuetae vim & corporis fortitudinem contrahebant. Hinc, judice Monteſquio, duellum in rebus dubiis indictum, eoque de veritate controverſiae judicatum; quod qui duello caderet, credebatur non ex gentis moribus educatus, atque inde ignavia & vilitate ſua potuiſſe crimen objectum admittere. Simili ratione opinatur, judicia ferri candentis & aquae ferventis moribus Germanorum, non ullis miraculis vim pro-

(a) *Can. XV. C. 2. q. 5.* (b) *Monteſquieu, de l' eſprit des loix livre XXVIII. chap. 17.*

probandi habuiſſe. Gens enim armis & laboribus aſſueta manus & membra indurabat: ac proinde, qui contactu ferri candentis, aut aquae ferventis indicia ignis ſuſcipiebat, mollitiem ſuam patriis moribus adverſam indicabat, ac porro facile erat concludere, ipſum objectum crimen admiſiſſe. Satis ingenioſa eſt iſthaec philoſophia; at valde vereor, ut probari poſſit: nec enim qui aquae ferventis *judicium* ſubibat, (idem dictum puta in ferri candentis judicio) illam ſummis digitis tangebat, & ſtatim manum retrahebat; ſed nudam manum brachiumque in imum vaſis aquam ferventem continentis immittere debebat, & inde lapidem vel lignum extrahere. Et deinde in vulgaribus probationibus, etiam in duello, veteres, qui ea deliramenta uſurpabant, ſemper divinam virtutem & miracula praedicabant (*a*); tantum abeſt, ut aliquando ex moribus patriis earum vim & inde deductas probationes aeſtimaverint.

An Eugenius II auctor probationis per aquam frigidam.

§. XIV. Porro viri eruditi Mabillonius & Hertius tenent (*b*), judicium aquae frigidae ab Eugenio papa II fuiſſe inſtitutum, idque probant ex Remigianis membranis, quae nono ſaeculo ſcriptae dicuntur, & ex veteri canonum collectione in monaſterio S. Mariani apud Altiſſiodorum adſervata, in quibus inſtitutio judicii

P 2 per

(a) *Conf. Canq. v.* judicium Dei *& Boehm. lib. V. jur. eccleſ. tit.* 35. §. 21. (b) *Mabill. in veter. analect.*, *Hertius de inſpect. ocul.* §. *XVIII.*

per aquam frigidam huic pontifici tribuitur. Verum non facile admittendum, Romanum pontificem vulgarem & ſuperſtitioſum ritum invexiſſe, quod Nat. Alexander & Boëhmerus pluribus adſtruunt (*a*). Etenim tam in Remigianis membranis, quam in codice Altiſſiodorenſi memoriae proditum eſt, Eugenium judicium per aquam frigidam inſtituiſſe, quod ob perjurii periculum ſacramentum ſuper altare & martyrum reliquias abrogaverat. Credibile vero non eſt, Eugenium ob perjurii metum antiquam & receptam per ſacramentum probandi rationem abrogaſſe, ejuſque loco ſuperſtitioſum ritum, cui ſacrilegii periculum inerat, ſubſtituiſſe; ſubiturus enim aquae frigidae judicium euchariſtiam ſumere tenebatur. Deinde Ludovicus Pius, Eugenio admodum deditus, judicium aquae frigidae abrogavit (*b*), non vero facile abrogaſſet, ſi ab Eugenio inſtitutum ſciviſſet. Nullo quoque idoneo argumento demonſtrari poteſt, pontifices probationes vulgares umquam probaſſe, quas potius ſtrenue damnarunt, & ſacramento omnem divini judicii auctoritatem tribuerunt. Haec & alia facile perſuadent, membranas Remigianas ſaeculo nono opera monachi alicujus in Gallia ſub nomine Eugenii ſcriptas fuiſſe, ut majus pondus probationi per aquam frigidam, quae in Gallia & Germania uſurpabatur, conciliaret. *In*

(a) *N. Alexander. hiſt. eccleſ. ſaec. IX. & X. cap. I. art. 4.*, *Boëhm. loc. cit.* § 12. *ſeq.*

(b) *Conc. Aquiſgr. an.* I)CCCXXIX. *can. XII.*

In vulgaribus probationibus ſacri ritus adhibiti.

§. XV. Quoniam vero per vulgares probationes Deum ipſum editis ſignis veritatem demonſtrare credebatur, facile earum uſus facer evaſit, & ante judicium varii ſacri ritus adhiberi coeperunt, tamquam ſi purgationes iſtae ex Dei voluntate ſuſciperentur: qui mores in illis eccleſiis obtinuerunt, quae judicia Dei receperant & uſurpabant. Itaque judicio aquae, aut ignis innocentiam ſuam probaturus poſt trium dierum jejunium ad eccleſiam adducebatur, ibique ſuper eum in genua provolutum & orantem plures per ſacerdotem recitabantur preces: tum miſſa celebrabatur in hanc rem propria, quae *miſſa judicii* dicebatur, & peculiaribus orationibus praefatione & adjurationibus ipſi judicio opportunis erat inſtructa. Inde judicium ſubituro corpus & ſanguis Chriſti dabatur, & quidem ſpeciali formula, quae habebat, corpus & ſanguinem Chriſti ei in purgationem eſſe. Expleta miſſa ſacerdos aquam benedicebat, pergebatque ad locum, ubi judicium fieri debebat, & ex illa probaturus bibebat. Tum aquae, aut ferri fiebat adjuratio, qua illa adjurabantur ad fugandam & frangendam omnem diaboli poteſtatem, & vim divinam adquirendam, qua veritas & innocentia demonſtraretur. Finita adjuratione probaturus propriis veſtibus ſe exuebat, evangelium & Chriſti crucem exoſculabatur, aqua benedicta adſpergebantur omnes praeſentes, & judicium fiebat. Suis etiam conſimilibus ſacris ritibus inſtructa erant reliqua Dei judicia, etiam ipſum duellum: quos ritus & orationes Delrio, Stephanus Balutius, Martene, Goldaſtus aliique collegerunt. *Vul-*

Vulgarium probationum vanitas.

§. XVI. Vulgares probationes in judiciis mediae aetatis receptae nedum vanae erant, & rebus controverſis nulla ratione conjunctae; verum etiam religioni chriſtianae adverſabantur, utpote quae Deum ad edenda miracula, ubi nulla erat neceſſitas, tentabant & veluti cogebant. Et quamvis circumferantur exempla, quibus reapſe editis miraculis per vulgares probationes veritas demonſtrata dicatur; tamen quod in certis caſibus Deo ob juſtas cauſſas facere placuit, ad caſus ordinarios non recte traducitur: ne quid dicam de veritate illorum ſignorum, quae aliquando machinis hominum videntur eveniſſe, vel vulgi in rebus naturalibus ignorantia tamquam mira habita ſunt. Hinc ea ipſa aetate, qua chriſtiani his deliramentis capiebantur, non defuerunt, qui judicia Dei tamquam vana exploſerunt. Certe Agobardus Lugdunenſis archiepiſcopus edito peculiari opere purgationum vulgarium uſum damnavit, eodemque teſte tantum *vani homines nominabant iſta judicium Dei*. Luitprandus quoque rex Longobardorum vanitatem duellorum ad detegendam veritatem & cauſſas finiendas adgnovit *(a)*: & Ludovicus Pius judicium aquae frigidae omnino reprobavit, nec ulterius adhiberi voluit *(b)*. Exſtant quoque apud Gratianum fragmenta ſub nomine Gregorii M & Stephani V. pontificum, quibus judicia per aquam calidam & frigidam & ferrum can-

(a) *L LXV. lib. 6. leg. Longobard.* (b) *Addit. IV. ad Capitul. cap.* 113.

candens tamquam ſuperſtitioſa & vana reprobantur, nec amplius uſurpari permittuntur (*a*). Sunt quidem monumenta iſta falſo pontificibus adſcripta, at interim demonſtrant, non defuiſſe viros in religione inſtructos, qui recepta deliramenta rejicerent.

Vulgares probationes deſuetae.

§. XVIII. Verum nec ratio, nec religio, nec hominum graviſſimorum de vulgaribus probationibus judicia tanti fuerunt, ut ſaeculis nono, & duobus ſequentibus chriſtianos devios in viam reducerent, & recepta deliramenta relinquerent; longo enim tempore & ſatis claro multumque diffuſo rationis lumine opus eſt, ad fugandos mores, quos non minus ignorantia, quam ſuperſtitio conſecravit. Ipſe Luitprandus rex Longobardorum quamvis duellorum in dirimendis cauſſis vanitatem adgnoſceret; ea tamen ob mores gentis non potuit abolere. Sed ſaeculo decimoſecundo & ſequentibus, ubi litterarum ſtudia & legum Romanarum floreſcere coeperunt, majori vi ad exſtirpandas vulgares probationes Romani pontifices Alexander III, Innocentius III & Honorius III incubuere, eaſque variis editis decretalibus, tamquam ſuperſtitioſas & vanas, omnino damnarunt (*b*). Ita ſenſim deſierunt chriſtiani vanas & ſuperſtitioſas probandi rationes adhibere, coepitque in judiciis, qua criminalibus, qua civilibus nova judicandi &

(a) *Can. VII. & XX. C.* 2. *q.* 5. (b) *Cap. X. ex. de exceſſib. praelat.*, *cap.* III. *ex. de purgat. vulg.*

& procedendi methodus rationi & legibus Romanis conformior. Hinc Raymundus, qui Gregorianas decretales compilavit, non integrum retulit canonem concilii Triburienſis, quo vulgaria judicia probabantur (a); omiſit ſcilicet verba *ferventi aqua, aut candenti ferro* (b), quae ſaeculi decimitertii juriſprudentiae adverſabantur, & vulgi jam abolitis deliramentis favebant. Ceterum etiam poſt tot pontificum decreta, & quod magis eſt, poſt tot litterarum & rationis undique diffuſa lumina ſupererant adhuc in Germania, quo tempore Delrio ſcribebat (c), judiciorum Dei veſtigia: adeo difficile eſt, vulgi praejudicia radicitus exſtirpare.

CAPUT XXX.

De hodierno judicio criminali eccleſiaſtico.

Accuſationis deſcriptio.

§. I. Jure decretalium tribus ferme modis judicia criminalia inſtituuntur, *accuſatione* nempe *denuntiatione* & *inquiſitione* (d). Accuſatio eſt criminis alicujus apud competentem judicē ad publicam vindictā ſcripto facta delatio. Scriptura, qua rei deferuntur, libellus accuſatorius au-

(a) *Can. XV C. 2. q. 5.* (b) *Cap. I. ex. eod.* (c) *Delrio lib. IV. diſquiſit. magic. cap. 4. ſect. 4.* (d) *Cap. XXIV. ex. de accuſationib.*

audit, tantumque in criminibus levioribus,quorum perſecutio de plano procedit, ſcripturae neceſſitas & ſollemnis accuſatio remittitur. Accuſatio autem clare & diſtincte inſtituenda eſt, ideoque libello comprehendi debent judicis, accuſatoris, & delati nomina, itemque criminis ſpecies, locus, & dies, quo delatus ſe crimine obſtrinxit. Nec omittenda inſcriptio & ſubſcriptio in crimen (a), quarum illa ex forma veterum legum, quae in decretalibus etiam confirmantur, accuſator profitetur, ſe Cajum vel Titium alicujus criminis deferre, eumque peracturum reum; hac vero ſe ad talionis, ſeu reciproci poenam obſtringit, niſi objectum crimen probaverit. Ceterum moribus praeſentibus ſubſcriptio & poena talionis deſueverunt, tantumque calumnioſis accuſatoribus & tergiverſatoribus pro arbitrio judicis poena ſolet irrogari.

Qui vetantur accuſari.

§. II. Accuſatio etiam jure decretalium publica cenſetur, & inde omnes, qui expreſſe per leges & canones non prohibentur, poſſunt accuſare. Prohibentur vero accuſare in primis infames (b), criminoſi, ſive jam accuſati ſint, & nondum ſe purgaverint (c), ſive nondum accuſatio praeceſſerit; ſufficit enim jure decretalium, ut quis ab accuſatione, praeſertim epiſcoporum,

(a) *Cap. XVI. ex. eod. & cit. cap. XXIV.*
(b) *L. VIII. D. de accuſationib.*, *can.* XVII. *C.* 6. *q.* 1. (c) *Cap. ult. ex. de teſtib. & atteſtationib.*

repellatur, ut crimen objici poſſit (*a*): item repelluntur ab accuſando excommunicati (*b*), impuberes, mulieres (*c*). Excommunicatis accedunt haeretici, ethnici, Judaei, quibus fideles accuſare, eiſque infamiae notam inurere omnino non licet (*d*). Nec porro liberi adverſus parentes, nec fratres adverſus fratres & ſorores ad inſtituendam accuſationem admittuntur (*e*). Item jure decretalium ab accuſando arcentur inimici capitales (*f*), ne irati nocere cupiant: itemque laici clericos accuſare prohibentur (*g*), idque demum auditum eſt, ubi invaleſcere coepit doctrina, laicos clericis infeſtos eſſe (*h*). Porro ſtatus conditio clericis & monachis accuſare non ſinit, praeſertim in criminibus gravioribus, quae poena ſanguinis puniuntur (*i*), ne morte, aut mutilatione ſecuta a canone ſint alieni. Omnes vero, quibus accuſare non licet, tum maxime ab accuſatione repelluntur, ſi vindictam publicam intendant; nam ad injurias ſibi ſuiſque illatas perſequendas omnes, alias inhabiles, (non tamen excommunicati) ad accuſandum admittuntur, modo ſi clerici ſint,

ex.

(a) *Can. XV. & XVIII. C. 2. q. 7.* (b) *Can. VII. C. 3. q. 4., cap. VII. ex. de judic.* (c) *Can. XIV. C. 2. q. 1.* (d) *Can. XXIV. C. 2. q. 7.*

(e) *L. XIII. & XVIII. C. de his, qui accuſare.*

(f) *Cap. VII. ex. de accuſationib.* (g) *Can. I. ſeqq. C. 2. q. 7., cap. XIV. ex. de teſtib. & atteſtationib.* (h) *Conf. Superius dicta cap. XXVI. §. 11.* (i) *Can. VI. C. 2. q. 7., cap. IX. ex. ne clerici vel monachi.*

expreſſe edicant, ſe ſanguinis poenam non intendere.

Accuſatio non ſit per procuratorem.

§. III. Quicumque vero ſit qui accuſat, etiam jure decretalium per ſe reum deferre tenetur, non per procuratorem. Jure Romano in cauſſis criminalibus ad perſequendum fruſtra procurator intervenit, multoque magis ad defendendum; idque verum eſt, non ſolum ſi cauſſa ſit capitalis, verum etiam ea, ex qua irrogari ſolet poena uſque ad relegationem (*a*). Nimirum per conteſtationem procurator fiebat dominus litis (*b*), & hinc tamquam principalis accuſator in crimen inſcribere tenebatur, & talionis poena ſe obſtringere, ſi crimen non probaret: quod in bene conſtituta republica non videbatur admittendum. Haec jurisprudentia obtinuit in veteri eccleſia, probatur in falſis decretalibus (*c*), & in jure canonico novo repetita eſt; aperte enim Innocentius III habet, accuſationem ab ipſo principali, non vicaria alterius opera fieri debere ob vinculum inſcriptionis & talionem, cui accuſator ſe debet addicere (*d*). Quod ſi de crimine non ad vindictam publicam, ſed civiliter agatur, accuſatio procuratorem non excludit (*e*): idque etiam locum habet, ſi per denuntiationem crimen deferatur; denun-

(a) *L. I. D. an. per alium cauſſae appell. reddi poſſunt*. (b) *L. XXII ſeq. C. de procurat.*

(c) *Can. III. C.* 2. *q.* 8., *can. VIII. C.* 3. *q.* 9.

(d) *Cap. V. ex. de procuratorib.*, *cap. XIII. ſeq. ex. eod.* (e) *Cit. cap. V.*

tiatio enim non ad ordinarias poenas irrogandas, ſed ad emendationem inſtituitur, nec requirit ſubſcriptionem (a). Moribus praeſentibus quod ſubſcriptio in crimen deſuevit, & fictio dominii litis per conteſtationem adquiſiti nullius effectus eſt, accuſatio per procuratorem recipi ſolet.

Miniſter fiſcalis hodie in vindictam publicam accuſat.

§. IV. Moribus praeſentibus non promiſcue omnibus licet in publicam vindictam accuſare, ſed in utroque foro publicum accuſandi munus miniſter fiſcalis, qui in foro eccleſiaſtico *promotor* dicitur, ſuſtinet, & inſtitutas accuſationes exſequitur. Etiam jure Romano cogniti erant, qui ex officio accuſare tenebantur (b), dum interim integra ſtabat jurisprudentia, qua cuilibet de populo in publicis criminibus accuſandi facultas erat: videturque officium illud inſtitutum, quod ob periculum inſcriptionis non facile privati ad accuſandum prodirent. Verum ſtabile & generale fiſcalis officium, quo facultas accuſandi omnibus conceſſa ſublata eſt, & uni in publicam vindictam accuſare conceditur, poſterioris aetatis legibus & moribus debetur: mutata enim reipublicae forma, & vulgaribus probationibus foro omnino dejectis, vix erat, ut ſtare poſſent leges Romanae, quae ex principiis democratiae derivatae omnibus accuſandi poteſtatem faciebant: & inde ſatius viſum eſt, pu-

---

(a) *Cap. XVI. ex. de accuſat.* (b) *L. VI. D. de cuſtod. & exhibit. reor.*, *L. VII. C. de accuſationib.*

publici accuſatoris munus inſtituere, quam ſingulis civibus, quibus non adeo cordi eſt publica utilitas, accuſationes relinquere. Accusat vero pro jure ſuo miniſter fiſcalis in omnibus, criminibus, tantumque jure municipali noſtro excipiuntur ſtuprum & adulterium, in quibus ex officio ſine partis offenſae querela judicium aliumve judicialem actum inſtitui vetitum eſt (*a*) ne familiarum ſtatus perturbetur. Quod vero fiscalis ex officii neceſſitate accuſat, ceſſat in crimen ſubſcriptio, & poena talionis, tantumque extra ordinem punitur, ſi commiſſa ſibi poteſtate in privatorum perniciem abutatur (*b*). Sed nec poteſt fiscalis accusare, niſi ex praevia inquiſitione conſtet, vel conjiciatur, aliquem crimen admiſiſſe: factaque accusatione nihil in criminali judicio fieri debet, niſi eo citato & audito. Ceterum quod in foro eccleſiaſtico promotoris praecipue eſt inquirere in crimina, & exceſſus clericorum, recte in synodis cautum, ut nonniſi clerici eo officio fungantur.

Denuntiatio ejuſque natura.

§. V. Alter in criminalibus procedendi modus jure decretalium denuntiatio eſt (*c*), qua occulti criminoſi ad epiſcopum deferuntur, non ad poenam irrogandam, ſed ut ejus admonitionibus & increpationibus ad bonam frugem & poenitentiam convertantur. Conveniunt hac in re

(a) *Conf. Gagliard. inſtit. jur. can. lib. IV. tit.* 2. §. 8. (b) *Conf. Damhouder. in prax. rer crimin. cap. VI.* (c) *Cap. XXIV. ex de accuſat., cap. XXXI. ex. de ſimonia.*

re decretales cum veteri eccleſiae diſciplina, qua occulti peccatores ad eccleſiam deferebantur, epiſcopi vero delatos conveniebant, eoſque clam ad bonam vitam adhortabantur, ulterius vero in contumaces non procedebant (*a*). Et quoniam denuntiatio ad emendationem ſpectat, hinc ſecreto fit & ſine libello; quiſque poteſt denuntiare, etſi alias accuſare vetetur, delator ad criminis probationem non adſtringitur, & ſollemnis in crimen inſcriptio ceſſat (*b*). Inde etiam eſt, quod denuntiationem privata & chriſtiana admonitio praecedere debet (*c*): ſi enim privata exhortatione frater tuus emendetur, utquid eum ad epiſcopum deferas? Recepta denuntiatione epiſcopus cauſſa cognita non procedit, ſed clam denuntiatum corripit, increpatque, nec ultra procedit, ſi ille in negando perſiſtat. Tantum jure decretalium judex denuntiatione verum judicium inſtituit, ſi agatur, ne crimen admittatur (*d*), non ſi admiſſa crimina punienda ſint: quo caſu judicium ad denuntiationem novi operis accedit. Verum moribus receptis etiam judicia criminalia denuntiatione inſtituuntur; ubi enim recepta ſunt judicia per inquiſitionem, denuntiatio haberi coepit loco diffamationis, eaque accepta judici via aperitur ad inquirendum ex officio contra aliquem (*e*). Sic mutata ſcena denuntiatio accedit ad accuſationem, & ſie-

---

(a) *Can. XIX. C. 2. q. 1.* (b) *Cap. XVI. ex. de accuſat.* (c) *Cit. cap. XXIV.* (d) *Cap. XIII. ex. de deſponſ. impub.* (e) *Conſ. Jul. Clarus pract. crim. lib. V. §. fin. q. 7. n. 1.*

fieri debet a perſonis haud ſuſpectis, & quidem de ipſo delicto, additis in ſpecie adjunctis & argumentis, quae gravare poſſunt denuntiatum.

Qui judicia criminalia per inquiſitionem inſtituuntur.

§.VI. Tertius jure decretalium cauſſas criminales inſtituendi modus *inquiſitio* eſt, qua judex eccleſiaſticus ſine ullo accuſatore ex officio inquirit in veritatem criminis admiſſi, cujus quis per publicam famam inſimulatur. Ita in inquiſitione deficit accuſator, & ſimul etiam inſcriptio in crimen; judex vero totam ſcenam inſtruit, cauſſamque ex officio exſequitur, modo tamen publica fama, quae accuſatoris loco ſit, praecedat. *Sicut accuſationem*, inquit Innocentius III in concilio generali (c), *legitima debet praecedere inſcriptio, ſic & denuntiationem caritativa monitio, & inquiſitionem clamoſa inſinuatio praevenire*. Per inquiſitionem inſtitutum judicium jure decretalium extraordinarium erat, & inde mitior poena irrogabatur per inquiſitionem, quam ſi per accuſationem judicium inſtituebatur (d). Ignota hoc ſenſu inquiſitio veteribus patribus fuiſſe videtur, vetus enim eccleſia non facile quemquam ſine accuſatore damnabat (e), niſi crimen eſſet manifeſtum, aut ſponte ab ipſomet reo delatum. Fortaſſe primus Innocentius III. inquiſitionem invexit, eique cauſſam dediſſe videntur corrupti clericorum mores, contra quos non facile accuſatio pote-

---

(a) *Cap. XXIV. ex de accuſationib.* (b) *Cit. cap. XXIV.* (c) *Can. XVIII. C. 2. q. 1.*

terat inſtitui, tum propter ſubſcriptionis diſcrimen, tum etiam quod laici clericos accuſare vetarentur Ceterum moribus hodiernis modus procedendi per inquiſitionem in utroque foro cenſetur ordinarius, quod publici accuſatores non ſolent, niſi praevia inquiſitione, accuſationem inſtituere (a).

An jure Romano ſola inquiſitione de criminibus quaeſitum?

§. VII. Num vero judicia criminalia per inquiſitionem, quae ex officio judicis ſine accuſatore inſtituitur, legibus Romanis cognita fuerint, non una est eruditorum ſententia. Ant. Matthaeus tenet, ſaltem extra ordinem ejuſmodi judicia, tum in urbe, tum in provinciis fuiſſe uſurpata (b), a qua ſententia Franc. Balduinus alienus non eſt (c). Contra ex meliore ratione Thomaſius, & Boëhmerus contendunt (d), jure Romano criminalia judicia tantum per accuſationem fuiſſe inſtituta, ignotas vero fuiſſe inquiſitiones ſine ullo accuſatore. Sane non minus Ciceronis, quam legum auctoritate conſtat, neminem ſine accuſatore damnari (e). Nec huic ſententiae obſtant juriſconſulti, dum referunt,

man.

(a) *Conf. Eſpen. par. III. tit 8. cap.* 1. (b) *Ant. Matth. de criminib. ad lib.* XLVIII. *D. tit.* 20. *cap.* 1. (c) *Balduin. comment. ad edict. veter. princip. de chriſtianis.* (d) *Thomaſ. de origine proceſſ. inquiſit.* §. *XXXV. ſeqq. Boehm. lib. V. jur. eccleſ. tit.* 1. §. 81. (e) *Cic. pro Roſcio Amerino cap. XX., L. VI.* §. 2. *D. de munerib. & honorib., L. XXXVIII.* §. 7. *D. ad L. Jul. de adulter.*

mandatis principum cautum fuiſſe, *ut praeſides ſacrilegos, latrones, plagiarios conquirant, & ut quiſque deliquerit, in eum animadvertant* (a). Etenim ex principum mandatis non ipſi magiſtratus facinoroſos conquirere debebant, ſed potius Irenarchae, Nuntiatores, Curioſi, Stationarii, quibus ubi privatae accuſationes propter inſcriſcriptionis & talionis periculum rariores factae erant, officium conquirendi facinoroſos, ut pacata & quieta eſſet reſpublica, demandatum eſt. Nuntiatores autem, & ſi qui eo munere aucti erant, a ſe inquiſitos inde accuſare tenebantur, quod indicat Marcianus juriſconſultus, qui ait, ſolis Irenarchae epiſtolis non eſſe credendum, ſed ipſum venire oportere, *& quod ſcripſit, exſequi* (b), per accuſationem nimirum & probationes. Conquiſitio igitur facinoroſorum jure Romano non officio magiſtratus continebatur, ſed potius in eam rem certi officiales erant deputati, qui tamen a ſe conquiſitos inde accuſabant, tantumque in hoc judicio inſcriptione & ſubſcriptione opus non erat (c). Illud interim verum videtur, Innocentium III ex legibus Romanis de conquirendis facinoroſis, in quarum ſtudio pro modo ejus aetatis verſatiſſimus erat, judicia per inquiſitionem invexiſſe, quamvis veram earum ſententiam fortaſſe adſecutus non ſit.

Probatio delicti in genere, & in ſpecie.

§ VIII. Jure accuſatione, aut alias crimi-

(a) *L. IV.§.2 D. ad L. Juliam pecul.*, *L.XIII. D. de off. praeſid.* (b) *L. VI. D. de cuſtod. reor.* (c) *L. VII. C. de accuſat.*

nis delatione recepta, ſeu alias patrati criminis fama exiſtente, *judex*, audito fiſci promotore, in crimen inquirit, quod forenſi voce *informatio* audit. Hac autem praevia inquiſitione duo ad liquidum *judex* redigere debet, delictum nempe fuiſſe admiſſum, & quiſnam illud admiſerit, quorum illud *delictum in genere*, hoc *in ſpecie* forenſes dicunt. Sunt haec duo judicii criminalis fundamenta, & baſes praecipuae, quorum unum ſi deficiat, judicium nullum eſſe poteſt. Niſi enim conſtet, crimen fuiſſe admiſſum, nihil eſt, quod judex judicium inſtituat (*a*): quin nec locus poenae eſſe poteſt, etſi reus crimen fateatur (*b*): & deinde crimine probato, niſi ejus auctor innoteſcat, fruſtra judex ulterius procedet. Adhibentur ad haec duo probanda teſtes, tabulae & *judicia* ſeu argumenta (*c*): & procul dubio falluntur quotquot in re criminali tabulis & argumentis probandi vim eſſe negant: quem errorem Ant. Matthaeus late confutavit (*d*). Jam ſive in crimen admiſſum, ſive quiſnam illud admiſerit, inquiratur, ſummo ſtudio & diligentia adjuncta omnia perſonarum, aetatis delinquentis, temporis, loci, cauſſae, & quae ſunt ejus generis alia adnotanda ſunt; nam inde pendet rectum de crimine judicium, inde defenſiones reis ſuppeditantur, inde poe-

nae

(a) *L. I. §. 24. D. ad SC. Silanian.*, *Cap. XIII. ex. de deſponſat. impub.* (b) *L. XXIV. D. ad L. Aquil.* (c) *L. ult. C. de probationib.* (d) *Ant. Matth. de criminib. lib. XLVIII. DD. tit. 15. cap. 5 & 6.*

nae augentur, aut minuuntur.

De rei captura.

§. IX. Praeviis inquiſitionibus expletis judicis eſt decernere, utrum reus citari ſimul & in carcerem detrudi debeat, aut fidejuſſoribus vel ſibi committi, an potius tantum citari, ut ſe in judicium exhibeat (*a*). Id vero judex decernet ſpectatis criminis objecti & probationum qualitate, rei ipſius dignitate, & fortunarum modo. *Hoc autem*, inquit Ulpianus (*b*); *vel pro criminis, quod objicitur, qualitate, vel propter honorem, aut propter ampliſſimas facultates, vel pro innocentia perſonae, vel pro dignitate ejus, qui accuſatur, judex facere ſolet.* Conſentiunt decretales, reſcripſit enim Bonifacius VIII, clericos, qui de parendo fidejuſſores dederint, non eſſe detinendos, *niſi exceſſus enormitas vel alia cauſſa rationabilis eos ſuaſerit detinendos* (*c*). Nimirum prehenſio & cuſtodia reorum ea ratione neceſſaria eſt, ne poenae metu illi perculſi aufugiant, & judicia eluſoria fiant, quod non obſcure etiam Tridentina ſynodus expreſſit (*d*). Hinc ſi fugae metus abſit, nec agatur de atrociore crimine, prehenſio praeſertim contra clericos facile decernenda non eſt; captura enim ſine gravi incommodo & infamia fieri vix poteſt; nec incommodum aut infamia reis creanda, ſi nullus fugae, & evadendi judicii metus ſubſit: Uno tantum caſu ſine judicis decreto licet reos ca-

(a) *L. III. C. de exhibend. reis.* (b) *L. I. D. de cuſtodia reor.* (c) *Cap. XV. de ſent. excomm. in 6.* (d) *Trid. ſeſ. XXV. de ref. cap. 6.*

capere, & ſuo judici ſtatim exhibere, ſi nempe in ipſo crimine reperiantur, idque etiam a privatis hominibus fieri poteſt ad quietem & tranquillitatem reipublicae tuendam (a).

De rei citatione.

§. X. Quod ſi ex criminis & perſonae qualitate aliiſve adjunctis judici videatur, reum non eſſe capiendum, tum decernitur citatio, quae uſu fori alia *perſonalis*, alia *ſimplex* eſt. Et perſonalis quidem eſt, ſi reus ipſe coram judice comparere teneatur, qua de cauſſa vi publica in cuſtodiam detruditur. Hinc citatio iſta affinis eſt ipſi capturae, & uſu fori ea formula expeditur, *citetur ad informandum*, *& capiatur*. Tum vero locum habet, ſi crimen ſemiplene probatum ſit, & poena corporis relegationem exceſſura infligi debeat; itemque in levioribus delictis plene probatis. Simplex vero citatio eſt, ſi accuſatus non vi publica ad judicem venire cogitur, ſed tantum vocatur, ut veniat *ad deponendum tamquam principalis*, vel ſimpliciter *ad deponendum*, ut fori receptae formulae habent: quarum citationum illa decernitur in criminibus gravioribus, ſi admodum levia contra citatum adſint indicia, itemque in levioribus delictis non plene probatis (b); haec vero ſi factum prorſus eſt ambiguum, & praeſertim ſi citandus bono nomine fruatur, vel ſaltem mala fama non la-

(a) *L. LIV. C. de epiſc. & cleric.*, *L. VII. C. de defenſorib. civit.*, *L. ult. C. de maleſ. & mathem.*

(b) *Conſ. Regenſ. de Roſa prax. crimin. lib. I. cap. 9.*

laboret. Simplex quoque eſt citatio *ad dicendum cauſſam quare*, quae in foro eccleſiaſtico decerni ſolet, ſi excommunicatio vel alia cenſura irroganda ſit. Omnis vero citatio ut valeat jure cogere citatum ad parendum, continere debet nomen judicis citantis, judicii locum, quo reus ſe praeſentem ſiſtat, competentem ad comparendum dierum terminum, & cauſſam, propter quam citatio decreta eſt. Quin jure noſtro municipali prohibentur eccleſiaſtici judices in cauſſis fidei tam laicos quam clericos, in reliquis vero fori eccleſiaſtici criminibus laicos citare, aut in carcerem detrudere, niſi acta originalia Regi offerant, & inde ab eodem Rege concedatur, ut ad citationem, & capturam, & ad ulteriora procedere poſſint: quod ad ſanctam inquiſitionem prorſus abolendam Carolus olim Rex noſter anno CIↃIↃCCXLVI ſtatuit.

Abſentis rei procurator fere non admittitur.

§. XI. Reus jure citatus intra terminum ei datum in judicio ſe praeſentem ſiſtere debet, nec admittitur, ſi velit per procuratorem reſpondere. Ex principiis Romani juris procurator litis conteſtatione fit dominus litis (*a*), atque ideo in eum ſententia profertur (*b*): quod a judiciis criminalibus, ubi poena criminum auctores tenere debet, omnino alienum eſt. Similiter jure decretalium procurator conteſtatione fit do-

(a) *L. XI. D. de doli mali & metus ex. L. XXII. ſeq. C. de procuratorib.* (b) *L. I. C. de ſentent. & interloc.*

dominus litis (*a*), nec pro reo in cauſſis criminalibus admittitur (*b*). Non tamen repellendus, ſi quis etiam ſine mandato veniat abſentium excuſationes allegaturus, puta quod infirmitate aut alia juſta cauſſa, ne ſui praeſentiam faciant, impediantur (*c*). Quin jure Romano in cauſſis, quibus abſentes damnari poterant, quilibet audiendi erant, qui eorum innocentiam vellent oſtendere, eoſque tueri (*d*), non quidem tamquam veri procuratores, ſed potius ratione communis officii, quod ſingulis incumbebat (*e*). Tantum Illuſtribus perſonis jure civili conceſſum eſt, ut in cauſſis injuriarum accuſare, & ſe tueri poſſint per procuratores (*f*). Et jure regni noſtri in cauſſis criminalibus licet univerſitatibus & mulieribus nuptis ſive ad accuſandum, ſive ad ſe tuendum vicaria alterius opera uti (*g*): itemque recte ad defenſionem procurator intervenit, ſi plures, quam decem de eodem crimine accuſentur, exceptis tamen haereſis & laeſae majeſtatis criminibus (*h*). Quod vero moribus noſtris dominium litis, quod conteſtatione adquirebatur, ferme nullum eſt, non denegatur reis in cuſtodia detentis poſt litem conteſtatam procuratoris opera exceptiones proponere, & ſeipſos tueri. *An*

(a) *Cap. XIII. ex de procuratorib. cap.* I. & *VI. eod. in* 6. (b) *Cap. V. ex. eod.* (c) *L. XIII. §. 1. D. de public. judic.* (d) *L. XXXIII. §. 2. D. de procuratorib.* (e) *Conf. Boëhm. jur. eccleſ. lib. V. tit.* 1. §. 32. (f) *L. ult. C. de injuriis* (g) *Conſtit.* generalia jura *tit. ut univerſitas accuſata*. (h) *Capit. regni* eodem ſtudio.

An abſentes in contumaciam damnari poſſint.

§. XII. Jure citatus reus, niſi intra condictos dies ſui praeſentiam faciat, nec interim excuſetur, contumax evadit, & in contumaciam punitur. Jure Romano in contumaciam abſentibus pecuniariae poenae, vel quae exiſtimationem contingunt, decerni poterant uſque ad relegationem; non vero ſi quid gravius irrogandum fuiſſet, veluti in metallo, vel capitis poena, quod totidem verbis Ulpianus habet (a). Verum jure eccleſiaſtico abſentes per contumaciam inſtar praeſentium damnari conſueverunt, quod Gratianus obſervat (b). Et jam moribus invaluit, ut in cauſſis fidei & reliquis fori eccleſiaſtici rei citati, ſi per contumaciam abſint, excommunicentur (c) etiam pro ipſa cauſſa principali, quum deficientem in eos probationem contumacia ſuppleat (d).

De rei examine.

§. XIII. Reus in judicio conſtitutus legitimum examen ſubire, ſuoque judici jure interroganti debet reſpondere: nec enim quemvis praeſentem, vel manifeſti criminis reum, damnare licet, niſi prius illum judex audiat (e). Ante examen reo jusjurandum de veritate dicenda ab judice deferri ſolet, etſi multi hanc uſum minus probent, quod perjuriis viam adape-

(a) *L. V. D. de poenis*. (b) *Gratian. poſt can. XIII. C. 3. q. 9*. (c) *Cap. XLIII. ex. de re. ſcript*. (d) *Conf. Genuenſis in praxi curiae Neapol. cap. XXVI. n. 4*. (e) *L. VI. §. 1. D. de cuſtod. reor.*, *can. LXXVI. C. 11. q. 3*.

periat. Inſtituitur examen praeſente fiſcali miniſtro: reus vero ſingulis interrogationibus ſine mora tenetur reſpondere, neque datur dilatio ad deliberandum; uſuque obtinet, ut reus examinetur, antequam dentur defenſiones, aut indicia in eum congeſta manifeſtentur (a). Dum vero reus reſpondet, maxima diligentia judici inſpiciendum eſt, utrum conſtans ſit in deponendo, an vacillet, an aliquod timoris indicium voce, vultu, trepidatione praebeat; an contraria ſibi & repugnantia imprudens proferat. Et qui eſt ab actis, ſeu notarius omnia non ſolum reſponſa & verba, verum etiam animi motus, quos reus prodit, ſcripto conſignat. Quod ſi crimen admiſiſſe reus neget, & graviora in eum indicia urgeant, ea omnia ei deteguntur, quibus mendacii & perjurii coarguitur, & ſimul monetur, non minus humano, quam divino jure adſtringi ad veritatem ſuo judici aperiendam. Abſoluto examine fit ſollemnis inter fiſcum & reum litis conteſtatio, quorum ille coram judice adfirmat, reum conſtitutum crimen admiſiſſe, hic vero negat, ambo veluti conſertis in jure manibus contendentes.

Teſtium contra reum productorum repetitio.

§. XIV. Lite per examen rei & criminis negationem conteſtata, teſtes qui in inquiſitionibus praeviis auditi ſunt, rurſus debent examinari, & quidem ex integro tamquam ſi alias teſtimonium non dixiſſent. Etenim teſtes, qui in in-

(a) *Conf. Jul. Clar. in pract. crimin. lib. V. §. fin. quaeſt. 45. n. 7. & ſeq.*

informatione praevia inſcio reo auditi ſunt, nullam fidem faciunt, nec ad irrogandam aliquam poenam idonei cenſentur, utpote qui reo non citato teſtimonia ſua depoſuerunt: quod non minus civili quam canonico *jure* cavetur (*a*). Ergo iterum teſtes citantur, & inde coram ipſo reo, vel coram alio ab ipſomet ſubſtituto jurant de dicenda veritate, & inde clam reo ſua teſtimonia deponunt. Quin in foro eccleſiaſtico reus advocatus ad videndum teſtium ſacramenta, poteſt capita ſibi ingeſtae criminationis petere, & inde interrogationes conficere, ad quas intra ſtatos dies exhibitas teſtes, antequam ſua teſtimonia proferant, reſpondere debent. Sed fit aliquando, ut teſtes coram ipſo reo debeant ſua teſtimonia inſtaurare, idque forenſi voce dici ſolet *confrontatio*, veluti ſi teſtes rei nomen & cognomen ignorent, quem tamen adfirmant, ſe in delinquendo vidiſſe. Poſſunt vero teſtes in ſecunda depoſitione, quae negligentia aut dolo examinatorum de primo examine deſiderantur, addere vel ſupplere (*b*), item obſcura vel ambigua dicta declarare (*c*). Quod ſi priora dicta correxerint, vel mutaverint, ſubornati praeſumuntur, fidem non faciunt, & crimine falſi & perjurii ſe adſtringunt. Et in foro ſaeculari ad eluendam perjurii ſuſpicionem torqueri ſolent, ut in tortura declarent, quae ex contrariis depoſitionibus vera ſit, niſi novae depoſitionis *juſta* &

 pro-

(a) *Novel. XC. cap. 9., cap. II. ex. de teſtib & atteſtationib.* (b) *Cap. XLVIII. ex. eod.*
(c) *Cap. LIII. ex. eod.*

probabilis cauſſa ſubſit (*a*). Ceterum licet reo ſine judicii vitio teſtium repetitioni renuntiare: quod in foro eccleſiaſtico *ſalvo jure repetendi* fieri conſuevit (*b*).

Reo danda dilatio ad defenſionem.

§. XV, Poſt depoſitiones teſtium inſtauratas, reo concedendum, ut ſeipſum tueatur, nec enim quemquam indefenſum damnare licet: in quem finem certa dilatio datur: & ſimul etiam publicantur acta judicialia in reum congeſta, eique communicantur, ut inde poſſit capita ſuae defenſionis inſtruere (*c*). Deinceps articulos ſuae defenſionis teſteſque examinandos producit. Juſſu judicis citantur producti teſtes, uti & privatus accuſator & miniſter fiſcalis, ut teſtes jurare videant. Pars reo adverſa jus habet poſtulandi articulos defenſionis ad concipiendas interrogationes, quibus examinandi teſtes cogantur reſpondere. Quin promotori & privato accuſatori in termino reo ad defenſionem dato licet ſuas probationes augere: & hinc alii teſtes producuntur, quos judex advocat, & ſimul reum ad eorum videnda ſacramenta citat. Concedenda vero reo defenſio eſt, etiamſi crimen ultro fateatur; poterit enim contra ſuam confeſſionem excipere, eamque tamquam erroneam & falſam tra-

(a) *Conf. Julius Clarus pract. crimin. lib. V. §. fin. quaeſt. 53. n. 15. & Reg. de Roſa prax. crim. lib. I. cap. 1. n. 9. ſeqq.* (b) *Conf. Ambroſin. de proceſ. inform. lib. III. cap. 2.* (c) *Cap. XXIV. §. debet ex. de accuſationib.*

traducere (*a*), vel probabiles ad minuendum crimen adferre excuſationes, veluti ſi dicat neceſſitate adactum, vel fortuito & praeter voluntatem crimen perpetraſſe.

Nova dilatio ad defenſionem reo non deneganda.

§. XVI. Teſtibus jure examinatis, ſive tantum ad defenſionem ſuper articulis a reo praeſentatis, ſive etiam ad offenſam pinguiorem, ſi alii a fiſco vel ab accuſatore ſint producti, acta decreto judicis publicantur, & utrique parti eadem inſpiciendi facultas datur. Si reus deficientes ſuas animadvertat probationes, licet ei novas addere, ac proinde ſuper exhibitis antea articulis novos teſtes producere: in judiciis enim criminalibus quocumque tempore facultas ſe defendendi reo deneganda non eſt. *Defenſionem*, inquit Paulus juriſconſultus (*b*), *quocumque tempore poſtulante reo negari non oportet*. Hinc in cauſſis criminalibus nulla eſt cauſſae concluſio, & ſi in aliquibus locis fieri ſolebat, contrariis moribus ſublata eſt. At fiſco & privato accuſatori non licet alios teſtes poſt defenſionum publicationem ad offenſam producere, niſi ſuper novis maleficiis aut capitulis: quamvis quo termino poſt publicatas defenſiones reus repulſam teſtium fiſcalium peragit, & fiſcus & privatus accuſator poſſint a reo productos teſtes repellere.

(a) *L. XXIII. §. 11. D. ad L. Aquil.*, *L. I. §. 27. D. de quaeſtionib.* (b) *L. XVIII. §. 9. D. de quaeſtionib.*

Tormenta in foro ſaeculari quomodo adhibentur.

§. XVII. Jam audito in ſuis defenſionibus reo, qui crimen ſe admiſiſſe negaverit, ſi adhuc gravia contra eum indicia urgeant, in ſaeculari foro quaeſtiones, ſeu tormenta adhibentur, quibus addictus reus vel invitus veritatem fateri cogitur. Uſus tormentorum jure Romano veteri tantum in ſervis, qui perſonam in civitate non habebant, videtur probatus, inde ubi democratiae jura omnino deſierunt, ad liberos extenſus eſt: tandem vero una cum Romanis legibus per Juſtinianum digeſtis apud omnes ferme Europae gentes receptus eſt. Adhibentur vero quaeſtiones non promiſcue in omnibus criminibus, ſed tantum in gravioribus (a), quae poena ultra relegationem punienda ſunt, ſi in reum argumenta & ſuſpiciones urgeant (b), ſaltem ſemiplenam probationem exaequantes, quas reus auditus in defenſionibus non diluerit (c). Quaeſtiones enim dolores ingerunt acerbiſſimos, ac propterea tantum in gravioribus criminibus, quae urgentibus indiciis probata ſunt, adhibendae. Jure tamen noſtro municipali Magna Curia Vicariae in gravioribus criminibus quaeſtiones decernit, adhibetque ex ſolis praeviis informationibus & reo non audito, quod ſingulari jure Rex Robertus ſtatuit (d). Ceterum multi, etſi graviorum cri- mi

(a) *L. I. VIII. & IX. D. de quaeſtionib.*
(b) *Cit L. I. §. 4., L. XVIII. §. 1 ſeq. D.eod.*
(c) *Conf. Ant Matth. de criminib. ad lib. XLVIII. D.tit.* 16. *cap.* 4. (d) *Cap.* ſi cum ſceleratis.

minum rei, jure Romano tormentis eximuntur, quales milites, nobiles & illuſtres viri, decuriones civitatum, eorumque filii uſque ad pronepotes, niſi majeſtatis aut alterius criminis atrociſſimi rei ſint (a); item impuberes (b), & mulieres praegnantes, quamdiu praegnantes ſunt (c).

☞ *De veteri more quæſtioni ſubjiciendi reos poſt eorum exceptiones, & defenſiones teſtatur auctor praxis criminalis tit. 5. pag 188. Sed hoc inde rejectum, & jure municipali cautum, ut quæſtioni, quæ etiam diſpenſatio nuncupari ſolet, reus non ante ſubjiciatur: quam captis, cognitiſque informationibus, ex quibus ſemiplena eliciatur probatio. Sic. Sanct. T. V. de reb. crim. n. 77. pag. 169. Quod ſi in curia inferiori quæſtio dari debet Judex non poteſt decretum* fiat diſponſatio *interponere, niſi obtentis a Prorege & preſentatis literis, quas vocant, poteſtatis.*

Quaeſtiones reorum oppugnatae.

§. XVIII. Non deſunt viri, alioquin graviſſimi, qui tormentorum uſum ad eruendam ab ipſis reis veritatem, tam quam iniquum & a ratione omnino alienum traducunt, quales ex veteribus S Auguſtinus, & ex recentioribus Ludovicus Vives, Ant. Matthaeus, Monteſquius, & noviſſime auctor libelli Itala lingua ſcripti *de criminibus & poenis*, auctor vere doctus

(a) *L. IV. C. ad L. Jul. majeſt., L. VIII. C. de quaeſtionib., L. XI & XVI. C eod.* (b) *L. I. §. 32. ſeq. D. de ſenatuſc. Silanian.* (c) *L. III. D. de poenis.*

ctus & de univerſo humano genere benemeritus. Et profecto a naturali aequitate & pactis ſocialibus omnino abhorret, cruciari quemquam antequam conſtet, nocentem eſſe. Omnis enim cruciatus corporis poena eſt, etiamſi ante ſententiam inferatur: poena vero eſſe non debet, ubi neſcitur, an peccatum ſit, quum peccati ſit animadverſio. Porro quaeſtiones falſum dicendi plerumque cauſſam praebent, ſive robuſtus, ſive infirmus torqueatur: nam corpore robuſti facile tormenta ſuſtinent, & in negando perſiſtunt; contra infirmi doloris impatientes facile crimina, quae non admiſerunt confitentur: qua ratione evenit, ut criminoſi liberentur, innocentes vero duplici poena puniantur. Ipſi quoque Romani juriſconſulti fatentur, quaeſtionem eſſe rem fragilem & periculoſam, quae veritatem fallat; ut enim obſervat Ulpianus, plerique duritie tormenta contemnunt, alii tanta ſunt impatientia, ut quidvis mentiri, quam pati tormenta velint (a). Nec eſt quod quaeſtionum fautores opponant, intereſſe reipublicae crimina puniri; nam ut id omnino verum ſit, admittendum tamen eſt, media ad crimina detegenda opportuna eſſe debere, non fallacia, non incerta; non talia, quae dum ad veritatem a reis eruendam adhibentur, certas & exquiſitas illis poenas irrogent.

Vetus eccleſia quaeſtiones in judiciis ignoravit.

§. XIX. Vetus eccleſia ad eruendam in dubiis criminibus veritatem quaeſtiones non uſur-

pa-

(a) *L.* I. §. 32. *D. de quaeſtionib.*

pavit ; erant enim ab humaniſſimo eccleſiae ingenio omnino alienae , nec poteſtate gladii ſpiritalis comprehenſae. Et certe Auguſtinus quaeſtionum uſum , qui in foro civili obtinebat , graviſſimis rationibus improbavit (*a*) : quod argumento eſt , veterem eccleſiam a quaeſtionibus omnino abhorruiſſe . Ad rem Hildebertus Cenomanenſis (*b*) , qui poſt ſaeculi undecimi medietatem ſcribebat , *reos tormentis afficere , vel ſuppliciis extorquere confeſſionem , cenſura curiae eſt , non eccleſiae diſciplina* . Quod ſi Auguſtinus probet virgarum verbera , quae Marcellinus comes ad eruendam in gravibus criminibus a Donatiſtis contra catholicos admiſſis veritatem, adhibuerat , addatque , virgas a magiſtris artium liberalium & ab ipſis parentibus , & ſaepe *in judiciis ab epiſcopis* uſurpari (*c*); verbera iſta ab extendente aculeo, ſulcantibus ungulis & urentibus flammis omnino diſtabant . Quin verbera , quae Auguſtinus dicit in judiciis eccleſiaſticis uſurpata , non adhibebantur in criminum probationem , ſed potius in poenitentiam , ubi de crimine conſtaret . Eodem quoque ſenſu Gregorius M. hypodiaconum calumniatorem verberibus caſtigari juſſit (*d*) , in poenitentiam nempe , crimine probato . Et certe ſuppoſititia eſt decretalis ſub nomine Euſebii papae apud Gratianum (*e*) , qua tormentorum uſus contra teſtes ſuſpectos probatur . *Quae.*

(a) *Auguſt. de civit. Dei lib. XIX. cap. 6.*
(b) *Hildeb. Cenoman. ep. XXX.* (c) *Can. I. C. 23. q. 5.* (d) *Cap. I. ex. de calumniatorib.*
(e) *Can. IV. C. 5. q. 5.*

Quaeſtiones quí in foro eccleſiaſtico receptae.

§. XX. Quis vero crederet ! labentibus annis etiam in eccleſiaſtico foro quaeſtiones, ad eruendam a reis veritatem, adhibitae ſunt, idque canonica juriſprudentia omnino invita, quae ubi agebatur de dubiis criminibus media aetate canonicam purgationem indicebat, non ulla tormenta ad eruendam veritatem uſurpabat. Tantae innovationis cauſſam praeſertim dedit Alexandri III auctoritas, qui clericum furti pecuniae depoſitae reum *duris quaeſtionibus* ſubjiciendum reſpondit (*a*). Et quamvis ſummus pontifex non proprie de quaeſtionibus ad eruendam veritatem loquatur; (ſiquidem liquido conſtabat, clericum pecuniam depoſitam ſurripuiſſe) tamen interpretes potius ex jure Romano, quam ex ſacris canonibus ſapientes, inde concluſerunt, quaeſtiones etiam in foro eccleſiaſtico locum habere. Cui interpretationi robur addidit ficta Euſebii papae decretalis, qua edicitur, a teſtibus ſuſpectis contra epiſcopos productis veritatem *diverſis cruciatibus* erui oportere (*b*). Sic receptis in foro eccleſiaſtico quaeſtionibus plerique interpretes tenuerunt, etiam clericos poſſe torqueri: quae juriſprudentia in foro eccleſiae Neapolitanae recepta erat (*c*); licet exemplo militum clericos non poſſe torqueri Gonzalez contendat (*d*). Verum hoc tempore quiſque in- tel.

(a) *Cap. I. ex. de depoſ.* (b) *Can. IV. c. 5. q. 5.* (c) *Conſ. Genuenſ. prax. curiae archiep. Neap. cap. LV. n. 15.* (d) *Gonzalez in cit. cap. I.*

telliget, e re eccleſiaſtica eſſe, quaeſtiones in foro epiſcopali non adhiberi, ne epiſcopi ſanguinis judicium exercere videantur.

Confeſſio in tormentis facta eget confirmatione.

§. XXI. Confeſſio tormentis elicita, ut ſatis ſit ad reum condemnandum, debet extra tormenta confirmari; vis enim aſpera tormentorum vim adimit confeſſioni, quae propterea confirmatione extra tormenta opus habere cenſetur (*a*). Ergo ſaltem poſt vigintiquatuor horas interrogatur reus, an quae dixerit in tormentis, vera ſint; & ſi perſiſtet in confeſſione, ex recepto fori uſu alius terminus, ut ſe defendat adverſus confeſſionem in tormentis elicitam, datur: quo in termino poterit eam erroneam falſamque oſtendere, vel probabiles ad minuendam poenam proferre excuſationes. Quod ſi extra tormenta interrogatus, quae in tormentis confeſſus ſit, negaverit, iterum, atque tertio torquebitur, ut in confeſſione perſeveret (*b*). Sed bone Deus! qui furor, quae immanitas eſt, torquere iterum reum, ut confeſſioni in tormentis elicitae perſiſtat? Cur non potius praeſumendum, vi tormentorum confeſſum fuiſſe? Et quae poterit eſſe vis confirmationis, quae nova quaeſtione eliciatur? Optandum, ut qui reipublicae praeſunt, humanioris philoſophiae principiis imbuantur, & monſtra haec ad hominum perniciem inventa prorſus evertant.

(a) *Conf. Julius Clarus in pract. crimin. lib. V.* §. *fin. quaeſt.* 64. *n.* 40. (b) *Conf. Reg. de Roſa prax. crim. lib. I. cap.* 9. *n.* 88.

Tortus & non confeſſus ferme liberandus.

§. XXII. Quod ſi reus in tormentis obdurato animo crimen ſe admiſiſſe negaverit, aut confeſſionem in tormentis excuſſam revocaverit, & inde tortus, ut in confeſſione perſiſtat, etiam negare pergat; liberari debet, quae eſt communis ſententia, quod urgentia indicia per torturam ſatis diluta credantur, & infamia abſterſa. Id autem ita intelligendum multi rerum forenſium magiſtri monent, niſi poſt quaeſtiones ſuperatas urgentiora prioribus indicia emerſerint, aut niſi ab initio ſatis gravia eſſent indicia, & tortus corporis firmitate valeat; nam in his caſibus reum non ſtatim liberandum docent, ſed potius quaeſtiones repetendas (*a*). Quo ſententia Pauli Juriſconſulti ſpectare videtur, qui ait, reum evidentioribus argumentis oppreſſum repeti in quaeſtionem poſſe, maxime ſi in tormentis animum corpuſque duraverit (*b*). Verum uſu regni noſtri receptum eſt, ut rei, qui ſuperatis tormentis crimen negaverint, damnentur ad poenam extraordinariam legitima mitiorem, ſi ſemiplenam probationem indicia exceſſerint, & fiſco poſtulante quaeſtiones *citra praejudicium probatorum* decretae ſint (*c*). Unde vero tantavis tormentis inſit, ut congeſta indicia diluant, & infamiam abſtergant, juxta ſcio cum ignariſſimis, nec ii, qui quaeſtiones tuentur, ſatis intelligunt.

Ju-

(a) *Conf. Reg. de Roſa prax. crimin. lib.*I.*cap.* 8. *n.* 91. (b) *L. XV*III. §. 1. *D. de quaeſtionib.* (c) *Conf. Grammat. dec. VIII.*

☞ *Jure ſiculo cautum, ut graviorum crimi-num rei pœnam ordinariam non effugiant, etiamſi delictum minime fateantur, ſi* citra præjudicium probatorum, *diſpenſationi ſubjiciuntur. Prag.* 15. *prag. tom.* 2. *tit.* 53. *Sic. Sanct. p.* 8.

An ex indiciis indubitatis reus damnari poſſit.

§. XXIII. Quod ſi indicia & argumenta adſint, quae ſimul congeſta reum negantem plane convincant, quaeſtionibus quidem locus non eſt, at diſputatur inter doctos, an inde rei damnari poſſint. Communis interpretum ſchola ferme negat, reos ex indiciis indubitatis damnari: ſunt, qui tenent, his caſibus extraordinarias poenas, quae ſint legitima leviores, irrogandas (*a*). Contra Ant. Matthaeus, Gilckenius aliique ex meliori ſententia docent, reos indiciis & argumentis convictos ordinaria poena jure plecti poſſe (*b*). Profecto reſcribunt imperatores, crimina vel indoneis teſtibus, vel apertis documentis, vel indiciis indubitatis & luce ipſa meridiana clarioribus probari (*c*): crimina vero probata ordinariis poenis vindicari in compertis eſt. Praeterea conſtat, leges nonnullos reos unico indicio & argumento damnari velle (*d*): non itaque videtur dubitandum idem velle, ſi omnia indicia & argumenta in unum

(a) *Tulden. comm. ad tit. C. de probationib. n. XXII.* (b) *Ant. Matth. de criminib. ad lib. XLVIII. D. tit.* 15. *cap.* 6., *Gilcken. in L. ult. C. de probationib.* (c) *L. ult. C. de probationib.* (d) *L.* I. §. 3. *D. ad L. Corn. de ſicar.*, *L. XXXIV C. ad L. Jul. de adult.*

concurrant. Nec huic ſententiae obſtat juriſconſultus, qui ait, *ex ſuſpicionibus nemo damnandus eſt* (*a*); nam aliud ſuſpicio eſt, aliud congeſtis argumentis reum convinci. Ceterum invita juriſprudentia communis interpretum conſenſus in pleriſque provinciis praevaluit, receptumque, non licere ex indiciis indubitatis reos damnare. Apud nos vero jure cautum, ut regiae Audientiae provinciales, collegia judicum & Magna Curia Vicariae ex indiciis indubitatis ordinariam poenam poſſint irrogare: non item alii inferiores judices, etiam regii (*b*). Et quod ſpectat forum eccleſiaſticum non deſunt, qui tenent, ex congeſtis probationibus recte cenſuras infligi (*c*).

CAPUT XXXI.

De ſententia & re judicata.

Sententiae definitio ejuſque ſpecies.

§. I. JAM partibus auditis & cauſſa perorata, per competentem judicem ſententia pronuntianda eſt. Jure decretalium ſententiae nomine generatim venit judicis pronuntiatio, qua de cauſſa, ſive principali, ſive incidente decernit. Hinc ſententia duplex eſt, alia *definitiva*, alia *interlocutoria*. Definitiva eſt judicis

(a) *L. V. D. de poenis* (b) *Prag. XIII. de off. judic.* (c) *Conf. Genuenſ. prax. cur. archiep. Neap. cap. XXIII. n. 21.*

cis pronunciatio, quae cauſſa cognita principalem controverſiam abſolutione vel condemnatione perimit: contra interlocutio perimit articulos, qui controverſiae principali incidunt, ordinatque judicii feriem. Sed jure civili ſententiae nomine venit pronuntiatio judicis, quae principem cauſſam perimit: cetera vero juſſa & mandata judicis, quae articulos incidentes finiebant, & judicii feriem ordinabant, *interlocutiones* ferme dicebantur. Hinc titulus codicis *de ſententiis & interlocutionibus*. Quin jure Romano ſententia proprie erat judicis dati, & hinc differebat a decreto, quod extra ordinem a praetore in cauſſis extraordinariae perſecutionis ferebatur (*a*). Quidquid vero hujus rei ſit, interlocutio vel eſt ſimplex, vel vim habet definitivae, quarum illa ordinantur, quae ad feriem judicii ſpectant, hac vero deciditur articulus incidens, ſed talis, unde princeps cauſſae deciſio pendet, veluti ſi judex peremtoriam exceptionem admittat, vel rejiciat (*b*).

Interlocutionem, non ſententiam judex poteſt revocare.

§. II. Prolatam ſemel ſententiam judex revocare vetatur, bene vero poteſt revocare interlocutiones, quod ex juris Romani ſcitis deſcendit: *Judex*, inquit Ulpianus (*c*), *poſtquam ſemel ſententiam dixit, judex poſtea eſſe deſinit*. Non de ordinario magiſtratu, ſed de judice peda-

(a) *Conf. Boëhm. jur. eccleſ. lib. II. tit.* 27. §. 1

(b) *L. IX. C. de ſenten. & interloc.* (c) *L. LV. D. de re judic.*

daneo loquitur juriſconſultus: judex vero pedaneus notionis cauſſa datus erat, ejuſque officium una cum notione per ſententiam exſpirabat. Hinc judex latam ſententiam corrigere vetebatur, quod ea prolata judex eſſe deſinebat: at per interlocutiones judicis dati poteſtas non finiebatur, eaſque propterea corrigere & retractare judicanti licebat, id quod arbitris quoque conceſſum eſt (*a*). Juriſprudentia de judicibus pedaneis nec jure decretalium, nec praeſentibus moribus integra obtinet; & tamen in decretalibus leges confirmantur, valetque regula, qua vetatur judex ſententiam retractare, non vero interlocutiones, quas interpellatus recte revocat, idque etiam facta appellatione (*b*), niſi fortaſſe interpoſitam appellationem admiſerit, vel ſuperior judex litteras inhibitoriales ad judicem inferiorem dederit (*c*).

Sententia ex legibus proferenda.

§. III. Sententiam dicturus judex, rem in utramque partem prius expendere, rationes utrinque adductas inſpicere, & tum non ex amore & odio, ſed ex legibus judicare: etenim judices ſunt meri legum cuſtodes & exſecutores, non arbitri. *Bonus judex*, ait perſpecte Ambroſius (*d*), *nihil ex arbitrio ſuo facit, ſed juxta leges & jura pronuntiat: ſtatutis juris obtemperat, nihil indulget propriae voluntati*. Hinc olim judices nul.

(a) *L. XIX. §. ult. D. de recept. qui arbitr.*
(b) *Cap. LX. ex. de appellat., cap. X. eod. in 6.*
(c) *Conf. Gonzalez in cit. cap. LX. ex. de appellat.* (d) *Ambroſ. in pſalm. CXVIII.*

nullam cauſſam ſuſcipere poterant, niſi prius ſacramentum praeſtarent, *omnimodo ſeſe cum veritate & legum obſervatione judicium eſſe diſpoſituros* (a). Hodie vero non ad ſingulas cauſſas, ſed ſemel quum ad judicis munus promoventur, generaliter jusjurandum illud praeſtant. Itaque judex ubi lex perſpicua eſt, etſi aliquanto aſperior videatur, ſecundum eam debet pronuntiare; & ſi illa aliquid dubitationis habeat, & locus eſt interpretationi, ſe legum interpretem praeſtabit, praeferetque ſemper ſummo juri aequitatem. Quod ſi cauſſa ipſa utrinque admodum dubia ſit, ſententia pronuntianda eſt, prout in ea ſpecie leges judicare praecipiunt, veluti ſi utrinque in cauſſa civili aequales probationes adſint, reus abſolvendus eſt, quod ita legibus cavetur (b). Et civili ſapientiae & canonum doctrinae omnino adverſatur *caſus pro amico*, in quo poſſet judex ſententia ſua potius uni quam alteri ex litigantibus favere (c).

Sententia proferenda ſecundum acta & probata.

§. IV. Nec tantum ex legibus aut ſacris canonibus judices ſententiam ferre debent, verum etiam *ſecundum acta & probata*, alioquin ſententia contra *jus litigatoris* lata dicitur; actis enim ad liquidum deducuntur facta controverſa ex quibus partium jura promanant. Quod ſi acta privatae judicis conſcientiae adverſentur, multi tenent, judicem magis ex privata ſcientia, quam ex

(a) *L. XIV. C. de judiciis.* (b) *L. CXXVIII. D. de regul. jur., cap. III. ex. de probationib.*
(c) *Conf. Eſpen. par. III. tit. 9. cap. 2.*

ex actis debere judicare, maxime in cauſſis eccleſiaſticis, idque quod pontifex judici praecipiat; *ut in judicando prae oculis habeat ſolum Deum*, nec *contra conſcientiam* quidquam faciat (a). Sed cujus effectus erit ejuſmodi ſententia? Nullius ſane, quippe quae mox per appellationem ſecundum acta reformabitur. Judici quoque extra acta non creditur, & ſi ejus conſcientiae in judicando ſtandum eſſet, nulla profecto foret judiciorum ſanctitas, nam obtentu privatae ſcientiae liceret judicibus, prout vellent, judicare. Nec omittendum, judicem contra fidem actorum judicantem civitati iniquum videri, maloque exemplo in publicum nocere. Quid ergo judicabit contra conſcientiam? ne hoc quidem admiſerim; ſatiuſque videtur, ut judex ex bono & aequo litigantes componere ſtudeat; vel rem ad ſuperiorem deferat, & ſententiam ferre ſuperſedeat (b); vel falſitatis ſcripturae, aut iniquitatis teſtimonii victum certiorem faciat, ut hic falſitatem in indicio appellationis detegere valeat,

Ex ſcripto ſententia proferenda.

§. V. Ferri autem debet ſententia ex ſcripto, & ſine ſcripto prolata *ne nomen quidem ſententiae meretur*: quae utriuſque juris regula eſt (c), fortaſſe ob eam rationem recepta, quod verba ore pronuntiata menti illudant, ſecus vero

---

(a) *Cap. I. de ſent. & re judic. in 6.* (b) *Conſ. Franck. lib. II. reſolut. 22.* (c) *L. III. C. de ſent. ex peric. recitandis*, *can. VII. C. 2. q. 1.*, *cap. ult. de ſent. & re judic. in 6.*

ro quae litteris conſignata ſunt: periculoſum vero eſt, judicem in definienda cauſſa labi, quod ſententiam ſemel latam corrigere vel mutare vetatur *(a)*. Hinc judex deliberatione prius habita ſuper negotio ſententiam concipit, conceptamque in libellum ſeu brevem chartam referre debet *(b)*. Ita in titulo Codicis *de ſententiis ex periculo recitandis* potius *ex breviculo* videtur legendum, niſi *periculum* cum Cujacio interpretemur libellum, quod ſaepe contingat, ut ex ſententia aliquis periclitetur, vel reus, vel judex male judicando *(c)*. Sed ſi cauſſae ſint breves & maxime vilium perſonarum, aut epiſcopus cognoſcat inter ſuos ſubditos ſcripturae neceſſitas remiſſa eſt, quod Juſtinianus ſtatuit *(d)*; licet jam mutata diſciplina etiam epiſcopi inter ſuos ſubditos judicantis ſententia ex breviculo recitanda ſit *(e)*. Nec neceſſaria eſt ſcriptura in interlocutionibus, quas judici ore proferre licet, inde vero homo ab actis in ſcripturam rediget *(f)*.

Judex proferre ſententiam debet.

§. VI. Redacta in breviculum ſententia ab ipſo judice pronuntianda eſt, & quidem partibus praeſentibus, aut ſaltem in eam rem advoca-

(a) *L. XLII. D. de re judic.* (b) *L. II. C. de ſent. ex peric. recitand.* (c) *Cujac. lib. V. obſerv. cap.* 25. (d) *Novel. VII. cap.* 3., *novel. LXXXIII. & auth.* niſi breves *C. de ſentent. & peric. recitandis.* (e) *Conf. Eſpen. par. III. tit.* 9. *cap.* 3. (f) *Gloſſa in cit. cap. ult. de ſent. & re judic. in* 6.

catis, quae eſt ſententia juris civilis (*a*) in decretalibus confirmata (*b*). Pudore enim impeditur judex minus legitimam proferre ſententiam, ſi ipſe eam palam debet recitare. Tantum praefectis praetorio aliiſque illuſtribus magiſtratibus jure civili datur, ut per officium ſuum & eos, qui miniſterium ſuum eis accommodant, ſententias definitivas ex tabella recitent (*c*). Et ad exemplum illuſtrium magiſtratuum Bonifacius VIII epiſcopis concedit, per alios ſententiam proferre (*d*). Sed jam paſſim obtinet, ut ſententiae non ab ipſo judice, ſed ab ejus officiis, praeſente tamen judice, recitentur (*e*). Quin in aliquibus ſupremis auditoriis moris eſt, ut ſententia non recitetur, ſed per officia in ſcripturam redacta partibus tradatur, quod viris ſapientibus merito diſplicet; nam per publicam recitationem confidentia ab juſtitiae regulis declinandi minor evadit.

Judex ſedens pro tribunali ſententiam ferre debet.

§. VII. Porro ex regulis juris civilis judex ſedens ſententiam ferre debet, idque ad denotandam judicis majeſtatem videtur inductum. Hinc *ſeſſiones judicium* in libris juris occurrunt (*f*): & *ſedere* pro judicare apud Tullium. Etiam decretales a judice ſedente proferri ſententiam jubent, & praeterea addunt, ſententiam

(a) *L. II. C. de ſententiis ex peric. recitand.*
(b) *Cap. ult. de ſent. & re judic. in 6.* (c) *Cit. L. II.* (d) *Cap. ult. de ſent. & re judic. in 6.*
(e) *Conf. Gudelin. de jure noviſ. lib. IV. cap.* 12. (f) *L. II. §. 1. D. quis ordo in poſſeſ.*

tiam a non ſedente judice dictam nullius momenti eſſe (*a*), quod numquam leges civiles ſtatuerunt. Tantum in judiciis, quae dicuntur *ſummaria*, ſedendi neceſſitas judici remiſſa eſt (*b*). Sedere vero debet judex ſententiam dicturus publice, non in ſecreto, nulliuſque effectus ſententia eſt, ſi in ſecreto dicatur (*c*). Et magiſtratus quidem pro tribunali ſedet, & hinc *pro tribunali cognoſcere* paſſim de magiſtratu in libris juris civilis dicitur (*d*); at judex datus, ſeu pedaneus, cujus nuda erat notio, tribunal non habebat (*e*). Tribunal erat locus editus, in hemycicli ſpeciem introrſum curvatus, quo per gradus adſcendebatur. Eccleſia in ſuis judiciis tribunali caruit, ferebantque olim epiſcopi ſententiam in presbyterio ſedentes, nec jure decretalium unquam epiſcopis tribunal adſeritur.

De lingua, qua ſententia proferenda.

§. VIII. Lingua autem, qua ſententiam concipere oportet, ea jure Romano nonniſi Latina erat (*f*), quippe qua leges ferebantur, & acta publica concipi ſolebant. Nec tantum in urbe, verum etiam in provinciis hoc jus obtinuiſſe videtur, etſi popularis ſermo diverſus eſſet. *Imperioſa civitas Roma*, inquit Auguſtinus (*g*), *non ſolum jugum, verum etiam linguam ſuam*

V 2

(a) *Cit. cap. ult.* (b) *Clement. II. de V. S.* (c) *L. VI. C. de ſent. & interloc.* (d) *L. II. D. de re judic., L. I. §. 8. D. ad ſenatuſcon. Turpilian.* (e) *Conf. Pollet. hiſt. fori Rom. lib. I. cap. 6.* (f) *L. XLVIII. D. de re judic.* (g) *Auguſt. de civit. Dei lib. XIX. cap. 7.*

ſuam domitis populis impoſuit; utique in actis publicis & reliquis omnibus, quae juris ſollemnitatem deſiderabant. Quin ubi imperialis aula Bizantium translata eſt, & urbs illa totius Graeciae emporium praeſentia imperatorum evaſit, acta publica nonniſi latine concinnabantur, donec reſcripto Arcadii & Honorii magiſtratibus provinciarum facultas facta eſt, ut *tam Latina, quam Graeca linguo ſententias proferre poſſent* (a): quod Nicolaus Ignarra vir in rebus philologicis quavis praedicatione major, & mihi amiciſſimus, recte obſervat (b). Eccleſia tamen etiam ante Arcadium in judiciis ſuis, ſive Latino, ſive Graeco ſermone uſa eſt, prout popularis loquendi uſus poſtulabat; perrexitque etiam eccleſia Occidentalis ſententias latine dicere, etiam ubi popularis Latinae linguae uſus defecit. Et, quod mirum videri debet, forum ſaeculare in multis provinciis linguam Latinam, etſi prorſus inconditam & barbaram, uſurpat.

Sententia etiam ſuper acceſſoriis dicenda.

§. IX. Sententia definitiva, utpote quae abſolutione, aut condemnatione controverſiam definit, generalis eſſe debet, & per omnia partium diſceptationem perimere. Hinc non tantum ſuper negotio principali, ſed etiam ſuper acceſſoriis, qualia ſunt expenſae in litem factae, & fructus interim percepti, pronuntianda eſt; poſt abſolutum enim dimiſſumque judicium nefas eſt

(a) *L. XII. C. de ſentent. & interlocutionib.*
(b) *Nicol. Ignarra de palaeſtra Neapolit. diatriba capiti V. ſubjecta.*

eſt, litem alteram exoriri ex litis primae materia (*a*). Et quia pars cauſſa cadens praeſumitur, alteram injuſte in judicium vocaſſe, eique injuria litem feciſſe, communis regula eſt, victum victori in expenſas condemnandum (*b*). Quod tum praeſertim locum habet, ſi conſtet, victum per calumniam litem moviſſe, aut perveniſſe, ad reluctandum, nam ſi utrinque cauſſa probabilis videbatur, quiſque a ſe factas expenſas ferre debet. Condemnatio vero ad reſtitutionem fructuum eos praecipue ſpectat, qui poſt litem conteſtatam percepti ſunt, aut percipi poterant, nam ex quo res in judicium deducta eſt, omnes incipiunt malae fidei poſſeſſores eſſe (*c*), Item judex victum etiam damnare debet ad damna, quae ob intentatam litem victor paſſus eſt (*d*). Ceterum non eſt neceſſe, ut judex in ſententia certam expenſarum quantitatem exprimat, ſed ſufficit, ſi generatim dicat, expenſas victori a victo praeſtandas, earum determinatione in futurum rejecta.

Rei judicatae definitio.

§. X. Sententiae latae & publicatae effectus eſt res judicata, quae demum facit, ut illa executioni mandari poſſit. Res judicata definitur Modeſtino juriſconſulto, *quae finem controverſiarum pronuntiatione judicis accipit* (*e*): res enim judicata proprie eſt, quae controverſiae finem

(a) *L. III. C. de fructib. & litium expenſis.*
(b) *L. V. C. eod.* (c) *L. II. C. eod.* (d) *Conf. Perez. in cit. tit. C. n. 10. ſeq.* (e) *L. I. D. de re judic.*

nem imponit, non item ſententia, quae tantum condemnat, vel abſolvit, ut proinde erret Doviatius (*a*), qui tenet, rei *j*udicatae definitionem a Modeſtino datam omni ſententiae convenire. Tranſit ſententia in rem judicatam, ſi legitimo decem dierum ſpatio non appelletur: qui enim intra legitimum tempus non appellavit, jam latae ſententiae videtur acquieviſſe. Quod vero res *j*udicata controverſiae finem imponat, inter ipſos litigantes jus facit (*b*), etiamſi contra jus litigatoris ſententia lata ſit, hoc eſt, ſi vel maxime in applicatione juris ad factum judex erraverit, ne alioquin lites in reipublicae & eccleſiae perniciem oriantur: itemque pro veritate habetur (*c*), & ſententia cenſetur bene prolata: quae eſt praeſumtio juris & de jure, & idcirco in contrarium probationem non admittit (*d*).

Sententia definitiva tranſit in rem judicatam.

§. XI. Tranſit autem in rem judicatam ſententia, qua princeps cauſſa deciditur, non item ſimplices interlocutiones, quibus acta *j*udicialia ordinantur; hae enim potius mandata & juſſa judicium quam verae ſententiae ſunt. Interlocutiones vero, quibus praejudicium principi cauſſae creatur, aut alias non leve gravamen infertur, ex principiis veteris juriſprudentiae in rem judicatam videntur tranſiiſſe. Conſtat enim, praejudicia ſeorſum a cauſſa principali tractata fuiſſe, & ab iis receptas appellationes, quod probat

(a) *Doviat. in Lancellot.* (b) *L. II. C. quibus res judicat non nocet.* (c) *L. CCVII. D. de R. I* (d) *Cap. XIII. & XV. ex. de re judic.*

bat, elapſis decem diebus praejudicia ejuſmodi in rem judicatam abiiſſe; eppellationes enim potiſſimum introductae ſunt ad rem judicatam impediendam. Aperta quoque eſt Gratiani lex, qua *eadem vis* peremptoriae exceptioni & definitivae ſententiae tribuitur(*a*): atque inde utraque in rem judicatam tranſire debuit. Verum legibus Juſtiniani mutata videtur juriſprudentia, exceptiones enim peremtoriae eodem judicio cum principe cauſſa tractantur & deſuper latae ſententiae non tranſeunt in rem judicatam, & hac ratione ubi a ſententia definitiva appellatum eſt, ad examen revocantur (*b*). Similiter *jure* decretalium auctoritas rei judicatae interlocutionibus etiam peremptoriis denegatur (*c*), & tamen eodem jure ab omnibus interlocutionibus etiam ſimplicibus licet appellare: quae duo inter ſe non ſatis cohaerent.

Res judicatae non retractandae.

§ XII. Quoniam vero res judicata pro veritate habetur, non patitur reipublicae & eccleſiae ſtatus, ut ſententia, quae in rem judicatam tranſiit, facile retractetur, & novo examini ſubjiciatur: quae enim foret judiciorum utilitas, ſi res judicatae nullo ſtarent fundamento, & novis judiciis eſſent obnoxiae? *Status reipublicae*, inquit perſpecte Tullius (*d*), *ſeu publica reipublicae ſalus maxime rebus judicatis continetur:*

(a) *L. XXXVII. C. Th. de appellationib.*
(b) *Conf. Boehmer. jur. eccleſ. lib. II. tit. 27. §. 5. ſeq.* (c) *Cap. LX. ex. de appellat., cap. XII. eod. in 6.* (d) *Tull. orat. pro Sylla.*

tur: & hinc imprudentiae adſcribit, ſi quis rem judicatam labefactare conetur (*a*): & inter exitiales exitus perditarum civitatum refert, ſi res judicatae reſcindantur (*b*). Proinde nec ea ratione, quod victus nova repererit inſtrumenta, quibus ſentensiae iniquitas aperte demonſtratur, cauſſa ſemel ſopita ſuſcitari, & res judicata reſcindi poterit (*c*), niſi agatur de publico negotio, in quo publicae utilitatis ratio verſatur (*d*). Tantum ex principis indulgentia licet res judicatas iterum tractare: quam veniam principes non facile concedere debent, ſed tantum ex magna cauſſa: nec enim cauſſae, quae legum veniam juſtam faciunt, ad rei judicatae auctoritatem ſolvendam ſufficiunt. Interim ubi remedio reſtitutionis in integrum locus eſt, ordinario jure res judicata examini ſubjicitur.

Quae ſententiae in rem judicatam non tranſeunt.

§. XIII. Sunt vero multae cauſſae, in quibus ſententiae in rem judicatam non rranſeunt, etſi non appelletur, & idcirco recte retractantur. Ita carent rei judicatae auctoritate ſententiae nullae, quae ſcilicet ab incompetente judice dictae ſunt (*e*), aut a competente quidem, non tamen rite & contra ſolitum judiciorum ordinem (*f*); quaeque contra expreſſam juris conſti-

---

(a) *Tull. pro A. Cluentio*. (b) *Id. lib. V. in Verr.* (c) *L. IV. C. de re judic.* (d) *L. XXXV. D. de re judic.* (e) *L. ult. C. ſi a non compet. judice, cap. IV. ex. de judiciis.* (f) *L. IV. C. de ſentent. & interloc., cap. I. ex. ut lite non conteſt.*

ſtituti ſententiam proferuntur (a), veluti ſi judex dixerit, potuiſſe defunctum etiam minorem quatuordecim annis teſtamentum condere, illudque ſervandum eſſe, aut numerum filiorum ad tutelae excuſationem non prodeſſe. Non valet quoque ipſo jure, atque in rem judicatam non tranſit ſententia, quae prolata eſt contra priorem, quae tranſivit in rem judicatam (b). Rei quoque judicatae auctoritate non donantur ſententiae ex falſis inſtrumentis, vel teſtimoniis latae, ſi judex circumventus eorum fidem in judicando ſecutus fuerit (c), item quae ab judice pecunia corrupto dictae ſunt (d); & ſententiae criminales in quibus rei condemnati ſunt, ſi vel maxime poenae, quae reſtitutionem admittit, ſubjecti fuerint; jure enim civili rei ſemper audiendi ſunt, ſi innocentiam ſuam velint demonſtrare; qua demonſtrata ex capite innocentiae plene reſtituuntur (e). Communis quoque eſt interpretum decretalium doctrina, ſententias de vi matrimonii, quibus pronuntiatur, illud valere, vel non valere, in rem judicatam non tranſire. Sed hoc dogma non levibus argumentis Boehmerus oppugnat, qui tenet, ſententias ma-

 tri-

(a) *L. I. §. 2. D. quae ſent. ſine appellat. reſcinduntur, cap. XIII. ex. de ſent. & re judic.*

(b) *L. I. C. quando provocare non eſt neceſſe,*

(c) *L. XXXIII. D. de re judic., L. III. C. ſi ex falſis inſtrum.* (d) *L. VII. C. quando provoc. non eſt neceſſe.* (e) *Tit. D. de ſententiam paſſis & reſtitutis.*

trimoniales rei judicatae auctoritatem accipere, uno ferme excepto caſu, quo ſententia profertur pro matrimonio, cui inceſtum jure divino ineſſe probari poteſt (*a*). Et profecto decretales omnes, quibus communis ſententia innititur, ſpecies continent, ubi ſententiae ipſae intrinſeco vitio nullae ſunt.

CAPUT XXXII.

De ſententiae exſecutione.

Sententiae exſecutio quo tempore facienda.

§. I. QUemadmodum leges in republica nullius ſunt utilitatis, ſi in uſum non deducantur; ita ſententia inutilis erit, niſi exſecutioni demandetur. Itaque ubi ſententia in rem judicatam tranſiit, intra tempus ab *jure* ſtatutum ejus exſecutio facienda eſt. Et quidem in actione in rem ſtatim fit exſecutio, ubi res ipſa, quae exſtat, tradi poteſt; at in actione in perſonam *jure* civili imperatoris Juſtiniani quatuor menſes conceduntur, qui a die condemnationis, vel ſi provocatum fuerit, a die confirmationis ſententiae numerantur (*b*): quae quadrimeſtres induciae etiam fidejuſſoribus & mandato-

(a) *Boëhm. jur. eccleſ. lib. II. tit. 27. §. 42. ſeqq.* (b) *L. II. C. de uſur. rei judic.*

toribus proſunt (*a*). Humanum viſum eſt, non ſtatim in actione in perſonam manu armata rem judicatam exſequi, ut rei conventi pecunias, quas ſolverent, colligere valeant. Eaſdem quadrimeſtres inducias decretales probarunt (*b*), niſi tamen judex duxerit, praeſcriptum tempus producere vel coarctare (*c*). Et hinc fortaſſe in multis provinciis invaluit, ut ſtatim a re judicata vel poſt aliquot dies ſententiae exſecutio fieri queat, niſi judex ad quadrimeſtre vel aliud tempus illam ex cauſſa differat.

Quis judex judicatum exſequitur.

§. II. Jam rem judicatam exſequitur judex, qui ſententiam dixit, ſi habeat juriſdictionem, exſecutio enim ſententiae aliquam coactionem involvit, atque ideo pars miſti imperii eſt, quod juriſdictioni cohaeret (*d*). Hinc judex ordinarius, & a principe vel ſummo pontifice dati rem judicatam exſequuntur (*e*), plena enim augentur juriſdictione, eamque a pontifice dati judices poſt ſententiam integro anno retinent, ut facilius rem judicatam exequantur (*f*). Item judex; cui a magiſtratu mandata eſt juriſdictio, ſuam ipſe exſequitur ſententiam, mandata enim juriſdictione etiam imperium miſtum tranſit (*g*). Sed datus judex & arbiter, quod nudam no-

(a) *L. ult. C. eod.* (b) *Cap. XXVI. ex. de off. judic. deleg.* (c) *Cap. XV. ex. de ſentent. & re judic.* (d) *L. III. D. de juriſd.* (e) *Cap. VII. & XXVI. ex. de off. deleg.* (f) *Cit. cap. XXVI.* (g) *L. V. D. de off. ejus, cui mandata eſt juriſdictio.*

notionem, non juriſdictionem habent, rem judicatam non exſequuntur, ſed ab eis latas ſententias, ſeu arbitria magiſtratus exſequitur (*h*). Qua ratione arbitria, quae olim in cauſſis civilibus epiſcopi proferebant, non ipſi epiſcopi exſequebantur, ſed potius judicum officia, quibus id oneris leges impoſuerant (*a*). Utitur vero judex rei judicatae exſequendae gratia officiis ſeu apparitoribus, quos inde exſecutores litium appellant.

Ordo & forma exſecutionis.

§. III. Ordo exſecutionis jure communi ſtatutus hic eſt, ut ſi quis rem certam reſtituere damnatus ſit, ea ipſa ſi exſtet, auferatur etiam manu militari, ubi neceſſarium videtur (*b*). Quod ſi res ipſa perierit, aut propter debitam pecuniam exſecutio facienda ſit, mobilia primum capiuntur, inde immobilia; poſtremo jura & nomina debitorum, ſemper vero pro debiti menſura (*c*). Ideo initium exſecutionis eſt a rebus mobilibus, quod earum facilior & minus damnoſa quam rerum ſoli ſolet eſſe diſtractio: & idcirco poſtremus locus nominibus tribuitur, quod in eis perſequendis non tantum cum ipſo reo, ſed etiam cum extraneis debitoribus ſaepe negotium habere oportet. Interim jure ſpeciali cavetur, ne exſecutio, niſi in ſubſidium, ſeu deficientibus aliis bonis, fiat in ſtipendia, arma & equos

(a) *L. XV. D. de re judic.* (b) *L. VIII. C. de epiſc. audientia.* (c) *L. LXVIII. D. de rei vindicat.* (d) *L. XV. D. de re judic.*

equos militum (a). Speciali quoque jure exſecutio fieri vetatur in inſtrumenta ad agriculturam neceſſaria (b): quod jus hodie in multis locis non ſervatur, ſaltem ſi alia bona ſuppetant.

☞ *Jure noſtro vetitum animalia rei agrariae neceſſaria excepta cauſa praelii, vel paſcui, expignorari, Vide prag. 17. t. 1. tit. 55. §. 1. 3. 4. 5.*

Extremum remedium contra judicatos eſt carcer.

§. IV. Quod ſi neque bona, neque nomina debitorum reperiantur, quibus judicato ſatisfiat, extremum remedium contra judicatos erit, ut in carcerem detrudantur. Humanior namque ſententia eſt, ut eo non deveniatur, quamdiu bona, quae capi diſtrahique poſſunt, reperiantur. Judicati autem in carcerem detruſi, tantum in cuſtodia, donec judicato ſatisfecerint, detinentur, nec creditoribus ſervire coguntur. Emendata enim eſt aſpera illa decemviralis ſententia, qua poſt dies juſtos ſeu triginta, qui dabantur judicato faciendo, debitores in ſervitutem addicebantur (c). Quo ſpectare videtur conſtitutio Diocletiani, & Maximiani, *ob aes alienum ſervire liberos creditoribus jura compelli non patiuntur* (*d*). Nec enim vera videtur illorum ſententia, qui tenent, ex regulis Romani juris pro civili debito neminem manu injecta capi poſſe, niſi aliud expreſſe conventum ſit. Ut enim

(a) *L. IV. C. de exſecut. rei* judic. (b) *L. VII. & ſeq. C. quae res pignori*. (c) *Conf Gravina de jur. natur. & gent. cap. LXXII.* (d) *L. XII. C. de O. & A.*

nim obſervat Gudelinus (*a*), uſus carceris ad cuſtodiam debitorum ab imperatoribus ſublatus non eſt, ſed tantum prohibetur, ne debitores creditoribus in ſervitium addicantur. Solae mulieres jure noviſſimo Juſtiniani carceri nequeunt mancipari, ut in re civili judicato ſatis faciant (*b*): quod jus hodie non aeque in omnibus provinciis ſervatur

☞ *Obligationes mulierum de perſona conceptae jure ſiculo improbantur, hinc pro re civili carceri nullo modo detruduntur. Vid. Prag. 6. tit. 24. t. 1 & §. 49. Com. Caſtr.*

De ceſſione bonorum.

§. V. Sed non deeſt debitoribus carceris declinandi facultas, ſi nempe bona ſua omnia creditoribus cedant: quod eſt extraordinarium beneficium, ex commiſeratione per legem Juliam introductum (*c*). Ceſſio haec ſecundum Theodoſii legem, priorum legum exploſa ſcrupuloſitate, ſola profeſſione & nuda voce etiam ſine judicis venia peragi poteſt (*d*). At in Gallia & Belgio debitores laici praeſentes in judicio diſcincti & nudo capite bonis ſuis cedunt, idque ne facilis cedendi libertas debitores in fraudem creditorum ad ceſſionem impelleret (*e*). Ceſſis bonis, facultas datur creditoribus ea judicis auctoritate vendendi, ut ex eorum pretio, ſerva- ta

(a) *Gudelin. de jur. noviſ. lib. IV. cap* 16.
(b) *Novell. CXXXIV. cap.* 9. (c) *L. IV. C. qui bonis cedere poſſunt*, §. *XL. inſt. civil. tit. de actionib.* (d) *L VI. C. eod.* (e) *Conf. Eſpen. par. III. tit.* 9. *cap* 3.

ta tamen temporis & creditorum praerogativa, ſingulis ſatisfiat. Tantum ceſſio prodeſt debitoribus, ne judicati detrudantur in carcerem: nam ſi creditores ex bonis vendititis ſolidum non acceperint, illi non liberantur; & idcirco ſi deinceps alia bona adquiſierint, ea rurſus creditoribus addici debent, modo modicum non ſit, nec enim quotidianis alimentis privari debent (*a*). Bonorum ceſſio ex commiſeratione inducta eſt, & inde tantum eo beneficio juvari videntur, qui infortunio bonis ſuis ceciderunt, non item decoctores, & qui bona ſua in fraudem creditorum diſſipant, itemque qui dolo cum ſuis creditoribus verſati ſunt, utpote qui ſciebant, ſe ſolvendo non eſſe (*b*); indigni enim ſunt commiſeratione, qui malis moribus ſe ad inopiam redegerunt, aut dolo damnum ſuis creditoribus ingerunt.

☞ *Ut ad miſerabile ceſſionis bonorum beneficium debitores admittantur citatis creditoribus petere alternative debent dilationem quinquennalem vel bonorum ceſſionem juxta* L fin. *C.*qui bonis cedere poſſunt *ex prag.* 1. *tit.* 16. *t.* 1. *probato deinde infortunio, niſi ex aliquo contractu maxima debitori fuiſſet cauſata laeſio juxta cap.* 24. *Reg. Joann non aliter ad beneficium admittuntur quam praeſtito jurejurando de ſolvendo ſi ad pinguiorem pervenerint fortunam. ex cap.* 190. *reg. Alfonſi.*

Praeterea ex cap. 10. *Ferdinandi Secundi ceſ-*

(a) *L. VI. D. de ceſſione bonor.* (b) *Conf. Henr. Zoëſius ad cit. tit. D:*

ceſſio ſub poena nullitatis peragi dicitur tacto lapide juxta formam pragmaticae, cujus tamen nullum veſtigium in editis pragmaticarum libris. Caeterum probato infortunio debitorum pudori videtur indulgendum.

Quibus competit competentiae beneficium.

§. VI. Sunt nonnulli, qui ad evitandum carcerem ceſſione non indigent, quod ſingulari aucti ſunt privilegio, ut ultra id quod facere poſſint, non excutiantur: quod *beneficium competentiae* dicunt. Tales jure civili ſunt parentes, patronus, ſocius, maritus ad dotis reſtitutionem ab uxore, & donator a donatario conventus (*a*): inhumanum enim viſum eſt, hos omnes ſolidum aes alienum in cauſſa judicati expungere debere ubi eorum ſubſtantia ſolido non ſufficiebat, & ad inopiam redigi, & eo nomine in carcerem detrudi. Idem privilegium etiam clericis Gregorius IX conceſſit quadam decretali, ubi mandat, ut Odoardus clericus, qui ſuis creditoribus ſolvere damnatus, & ob rerum inopiam ad ſolutionem impar, a ſuo epiſcopo excommunicatus erat, a cenſura abſolvatur, *recepta prius ab eo idonea cautione, ut ſi ad pinguiorem fortunam devenerit, debita perſolvat* (*b*). Ex hac decretali docent interpretes, clericis competere beneficium, ut tantum in id, quod facere poſſint, damnentur, nec requiri ad hoc beneficium obtinendum, ut illi prius bonis cedant,

(a) §. *XXXVII. & ſeq. inſtit. civil. de actionib.*
(b) *Cap.* Odoardus *III ex. de ſolutionib.*

dant, quod Fagnanus probat (*a*), etſi ex antiquis interpretibus aliqui tenuerint, ceſſionem eſſe neceſſariam.

Eccleſia contra reos invocat civilem poteſtatem.

§. VII. Antiqua eſt eccleſiae diſciplina, qua eccleſiaſtica poteſtas ad exſequendas canonicas ſententias in reos damnatos a civili poteſtate auxilium petere conſuevit, ſi quando opus eſſe intelligeret, contumacibus vim adhiberi: eccleſia enim gladio tantum ſpirituali armata vim per ſe facere non poteſt. Extat hujus implorationis exemplum vel ſub ipſis ethnicis principibus: etenim adverſus Paulum Samoſatenum patres Antiocheni, qui eum damnaverant, auxilium ab Aureliano imperatore implorarunt, ut e domo eccleſiae, unde ille diſcedere nolebat, exturbaretur: & reapſe imperator cum ſummo dedecore Paulum ejecit, quod Euſebius narrat (*b*). Sed poſtquam eccleſiae pax reddita eſt, in perpetuam regulam abiit, ut epiſcopi ad ſuas exſequendas ſententias, ſi opus eſſet, auxilium civilis poteſtatis implorarent. Et quidem de clerico, qui legitime a ſuo epiſcopo damnatus perſeverat eccleſiam perturbare & evertere, ſynodus Antiochena ſtatuit, *ut per externam potentiam, ut ſeditioſus, caſtigetur* (*c*): quod ipſum a patribus Africanis etiam cautum eſt (*d*). Lapſu temporis ubi etiam civilis juriſdictio miſto imperio inſtructa eccleſiae ſpirituali poteſtati ac-

(a) *Fagnan. ad. cit. cap. III n.* 58. (b) *Euſeb. lib. VII. cap.* 30. (c) *Conc. Antioch. can. V.* (d) *Can. LIII. & LXVII. C. Afric.*

ceſſit, non adeo neceſſarium eccleſiae fuit ad ſuas exſequendas ſententias civilis poteſtatis auxilium, ipſa enim eccleſia per ſe vim facere potuit, ſaltem contra clericos. Semper tamen ubi vi deſtituitur, poteſt a civili poteſtate vim implorare ad ſuarum ſententiarum contra contumaces exſecutionem. Civilis vero poteſtatis officium eſt imploratam opem non denegare; ſic nimirum civilis poteſtas Deo ſervit (a), & eccleſiae matris ſpiritualem gladium munit & ſuſtentat.

CAPUT XXXIII.

De appellationibus.

Definitio & neceſſitas appellationis.

§. I. Rei judicatae auctoritas ſuſpenditur per appellationem, quae victis contra ſententiam ordinarium remedium ſuppeditat. Appellare apud Latinos ſaepe ſimpliciter ſignificat in jus vocare, verum in jure civili & canonico appellationis nomine venit ab inferiore judice ad ſuperiorem facta provocatio, ut is de cauſſa amplius cognoſcat, & prius latam ſententiam corrigat, & in melius reformet. Ergo appellatio eſt ſpecies quaedam defenſionis, quae in civitate etiam a judicis ſententia conceditur: & profecto ſatis dura & iniqua eſſet civium conditio, ſi primo judicio victi, nullo alio remedio ju-

va-

(a) *Can.* XX. *C.* 23. *q* 5.

varentur, idque praeſertim quando omni aetate & in omni republica fuerunt judices, qui ob imperitiam aut iniquitatem ſententias iniquas dixerunt. Ita in recte conſtitutis civitatibus placuit, gradus juriſdictionis conſtitui ad cauſſas primo judicio finitas iterum tractandas. Et quamvis appellatio nonnumquam bene latas ſententias in pejus reformet; neque enim utique melius pronuntiat, qui noviſſimus ſententiam dicturus eſt (a); tamen id evenit non vitio rei, ſed abutentium depravatione. Itaque veluti natura ſua judiciis ineſt appellatio, etſi judex *omni appellatione remota* datus fuerit. Formula enim illa frivolas tantum & fruſtratorias provocationes rejicit; non vero excludit appellationem, quae in jure expreſſe conceditur, aut ſi ſententia manifeſtam contineat iniquitatem (b).

Appellationis ſpecies.

§. II. Appellatio in *judicialem* & *extrajudicialem* jure decretalium dividitur. Judicialis adverſus actum judicialem interponitur, poſtquam judicium citata parte initium coepit, veluti adverſus ſententiam aut interlocutionem. Extrajudicialis eſt provocatio a gravamine per privatos, vel per judicem extra judicium illato vel inferendo, veluti ſi privatus alimenta neget, aut in alterius injuriam alienationem faciat, aut ſi judex de facto non cauſſa cognita judicet, aut alias voluntariam juriſdictionem exercens aliquem ab electione aut beneficii collatione ex-

Y 2 clu-

(a) *L. I. D. de appellationib.* (b) *Conf. Gonzalez in cap. LIII. ex. de appellationib.*

cludat (*a*). Si appellatur a gravamine per partem illato, potius provocatio ad cauſſam, quam vera appellatio eſt (*b*). Accedit vero ad naturam appellationis extrajudicialis appellatio, quae adverſus actum judicis extra judicium gravantis interponitur; etenim apud judicem ſuperiorem proponitur, & quidem intra decem dies a ſcientiae tempore (*c*), intra annum a die interpoſitionis finiri debet (*d*). Ceterum gravatus non vetatur aliis juris remediis gravaminis reparationem poſtulare, quo caſu judicium nihil commune habet cum appellatione.

A ſententia epiſcopi appellabatur ſynodus provincialis.

§. III. Secundum veteris diſciplinae regulas a ſententia epiſcopi in cauſſis eccleſiaſticis provincialis ſynodus jure ordinario appellabatur. Et profecto ſtatuit ſynodus Nicaena, ut ſi qui ex clericorum vel laicorum ordine ab epiſcopo communione priventur, ad ſynodum provincialem querela deferatur, & coacta ſynodus expendat, *numquid puſillanimitate, vel contentione, vel aliqua ejuſmodi epiſcopi acerbitate communione pulſi ſunt* (*e*). Hinc concilium provinciale bis in anno celebratur, ut ita damnatis querelas ſuas intendere liceret. Interim damnatis uſque ad futuram ſynodum tamquam excommunicati ab omnibus haberi debebant, nec propterea

(a) *Cap. VIII. de appellationib. in* 6. (b) *Cap. V, ex. de appellationib.* (c) *Cit. cap. VIII.* (d) *Clement. III. de appellationib.* (e) *Conc. Nicaen. can. V.*

rea ab aliquo epiſcopo admitti poterant in communionem (a). Ergo ejuſmodi provocatio epiſcopi ſententiam non ſuſpendebat, tantumque operabatur, ut cauſſa in ſynodo iterum tractaretur. Et profecto quae utilitas erat excommunicationis, ſi propoſita provocatione ſententia ſuſpenſa remaneret, donec celebrato concilio de ejus juſtitia conſtaret.

A ſynodo provinciali major ſynodus non appellabatur.

§. IV. Per appellationem ad ſynodum provincialem delatae cauſſae, & ibi definitae, inde ad majorem ſynodum, nova interpoſita appellatione, non deferebantur, idque verum erat, etiamſi epiſcopi primo judicio accuſati, & damnati eſſent: ſic enim ferebat primorum ſaeculorum diſciplina, ut in provinciis exortae cauſſae ibi finirentur. Sane Synodus Antiochena edicit, ut ſi in damnando epiſcopo concilium provinciale non conveniat, vicinae provinciae epiſcopi advocentur, qui cum epiſcopis comprovincialibus quaeſtionem finiant (*b*); at ſi concordibus ſynodi ſuffragiis epiſcopus damnetur, *is ne amplius ab aliis judicetur, ſed provinciae epiſcoporum firma maneat ſententia* (*c*). Hoc canone Antiocheni patres aperte habent, epiſcopum concordibus ſynodi ſuffragiis damnatum, ab aliis iterum non judicari, & idcirco ad ſuperiorem ſynodum omnino excludunt provocationem. Praeterea tamquam a ſynodo Nicaena cautum do-

(a) *Cit. can. V.* (b) *Conc. Antioch. can. XIV.*
(c) *Conc. Antioch. can. XV.*

docent Africani patres in litteris ad Caeleſtinum pontificem, ut cauſſae omnes etiam epiſcoporum in ſynodo provinciae definitae non retractentur, nec ab ipſo pontifice in irritum mittantur. *Prudentiſſime juſtiſſimeque providerunt*, canones Nicaeni, *quaecumque negotia, ubi orta ſunt, finienda, nec unicuique provinciae gratiam ſancti ſpiritus defuturam, qua aequitas a Chriſti ſacerdotibus & prudenter videatur, & conſtantiſſime teneatur* (a).

Explicatur canon XII. Antiochenus.

§ V. Verum enimvero diſciplinae per canones Antiochenos expreſſae adverſari videtur alter Antiochenus canon, qui permittit, ut ſententia in provincia lata in majori ſynodo per appellationem retractetur. Verba poſterioris canonis ſunt (b) *ſi quis a proprio epiſcopo presbyter, aut diaconus, aut a ſynodo fuerit epiſcopus forte damnatus, & imperatoris auribus moleſtus exſtiterit, oportet ad majus epiſcoporum converti concilium, & quae putaverint habere juſta, pluribus epiſcopis ſuggerant, & eorum diſcuſſiones & judicia praeſtolentur*. Scheleſtratus opinatur (c), per canones Antiochenos non vetari a ſynodo provinciae ad majorem ſynodum appellationes; & ita canonem XV, quo edicitur, judicium contra epiſcopum concordibus ſynodi provincialis ſuffragiis latum non retractari, ita accipit, quaſi ſtatuat, non retractari adhibitis vicinae pro-

(a) *Can. CXXXV. C. Afric.* (b) *Conc. Antioch. can.* XII. (c) *Scheleſtrat. de conc. Antioch. in can. XII.*

provinciae epiſcopis, quale retractationis judicium adhibendum erat, ſi epiſcopus non concordibus ſynodi ſuffragiis damnaretur. Alii alias, ſed praeferenda Petri de Marca interpretatio (a), quae habet, patres Antiochenos tum concedere in ſynodis provincialibus finitas cauſſas iterum tractari, ſi id imperator divalibus ſuis permitteret, & concilium daret: & ſi negent reſtitutionem clericis damnatis, qui imperatori moleſtiam inferant, id eo caſu locum habebat, quo reſtitutio ab imperatore petebatur, non vero ſi ille rogabatur, ut ad cauſſae retractionem majorem ſynodum cogeret.

In ſynodis finitae cauſſae juſſu principis retractabantur.

§. VI. Et ſane cauſſas epiſcoporum in ſynodo provinciae finitas in majori ſynodo potuiſſe retractari, ſi id divalibus ſeu imperatoriis reſcriptis concederetur, pluribus exemplis conſtat (b). Ita Athanaſii & Marcelli Ancyrani epiſcopi cauſſa in ſynodo Sardicenſi juſſu imperatorum Conſtantii & Conſtantis iterum judicata eſt, quod conſtat ex epiſtola ſynodica ad Julium papam. *Nam*. ait ſynodus, *religioſiſſimi imperatores permiſerunt, ut de integro univerſa diſcuſſa tractarentur* (c), quaſi ſine illorum venia retractatio non licuerit. Item Photinus in ſynodo Sardicenſi velut novae haereſeos auctor damnatus a Conſtantio imperatore impetravit, ut iterum

(a) *Petr. de Marca de C.S. & I. lib.VII.cap.2.*
(b) *Conf. Petr. de Marca loc. cit.* (c) *Epiſt. ſynod. conc. Sardic. inter fragmenta Hilarii.*

rum cauſſa in ſynodo Sirmienſi agitaretur, quod Epiphanius tradit (*a*). Sic etiam Chryſoſtomus judicatus a ſynodo ad Quercum, egit apud Arcadium, ut aliud concilium concederet, in quo iterum cauſſa iſta tractaretur (*b*): quod concilium reapſe convocatum eſt, licet infeliciter Chryſoſtomo nihil tale merenti ceſſerit. Et qui alias poterat majus concilium celebrari, niſi id imperator concederet? quarto enim ſaeculo tantum in aſſiduam & ordinariam juriſdictionem ſynodi provinciales abierant, majores vero ſine principis conceſſione non poterant celebrari.

Appellationes ad Synodum dioeceſanam quando receptae.

§. VII. Diſciplina, quae habebat, a ſynodo provinciae jure ordinario non eſſe ad majorem ſynodum provocationem, in eccleſiis Orientis ſtetit uſque ad ſynodum generalem Conſtantinopolitanam anno CCCLXXXI celebratam, ubi novus eccleſiaſticae poteſtatis gradus inſtitutus eſt. Etenim ea ſynodus eccleſiam Orientalem, quae quinque dioeceſibus civilibus continebatur, in quinque dioeceſes eccleſiaſticas partita eſt, & uniuſcujuſque dioeceſis epiſcopis auctoritatem tribuit adminiſtrandi omnia, quae in ſuis dioeceſibus occurrebant, ita tamen ut primum cauſſarum de epiſcopis judicium in ſynodo provinciae agitaretur (*c*). Dioeceſis patribus Conſtantinopolitanis eſt tractus plurium provincia-

(a) *Epiph. haer. LXXI.* (b) *Chryſoſt. epiſt. ad Innoc. pontif.* (c) *Conc. Conſtantinop. can. II.*

ciarum, quae ſub una metropoli ſibi adhaerent. Ita per Orientem ſynodi dioecelanae in aſſiduam juriſdictionem abierunt, eaſque ſine ſpeciali imperatoris venia ex ſuae dioeceſis provinciis exarchus indicebat; ſimulque receptum, ut a ſynodo provinciali ſynodus dioeceſana appellaretur. Nova haec diſciplina per ſynodum Chalcedonenſem confirmata eſt, ſed non ſine aliqua mutatione; arbitrio enim conquerentium permiſſum, ut metropolitae vel apud ſuae dioeceſis exarchum, vel apud thronum Conſtantinopolitanum deferantur & accuſentur (a). Et Juſtinianus aperte cavit, ut cauſſae epiſcoporum in ſynodo provinciali judicentur, & in caſu appellationis ad patriarcham uniuſcujuſque dioeceſis deferantur (b).

Variae ſententiae de appellationibus ad pontificem.

§. VIII. Magna interim controverſia eſt inter doctos, an ex veteri diſciplina in cauſſis eccleſiaſticis, ſive epiſcoporum, ſive clericorum, quae in ſynodis judicabantur, receptae erant ad ſummum pontificem appellationes. Petrus de Marca, Launojus, Gerbaſius, Quenellus, Dupinus, Febronius aliique negant, veteri jure appellationes ad pontificem fuiſſe uſurpatas. Contra cardinalis Bellarminus & Perronius, item Davidius, Chriſtianus Lupus, N. Alexander aliique magno numero eas veluti conſectaneum primatus Romani pontificis tuentur, & inde tenent, ſemper licuiſſe in judiciis eccleſiaſticis pon-

(a) *Conc. Chalced. can. IX. & XVII.*
(b) *Novel. CXXIII. cap. 22.*

pontificem appellare. Sed non omnes, qui utrinque ſentiunt, per omnia inter ſe conveniunt. Etenim Petrus de Marca in ſolis diſciplinae cauſſis pontificias appellationes admiſſas fuiſſe negat, quas tamen in cauſſis fidei credit in uſu fuiſſe (*a*): contra Dupinus nec in fidei cauſſis pontificem appellatum fuiſſe contendit (*b*). Alii in ſolis cauſſis epiſcoporum pontificem in veteri diſciplina appellatum fuiſſe contendunt, non vero in cauſſis presbyterorum & aliorum clericorum, quorum cauſſas in provinciis finiri conſueviſſe tenent; quum contra alii doceant, etiam in cauſſis inferiorum clericorum pontificem appellare licuiſſe. Quaeſtio iſta ſalva fide, qua chriſtiani ſumus, agitatur: & modum quidem exceſſit Chriſtianus Lupus, vir alioquin pius, & multae, ſed indigeſtae, eruditionis; qui veluti profanos & novatores traducit, quotquot appellationes ad pontificem ex veteris diſciplinae regulis non admittunt. Quod ad me attinet, libens adgnoſco, *jus* appellandi Romanam ſedem a ſynodorum inferiorum judiciis tamquam conſectaneum primatus Romani pontificis in univerſam eccleſiam haberi poſſe; eſt enim Romanus pontifex ceteris epiſcopis ſuperior: naturalis vero ratio dictat ab inferioribus judicibus ſuperiorem appellandum.

In

(a) *Petr. de Marca de C. S. & I. lib. VII. cap.* 6. (b) *Dupin. de antiq. eccleſ. diſcipl. diſſ. II. cap.* 2.

In eccleſia Orientali olim pontifex non appellobatur.

§. IX. Verum enimvero non ſemper hoc jure appellationum ſedes apoſtolica uſa eſt: eccleſiaſtica ſcilicet diſciplina conſtitui coepit eo tempore, quo per perſecutiones jura omnia primatus explicari non poterant, diſciplina vero ſemel recepta deinceps longo tempore ſtetit. Et profecto quarto ſaeculo recepta videtur fuiſſe ſententia, quae habebat, cauſſas in ſynodis Orientalibus judicatas non poſſe in ſynodis Occidentis retractari, & viciſſim: quam diſciplinam patres concilii Antiocheni diſerte proponunt (*a*), & epiſcopi Orientales, qui Sardicam convenerant, iterum inculcant, cauſſamque ſeceſſionis ſuae rejiciunt in Occidentales, qui adverſus veterem eccleſiae conſuetudinem de cauſſis Orientalium cognoſcere vellent (*b*). Eo etiam ſpectat Ambroſius, qui in concilio Aquilejenſi profitetur, *eſſe conſuetudinem hujuſmodi, ut in Oriente Orientalium eſſet concilium, intra Occidentem Occidentalium*. Itaque hac poſita diſciplina nullae erant, ſaltem ab Orientis eccleſiis, proprie ſic dictae ad pontificem appellationes: quî enim Orientales, qui tenebant, res in Oriente judicatas in plenario Occidentis concilio retractari non poſſe, facile ſinerent, apud ſedem apoſtolicam iterum judicari? Occidentis epiſcopi propoſitam ab Orientalibus diſciplinam non negabant: tantum contendebant, ut cauſ-

Z 2 ſae

(a) *Epiſt. ad Julium papam* (b) *Epiſt. ſynod. quae exſtat in fragmentis Hilarii*.

ſae eccleſiarum apoſtolicarum, praeſertim Alexandrinae, ſi de deponendis earum epiſcopis tractaretur, cum ſummo pontifice & ſynodo Romana communicarentur (a).

Idem probatur ex ſynodo Chalcedonenſi & Juſtiniano.

§. X. Aliis quoque monumentis demonſtratur, ab eccleſiis Orientalibus, praeſertim in cauſſis diſciplinae, olim ſummum pontificem appellari non conſueviſſe. Synodus certe Chalcedonenſis gradus eccleſiaſticae jurisdictionis recenſens, adverſus decretum ſynodi dioeceſanae aut ſedis Conſtantinopolitanae nullum damnatis proponit remedium (b), propoſitura profecto ſi alium ſuperiorem judicem damnatis liceret appellare, quemadmodum fecit in cauſſis clericorum & epiſcoporum, qui a ſuo epiſcopo, aut metropolitano laeſi erant. Et Juſtinianus conceptis verbis edicit, a judicio ſynodi dioeceſanae omnino non dari appellationem (c): voluit enim, ut cauſſas epiſcoporum, ſive de eccleſiaſtico jure, ſive de aliis quibuſdam rebus metropolitanus & ſynodus provinciae judicent, patriarcha vero, ſi appellatio interponatur: item ut cauſſas metropolitanorum primo judicio patriarcha cujuſque dioeceſis cognoſcat, ita tamen ut a ſententia patriarchae nulla prorſus eſſet appellatio, *nulla parte ejus ſententiae contradicere valente*. Scripta eſt conſtitutio iſta ſecundum-

tum

(a) *Conf. Petr. de Marca de C. S. & I. lib. VII. cap. 4. n. 6.* (b) *Conc. Chalced. can. IX.*
(c) *Novel CXXIII. cap. 22.*

tum receptas in eccleſia Orientali regulas, quas legibus ſuis paſſim Juſtinianus confirmavit, & procul eſſe debet omnis ſuſpicio de non ſatis intellecta vel mutata per Juſtinianum eccleſiaſtica diſciplina; hujus enim imperatoris de rebus ſacris novellae ex conſenſu & ſententia epiſcoporum, qui frequentes in comitatu morabantur, ſcriptae ſunt.

In Africa olim appellationes ad pontificem non admiſſae.

§. XI. Praeterea ex monumentis eccleſiae Africanae conſtat, olim in cauſſis eccleſiaſticis pontificem appellatum non fuiſſe. Certe Cyprianus profitetur, cauſſas in provinciis, ubi crimen eſt admiſſum, tractari debere, nec licere damnatis Romam aliove confugere, quando ſingulis paſtoribus portio gregis ſit adſcripta, quam regat unuſquiſque & gubernet, rationem ſui actus domino redditurus (a). Deinde, inter canones Africanos regula conſecrata eſt, qua omnino appellationes ad pontificem prohibentur. *Ad tranſmarina, qui putaverit appellandum, a nullo intra Africam in communionem ſuſcipiatur, ſicut & de epiſcopis ſaepe conſtitutum eſt.*. Exſtat hic canon in concilio Milevitano, ſeu potius Carthaginienſi, quod anno CCCCXVIII habitum eſt, ſed omiſſis verbis ultimis, quae cauſſas epiſcoporum complectuntur (b). Sed verba illa addita

(a) *Cypr. ep. LIX. al. LV. ad Cornel.*

(b) *Conc. Milevit. can. XXII., can. CXXV. C. Afr.*

ta videntur in concilio ſexto Carthaginienſi (a), ubi canones antecedentium Africanarum ſynodorum relecti & probati ſunt. Tranſmarina eccleſia Africanis Romana erat: & certe riſum monet exceptio, quam mox relato canoni Gratianus adjecit, *niſi forte Romanam ſedem appellaverit* (b), quaſi Afri ad tranſmarina appellantes aliam, quam Romanam ſedem appellarent, quod Binius recte obſervat (c). Africani quoque patres, ubi compertum eſt, objectos a Zoſimo papa in cauſſa Apiarii canones non eſſe Nicaenos, ad Caeleſtinum pontificem litteras dederunt, quibus declarant, non pari eccleſiae Africanae diſciplinam, ut in cauſſis eccleſiaſticis etiam epiſcoporum ſummus pontifex appelletur; idque ex canonibus Nicaenis, eumque propterea enixe rogant, ut ex Africa venientibus non facile praebeat aures, nec eos in communionem admittat (d).

Sententia canonum Sardicenſium.

§. XII. Jam vetus diſciplina, qua cauſſae eccleſiaſticae in ſynodis provincialibus finiebantur, in concilio Sardicenſi tantiſper mutata eſt, ex qua mutatione data occaſio, ut tandem appellationes ad pontificem reciperentur. Saeculo quarto judicia quaedam in ſynodis Orientis in epiſcopos orthodoxos vi & injuria agitata ſunt

(a) *Can. XXVIII. C. Afr. Conf. Bevereg. in can. conc. Carth. can. XXXI. & Dupin. de antiq. eccleſ. diſcipl. diſſ.* II. *cap.* 1. §. 4. (b) *Can. XXXV. C.* 2. *q.* 6. (c) *Binius not. in cit. can. XXII. Milevit.* (d) *Can. CXXXVIII. C. Afr.*

ſunt, ut ex cauſſa Athanaſii & ſociorum ejus conſtat. Ergo ſynodus Sardicenſis ex Occidentis epiſcopis celebrata, ad minuendam ſynodorum provincialium auctoritatem, edixit, ut judicia in epiſcopos lata iterum tractentur, ſi id epiſcopo Romano videretur. Ita ſtatuit, ut ſi damnatus epiſcopus ſibi injuriam illatam autumet; ſcribatur epiſcopo Romano, ut ſi is putaverit judicium renovandum, det judices, & quidem vicinae provinciae epiſcopos, ita tamen ut pontifex legatum quoque mittere poſſit novo judicio praefuturum, ſi ipſi viſum fuerit, aliquem mitti oportere: contra ſi putaverit, negotium iterum tractari non debere, res judicata ſuum robur obtineat (a). Renovatio quidem judicii ex verbis canonum fieri debet per judices vicinae provinciae, at hac ſententia non excluduntur provinciae epiſcopi, qui primo judicarunt, ſed potius ex utriſque ad cauſſam tractandam nova ſynodus coaleſcet. Haec videtur genuina ſententia canonum Sardicenſium, quibus non jus appellandi pontificem confirmatur, aut inſtituitur, ſed potius eidem conceditur jus decernendi, an judicium in provincia renovandum ſit, quod inter recentiores omnium primus Petrus de Marca obſervavit (b), cujus interpretationem deinceps eruditi magno numero amplexi ſunt. Et profecto verba canonum ex editione Dionyſii Exigui & Graeca verſione ſummo pontifici tantum poteſtatem tribuunt, ut ipſe decernat, an cauſſa ite-

(a) *Conc. Sardic. can. III. & VII.* (b) *Petr. de Marca de C. S. & I. lib. VII. cap.* 3.

iterum in provincia tractari debeat, non ut ipſe Romae judicet: & deinde Hincmarus Remenſis aperte habet, ex ſententia canonum Sardicenſium cauſſas epiſcoporum damnatorum in concilio epiſcoporum provincialium & finitimorum debere retractari (a).

Canones Sardicenſes in Oriente non recepti.

§. XIII. Diſciplina per canones Sardicenſes ſtatuta in eccleſia Orientali numquam recepta eſt, & in Occidente ſero tandem admiſſa. Et quidem in eccleſiis Orientis Sardicenſes canones receptos non fuiſſe inde conſtat, quod judiciorum ordo in concilio Chalcedonenſi & novellis imperatoris Juſtiniani ſtatutus prorſus canonibus illis adverſatur: quî enim locus eſſe poterat retractationi cauſſae ex ſummi pontificis decreto, ubi in cauſſis epiſcoporum a ſynodo provinciali appellabatur patriarcha, nec novum inde judicium conceſſum erat? Et ſi Sardicenſes canones inter eos, qui ab eccleſia probati ſunt, in ſynodo Trullana numerentur; id non arguit, canones illos in Oriente tum admiſſos, nam in ea ſynodo confirmatus eſt canon Chalcedonenſis, quo ſuprema ſtatuebatur ſynodi dioeceſeos ſententia. Tantum ſynodus Trullana recenſuit canones Sardicenſes, quod inſtituiſſet canones omnes, qui ab epiſcopis orthodoxis conditi erant, numerare, licet non omnes, praeſertim in Oriente, uſu vigerent, quod recte Dupinus obſer-

(a) *Hinc. Remenſ. ep. ad Joannem VIII. ſub nomine Caroli Calv. ſcripta cap.* XI.

ſervat (a). Ipſe Photius, qui ſuo nomocanoni canones Sardicenſes inſeruit, conteſtatus eſt, eoſdem ad Occidentem ſpectare (b).

Canones Sardicenſes ab Africanis rejecti.

§. XIV. Quod vero ſpectat ad Occidentis eccleſias, ineunte quinto ſaeculo canones Sardicenſes in Africa ignorabantur, & ubi innotuerunt, in celebri concilio, cui S. Auguſtinus intererat, rejecti ſunt. Zoſimus papa, ubi in communionem recepit Apiarium Africanum presbyterum qui ab epiſcopo ſuo depoſitus Romam confugerat, legatos in Africam miſit, quibus inter alia dedit in mandatis, ut cum patribus Africanis agerent de appellationibus epiſcoporum ad pontificem, & de ipſius Apiarii in gradum ſuum reſtitutione. Coacti anno CCCCXIX Carthagine Africani epiſcopi declinaturi cum ſede apoſtolica diſceptationem, Apiarium ſub certo modo in gradum ſuum reſtituerunt: quo facto Fauſtinus, legatorum unus, patribus mandata pontificis expoſuit, & ad tuendum caput de appellationibus canonem ſub nomine concilii Nicaeni propoſuit, qui reapſe erat ſeptimus Sardicenſis. Deerat hic canon in Africanis concilii Nicaeni exemplaribus: hinc placuit patribus Africanis, ab epiſcopi Conſtantinopolitano, Alexandrino & Antiocheno vera exemplaria concilii Nicaeni exquirere, quo conſtaret, an productus canon Nicaenus eſſet, interim vero di-

(a) *Dupin. diſſ. II. de antiqua eccl. diſcipl.cap. I.* §. 3. (b) *Phot. praef. nomocanon.*

ſciplinam eo canone comprehenſam servare (*a*). Tum de his omnibus Africani monitum voluere Bonifacium, qui interim Zoſimo mortuo ad Petri sedem evaserat, eumque etiam rogarunt, ut curam suam in conquirendis genuinis concilii Nicaeni codicibus adhiberet. Miſſa inde sunt Conſtantinopoli & Alexandria in Africam vera concilii Nicaeni exemplaria, in quibus canon tamquam Nicaenus productus non exſtabat. Ergo nulla amplius eſſe debuit temporaria illa producti canonis observantia, & ſimul sublatae rerum novarum molitiones. At contra evenit: nam Caeleſtinus pontifex, qui Bonifacio ſucceſſerat, non multo poſt ejusdem Apiarii, ob nova ſcelera iterum ab episcopo suo depoſiti, appellationem admiſit, & ad reſtitutionis promovendam exſecutionem rursus Fauſtinum in Africam miſit. Coguntur iterum Africani episcopi: & quoniam conſtabat, a Fauſtino ante productos canones non eſſe Nicaenos, magni ponderis litteras ad Caeleſtinum ſcribunt, quibus rogant, ne deinceps appellationes presbyterorum & epiſcoporum recipiat, utpote Nicaenis canonibus & eccleſiae Africanae diſciplinae adverſas (*b*). Quae quum ita ſint, quis ferat Natalem Alexandrum, qui tenet, Africanos patres facti ignorantia lapſos appellationes ad ſedem apoſtolicam reſpuiſſe (*c*)?

Pon-

(a) *Can. CXXXIV. C. Afric. ap. Dionyſ. Exiguum.* (b) *Can. CXXXVIII. ejuſd. C. Afric. ap. eumdem Dionyſium.* (c) *Nat. Alexand. hiſt. eccleſ. ſaec.* IV. *diſſ.* 28. *prop.* 3.

Pontifices bona fide canones Sardicenſes velut Nicaenos citant.

§. XV. Illud vero hic obiter quaeri poteſt, cur Zoſimus papa, & forte etiam Caeleſtinus, canones Sardicenſes velut Nicaenos in cauſſa Apiarii Africanis patribus objecerint? Id dolo malo factum clamant recentiores haeretici, ut ea ratione a ſynodis Africanis appellationes ad pontificem invitis canonibus reciperentur. At quae prudentia erat, dolos adhibere in re trita, in qua machinae omnes ea facilitate deſtrui poterant, qua obtrudebantur? Itaque dicendum, Zoſimum fide bona & exemplo majorum canones Sardicenſes pro Nicaenis reputaſſe, quod in recepto tum eccleſiae Romanae codice canones Nicaeni & Sardicenſes ſub uno titulo Nicaenorum, & perpetua numerorum ſerie videntur fuiſſe digeſti. Et reapſe in codice canonum, quem edidit Queſnellus, quemque in Romana eccleſia receptum fuiſſe tenet, ſub uno titulo ac perpetua ſerie canones Sardicenſes Nicaenis ſubjiciuntur: idque etiam in pluribus aliis veterum canonum codicibus factum fuiſſe Petrus & Hieronymus fratres Ballerinii probant (*a*). Quod vero etiam poſt diſſidium cum patribus Africanis Romani pontifices ſub nomine Nicaenorum canones Sardicenſes inculcarint, ea ratione videtur eveniſſe, quod codex canonum Romanae eccleſiae ſtetit immutatus, atque inde potius, quam ex lit-

 te-

(a) *Tract. de antiq. collection b. canonum par.* II. *cap.* 1. §. 3. *n.* 13 *ſeqq. in append. ad S. Leonis M. opera*.

teris Africanorum Romani pontifices jura eccleſiae ſua metiti ſunt.

Canones Sardicenſes in Hiſpania ſaeculo ſexto non recepti.

§. XVI. Praeterea in reliquis Occidentis eccleſiis canones Sardicenſes longo tempore non fuerunt recepti, etſi Romani pontifices quavis occaſione data eorum obſervantiam inculcarent & urgerent. Et profecto in Hiſpania ſub Gregorio M. adhuc vigebat vetus diſciplina, ut cauſſae epiſcoporum ſynodi provincialis judicio finirentur, & ſi epiſcoporum ſuffragia non convenirent, finitimi epiſcopi negotium terminarent. Haec diſciplina proponitur in Martini Bracarenſis canonum codice, quo tum Hiſpania utebatur (a). Gregorius quidem adverſus canones in Hiſpania receptos Stephanum epiſcopum, qui a vicinae provinciae epiſcopis depoſitus ſedem apoſtolicam appellaverat, iterum judicare tentavit, idque ea ratione quod ille nec metropolitam, nec patriarcham haberet, & proinde a Romana eccleſia, quae ceterarum caput eſt, judicandus eſſet (b); at Hiſpani huic innovationi tum non videntur conſenſiſſe, & ad Romanas appellationes excludendas ſtatuerunt, ut cauſſae clericorum in ſynodis judicatae, in ſecunda ſynodo retractarentur. *Epiſcopus, presbyter, aut diaconus*, inquit concilium Toletanum IV (c), *ſi a gradu ſuo injuſte dejectus in ſecunda ſynodo innocens reperiatur, non poteſt eſſe, quod fuerat, niſi*

(a) *Cod. Mart. Bracar. cap.* XIII. (b) *Greg. M. lib.* XI. *epiſt.* 54. (c) *Conc. Tolet. IV. can.* XXVIII.

niſi gradus amiſſos recipiat coram altari de manu epiſcopi.

Canones Sardicenſes in Gallia ſaeculo quinto non recepti.

§. XVII. Eccleſia quoque Gallicana longo tempore canones Sardicenſes ignoravit, & ex antiquis canonibus a judiciis ſynodalibus appellari non licere profeſſa eſt: quod multis probat Queſnellus (a), in primis vero conſtat ex cauſſa Caelidonii provinciae Vinnenſis epiſcopi, qui ab Hilario Arelatenſi in ſynodo damnatus, Romam ad Leonem M. contendit, apud quem ſe injuſte depoſitum fuiſſe conqueſtus eſt. Hilarius etiam Romam ivit, egitque apud Leonem, ne in Galliis damnatos ſacris altaribus adeſſe pateretur, nec iterum judicaret (b). At omnia incaſſum: nam Leo poſt Hilarii ab urbe diſceſſum Caelidonium abſolvit, & gradui ſuo reſtituit; ulterius quoque proceſſit, ſcilicet ipſum Hilarium metropolitico jure ſpoliavit (c). Perſpiciens vero Leo, hoc Romanum judicium in Gallia nullam vim habiturum, a Valentiniano imperatore obtinuit reſcriptum, quo per externam potentiam ſententia illa exſecutioni mandaretur. Perſtitit tamen Hilarius in ſententia ſua & quamvis interim ſtuduerit pontificem delinire, numquam tamen ſententiam in Caelidonium latam retractavit, aut Leonis judicio acquievit. Hinc

(a) *Queſnel. diſſ. V. in S. Leonis M. opera cap.* 14. *ſeqq.* (b) *Honorat. in vita S. Hilarii.*

(c) *Leo M. epiſt. X. ad epiſcop. Viennenſ. cap.* 3. *&* 7. *edit. Queſn.*

Hinc conſtat, epiſcopos Gallicanos in ea fuiſſe ſententia, judicia in provinciis finiri debere ex canonibus Nicaenis & Antiochenis, quod argumento eſt, receptos non fuiſſe canones Sardicenſes. Et quamvis adſerat Leo, ex veteri conſuetudine judicia in Galliis lata a ſede apoſtolica per appellationem, *aut retractata, aut confirmata fuiſſe* (*a*); tamen obſervat Dupinus, hac in re *humani nonnihil paſſum eſſe Leonem plus juſto commotum in Hilarium* (*b*): nam exempla nulla proſtant, quibus Gallicana in epiſcopos judicia per appellationem a pontifice confirmata, aut retractata ſunt.

Exempla varia appellationum ad pontificem.

§. XVIII. Sed contra hactenus dicta proferri ſolent multa judiciorum exempla, in quibus vel ante vel poſt ſynodum Sardicenſem damnati epiſcopi tam ex Oriente, quam ex Occidente ſedem Romanam appellarunt. Ita Athanaſius primum in ſynodo Tyria, inde in Antiochena damnatus Romam ad Julium papam confugit. Similiter Chryſoſtomus in ſynodo ad Quercum damnatus, & inde novo judicio ſubjectus, & ſede ſua expulſus, quod a ſynodo judicatus, ſine alterius ſynodi auctoritate ſedem ſuam recepiſſet, Innocentium pontificem appellavit. Eutyches quoque in Coſtantinopolitana S. Flaviani ſynodo tamquam haereticus damnatus Leonem M. appellavit, ad quem etiam confugerunt S. Flavianus patriarcha Conſtantinopolitanus & Theo-

(a) *Cit. epiſt. X. cap. 2.* (b) *Dupin de antiq. eccleſ. diſcipl. diſſ. II. cap. 2. §. 3.*

Theodoritus epiſcopus Cyri, quos ſynodus latrocinii Epheſini damnavit. Quibus aliiſque multis exemplis Gelaſius pontifex docet, ſedem apoſtolicam poteſtate auctam eſſe de cauſſis per ſynodos judicatis cognoſcere. *Apoſtolica ſedes frequenter more majorum, etiam ſine ulla ſynodo praecedente, & abſolvendi, quos ſynodus inique damnaverat, & damnandi, nulla exiſtente ſynodo, quos oportuit, habet facultatem* (a).

Quae tamen veras appellationes non videntur exhibere.

§. XIX. Longioris eſſet operis, ſi haec & alia, quae afferri ſolent, appellationum ad ſummum pontificem exempla ſigillatim expendere vellem: tantum generales quaſdam obſervationes proponam, unde facile conſtat, cujus ponderis ejuſmodi appellationes fuerint: qui vero plura cupit adeat Dupinum, qui exempla iſta omnia ordine chronologico ad examen revocavit, & contra Chriſtianum Lupum, nihil inde ad adſtruendas appellationes ad pontificem concludi poſſe, multis probare adgreſſus eſt (b). Principio ab exemplis canonicus appellationum uſus vix erui poſſe videtur, quando canones exſtant, qui antiquam judiciorum diſciplinam talem fuiſſe demonſtrant, ut cauſſae in conciliis provincialibus judicatae iterum judicari non debeant, aut judicari quidem ſed tantum in conciliis dioeceſanis, nulla ulterius permiſſa appellatione. Deinde in veteri di ſci-

(a) *Gelaſ papa epiſt. ad epiſcop. Dardaniae.*
(b) *Dupin. de antiq. eccleſ. diſcipl. diſſ. II. c. 2.*

ſciplina epiſcopi damnati ſaepe confugiebant ad pontificem non proprie appellantes, ſed potius ejus auxilium implorantes, utpote qui in ſynodis per vim & contra judicorum ordinem damnati erant, ut conſtat exemplis Athanaſii & Chriſoſtomi, & hinc non ad ſolum pontificem recurrebant, ſed ad aliarum ſedium epiſcopos, ut hi veluti conjunctis viribus per violentiam oppreſſos tuerentur: & revera Chryſoſtomus praeter Innocentium pontificem Venerii Mediolanenſis epiſcopi & Chromatii Aquilejenſis auxilium imploravit (a). Item appellati ab epiſcopis damnatis pontifices de cauſſa proprie non judicabant, nec latas ſententias reſcindebant; ſed illas ſaepe improbabant, veluti quae contra canones latae ipſo jure nullae erant, *quod non ſolum praeſidi apoſtolico facere licet, ſed & cuicumque pontifici*, ut Gelaſius papa loquitur (b). Demum appellati pontifices id agere ſolebant, ut per principes generalia concilia cogerentur, in quibus latae ſententiae de integro retractarentur, ut in cauſſa Chryſoſtomi videre eſt.

Canones Sardicenſes tandem in Occidente recepti.

§. XX. Verum enimvero ſaeculo ſexto & deinceps canones Sardicenſes in eccleſiis Occidentis ſenſim in auctoritatem admiſſi ſunt. Adnitentibus Romanis pontificibus & canonum Sardicenſium obſervantiam inculcantibus, vix erat, ut Occidentis eccleſiae antiquae diſciplinae inhae-

(a) *Pallad. dial. de vita Chriſoſt.* (b) *Gelaſ. epiſt. ad Fauſtum.*

haererent, & ex ejus forma judicia ordinarent. Quin Romani pontifices ſic canones Sardicenſes interpretati ſunt, quaſi in ſua eſſet poteſtate cauſſas ad ſedem apoſtolicam per appellationem delatas Romae judicare, vel in provinciis judicandas tranſmittere, miſſo a latere legato. Ita Gregorius M. cauſſam Andrae epiſcopi Thebani, qui depoſitus ab epiſcopo primae Juſtinianae ſummum pontificem appellavit, Romae cognovit (a); contra appellatus in cauſſa epiſcopi urbis Epidauriae ſynodum provincialem congregandam edixit, ad judicandam appellationem ſecundum canones coram Antonio hypodiacono, cui delegaverat exſecutionem (b). Ceterum nono ſaeculo Gallicani antiſtites admittebant quidem in cauſſis epiſcoporum canones Sardicenſes; at contendebant, ex eorum canonum ſententia cauſſas in provinciis judicari debere, ſi ſummus pontifex appellatus cauſſam retractandam judicaret, quod in primis conſtat ex litteris Hincmari Remenſis ad Joannem VIII, quae ſub nomine Caroli Calvi ſcriptae ſunt (c).

Appellationes in cauſſis clericorum ad pontificem admittuntur, & depoſitiones epiſcoporum eidem reſervantur.

§. XXI. Poſt ſaeculum decimum ulterius progreſſa eſt auctoritas Romanae ſedis in judicandis cauſſis eccleſiaſticis, quae in Occidentis

(a) *Greg. M. lib. II. epiſt. 6.* (b) *Gregor. M. lib. II. ep. 47.* (c) *Epiſt. Caroli Calvi ad Joan. VIII. cap. XI.*

eccleſiis emergebant. Etenim etiam inferiorum clericorum appellationes ad pontificem admiſſae ſunt, & praeterea cauſſae depoſitionis epiſcoporum ſynodis provincialibus ablatae primo judicio ſedi Romanae ceſſerunt. Tanta mutatio putidis Iſidori Mercatoris mercibus, quae initio noni ſaeculi videntur prodiiſſe, praecipue debetur. Etenim in illis edicitur, libere clericos omnes Romanam ſedem poſſe appellare (a): & praeterea in cauſſis epiſcoporum ſtatuitur, epiſcopos inconſulta Romana ſede non eſſe damnandos, & ſynodos provinciales, ſine venia pontificis non poſſe celebrari: quae omnia veluti ab apoſtolis tradita proponuntur. His novitatibus interceſſerunt initio Gallicani antiſtites, qui magnis animis eccleſiarum ſuarum diſciplinam adverſus pontifices tutati ſunt, contendentes, ſecundum canones epiſcopos etiam inſcio pontifice in ſynodis provincialibus debere damnari, poſt judicium vero licere damnatis ſedem apoſtolicam appellare, ut ejus auctoritate cauſſa in provinciis retractetur. At deinceps Gallicani antiſtites in tuendis eccleſiarum juribus ſegniores evaſerunt, & epiſcopi ex ſententia falſarũ decretaliũ coeperunt judicari (b). Saeculis vero decimo & ſequenti ob bellorum tempeſtates deſuetis ſynodis provincialibus, epiſcoporum depoſitiones ſummo pontifici reſervatae ſunt, & clericorũ inferiorum appellationes ad pontificem receptae. Qua inducta diſciplina eo devenit Innocen.

(a) *Can. IV. & VIII. C. 2. q. 6.* (b) *Conſ. Petr. de Marca de C. S. & I. lib. VII. cap. 25. n. 11.*

centius III ſummus pontifex, ut univerſa antiquitate & canonibus invitis inculcet, depoſitiones, ceſſiones & translationes epiſcoporum jure divino ſedi Romanae eſſe reſervatas (a).

Ab arbitriis epiſcoporum in re civili tandem appellatum.

§. XXII. Appellationes in cauſſis eccleſiaſticis ſecundum veteres regulas ſaltem ſub certo modo admittebantur; at quod ſpectat cauſſas civiles, quas epiſcopi in veteri diſciplina ex partium conſenſu judicabant, firma omnino erant eorum arbitria, nec inde licebat appellare. Haec nimirum erat juris civilis ſententia, qua ab arbitris compromiſſo ſumtis appellatio non dabatur (b): repugnat enim rationi, qua arbitri eliguntur, appellatio: itur ad arbitros, ut lites citius & expenſarum compendio finiantur: itemque ſibi imputare debet, qui compromiſit, ſi minus aequum arbitrium videatur (c). Sed arbitriis epiſcoporum in cauſſis civilibus id proprii inerat, quod omnino ab judicum officiis exſecutioni mandari debebant, quando reliquorum arbitrorum ſententiae tanta vi erant deſtitutae. Eamdem enim reverentiam epiſcoporum arbitriis deferendam voluerunt imperatores Arcadius & Honorius, quae ſententiis a praefecto praetorio latis exhibebatur (d). Sed temporis lapſu ubi arbitria epiſcoporum in vera judicia abjerunt,

(a) *Cap. II. ex. de transl. epiſc.* (b) *L. I. C. de recept. arbitr.* (c) *L. XXVII.* §. 2. *D. de recept. qui arbitr.* (d) *L. VIII. C. de epiſc. audient.*

& civiles cauſſae apud epiſcopos tricis forenſibus involutae ſunt, etiam in cauſſis civilibus a ſententiis epiſcoporum appellationes receptae, quae per juris ambages, non ſecus ac primae inſtantiae judicium, tractatae ſunt.

Jure civili a quibus ſententiis licebat appellare.

§. XXIII. Jure civili tantum a ſententia definitiva licebat appellare, non item ab interlocutionibus, niſi iſtae vim ſententiae definitivae haberent, puta ſi judex articulum incidentem decideret, unde cauſſae principalis deciſio pendebat, aut grave & irreparabile damnum inferrent, veluti ſi quaeſtionem in civili negotio habendam judex interlocutus ſit, ſi in foro incompetenti lis incoepta eſſet, ſi locus ſeu dilatio ad agendum poſtulatus iniquitate judicis denegatus ſit, ſi dilatio inſtrumentorum, vel teſtium gratia poſtulata ab judice haud conceſſa fuerit (*a*). Etenim jure veteri praeſcriptiones, ſeu exceptiones peremtoriae diverſo a principe cauſſa judicio ſolebant agitari, & deſuper lata praejudicia in rem judicatam tranſibant, & inde e republica erat, a peremtoriis praeſcriptionibus dari appellationes. Verum legibus imperatoris Juſtiniani omnino appellationes ab interlocutionibus interdictae videntur; voluit enim Juſtinianus uno judicio cum principe cauſſa exceptiones peremtorias agitari, & deſuper lata praejudicia in rem judicatam non tranſire: & hinc integrum eſſe

(a) *L. XXXIX. D. de minorib., L. II. D. de appellat. recipiendis, L. XVIII. C. Th. quorum appellat. non recipiantur.*

eſſe, eadem ex integro in judicio appellationis a ſententia definitiva revolvi & in examen revocari, quod conſtat ex *L. XXXVI. C. de appellationibus*, quam Cujacius reſtituit (*a*), quamque Juſtinianus ipſe allegat, & compendio refert (*b*). E republica eſſe vidit Juſtinianus, lites in longum non eſſe trahendas, & hinc appellationes ab omnibus interlocutionibus rejecit, ſatisque eſſe ſtatuit, poſt finitam cauſſam in judicio appellationis gravamina omnia revolvi & ad examen revocari (*c*). Ceterum quod Tribonianus in libris juris reliquit leges, quae probant appellationes ab interlocutionibus, quae vim definitivae habent, aut grave damnum inferunt; hinc invaluit doctrina etiam in his caſibus ab interlocutionibus jure civili recte provocari.

Jure decretalium etiam ab omnibus interlocutionibus appellatur.

§. XXIV. Similiter veteri jure canonico in cauſſis eccleſiaſticis ante ſententiam definitivam non appellabatur: at jure decretalium appellationum materies admodum dilatata eſt, adeo ut a quavis interlocutione etiam ſimplici, qua acta judicialia ordinantur, admittatur appellatio. Ita licet appellare, ſi judex in prima citatione terminum nimis brevem & peremtorium ſtatuat (*d*), ſi locum non tutum reo aſſignet (*e*), item ſi exceptio contra productos teſtes rejiciatur

(a) *Cujac. lib. XII. obſer. cap.* 3. (b) *L. XVI. C. de judiciis.* (c) *Conf. Boehmer. jur. eccleſ. lib. II. tit.* 27. §. 6. (d) *Cap. I. ex. de dilationib.* (e) *Cap. XLVII. ex. de appellationib.*

tur, & reus excludatur ab ejus probatione (a), ſi lite non conteſtata teſtes recipiantur (b). Et generaliter Alexander III ita habet (c): *ſacri canones & ante & poſt litem conteſtatam, & in prolatione ſententiae, & poſt ſententiam ſingulis facultatem appellandi tribuunt*. Sacri canones, quibus ſummus pontifex teſtimonium denunciat, non alii videntur eſſe, quam falſae decretales, quibus generatim cuique ab inferioribus judicibus gravato ſuperiorem, & praeſertim Romanum pontificem, appellare conceditur (d). Quin eodem decretalium jure ulterius res producta eſt, & appellationes etiam conceſſae ab extrajudicialibus judicum decretis (e), licet ab epiſcopis tempore viſitationis, & ad diſciplinae eccleſiaſticae emendationem editis.

Incommoda ex frequentia appellationum.

§. XXV. Jus civile, quo parce admodum appellationes conceduntur, reipublicae commoditatibus inſervit; vetat enim civilis ſapientia, lites in longum trahi: contra decretales frequentia appellationum eccleſiaſticae diſciplinae ruinam promoverunt, praeſertim admiſſis appellationibus, quibus cauſſae Romam devolvebantur: inde enim in longum lites productae, graviſſima ſcelera praeſidio appellationum nec emendata, nec caſtigata, & nervus cenſurarum fractus. Hinc plures ſancti & graves viri, in-

pri-

(a) *Cap. VII. ex. de teſtibus & atteſtationib.*
(b) *Cap. XIX. ex. de judiciis*. (c) *Cap. XII. ex. de appellationib.* (d) *Can. IV. ſeqq. C. 2. q. 6.* (e) *Cap. VIII de appellationib. in 6.*

primis ſanctus Bernardus & Hildebertus Turonenſis archiepiſcopus tantam appellationum licentiam improbarunt, & mala inde exorta vivis coloribus expoſuerunt (*a*). Verba S. Bernardi ad Eugenium III pontificem ſunt: *quantos novimus appellaſſe pulſatos, quo interim liceret, quod numquam licet? Nonnullis, etiam quoad vixerunt, licuiſſe appellationis ſuffragio nefaria ſcimus, verbi gratia inceſtum, adulterium. Quale eſt hoc turpitudini patrocinari, quod vel maxime formidari a turpibus oportebat? Quouſque murmur univerſae eccleſiae, aut diſſimulas, aut non advertis? . . . . Appellantur epiſcopi, ne illicita audeant matrimonia ſolvere, vel prohibere: appellantur, ne rapinas, ne furta, ne ſacrilegia, & quae ejuſmodi ſunt, punire ullatenus, vel prohibere praeſumant: appellantur, ne indignas & infames perſonas a ſacris officiis beneficiiſque repellere ſeu amovere queant*. Quae quum ita ſint, toto caelo aberrat Gonzalez (*b*), qui eam rationem dat, cur decretales ab omni interlocutione appellare permittant, quod ſalutem animarum ſpectarint, & peccato judicis gravantis occurrere voluerint: quaſi non majus crimen ſit turpitudini & criminibus patrocinari, quam quodlibet gravamen judicis emendare.

Ap.

(a) *S. Bernard. lib. III. de conſid. ad Eugen. III. cap. 2. Hildeber. Turonenſ. ep. LXXXII. ad Honorium II.* (b) *Gonzalez in cap. XII. ex. de appellationib.*

Appellatio ab interlocutionibus per Tridentinum reſtricta.

§. XXVI. Licentia appellandi etiam ab omnibus interlocutionibus magno eccleſiae malo diu ſletit, tandem vero in comitiis Tridentinis ſaltem ex parte emendata eſt, edito decreto, *ne appellationes ab ordinariis interpoſitae, per ſuperiores quoſcumque recipiantur, earumve commiſſio aut inhibitio fiat, niſi a definitiva, vel definitivae vim habente, & cujus gravamen per appellationem a definitiva reparari nequeat* (a). Ita ſublatae appellationes a quacumque interlocutione, omnique judiciali gravamine, paſſimque tradunt interpretes, hac in parte jus canonicum ad terminos juris civilis redactum eſſe. Verum quis crederet! poſt hoc decretum etiam frequentia appellationum, ſaltem prudentum, ſeu potius imprudentum interpretatione, remanſit. Etenim quum Tridentini patres ab interlocutionibus, quae gravamen inferrent per definitivam haud reparabile, appellari permitterent; interpretes plus aequo regulā hanc extendentes, docuerunt, idem jus eſſe, ſi damnum per ſententiam reparari quidem poſſit, ſed cum magna difficultate, aut partis praejudicio, aut tantum ex parte. Qua poſita doctrina, nullum pene decretum a judice interponitur, a quo appellari nequeat, quum vix aliqua interlocutio ſit, unde non inferatur gravamen aliquod per definitivam, vel per appellationem a definitiva ſaltem ex parte irreparabile, quod Eſpenius obſervat

(a) *Trid. ſeſ. XXIV. de ref. cap.* 20.

vat (*a*). Et profecto docent interpretes, appellationes admitti, ſi citatio terminum nimis anguſtum contineat, ſi dilatoriae exceptiones rejiciantur, ſi articuli & probationes non admittantur, & in pluribus aliis hujus generis ſpeciebus (*b*).

Differentiae inter appellationem a ſententia & ab interlocutione.

§. XXVII. Multum vero intereſt inter appellationem a definitiva, & ab interlocutione. Principio appellatio a definitiva judicis, unde appellatum eſt, omnino ſuſpendit juriſdictionem (*c*), cauſſamque ad ſuperiorem devolvit; at apppellatio ab interlocutione judicis inferioris non ſuſpendit juriſdictionem, niſi hic interpoſitae appellationi detulerit, aut judex appellatus litteras inhibitionis dederit (*d*), aut interlocutio damnum irreparabile contineat. Item ſi a definitiva appelletur, cauſſam, cur appellatum ſit, exprimi non eſt opus (*e*): ſi ab interlocutione, exprimenda omnino eſt (*f*): definitivam enim mutare judex vetatur, poteſt vero mutare interlocutionem, ut proinde aequum ſit, in appellatione ab interlocutione cauſſam exprimere, cur poſſit, aut debeat emendari. Appellatio quoque a definitiva ſi incontinenti fiat,

(a) *Eſpen. par. III. tit.* 10. *cap.* 1. (b) *Conf. Hieron. Gonzalez ad reg. VIII. cancel. gloſ.* 9.
(c) *L. III. C. de appellat.*, *cap. VII. de appellat. in* 6. (d) *Cap. V. & VII. eod* (e) *L.* II. *D. de appellationib.* (f) *Cap. LIX. ex. de appellat.*, *cap.* 1. *eod. in* 6.

& apud acta, etiam nuda voce & ſimplici verbo *appello* fieri poteſt (*a*): contra appellatio ab interlocutione omnino in ſcriptis proponenda eſt (*b*). Porro qui appellat ab interlocutione, non poteſt alias cauſſas proſequi, quam in appellatione dumtaxat expreſſas (*c*); contra qui appellat a definitiva etiam non expreſſas cauſſas proſequitur. Et demum appellatio a definitiva novis probationibus recte adſtruitur, quando appellatio ab interlocutione tantum ex iiſdem actis aeſtimatur & deciditur (*d*).

Quibus licet appellare.

§. XXVIII. Licet vero appellare non tantum damnato, aut alias iniqua judicis ſententia gravato, verum etiam omnibus, quorum intereſt, ſententiam latam non eſſe (*e*). Ita ſi emtor de proprietate victus eſt, & ceſſet, venditori licet provocare, nam ejus cauſſa agitur, quum emtori poſſit eſſe contra venditorem regreſſus: & contra ſi venditor egerit, & victus eſt, non eſt neganda emtori appellandi facultas, quum ejus interſit (*f*): qua etiam ratione jure appellat fidejuſſor, ſi principalis debitor victus ceſſet; ſi enim principalis debitor ſolvendo non eſt, fidejuſſor ipſe ſatisfacere cogitur. Praeterea non eſt dubium, quin procurator, qui cauſſam exſecutus eſt, & adverſam ſententiam tulit, appellare poſ-

(a) *Cit. L.* II. (b) *Cap. I. de appellationib. in* 6. (c) *Clement. V. de appellat.* (d) *L. IV. C. de temporib. appellat.*, *cit. Clement. V.*

(e) *L. IV. D. de appellat.*, *cap.* XVI. *ex. de elect.* (f) *L. IV.* §. 3. *D. eod.*

poſſit, etiamſi non habeat ſpeciale ad id mandatum, quum generale ad lites ſufficiat. Quilibet quoque poteſt provocare pro eo, qui capite damnatus eſt, etiamſi damnatus perire feſtinans appellationi reluctetur (*a*); ratio nimirum communis officii ab hominibus poſcit cives in diſcrimine vitae poſitos in judicio tueri.

Appellatio quomodo interponenda.

§. XXIX. Interponitur appellatio aut ſcripto, aut nuda voce. Et quidem ſi appelletur a definitiva, intereſt utrum apud acta & illico, ſedente adhuc judice pro tribunali, an ex intervallo appellatio interponatur. Priore caſu ſufficit viva voce appellare, & dicere *appello* (*b*), nec eſt neceſſarius libellus, neque ut addatur quis, contra quem, & a qua ſententia appelletur: altero, libello opus eſt, quo contineatur quis appellat, & a qua ſententia (*c*); adverſarii vero nomen neceſſario exprimendum non eſt, ſicut nec certam appellationis cauſſam reddere oportet, ſed generalem allegari ſufficit (*d*). Et hoc ita ſi appellandum ſit a definitiva, nam ſi ab interlocutione appellatio interponatur, jure decretalium ſemper & indiſtincte ſcripto appellandum eſt, in quo probabilis cauſſa gravaminis adjiciatur (*e*): & ita quidem ut nulla gravaminis expreſſa cauſſa, appellatio nullius momenti ſit.

 Quan-

(a) *L. VI. D. eod.*, *L. XXXIX. C. de appellat.* (b) *L. II. D. eod.*, *L. XIV. C. de appellat.* (c) *L. I. § 4. D. eod. & L. VI. §. 5. C. de appellat.* (d) *L. III. D. de appellat.* (e) *Cap. LIX ex. de appellat.*, *cap.* I. *eod. in 6.*

Quando appellari debet.

§. XXX. Appellatio intra appellatoria tempora interponenda & peragenda eſt, quae tempora etiam *fatales dies* dicuntur, quod eorum lapſu veluti fato quodam illa perimatur. Sunt vero ejuſmodi appellatoria tempora quatuor, unum eſt tempus ad appellandum, alterum ad petendos libellos dimiſſorios, tertium ad introducendam appellationem apud judicem ſuperiorem, & quartum ad eam proſequendam & finiendam. Et quod ſpectat ad primum, jure Digeſtorum & Codicis interponendae appellationis tempus erat biduum in propria cauſſa, ſeu quum quis nomine ſuo agebat, triduum in aliena, ſeu quum quis tamquam procurator, aut tutor agebat (*a*). At jure noviſſimo Juſtiniani loco bidui aut tridui appellatio tam in propria, quam in aliena cauſſa interponenda eſt intra decem dies, *a ſententiae recitatione* numerandos (*b*): quod jus Innocentius III confirmavit (*c*). Quin Bonifacius VIII etiam voluit, ut extrajudicialis appellatio intra decem dies a die ſcientiae gravaminis illati interponatur (*d*). Ait quidem Juſtinianus, appellandum eſſe intra decem dies *a ſententiae recitatione*; at id tempus nequaquam currit ignoranti, nec ei, cui interim deeſt, coram quo appellet (*e*). Et fortaſſe ita ſtatuit impe-

---

(a) *L. I. §. 5. 6. & 11. D. quando appell.*, *L. VI. § 5. C. de appellat.* (b) *Novel. XXIII. cap. 1.* (c) *Cap. XV. ex. de ſent. & re judic.*

(d) *Cap. VIII. de appel. in 6.* (e) *L. I. §. 7. & ult. D. quando appell.*

perator, quod partes ſententiae recitationi prae: ſentes ſupponeret. Currit vero conceſſum tem. pus a momento ad momentum, & idcirco poteſt evenire, ut decimus dies in undecimum deſinat, eoque termino elapſo ſententia in rem judicatam tranſit.

Tempus ad petendos libellos dimiſſorios.

§. XXXI. Appellatione intra legitimum tempus interpoſita, appellans petere debet dimiſſorios libellos, ſeu litteras, quae a judice inferiore ad ſuperiorem dantur, quibus judex ſignificat, a ſententia, quam ipſe dixit, Titium appellaſſe, & ſimul cauſſam ad ſuperiorem dimittit. Libelli dimiſſorii etiam *apoſtoli* dicti ſunt, quaſi libelli miſſi, a verbo Graeco ἀποςέλλω, quod eſt dimitto (a). Apoſtoli intra triginta dies *ex die latae ſententiae* petendi ſunt, & a judice, unde appellatum eſt, litigatoribus exhibendi, quod non minus civili quam decretalium jure cavetur (b): & verba illa *ex die latae ſententiae* multi ita accipiunt, quaſi ſcriptum ſit, *ex die ſcientiae latae ſententiae*, quae ſententia verior eſt. Interim ſecundum Clementinas poteſt judex, unde appellatum eſt, certum tempus ad petendos & recipiendos apoſtolos litigantibus ſtatuere (c): quod ita accipiunt, poſſe judicem tempus legitimum contrahere, non vero producere. Intra hoc tempus litigator *inſtanter & ſaepius* petere apoſtolos debet, ne appellationi videatur renuntiaſſe; quamvis jure Clementinarum

---

(a) *L. un. D. de libell. dimiſſor.* (b) *L. XXIV C. de appellat.*, *cap. VI. de appellat. in 6.*
(c) *Clement. II. de appellat.*

rum ſufficiat, ſi in appellatione uno contextu inſtanter apoſtoli petantur (a). Quod ſi intra ſtatutum tempus apoſtolos judex petenti non exhibuerit, hic poteſt appellationem perſequi, non ſecus ac ſi illi expreſſe fuiſſent denegati (b). Moribus praeſentibus praeſertim in foro ſaeculari ferme nullus eſt apoſtolorum uſus, ſed appellatio inſtituitur apud judicem ſuperiorem, qui interpoſita appellatione litteras dat inhibitorias, quibus judici, unde appellatum eſt, praecipitur, ut amplius in cauſſa non procedat, acta tranſmittat, & omnia innovata ad priſtinum reducat (c).

Tempus introducendae appellationis.

§. XXXII. Acceptis litteris dimiſſoriis, qui appellavit, adire majorem judicem debet, & apoſtolos offerre: idque jure civili pro varia locorum & judicum ratione non eodem temporis ſpatio faciendum erat (d). Sed hoc varium tempus gentium moribus vix ſervari potuit; nec ea de re aliquid certi in decretalibus habetur. Itaque id tempus judex, unde provocatum eſt, pro arbitrio ſuo ſpectatis locorum & temporis adjunctis praeſtituet (e). Exhibitis judici appellato libellis dimiſſoriis, appellans inſtat, ut appellatio recipiatur, pars adverſa ad certum terminum citetur, & ut judex primae inſtantiae inhibeatur. De

---

(a) *Cit. Clement. II.* (b) *Cit. Clement.* II. (c) *Conf. Chriſtinaeus ad Bignion. lib.* I. *cap.* 98. (d) *L. I.* II. *& ult. C. de temporib. appellat.* (e) *Cap. XXXIII. ex. de appellat., Clement. IV. eod.*

De tempore, quo finiendum judicium appellationis.

§. XXXIII. Introducta apud majorem judicem appellatio jure tam civili, quam decretalium anno, & ex juſta cauſſa biennio inſtrui & finiri debet (*a*). Unde id tempus incipiat, non convenit inter juris civilis interpretes, at jure decretalium ab interpoſita appellatione incipit (*b*): quod civilis fori uſus admiſit. Hoc decurſu temporis appellationem recte interpoſitam fuiſſe, probandum eſt, & idcirco probandum, gravamina libello comprehenſa eſſe vera (*c*), & praeterea alia etiam probare, & deducere permiſſum eſt, niſi ab interlocutione appellatum ſit, quo caſu non licet novas cauſſas libello non comprehenſas deducere. Sed nimia cauſſarum frequentia fecit, ut praeſcripto tempore appellationes finiri nequeant.

Appellatio judicis, unde appellatum eſt, jurisdictionem ſuſpendit.

§. XXXIV. Jure interpoſita appellatio judicis primae inſtantiae jurisdictionem ſuſpendit, & cauſſam ad majorem judicem devolvit, quod civili & decretalium jure cavetur (*d*). Quae enim foret appellationis utilitas, ſi judici, unde appellatum eſt, integrum eſſet in cauſſa procedere? Hinc pendente appellatione judex pri-

mae

(a) *L. ult.* §. 4. *C. de temporib. appellat.*, *auth.* ei qui *C. eod.*, *cap. V. ex. eod.* (b) *Cap. VIII. ex. de appellat. Clement. III. eod.* (c) *Cap. LXX. ex. eod.* (d) *L. XXXII.* §. 4. *C. de appellat.*, *cap. LV. ex. de appellat.*

mae inſtantiae nihil in cauſſa poteſt innovare: & ſi quae innovaverit, a majori judice ante omnia in priſtinum reducuntur (a), quae innovationes *attentata* vulgo dici ſolent. Suſpenditur vero inferioris judicis juriſdictio, ſi a definitiva appelletur; nam appellatio ab interlocutione tum illius juriſdictionem ſuſpendit, ſi major judex illi prohibuerit, ne ulterius in cauſſa procedat (b). Ceterum ſunt nonnulli caſus, in quibus per appellationem a definitiva exſecutio ſententiae non ſuſpenditur: & appellatio dicitur habere effectum *devolutivum*, non *ſuſpenſivum*. Ita appellatio a ſententia excommunicationis, ſuſpenſionis & interdicti effectum latae cenſurae non impedit (c); in cenſuris enim exſecutionem ſecum trahit ipſa ſententia (d). Item in cauſſis correctionis & emendationis morum propoſita appellatio decretam emendationem non ſuſpendit, niſi formam in talibus cauſſis ſervandam antiſtites excesſerint (e).

Quoties provocare liceat in una eademque cauſſa.

§. XXXV. Ex regulis juris civilis ante Juſtinianum receptis ſemel tantum in una eademque cauſſa licebat provocare. At ex lege Juſtiniani uni eidemque litigatori in eadem cauſſa & in iiſdem articulis ſemel atque iterum provoca-

---

(a) *L. un. D. nihil innovari appellat. interpoſita*, *cap. VII. de appellat. in 6.* (b) *Cit. cap. VII.* (c) *Cap LIII. ex. de appellat.*, *cap. XX. de ſentent. excomm. in 6.* (d) *Cit. cap. LIII.*

(e) *Cap. XIII. ex. de off. ordin.*, *cap. III. ex. de appellat. Conf. Eſpen. par. III. tit. 10. cap. 3.*

care conceſſum eſt, non item tertio (a): quae regula in decretalibus confirmatur (b). Et certe qui tertio provocat ab eadem ſententia, videtur malam cauſſam ſuſtinuiſſe, & magis ex animi pervicacia, quam ex juſtitia lites ſerere: & deinde modum aliquem litibus ponere oportebat, ne aeterna eſſet digladiatio. Quod vero unicuique litiganti ſemel & iterum licet provocare, in una eademque cauſſa quatuor appellationes poſſunt interponi, duae nimirum ab una, duae ab altera parte: quod ubi fiet in eadem cauſſa quinque ſententiae proferuntur, una in primo judicio, reliquae quatuor in totidem utrinque productis appellationibus, ex quibus ſententiis ea exſecutioni datur, quae bis confirmata eſt. Quod ſi judex tertia ſua ſententia novum gravamen intulerit, ab hoc gravamine rite provocabitur: quae appellatio potius prima, quam tertia cenſetur.

Appellandus judex ſuperior in eadem jurisdictione.

§. XXXVI. Appellatio autem interponi debet ab judice, qui ſententiam dixit, ad ſuperiorem; alium enim ab eo, qui judicavit, eſſe appellandum extra dubium eſt, & illum quidem non parem, multo minus inferiorem, ſed ſuperiorem (c). Etenim appellatus judex emendare & corrigere debet, quod inferior inique geſſiſſe dicitur, id vero niſi ſuperior, qui facere jure

(a) *L. un. C. ne liceat in una eademque cauſſa.*
(b) *Cap. XXXIX. & LXV. ex. de appellatio. nib.* (c) *L.*1.§.3. *D. de appellationib.*, *can. IX. C.* 2. *q.* 6.

poteſt ? Superior vero judex non ex perſona appellantis, neque ex genere cauſſae cenſetur, ſed ex perſona judicis, unde provocatur, ut ille ſuperior ſit, qui ex majore dignitate, aut magiſtratu in eum, qui primo judicavit, habet jurisdictionem. Et hinc ex communibus appellationum regulis ab judice eccleſiaſtico ad judicem laicum, & contra a laico ad eccleſiaſticum non licet provocare, quum alter in alterum jurisdictione deſtituatur, niſi judex laicus jus dicat in locis, quae temporali eccleſiae dominio ſubiiciuntur (*a*), quod ad regulam non ad exceptionem pertinet: nam in hac ſpecie laicus judex civili eccleſiae juriſdictioni ſubeſt. Parum vero refert, num judex, unde provocatur, ordinarius, an delegatus ſit; nam a delegato appellari poſſe, & quidem ad delegantem, certi juris eſt (*b*). Quod accipiendum de delegato ad cauſſam ſpecialem; nam ab eo, cui univerſitas cauſſarum commiſſa eſt, ſeu mandata eſt *juriſdictio*, non mandans appellatur, ſed ille, qui ſi mandans judicaſſet, provocaretur (*c*).

Appellatio gradatim eſt interponenda.

§. XXXVII. Praeterea ſuperior judex, qui appellatur, debet eſſe proximus, appellationes enim gradatim interponendae ſunt; & ſi appelletur per ſaltum omiſſo judice intermedio, ad eum remittitur appellatio, qui appellari debuiſ-

(a) *Cap. VII. ex. de appellationib.* (b) *L. XXXII. §. 3. C. de appellationib.* (c) *L. I. D. quis a quo appell., cap. XXVII. §. 2. ex. de off. judic. delegati.*

ſet, quod jure civili cavetur (*a*). Semel enim recepti judicum & juriſdictionis gradus cuſtodiendi ſunt, ne confuſio in civitatem inducatur, & judicia incerta fiant. Nec aliter cavent pontificum decretales; quum enim prior & conventus de Lacu Rubeo appellaſſet a ſententia archidiaconi ad metropolitam omiſſo dioeceſano antiſtite, & officialis metropolitae non obſtante exceptione de appellatione gradatim proponenda ad cauſſam proceſſiſſet; reſcripſit Honorius III ea de re conſultus, ſententiam poſt ejuſmodi appellationem non valere (*b*). Ita in cauſſis, quae in foro eccleſiaſtico agitantur, ab archidiacono vel decano, ubi ordinariam habent juriſdictionem, appellari debet epiſcopus, ab epiſcopo ſeu *ejus* officiali metropolitanus, a metropolitano patriarcha, a patriarcha ſummus pontifex.

Summus pontifex appellatur omiſſis judicibus intermediis.

§. XXXVIII. Verum hac in re diſtat inter jus civile & decretales: jure enim civili adeo firmiter ſervatur regula de appellationibus gradatim interponendis; ut non liceat omiſſis judicibus intermediis recta ad principem appellare (*c*); at *jure* decretalium ad Romanum pontificem ejuſve legatum omiſſis inferioribus judicibus appellationes permittuntur (*d*). Praerogativa iſta

Dd 2 ſum-

(a) *L. XXI. D. de appellationib.* (b) *Cap. LXVI. ex. de appellat.* (c) *Cit. L. XXI. D. de appellationib.* (d) *Cap. ult. ex. de foro comp., cap. VII. & LIV. ex. de appellat., cap. I. ex. de off. legati.*

ſummi pontificis primum propoſita eſt in falſis decretalibus ſub nomine Sixti, Marcelli, Zephyrini ac Julii; quibus edicitur, licere omnibus in ſui defenſionem libere ſedem Romanam appellare, quae veluti communis mater omnes excipit, & ab oppreſſionibus tutos facit (*a*). Tota vero iſta appellandi ratio ad pontificem omiſſo medio ex Eſpenii (*b*) ſententia originem habet ex doctrina illa, quae habet, Romanum pontificem eſſe ordinarium ordinariorum, ſive auctoritatem etiam epiſcopalem & metropoliticam in omnes particulares eccleſias habere. Quae doctrina non obſcure etiam in falſis decretalibus expreſſa eſt. Nimirum ubi certum haberi coepit, Romanum pontificem eamdem, qua inferiores antiſtites aucti erant, habere juriſdictionem, veluti ſponte ſua receptum eſt, ad eum neglectis judicibus intermediis licere provocare. Quod vero in Gallia non admittitur doctrina, quae pontificem velut ordinarium ordinariorum repraeſentat; idcirco nec appellationes ad pontificem omiſſo medio admittuntur.

Quando ſuperfluum eſt appellare.

§. XXXIX. Sunt vero nonnullae cauſſae, in quibus appellare non eſt neceſſe, aliae in quibus appellatio jure denegatur. Et quidem toties ſuperfluum eſt appellare, quoties ſententia eſt ipſo jure nulla; quod enim nullum eſt, reſcindi nequit, & omnis appellatio ſupponit ſententiam valere, & aliquod gravamen inferre,

li

(a) *Can. IV. ſeqq. C. 2. q. 2.* (b) *Eſpen. par. III. tit. 10. cap. 2.*

licet ſit iniqua Intereſt quippe an ſententia ſit invalida, an injuſta; nam illa jure non conſiſtit, & nulla dicitur, ac ideo reſciſſione non indiget; haec vero jure valet, & hinc per appellationem reſcindenda venit. Ergo ſuperfluum eſt appellare, ſi ſententia ab incompetente judice lata ſit (*a*); aut ſi a competente quidem, ſed contra receptum judiciorum ordinem (*b*), aut contra priorem ſententiam, quae in rem judicatam abiit (*c*): in his enim ſpeciebus ſententia ipſo jure nulla eſt. Superfluo quoque appellatur a ſententia, quae directo contra leges prolata expreſſum juris errorem continet, veluti ſi judex pronuntiavit de jure conſtitutionis, non de jure litigatoris (*d*), & ita dixit, potuiſſe defunctum, etiam minorem quatuordecim annis, condere teſtamentum, illudque ſervandum eſſe. Etenim haec ſententia eſt ipſo jure nulla, nec confundi debet cum ea, quae eſt quidem contra leges, ſed tantum jus litigatoris laedit: haec enim jure valet, & per appellationem reſcinditur. Itaque contra ſententias nullas ſufficit nullitates proponere, vel contra eas de nullitate excipere (*e*).

Cauſſae, in quibus non recipitur appellatio.

§. XL. Cauſſae vero, ubi appellationes non recipiuntur, illae ſunt, in quibus moratoria potius,

---

(a) *L. ult. C. ſi a non competente judice.*

(b) *L. IV. C. de ſentent. & interlocut.* (c) *L. I. C. quando provocare non eſt neceſſe.* (d) *L. I. §. 2. D. quae ſententiae ſine appellat.* (e) *Conſ. Ant. Perez, in C. lib. VIII. tit. 64.*

tius, quam ex cauſſa iniquitatis appellatio interpoſita videtur. Ergo denegatur appellatio in notoriis, veluti ſi notorium ſit, aliquem crimen admiſiſſe, aut eſſe debitorem, ne appellatio, quae inventa eſt ad innocentiae praeſidium, iniquitatem foveat (*a*): immo quo caſu frivola eſt appellatio, multa per ſuperiorem appellanti dici poteſt (*b*). Item ſi quis teſtibus & argumentis convictus ſponte crimen fateatur, non auditur appellans (*c*), quia non videtur temere contra ſe confeſſus. Nec porro eorum recipiuntur appellationes, qui per veram contumaciam damnati ſunt (*d*); item eorum, qui ſententiam quoque modo probarunt (*e*), vel ſe non appellaturos jurarunt (*f*). Denegatur quoque appellatio ab iis, quae juris ſunt, veluti a legibus latis (*g*), & a ſententiae exſecutione, niſi in ea modus excedatur (*h*), itemque in cauſſis diſciplinae & emendationis morum (*i*), niſi nimius exceſſus adſit. Praeterea nec appellant, qui tribus conformibus ſententiis damnati ſunt (*k*), & officiales, qui de delicto in officio a ſe commiſſo a proprio judice convicti damnantur (*l*).

CA-

(a) *Cap. V. §. ult. & cap. XIII. ex. de appellationib.* (b) *Cap. V eod. in 6.* (c) *L. II. C. quorum appellationes non recipiantur.* (d) *L. I. C. eod.* (e) *Cap. II. ex. de off. deleg.*, (f) *Cap. II. ex. de appellationib.* (g) *Cap. XXIX. ex. eod.* (h) *L. V. C. eod.*, *cap. XV. in fin. ex. de ſent. & re judic.* (i) *Cap. III. & XXXII. ex. de appellat.* (k) *L. un. C. ne liceat in una eademque cauſſa tertio provocare, cap. LXV. ex. de appellation.* (l) *L. III. C. quorum appell. non recipiantur.*

CAPUT XXXIV.

De appellationibus tamquam ab abuſu, ſeu de regia protectione.

Definitio appellationis tamquam ab abuſu.

§. I. PRaetermittenda hic non eſt appellatio *tamquam ab abuſu*, ut dicitur in Gallia, quae praeſentibus populorum moribus frequentiſſime uſurpatur. Appellatio ab abuſu Gallis eſt querela ad Regem, vel ad ſuprema regni auditoria delata contra judicem eccleſiaſticum, qui ſua poteſtate abutitur, & contra receptos canones aliquid operatur, aut alias jura regni & ſaecularem juriſdictionem invadit. Sortitur quidem haec querela nomen appellationis, at minus proprie; plurimum enim a communi appellatione diſtat, nec in decretalium libris occurrit, quin potius earumdem regulis adverſatur. Et profecto in proprie ſic dicta appellatione appellatur judex, qui ſuperior eſt in eadem juriſdictione; at in appellatione tamquam ab abuſu ab judice eccleſiaſtico judex ſaecularis appellatur. Hinc ne eccleſiaſtica juriſdictio ſaeculari ſubjecta videretur, ubi ab judice eccleſiaſtico ad ſaecularem recurſus inſtituendus erat, abuſus mentionem in Gallia fieri placuit, ut ita conſtaret, cognitionem non procedere de ipſis rebus ſpiritualibus, ſed potius de abuſu, qui in exercitio poteſtatis ſpiritualis admitteretur. Inſtituitur vero in Gallia appellatio iſta contra omnes judices eccleſiaſticos, etiam ſummum pon-

pontificem, at non eadem formula proponitur: nam ſi agatur de epiſcoporum judiciis per abuſum latis, ab ipſa ſententia appellatur: ſi vero agatur de reſcriptis pontificis per obreptionem impetratis, potius ab exſecutione reſcripti, quam a conceſſione provocatur, ut a reverentia ſedi apoſtolicae debita ſervetur.

Cauſſae, in quibus ab abuſu appellatur.

§ II. Appellatio tamquam ab abuſu ex forma in regno Galliae recepta tum locum habet, ſi eccleſiaſtici judices contra canones & libertates eccleſiae Gallicanae, aut regia edicta aliquid faciant, aut propriae jurisdictionis fines egreſſi regia jura & civilem jurisdictionem invadant: quod his verbis a pragmaticis Galliae efferri ſolet, *quum violantur decreta, conſtitutiones regiae & libertates eccleſiae Gallicanae*. Verum non omnium canonum violationem appellatio iſta ulciſcitur, ſed tantum eorum, qui recepti ſunt, uſuque vigent: prorſus enim abnormis eſſet, ſi etiam ad canones deſuetos extenderetur. Praecipue vero tuetur canones, qui ſpectant eccleſiae gubernationem; nam in cauſſis mere ſpiritualibus & ſacramentorum adminiſtratione ab abuſu non appellatur (a). Ut vero in his caſibus legitima ſit appellatio, exceſſus debet eſſe, gravis & notorius: & hinc appellatio iſta primitus *ab abuſu notorio* dicta eſt. Saltem haec eſt communis ſententia, nam alioquin hominum licentia etiam in ſpeciebus dubiis & controverſis ab

(a) *Conf. Petr. de Marca de C. S. & I. lib. IV. cap.* 21.

ab abuſu appellari conſuevit. Qua licentia motus Carolus Feuretius monet, uſum harum appellationum ad notorios abuſus debere revocari, & ſimul obligandos appellantes, ut ſupplici libello exprimant notorios abuſus, de quibus conqueruntur (a).

Appellatio ab abuſu multa habet propria.

§. III. Porro appellatio tamquam ab abuſu extraordinarium remedium cenſetur, quod non minus privatam, quam publicam cauſſam ſpectat; & hinc multa habet ſingularia, nec communibus appellationum regulis inſtituitur & procedit. Et profecto in ſpeciebus abuſus locum non habent praeſcripta ad appellandum & proſequendam appellationem tempora, ſed quandocumque licet appellare, & ſemel interpoſita appellatio per ceſſationem deſerta non evadit: idque ea ratione receptum docent ſcriptores Galli; quod abuſus ſemel factus ſemper gravat, nec ullo temporis ſpatio praeſcribitur. *Abuſus* inquit Rebuffus (*b*), *perpetuo & continuo gravat, ideoque ab eo in perpetuum appellatur*. Porro ex doctrina apud Gallos recepta, nec tres conformes ſententiae appellationem ab abuſu excludunt, quod Choppinus teſtatur (*c*). Nec in cauſſis de abuſu inter partes tranſigere licet, utpote quae etiam publicam rem afficiunt (*d*).

Inſt.jur.can.T.VII. E e Qua

(a) *Feuret. de abuſu lib.* I. *cap.* 2. (b) *Rebuf. de unionib. in prooemio*. (c) *Choppin. de ſacra politia lib.* II. *tit.* 1. *n.* 5. (d) *Conf. Feuret. de abuſu lib.* I. *cap.* 2. *n.* 25.

Qua ratione ubi appellatum eſt ab abuſu, advocati & procuratores regii onus cauſſae tamquam actores neceſſarii etiam ſubeunt; & ſi partes ceſſaverint, eorum eſt appellare, & appellationem perſequi.

Et ſuſpendit juriſdictionem judicis, a quo appellatur.

§. IV. Illud vero cum ordinariis appellationibus commune habet ab abuſu appellatio, quod ea propoſita & recepta judicis, a quo appellatum eſt, juriſdictio omnino ſuſpenditur, donec de abuſu pronuntietur. Et ſi interim eccleſiaſticus judex ulterius procedat, acta omnia in irritum mittuntur. Quod vero obtentu appellationis ab abuſu clerici morum correctionem & criminum punitionem evitabant, ſaltem in longum protrahebant; hinc edicto Franciſci I in Gallia ſtatutum eſt, ut in materia diſciplinae & emendationis morum, aut alia cauſſa mere perſonali appellatio ab abuſu devolveret quidem cauſſam ad forum laicale, at interim eccleſiaſtici judicis juriſdictionem non ſuſpenderet. Idipſum anno CIƆIƆLXXI edicto Caroli IX renovatum eſt, nulla tamen actionis perſonalis facta mentione.

Appellatio ab abuſu ubique alio nomine recepta.

§. V. Hoc appellationis tamquam ab abuſu remedio utuntur etiam reliquae chriſtiani nominis in Europa gentes, Hiſpani, Itali, Belgae, Germani, Poloni, quamvis non ubique eodem nomine appelletur, nec eadem formula & modo ubique inſtituatur (a). Galli dicunt *appellatio-*

(a) *Conf. Feuret de abuſu lib. I. cap.* 3. *& Febron. de ſtatu eccleſ. cap. IX.* §. 10.

tionem ab abuſu, Belgae *recurſum ad principem*, Hiſpani *regiam protectionem*. Viget quoque idem remedium in regno Apuliae, ſed appellatio non audit, & peculiari forma ſolet expediri. Sane ſi eccleſiaſtici judices etiam in negotiis eccleſiaſticis non ſervato juris ordine judicent, aut alias contra receptos canones manifeſte procedant, patet etiam apud nos aditus ad regiam protectionem, quam & clericis & laicis pro jure licet implorare. Et ſi eccleſiaſtici judices regia jura & civilem juriſdictionem invadant, aut alias impediant, manu regia invaſio & exceſſus cohibetur. Quod ſi agatur de impediendis reſcriptis Romanae curiae, quibus recepti canones, regia jura & quaeſitae populis praerogativae infringuntur, legibus noſtris remedium praeſentiſſimum proditum eſt, quo agitur ad denegationem regii aſſenſus, qui per leges noſtras ad eorum exſecutionem omnino requiritur (a).

☞ *Appellationes ab abuſu & ſiculi etiam uſurpant, licet eas nullo particulari nomine notant. Præterquam regius aſſenſus exequendis reſcriptis Romanæ curiæ adhibitus de quo vide quae addidimus* §. 4. *cap.* 3. *tom.* 1. *Speciem appellationis ab abuſu præſefert; ad hanc ſpeciem referendæ queſtiones nudi facti, an cauſa ſit Eccleſiaſtica, vel Secularis, quæ in conſilio Præſidum & Conſultoris definiuntur. Legimus enim Sic. Sanct. tom.* 4. *p.* 297. *diſſidia inter Eccleſiaſticam curiam, & T. M. R. C. non aliter fuiſſe compoſita. Re-*

(a) *Pragm. V. de citationibus*.

Remedia capitulorum regni *in regno Apuliae*.

§. VI. Sed praeter haec remedia in regno Apuliae contra judices eccleſiaſticos recepta, quae appellationi ab abuſu reſpondent, prodita etiam ſunt apud nos remedia *Capitulorum regni*, quibus regia poteſtas violentias a clericis factas emendat. Etenim ſunt capitula regni peculiares Regis Roberti litterae pro re nata ad magiſtratus miſſae, ut in propoſitis ſpeciebus injurias, rapinas & damna, ſive laicis, ſive clericis per clericos illata emendarent, vim cohiberent, & poſſeſſionem dejectis reſtituerent, ſive de rebus ſpiritualibus, ſive temporalibus ageretur (*a*). Litterae iſtae datae ſunt, cujuſcumque conditionis eſſent clerici, qui vim faciebant, ſive haberent, ſive non haberent juriſdictionem. Tempore Roberti clerici ferme per omnia a magiſtratuum juriſdictione exemti erant, & inde audaciores facti omnia per vim turbabant, praeſertim quod epiſcopi eorum exceſſus non compeſcerent, vel compeſcere non poterant (*b*). Hinc neceſſarium Roberto viſum fuit, manu regia contra omnes clericos occurrere, qui alienae poſſeſſioni vim faciebant. Proditus ſemel mos inde apud nos continuavit, paſſimque Reges noſtri implorati ſimiles litteras dederunt contra clericos, qui vim feciſſe dicebantur, ut videre eſt apud Chioccarellum (*c*). Et quoniam capita.

(a) *Cap.* ad regale faſtigium, *cap.* caritatis affectus, *cap.* finis praecepti, *cap.* omnis praedatio. (b) *Conſ. Auctor hiſt. civilis regni Neapol. lib XXII. cap* 4. (c) *Chioccarel. MSS. juriſd. tom. XIII.*

tula iſta, ſeu litterae quemque in poſſeſſione rei ſuae conſervabant, donec legitimo judicio aliud decretum fuiſset, a noſtris *conſervatoria*, verbo magis quam ſenſu inconcinno, audierunt. Itaque apud nos, ſi ſimplices clerici vim faciant, & alienas poſseſſiones turbent, locus eſt remedio capitulorum regni, quod appellationi ab abuſu non continetur: & ſi ſuperiores eccleſiaſtici per vim procedant, duplex remedium proditum videtur, quorum unum generalis regia protectio, alterum regni capitula ſuppeditant.

Regum eſt canones tueri contra violatores.

§. VII. Jam vero remedia iſta, quocumque nomine cenſeantur, quibus regiae poteſtatis auxilium imploratur, ſive contra eccleſiaſticos judices, qui ſua poteſtate abutuntur, ſive contra clericos, qui vi aliena jura invadunt & turbant, *juſtiſſima* ſunt, & regiae poteſtati intrinſeca; tantumque nomina & procedendi modus recentiora ſunt, res vero ipſa, ex quo chriſtiani principes Chriſtum induerunt, ſemper obtinuit. Et profecto regium officium eſt canones & eccleſiaſticam diſciplinam tueri, pacem eccleſiaſticam cuſtodire, & turbatam reſtituere, quod Leo M. adgnoſcit, dum ita Leonem imperatorem adloquitur (a): *debes incunctanter advertere, regiam poteſtatem tibi non ſolum ad mundi regimen, ſed etiam maxime ad eccleſiae praeſidium eſſe collatam, ut auſus nefarios comprimendo, & quae bene ſunt ſtatuta, defendas, & veram pacem iis, quae ſunt turbata, reſtituas.* Quin Juſtinianus pro-

(a) *Leo M. epiſt. CXXV. edit. Queſn.*

profitetur, tantam diligentiam a principibus ad-hibendam eſse cuſtodiae canonum, ut potiorem legum eccleſiaſticarum, quam civilium rationem habere debeant (a). Atque hinc ſponte ſua ſequitur, pro jure ſuo debere principes cognoſcere, ſi eccleſiaſtici judices contra canones & recepta jura aliquid attentant; nec enim alias auſus remerarios poſsunt comprimere, & quae turbata ſunt, reſtituere.

Regum eſt contra vim cives tueri.

§. VIII. Praeterea eo etiam nomine de eccleſiaſticis judicibus, qui contra canones aliquid attentant, licet regiae poteſtati cognoſcere, quod Regis eſt vim emendare, quam nemini inferri civitatis intereſt. Nihil quippe magis inimicum civili ſocietati quam vis, utpote quae civili imperio directe adverſatur; in civitate enim naturalis libertas intra modum legis coërcita eſt, & judicia jure & legibus exerceri debent. *Remota juſtitia*, inquit perſpecte Auguſtinus (b), *quid aliud ſunt regna, niſi magna latrocinia*? Pertinet vero ad Regis officium vim amovere & emendare, quicumque ſint, qui vim faciant; maxime ſi qui in poteſtate ſunt, ſuae poteſtatis modum excedant, & facto, non jure judicent. Etenim vis fieri intelligitur, non tantum ſi manus & arma adhibeantur, verum etiam ſi judices neglecto juris ordine procedant, aut alias manifeſte leges infringant; nam quidquid contra legem fit, id violentum eſt. Nec quod ecclе-

(a) *Novel. CXXXVII.* (b) *Auguſt. de civit. Dei lib. IV. cap.* 4.

cleſiaſtici judices ſint, qui vim inferunt, id facit, ne regia poteſtas violentiam emendare poſſit ac debeat; nam vis, a quocumque fiat, ipſius civitatis fundamenta convellit, & cives ad vitam immanem & exlegem aſſueſcit. Quin adeo proprium eſt regiae poteſtatis vim emendare, & oppreſſos tueri, ut reges nequeant hoc jus abdicare, niſi una regiae poteſtati renuntient, quod Salgado recte obſervat (a).

Exempla praeclara imploratae regiae protectionis.

§. IX. His rationibus accedunt exempla praeclariſſima, quibus conſtat, in veteri diſciplina viros ſapientia & pietate ſpectatiſſimos contra vim judicum eccleſiaſticorum regiam poteſtatem imploraſſe. Ita S. Athanaſius in ſynodo Tyria per vim & injuriam damnatus ad Conſtantinum M. ſumma libertate confugit, & de vi illata conqueſtus eſt, poſtulavitque, ut ipſo imperatore praeſente de vi conqueri poſſet, idque Conſtantinus aequum judicavit. *Nil aliud poſtulavit* Athanaſius, ſunt verba imperatoris (b), *quam ut vos huc evocari juberem, quo nobis praeſentibus, quae per vim paſſus eſſet, conqueri poſſet. Quod quum mihi aequum, & temporibus meis congruum videretur, ſcripto vobis denuntiatum volui, ut, quotquot ſynodum Tyri abſolviſtis, ſine omni tergiverſatione ad praetorium noſtrae clementiae conveniatis, re ipſa, quantum ſeveritatis integritatiſque ſit in veſtris ſententiis, coram me ipſo declaraturi.* Item Baſilius diaconus & ar-

(a) *Salgado ſupplic. ad ſanctiſſ. par. I. cap. I. n.* 109. *ſeq.* (b) *Ap. Athanaſ. apol. II.*

archimandrita, Thalaſſus lector & monachus; aliique a Neſtorio epiſcopo Conſtantinopolitano contra canones vexati imperatorum Theodoſii & Valentiniani auxilium implorarunt (a). Et, ut alia exempla mittam, in ipſa ſynodo Chalcedonenſi Euſebius epiſcopus Doryleenſis, Photius Thyriorum epiſcopus, & univerſus clerus metropolis Nicomedienſis contra vim judicum eccleſiaſticorum ad Valentinianum & Marcianum ſupplices confugerunt (b). Quae & alia clericorum ad principes confugia, quae in veteribus monumentis proſtant, appellationi ab abuſu, ſeu regiae protectioni reſpondent, errantque profecto quotquot ex novitate nominis appellationis ab abuſu etiam rem ipſam novitiam faciunt.

Epiſcopi adeunt reges ad receptae diſciplinae tuitionem.

§. X Praeterea in dubiis monumentis demonſtratur, epiſcopos conſueviſſe principes, quaſi cuſtodiae canonum ab ipſo Chriſto praepoſitos interpellare, ut ſua auctoritate novorum decretorum contra receptos canones exſecutionem impedirent. Illuſtria exempla ſuppeditant duae Caroli Calvi ad Hadrianum II & Joannem VIII pontifices epiſtolae, quas Caroli ipſius nomine Hincmarus Remenſis, rei canonicae peritiſſimus, ſcripſit. Una agit de cauſſa Hincmari Laudonenſis epiſcopi, qui trium ſynodorum judicio depoſitus Romam appellaverat, quemque Romam

(a) *Ap. Labb. tom. III. concilior.* 425.
(b) *Conc. Chalced. act. I, IV, & XIII.*

mam mitti Hadrianus praeceperat, ut judicium retractarétur, quod erat contra canones tum in Gallia receptos. Auctoritate pontificis veluti oppreſſi Gallicani antiſtites Carolum adjerunt, in hanc novitatem impediret. Itaque Carolus ad Hadrianum II ſcribit, alienum eſſe a canonibus, ut judicium iſtud Romae retractaretur (a). Altera agit de presbyteris damnatis & poenitentiae canonicae addictis, qui Romam adeuntes a ſummo pontifice ſuſcipiebantur, & inde litteras reportabant, quae judiciis epiſcoporum refragabantur, eoſque aut eorum vicarios Romam evocabant, ut iis praeſentibus de criminibus accuſatorum presbyterorum diſceptaretur: quod etiam receptis canonibus adverſabatur. Hinc eumdem Carolum epiſcopi convenerunt, ut auctoritate ſua rebus novis obſiſteret: rogatus vero Rex ad Joannem VIII litteras dedit, quibus gravi rationum pondere contendit, nihil contra receptos canones innovandum (b).

Satisfit objectioni contra regiam protectionem.

§. XI. Non deſunt, qui implorationem regiae protectionis velut minus aequam traducunt, eoque praeſidio opus non eſſe tradunt contra clericos & ſuperiores eccleſiaſticos, quando praeſto eſt ordinarium appellationis judicium, quo apud ſuperiores judices eccleſiaſticos querelam de ini-

(a) *Epiſt. Caroli Calvi ad Hadrian. II. inter epiſt. Hincm. Remen.* (b) *Epiſt. Caroli Calvi ad Joannem VIII. inter epiſt. Hincm. Conf. Petr. de Marca de C. S. & I. lib. IV. cap. 6.*

quitate epiſcopi & aliorum judicum eccleſiaſticorum proponere licet. Sed eſto, contra judices eccleſiaſticos, qui contra canones judicant, proditum eſſe ordinarium appellationis remedium; id tamen non facit, ne oppreſſi poſsint regiam protectionem implorare, quo caſu judices eccleſiaſtici contra canones faciunt, & receptam diſciplinam invertunt. Etenim per appellationem res deducitur ad ordinarium judicium, moroſum quidem & ſatis longum, utpote quod per juris ambages exercetur, & tribus demum conformibus ſententiis finitur; quum tamen judicia de infractis canonibus promtum & expeditum judicium requirant, quod tantum ab ipſis ſummis magiſtratibus, qui extraordinaria cognitione procedunt, exſpectandum eſt. Porro rejecta regia protectione vix incorrupta ſtabit recepta eccleſiarum diſciplina, ſi abuſio ex reſcriptis Romanae curiae proveniat; moroſae enim & ſine effectu ſunt appellationes, quae ad futurum concilium, aut ad pontificem melius inſtructum interponi conſueverant.

Magiſtratus majores judicant in cauſſis regiae protectionis.

§. XII. Cauſſae, in quibus regia protectio imploratur, ex majoribus ſunt, & propterea majores judices requirunt, qui vel pro jure ſuo, vel ex principis delegatione cognoſcant. Et in Gallia quidem in cauſſis appellationis ab abuſu vel Rex ipſe adiri ſolet, vel ſuprema regni auditoria, quae pro ſua juriſdictione procedunt. Similiter in Hiſpania, Belgio, Germania ſuprema regum conſilia in cauſſis imploratae regiae protectionis judices ſedent. Et apud nos querelae con-

contra dioeceſanos antiſtites & regularium ſuperiores, qui non ſervato juris ordine procedunt, aut alias vim inferunt, Regi offeruntur, qui eas ad Cameram Regalem, vel Delegatum juriſdictionis mittere ſolet pro relatione, qua accepta ipſe maturiore conſilio ſtatuit quid juris erit aptius ad majorem Dei cultum & populorum tranquillitatem. Cognitio vero an bullae & reſcripta pontificia exſecutioni mandari debeant, olim ad Collaterale Conſilium, nunc pertinet ad Cameram Regalem, quae praevia Capellani majoris relatione illa exſequi, aut retineri jubet. Et cauſſae, in quibus ab judicibus eccleſiaſticis regia juriſdictio invaſa, aut laeſa dicitur, veluti jure proprio per peculiarem magiſtratum, qui *Delegatus juriſdictionis* dicitur, cognoſcuntur. Qui quidem magiſtratus Philippo II Rege primum inſtitutus eſt; tum enim uni de Collaterali Conſilio negotia regalis juriſdictionis committi coeperunt: demum per Carolum VI proprius magiſtratus nomine *Delegati juriſdictionis* creatus eſt (a).

Qui judicant ex forma capitulorum regni.

§. XIII. Quod vero ſpectat ad judicia ex forma capitulorum regni, ea non exercentur jure magiſtratus, ſed ſunt extraordinaria, & ex Regis ſeu ejus, qui vice regia fungitur, delegatione procedunt. Nimirum capitula Regis Roberti non ſunt leges perpetuo valiturae, ſed potius peculiares delegationes pro re nata factae,

(a) *Conf. Troylus hiſt. Neapol. tom. IV. par. 3 cap. 5. n. 10.*

ctae, ut magiſtratus in propoſitis ſpeciebus violentias a clericis factas emendarent: & licet ſemel uſurpatae delegationes ſemper continuarint; tamen lex generalis numquam lata eſt, qua capitula illa in ordinariam magiſtratus alicujus jurisdictionem abirent. Itaque non proceditur ex forma capitulorum regni, niſi Rex ipſe, aut qui vice ejus eſt, imploratus judicium concedat. Imperantibus apud nos Aragoneſibus Sacrum Conſilium abſque delegatione ex forma capitulorum regni judicia inſtituebat, aut Magnae Curiae Vicariae committebat; at id factum eſt, quod ea aetate Sacrum Conſilium per omnia Regem ipſum referebat. Sed inde ſub Auſtriacis delegationes iſtae Collateralis Conſilii propriae factae ſunt (a). Nunc vero Regalis Camera regia vice hac in re fungitur, eique integrum eſt judicia ex forma capitulorum regni concedere. Delegare vero conſueverunt ejuſmodi judicia Reges noſtri juſtitiariis ſeu praeſidibus provinciarum, Magnae Curiae Vicariae, Cappellano majori, Sacro Conſilio: nun vero ferme ſoli Sacro Conſilio, ſive ab ipſo Rege, ſive a Camera Regali committi ſolent.

Omnibus licet regiam protectionem implorare.

§. XIV. Licet vero omnibus tam laicis quam clericis contra judices eccleſiaſticos regiam protectionem implorare, quo caſu iſti contra canones & non ſervato juris ordine procedunt. Certe reges omnibus civibus ſuam debent protectionem,

(a) *Conf. Auctor hiſtor. civil. regni Neapol. lib. XXII. cap.* 4.

nem, & clerici per domini ſortem cives eſſe non deſinunt (*a*). Quin regia protectio praecipue debetur clericis, qui modeſtiam, perfectionem & sui abnegationem profitentur, atque ideo majore protectione indigent (*b*). Nec quod clerici fori privilegio aucti a fori civilis jurisdictione eximantur, id facit, ne *j*ure poſſint regiam protectionem implorare: etenim fori privilegium tantum eximit ab ordinaria magiſtratuum juriſdictione, non item à ſuprema principis poteſtate, qua regia poteſtas continetur, & qua ſuprema regum auditoria agere intelliguntur, dum in cauſſis abuſus procedunt etiam ſine ſpeciali Regis delegatione. Etenim non potuerunt principes, nec adhuc poſſunt clericos in ſuis regnis conſtitutos ea libertate donare, ut ne ipſi quidem ſummae poteſtati ſubſint: ſumma nimirum poteſtas omnes cives complecti debet, alias principes non eſſent totius civitatis principes, aut exemti non cives. Ipſi quoque principes, qui clericos a civili juriſdictione exemerunt, conceſſas exemtiones poſſunt reſtringere, mutare, & ejus uſum certis finibus includere, prout civitatis intereſſe videtur.

Quibus caſibus concedenda regia protectio.

§. XV. Quemadmodum vero ex doctrina in regno Galliae recepta tantum appellatur ab abuſu, ſi notorius ſit judicum eccleſiaſticorum exceſſus; ita in aliis regnis & provinciis regia pro-

(a) *Conf. Eſpen. de recurſu ad principem cap. I.*

(b) *Conf. Salgado de protect. regia praelud. II. n.* 72.

protectio non omnium querelas debet excipere; ſed tantum ſi eccleſiaſtici judices aperte ſua poteſtate in rebus gravibus abutantur. Nimirum ubi judicum ordinariorum poteſtas facile eluditur, homines nequam veluti legum patrocinio fiunt nequiores in civitatis perniciem & everſionem. Et S. Bernardus apud Eugenium III recte expoſtulabat, ex frequentibus appellationibus, quibus tum Romana ſedes indiſcriminatim omnes excipiebat & fovebat, clericos in ſuos praelatos evadere contumaces, laxari nervum eccleſiaſticae diſciplinae, nec deinceps audere pios & bonos epiſcopos ſuis eccleſiis per ſententias canonicas providere, aut ſuorum clericorum exceſſus compeſcere. *Prorumpunt ad appellandum*, inquit vir ſanctus (*a*), *non tam gravati, quam gravare volentes*. Haec eadem rerum facies eſſet, ſi reges omnibus faciles praeberent aures, nam quiſque ſpecie regiae protectionis epiſcopi ſui emendationem evaderet, ſaltem in longum differret. Hinc ſumma circumſpectione impertiri debet regia protectio, ſi nempe manifeſtae, & graves ſint judicum eccleſiaſticorum abuſiones: quae doctrina in Hiſpania, Sabaudia, Belgio ab omnibus inculcatur; & inde in ſimplici libello exprimi debet ſpecies oppreſſionis, qua conſtare poſſit, num *juſtum* ſit, regia manu violentiis occurrere (*b*). Inde etiam in Belgio non recipiuntur appellationes ab abu-

ſu

(a) *S. Bernard. lib. III. de conſider. ad Eugenium papam*. (b) *Conf. Feuret de abuſu lib. I. cap. 2. n. 5.*

ſu ab eccleſiaſticis & religioſis perſonis interpoſitae, ſi de morum emendatione & criminum punitione agatur, idque ne obtentu regiae protectionis morum emendatio & criminum poenae evitentur (a). Quae eadem juriſprudentia obtinet in Hiſpania, ubi regia protectione non juvantur religioſi, qui in clauſtro per ſuos ſuperiores corriguntur & puniuntur (b).

Quibus in cauſſis judicium ex regni capitulis inſtituitur.

§. XVI. Similiter in regno Apuliae non ex quavis violentia a clericis illata locum habet judicium ex forma capitulorum regni, ſed tum demum illud recte inſtituitur, ſi duo concurrant, poſſeſſio nempe ſeu quaſi poſſeſſio ejus, qui auxilium implorat, & violentia per clericum illata. Et poſſeſſio quidem juſta eſſe debet, hoc eſt, quae juſto titulo nitatur, quod ex ipſius Roberti Regis litteris conſtat, *quum juſte caſtrum Caſtuli poſſideret* (c), & in alia ſpecie, *quum poſſideret auctoritate litterarum apoſtolicarum* (d). Auctoritas nimirum ſedis apoſtolicae juſtam facit poſſeſſionem; nam juſte poſſidet, qui auctore praetore poſſidet (e). Deinde neceſſaria cenſetur violentia notoria & recens, quae vel cum armis vel ſine armis facta poſſeſſorem a poſſeſſione vel quaſi deiiciat, vel in ejus uſu turbet. Ex his

(a) *Conf. Eſpen. par. III. tit.* 10. *cap.* 4. *n.* 43. *ſeq.* (b) *Salgado de ſupplic. ad ſanct. ſſ. par. II. cap.* 11. *n.* 104. (c) *Cap.* caritatis affectus.

(d) *Cap.* finis praecepti. (e) *L. XI. D. de adquirenda poſſeſ.*

his principiis docent doctores noſtri, locum non eſſe regni capitulis, ſi dubia ſit poſſeſſio, vel pateat injuſtitia ſeu intruſio illegitimi poſſeſſoris, vel ſi quis ſine vi poſſeſſionem occupet; judiciumque tum jure ordinario in foro eccleſiaſtico exercendum (a). Quod ſi vis facta non ſit, ſed fieri timetur, non convenit inter noſtros, num regni capitula locum habeant. Sed non minus regium eſt vim illatam emendare, quam futuram repellere; quin ipſe Rex Robertus profeſſus eſt, ſe etiam ob minas regium praeſidium indulgere (b).

Cognitio in cauſſis regiae protectionis eſt de plano.

§. XVII. Cognitio autem in cauſſis appellationis ab abuſu, ſeu regiae protectionis non per ordinarias & ſollemnes judiciorum ambages inſtituitur, ſed potius de plano & extra ordinem procedit, adeo ut nec acta, quae judicio ſummario inſunt, in hoc judicio requirantur. Itaque ubi recepta eſt querela de judice eccleſiaſtico, qui per abuſum judicaſſe dicitur, regii magiſtratus illi mandant, ut acta judicialia, unde abuſio innoteſcit, ad ſe tranſmittat, quibus inſpectis ſententia profertur. Eccleſiaſtici vero judices tenentur petita acta magiſtratibus exhibere, alias abuſus & illata vis innoteſcere vix poſſe, & regia protectio ad nihilum redigere-

re-

(a) *Conf. Regens de Ponte mſ. tract. de regni capitulis, & Anna allegat. XCII.* (b) *Cit. cap.* caritatis affectus,

retur (*a*). Ipſe Conſtantinus M. epiſcopos ſynodi Tyriae, qui per vim in cauſſa Athanaſii judicaverant, ad ſe vocavit, ut praeſens ipſe modum procedendi cognoſceret (*b*); quod aequivalet uſui recepto, quo eccleſiaſtici judices *juſſi* *acta* judicialia magiſtratibus exhibent. Quod ſi agatur de exſecutione reſcriptorum Romanae curiae, *j*udicium ex ipſa reſcriptorum lectione pendet, nec opus eſt alia judicii inſtructione. Nimirum ſic inſtituto *j*udicio abuſus evidens & notorius magiſtratibus evadit, & in notoriis alia probatio non requiritur (*c*). Quin in Gallia ut dignitati eccleſiaſticae conſulatur, ſevere cautum eſt, ne epiſcopi eorumque vicarii ſe judicio ſiſtere cogantur, quum lis de *ju*dicati abuſu inſtituitur, etſi in ordinariis appellationibus etiam judex, qui ſententiam dixit, audiri ſoleat (*d*).

Forma judicii in cauſſis capitulorum regni.

§.XVIII. Judicium vero ex forma capitolorum regni, quo violentiae ab omnibus clericis illatae in noſtro regno emendantur, pleniore cognitione inſtruitur, quae ab ipſo Rege Roberto & inde a Regina Joanna I propoſita eſt (*e*). Nimirum ubi Rex, ſeu qui vice ſacra fungitur, judicium de-

 le-

(a) *Conf. Eſpen. de recurſu ad principem cap. III.* §. 8. (b) *Ap. Athanaſ.apol. II.* (c) *Cap. XXIII. ex. de electione, cap. III. ex de teſtib. cogendis.* (d) *Conf. Feuret de abuſu lib. I. cap. 2. n. 21.* (e) *Cap.* ad regale faſtigium, *cap.* omnis praedatio, *Praq. un. CIↃCCCLXXII. ſub tit. de conſervatoriis.*

legavit, in loco controverſiae, vel alias in loco publico, ubi illa exorta eſt, proponitur generale edictum, quo nuntiantur omnes, qui ſua intereſſe putaverint, ut certo peremtorio termino (veluti novem dierum ſpatio) compareant dicturi, cur non ſit regale praeſidium vim paſſis exhibendum, & ſimul viſuri productos teſtes ſacramenta praebere. Ita per edictum citantur clerici, qui vim fecerunt, ut veluti ſponte ſua & tamquam actores in judicium veniant. Si elapſo termino nemo comparuerit, citantur teſtes, & ſummaria cognitio inſtituitur, qua expoſita facta probari debent. Juſta poſſeſſione & violentia probatis, decernitur, praeſtandum eſſe regale praeſidium, donec juſta poſſeſſionis cauſſa duraverit: quo edito decreto Regi vel Regali Camerae ſit relatio, ut decretum manu regia contra clericum exſecutioni mandetur. Interim adverſus decretum de impertiendo regali praeſidio uſu fori reclamatio & nullitates admittuntur. Quod ſi in termino ad comparendum dato clericus compareat, aſſeratque ſe juſte poſſidere, nec vim feciſſe, ordinario jure judicium inſtituitur.

Cur ex regni capitulis clerici citantur per edictum?

§. XIX. Hic opportune quaeret aliquis, cur placuerit Regibus noſtris potius ſpecialibus delegationibus & citatione per edictum, quam ex generali legum ſtatuto & directa citatione judicia contra clericos vim facientes inſtitui? Cauſſa ex moribus & placitis mediorum ſaeculorum, immo etiam ex genio regum Andegavenſium repetenda eſt. Nimirum mediis ſaeculis cle-

ri-

rici ab juriſdictione civili ferme per omnia. exemti erant, idque jure divino inſtitutum pleriſque credebatur, & inde nefariae cenſebantur leges, quae in ipſos clericos juriſdictionem magiſtratibus tribuerent. Erat quoque rex Robertus de more ſuae gentis pontificibus Romanis addictus, nec ei opportunum videbatur cum illis de eccleſiaſtica juriſdictione diſceptare. Ita tempori ceſſit Rex prudentiſſimus, ſatiuſque ei viſum extraordinariis modis violentias a clericis illatas repellere, quam de violata libertate eccleſiaſtica notari, ſi ea de re directam cognitionem magiſtratibus demandaret. Ceterum quod ait Robertus, auctoritatem ſuam contra clericorum perſonas *communiter* non extendi (a), id non ita accipiendum eſt, quaſi ille in ea opinione fuerit, clericos nec ipſi regiae poteſtati ſubjectos eſſe; ſed potius, clericos non ſubiici civili juriſdictioni ex communibus & vulgatis legibus, ſecundum quas foro epiſcopi addicti erant, quo verbum *communiter* ſpectare videtur. Et certe ipſe Robertus conteſtatus eſt, ſibi competere in omnes regni perſonas merum imperium & omnimodam coërcitionem, nullo prorſus excluſo, *cujuſcumque praeeminentiae, dignitatis, aut conditionis exiſtat*.

Magiſtratus in cauſſis regiae protectionis cognoſcunt de facto.

§. XX. Dum in cauſſis appellationis ab abuſu, ſeu regiae protectionis de non ſervatis canonibus, ſeu de rebus eccleſiaſticis judicant ſu-

(a) *Cap.* ad regale faſtigium.

ſuprema principum auditoria, non de ipſis rebus eccleſiaſticis directe inquiſitionem inſtituunt, nec quae juris ſunt, perſcrutantur; (cognitio enim de rebus ſacris eccleſiae tantum competit) ſed potius judicant de facto, puta ſi eccleſiaſticus judex vim fecerit, an decretum receptis canonibus & patriis legibus adverſum ſit, nec ne, quod Covarruvias (a), Eſpenius aliique obſervant. Et certe S. Athanaſius id a Conſtantino M. poſtulavit, ut de facto & de vi in ſynodo Tyria ſibi illata cognoſceret, & ipſe imperator profeſſus eſt, non de jure, ſed de facto ſe cogniturum. *Magna libertate*, inquit Conſtantinus (b), *nihil aliud poſtulavit* Athanaſius, *quam ut vos hic evocari juberem, quo vobis praeſentibus, quae per vim paſſus, eſt, conqueri poſſet*. Quapropter de abuſu in cauſſis eccleſiaſticis cognoſcentes ſupremi magiſtratus, non jura ſacerdotum uſurpant, nec de rebus ſacris judicant: nam quae facti ſunt, temporalia eſſe non ambigitur: & de rebus temporalibus quis umquam negaverit, laicos recte judices ſedere? Inſtituto autem judicio ſi magiſtratus cognoſcant, ordinem judiciorum eſſe ſervatum, & canones haud violatos, cauſſam ad eccleſiaſticum judicem diſcutiendam tranſmittunt.

Effectus regiae protectionis manutenentia:

§. XXI. Inſtituta cognitione in cauſſis appellationis ab abuſu, ſive regiae protectionis, ſi ap-

(b) *Covarruv. practicar. quaeſt. cap. XXXV. Eſpen. tract. de recurſu ad principem cap. III. §. 7.*
(b) *Ap. Athanaſ. apol. II.*

appareat, judices eccleſiaſticos vim feciſſe alienae poſſeſſioni, regii magiſtratus *juſtos* poſſeſſores tuentur, eoſque in poſſeſſione conſervant, idque donec per judicem competentem ſervato juris ordine quaeſtio juris expendatur, & illi ſuae poſſeſſionis jure excidiſſe declarentur. Hoc judicium formulis juriſconſultorum interdictum *uti poſſidetis* dicitur; at in foro nova voce *manutenentia* appellari conſuevit, quaſi per eam principes vel eorum auditoria juſtos poſſeſſores in quieta poſſeſſione tenent, ſervant, & quaſi *manutenendo* ſua auctoritate tuentur. Plenius vero accipitur manutenentia, ut non tantum interdictum uti poſſidetis, verum etiam interdictum *unde vi* complectatur. Etenim ubi quis per judices eccleſiaſticos omnino dejectus eſt rei ſuae poſſeſſione, in eamdem auctoritate magiſtratus reſtituitur, & in quieta & pacifica poſſeſſione potenter conſervatur. Ad rem Damauhederus ait, judicium poſſeſſorium introductum fuiſſe *in favorem juſtitiae & juris, praecipue eorum, qui aliquando vel ex quorumdam malitia, vel ex iniquis delationibus, aut ſuſpicionibus ex ſuis officiis, beneficiis & poſſeſſionibus cum magna ſaepe injuria & dedecore exturbantur* (a).

Quae tuetur poſſeſſores etiam in ſpiritualibus.

§. XXII. Interdictum vero uti poſſidetis, ſeu manutenentia in cauſſis regiae protectionis tuetur poſſeſſores tam in temporalibus, quam in ſpiritualibus. Et ita ſi clericus interdicto uti poſ-

(a) *Damauheder. prax. rer. civil. cap.* XXXIII *n.* 2.

poſſidetis in quaſi poſſeſſione beneficii conſervetur, & ipſa bona beneficii poſſidere pergit, & functiones ſpirituales beneficio adnexas pro jure ſuo exercet. Et ſi parochus per violentas cenſuras ab judice eccleſiaſtico functionibus paſtoralibus interdicatur, per regiam protectionem & manutenentiam eaſdem pergit exercere, non ſecus ac eas ante interdictum obibat. Id enim importat manutenentia, ut poſſeſſor conſtituatur in quieta poſſeſſione omnium jurium, quae ei ante violentiam competere poterant. Nec interim dici poteſt, regios magiſtratus *jura* ſacerdotum uſurpare; nam regii *judices* manutenentiam concedentes tantum judicant de facto & de invaſa poſſeſſione, nihil vero attingunt de rebus ſpiritualibus, puta non cognoſcunt de jure ipſo, ſed potius pacificam poſſeſſionem conſervant ei, qui legitimus poſſeſſor erat conſtitutus; poſſeſſio autem res facti, non *juris* eſt, quod late Eſpenius exſequitur (*a*).

De remediis caſſationis *in cauſſis de abuſu*.

§. XXIII Porro ſupremis magiſtratibus, qui de judicibus eccleſiaſticis juriſdictione ſua abutentibus cognoſcunt, jus eſt irrita declarare acta judicialia, & ſententias, quibus eccleſiae canones, & leges & conſuetudines patriae aperte laeduntur & labefactantur: quod jus in Gallia appellationi tamquam ab abuſu continetur, in Belgio *remedii caſſationis* nomine venit (*b*). Principis

(a) *Eſpen. de recurſu ad principem cap. IV.* §. 3. (b) *Conf. Eſpen. de recurſu ad principem cap. V.*

pis nempe eſt eccleſiae canones, jura imperii & patriae leges conſervare & tueri adverſus quoſcumque, qui ſua poteſtate abutuntur in ecſiae & civitatis perniciem. Certe Leo M. acta praedatoriae Epheſinae ſynodi, quibus Flavianus epiſcopus Conſtantinopolitanus aliique epiſcopi violento judicio depoſiti ſunt, a Theodoſio imperatore reſcindi poſtulavit: *ecce ego, chriſtianiſſime & venerabilis imperator, cum conſacerdotibus meis . . . . obſecramus . . . . ut omnia in eo ſtatu eſſe jubeatis, in quo fuerunt ante omne judicium, donec major ex toto orbe ſacerdotum numerus congregetur* (a). Et Paſchaſinus aliique ſedis apoſtolicae vicarii de eadem ſynodo Marcianum imperatorem deprecantur, *quatenus pia lege ſanciat, neque ſynodum illam, quae poſt primam in [illegible] facta eſt, nominari, neque quidquam, quae [illegible] ea actum eſt, tenere*. Interdum vero non ipſi magiſtratus irrita pronuntiant acta judicialia in foro eccleſiaſtico etiam de rebus ſpiritualibus procuſa, ſed ipſis judicibus eccleſiaſticis irrita & nulla declarari mandant. Neceſſarium erat principes tanta poteſtate armari, ne alias bonorum chriſtianorum conſcientiae & pax publica turbarentur.

Concilium Tridentinum an obſtet remediis caſſationis.

§. XXIV. Verum enimvero huic magiſtratuum poteſtati, qua mandant judicibus eccleſiaſticis, ut nulla declarent ſententias & ipſas cenſuras, quae contra canones tulerint, obſtant Tri-

---

a) *Leo M. ep. XL. ad Theodoſ. edit. Queſn.*

Tridentini patres, qui nefas eſſe edicunt, *ſaeculari cuilibet magiſtratui prohibere eccleſiaſtico judici, ne quem excommunicet, aut mandare, ut latam excommunicationem revocet ſub praetextu, quod contenta in praeſente decreto non ſint obſervata: quum non ad ſaeculares, ſed ad eccleſiaſticos haec cognitio pertineat*(a). Sed hac generalitate verborum non videtur ablatum ſpeciale remedium, quo occurratur judicibus eccleſiaſticis, qui per violentiam cenſuras irrogent. Certe Didacus Covarruvias, magni nominis epiſcopus, concilio intererat hoc ipſo tempore, quo hoc decretum editum eſt, quin unus fuit eorum, quibus datum eſt decreta reformationis conficere & ordinare: & tamen conſtanter aſſerit, poſſe vi & cenſuris oppreſſos adire regios auditores & conſiliarios, ut vim auferant, & compellant judices eccleſiaſticos ab ea inferenda ceſſare (*b*). Quod argumento eſt, ſynodum nihil ſtatuiſſe de regia protectione, quae vi oppreſſis opitulatur; nam ſaltem Covarruvias admonuiſſet lectores de contraria ſynodi ſententia. Interim ne hujus decreti occaſione regia poteſtas contra ſynodi mentem laederetur, decretum illud, nec alibi, nec apud nos receptum eſt, ut nihil dicam de Regis Philippi II ſententia, qua concilium Tridentinum in regno Apuliae publicari voluit, ſalva in omnibus principis auctoritate & poteſtate.

Poe-

(a) *Trid. ſeſ. XXV. de ref. cap.* 3. (b) *Covarruv. practic. quaeſt. cap. XXXV. n.* 3.

Poenae contra judices eccleſiaſticos in cauſſis de abuſu.

§. XXV. Quod ſi judices eccleſiaſtici contra decreta ſupremorum magiſtratuum, quibus vel turbatos in poſſeſſione tuentur, vel actus judiciales tamquam nullos declarant, vel ſententias latas ab ipſis eccleſiaſticis irritas pronuntiari jubent, ulterius reſiſtant, & contumaces ſint, poenarum remedio principes utuntur, & ad obedientiam eccleſiaſticos cogunt. *Si hujuſmodi poenarum comminatio*, inquit Salgado (a), *principi permiſſa non fuiſſet, inutilis foret regii recurſus invocatio, quia raro, aut numquam deſiſteret judex a ſemel illata violentia*. Nec enim alia ratione faeculi principes intra eccleſiam poteſtatis adeptae culmina tenent, quam ut poenarum irrogatione diſciplinam eccleſiaſticam muniant, quod ſynodus Pariſienſis anno IↃCCCXXIX obſervavit (b). Et veteres quidem chriſtiani imperatores etiam contra clericos legum, aut canonum temeratores multas & ipſum ultimum ſupplicium irrogarunt (c). Verum recentiori populorum uſu poenae iſtae ſunt multae dictio, bonorum temporalium ſequeſtratio, aut publicatio, exilium, & civici juris ademtio (d). Et in regno noſtro etiam ad frangendam judicum eccleſiaſticorum contumaciam aliquando eorum

(a) *Salgado tract. de protect. reg. epil. proem.*
(b) *Can. XX. C. 23. q. 5.* (c) *L. II. C. de epiſc. aud.*, *L. II. C. ne ſanctum baptiſma iteretur.* (d) *Eſpen. tract. de recurſ. ad princip. cap. VI.*

conſanguinei carceri mancipari.

Regia protectio hodie praecipue neceſſaria.

§. XXVI. Jam vero regiae tuitionis imploratio contra ſuperiores eccleſiaſticos juriſdictione ſua abutentes, magis hodie, quam olim videtur neceſſaria. Et olim quidem ab ipſa eccleſia facile poterat emendari vis omnis, quae ab epiſcopis inferebatur: bis enim in anno cogebatur ſynodus provincialis, in qua ex regulis Nicaenis expendebantur ab epiſcopis latae cenſurae, an indignatione, vel contentione, aut alio quolibet epiſcopi vitio irrogatae eſſent (a). Item judicia eccleſiaſtica non a ſolis epiſcopis, ſed potius in ſenatu ſeu presbyterio, aut in ſynodis tractabantur (b), & idcirco non tam facile erat vim adhibere, & canones violare. Sed deinceps mutata eſt diſciplina, ſynodi provinciales raro admodum celebrabantur, & judices eccleſiaſtici non in ſenatu, ſed ſoli coeperunt judicare. Ita crebrior in judiciis eccleſiaſticis vis evaſit, nec facilis emendatu. Nam ſi per appellationem ad judicem ſuperiorem cauſſa deferatur, per juris ambages cognitio inſtituitur, & in longum profertur: ſcitumque etiam eſt, judices appellationis non jure, ſed indulgentia contra epiſcopos alioſque ſibi ſubjectos praelatos ſaepe uti. Quo factum, ut in nova diſciplina magis regia protectio evaſerit neceſſaria (c).

CA-

(a) *Conc. Nicaen can. V.* (b) *Can. I C.* 15. *q.* 7. (c) *Conſ. Eſpen. de recurſu ad principem cap. VII.* §. 5.

CAPUT XXXV.

De in integrum reſtitutione.

Definitio reſtitutionis in integrum.

§. I. QUi appellationis remedio deſtituti ſunt, auxilio reſtitutionis in integrum contra judicis ſententiam juvantur, non tamen omnes, nec ſemper, ſed qui id beneficium intra legitimum tempus petere poſſunt. Generatim reſtituere eſt aliquid in priſtinum ſtatum reponere: & hinc reſtitutio in integrum deſcribi poteſt, redintegratio amiſſae cauſſae, quae beneficio magiſtratus laeſis ob juſtam cauſſam conceditur. Brevius definitur a Paulo *eſt redintegrandae rei, vel cauſſae actio* (a): quo loco res dicitur, quae promiſſa & tradita eſt; cauſſa vero, quae eſt tantum promiſſa, non etiam tradita (*b*). Praeterea lato ſenſu reſtitutio in integrum dicitur actio, quatenus poſtulari debet, nam alias idem Paulus recte obſervat, reſtitutionem in integrum actionem non eſſe (*c*). Nimirum reſtitutio in integrum tota conſtat praetoris cognitione, cujus decreto amiſſa cauſſa redintegratur. Et fortaſſe actio dicitur a Paulo pro actu, ut potius ſit ipſius praetoris reſtituentis actus, quam actio, quae jure ordinario conceditur.

(a) *Paul. lib. I. ſentent. tit. 7.* (b) *Conſ. Gerard. Noodt comm. ad Digeſta tit. de in integrum reſtitutionib.* (c) *L. XXIV. §. ult. D. de minor.*

Reſtitutio in integrum eſt remedium extraordinarium.

§. II. Reſtitutio in integrum, qua amiſſa cauſſa redintegratur, locum tum habet, ſi negotia ſint ipſo jure valida, & aliud deſit ordinarium remedium, quo laeſi ſuccurrantur. Nimirum ſubtilitate juris civilis ſaepe actus validi ſunt, & tamen, quod in eorum explicatione homines laeſi dicantur, juſtum viſum fuit, deficiente alio juris remedio, laeſis ſuccurrere, & negotia in eum ſtatum reducere, quo erant antequam fierent. Sic negotia ſtricti juris metu contracta jure civili valebant (*a*); at quoniam iniquum viſum eſt, aliquem obligari, ubi conſenſus non ex libera voluntate proceſſit, in re difficili & utili inventa eſt reſtitutio in integrum, qua metu laeſus in priſtinum ſtatum reponitur. Invenit vero ejuſmodi remedium praetor, cujus erat novis inventis & vocabulis juris civilis aſperitatem & rigorem emollire. Et quamvis in veteribus monumentis reſtitutio in integrum aliquando legi tribuatur (*b*); tamen lex iſta ipſum jus honorarium ſeu praetorium eſt, quod generali legis nomine quandoque venit. Succurrit vero praetor per in integrum reſtitutionem, ubi aliud deſit remedium. Nam ſi actus ipſo jure non ſubſiſtit (*c*), aut alias praeſto eſt civile remedium ordinarium (*d*), in integrum re-

(a) *L. IX. C. de contrah. & committ. ſtipul.*

(b) *Seneca lib. IV. controv. 26.* (c) *L. XVI. pr. D. de minorib.*, *L. II. C. de filiofam. minore.*

(d) *Cit. L. XVI.*

reſtitutio dari non ſolet. Atque hinc patet, cur reſtitutio in integrum remedium extraordinarium dicatur, quatenus nempe in ſubſidium & aliis actionibus deficientibus conceditur.

Cauſſae reſtitutionis in integrum.

§. III. Datur in integrum reſtitutio ex juſta cauſſa, nec enim ſine gravi cauſſa negotia alias jure valida reſcindere licebat. Cauſſa vero talis ſufficere viſa eſt, cui aequitas adſiſtebat, quamvis nullum laedentis delictum occurreret. Et tales cauſſae juſtae & aequae ſex iſtae videbantur, metus, dolus, aetas imperfecta, ſtatus mutatio, abſentia, quae reipublicae cauſſa aliave juſta ratione contingebat, & alienatio judicii mutandi cauſſa, quae omnia brevi verborum compendio in edicto expreſſa erant. Paulus quidem juriſconſultus, omiſſa alienatione judicii mutandi cauſſa, addit *juſtum errorem* (a): eoque vulgo referunt generalem illam edicti clauſulam, *item ſi quae alia mihi juſta cauſſa eſſe videbitur* (b). Sed Paulus dubio procul reſpexit reſtitutionem ejus, qui cum pupillo, falſo tutore auctore, contraxit ex *juſto* errore. De qua reſtitutionis ſpecie praetorem etiam in edicto egiſſe ex legum inſcriptionibus conſtat (c). Ex cauſſis metus, doli, mutationis ſtatus, abſentiae & alienationis judicii mutandi cauſſa omnes & minores & majores laeſi in integrum reſtituuntur, at propter aetatem tantum aetate minores

(a) *Paul. ſentent. recept. lib. I. tit.* 6. §. 2.
(b) *L.* I. §. 1. *D. quibus ex cauſſis majores*.
(c) *L.* I *ſeqq. D. quod falſo tutore*.

res, de quibus aliquid in ſpecie monendum eſt.

Minores lubrico aetatis laeſi reſtituuntur.

§ IV. Minor aetas, quae jure Romano exactis vigintiquinque primis annis abſolvitur, fragilis, infirma & multis ſubjecta captionibus via eſt(*a*). Hinc aequitate praetoris minores in negotiis laeſi, ſive fraude alterius, ſive lubrico aetatis in integrum reſtituuntur (*b*). Et laeſio quidem intelligitur non tantum, ſi quod habebant, amiſerint, verum etiam ſi lucrum, quod facere poterant, omiſerint, aut oneri non neceſſario ſe obligaverint (*c*). Parum vero intereſt, num laeſio magna vel parva ſit, ſemper enim reſtitutio datur, modo per reſtitutionem minoris rei vel ſummae majori rei non praejudicetur (*d*): nam, ut obſervat Paulus juriſconſultus, non oportet majori cognitioni per minorem cauſſam fieri praejudicium (*e*). Ita vero laeſi minores reſtituuntur, ſi fraude alterius aut fragilitate & imprudentia ſua damnum ſenſerint, non indiſtincte in omnibus negotiis: ſi enim generali beneficio donati eſſent, nemo profecto cum eis contraheret, quod tantundem erat ac ſi quodammodo eis commercio interdiceretur. Hinc ſi minor ſobrie rem ſuam adminiſtrans, fato laedatur, non reſtituitur (*f*), cur enim reſtitueretur ob aetatem, qui fecit, quod faceret, ſi eſſet major? non igitur eventus indulget damni reſtitutio-

(a) *L.I. D. de minorib.* (b) *LXLIV. D. eod.*
(c) *Cit. L.XLIV.* (d) *L.IV.D. de in integr. reſtitutionib.* (e) *L.LIV.D. de judiciis.*
(f) *L.XI.§. 4. & 5. D. de minorib.*

tionem, ſed facilitas inconſulta. Ubicumque vero laeſio lubrico aetatis contingat, minores omnes, etiam puberes, patresfamilias, aut alias doctrina & muneribus diſtincti, reſtituuntur, & quidem contra omnes, qui cum eis aliquid gesſerint, etiam fiſcum (*a*). Quin reſtituuntur etiam ſi curatorem habeant, & ejus auctoritate geſſerint (*b*), etiam judicis decreto accedente (*c*).

Quibus in cauſſis minores reſtitutionem habent.

§. V. In integrum vero reſtituuntur minores in negotiis omnibus, quae vel extra judicium, vel in judicio geruntur, & inde damnum ſenſerint. Nimirum praetor edixit, ſe reſtiturum, *quod cum minore quam vigintiquinque annis natu geſtum eſſe dicetur* (*d*). Geſtum vero lato ſenſu acceptum eſt a juriſconſultis, ſive contractum ſit cum minore, ſive ille aliquid extra judicium, vel in judicio geſſerit, ſive contra illum judicatum (*e*). Quin in quacumque parte judicii laeſio contingat, conceditur reſtitutio, veluti ſi probandi terminus lapſus ſit, ſi inſtrumenta non edita, ſi ſententia in rem judicatam tranſiit, aut aliud contra eam civile remedium non ſuppetat. Et quamvis non facile patiatur ſalus publica, ſententias, quae in rem judicatam tranſierint, iterum tractari; tamen negotia quaedam excipere placuit, juris quidem ſubti-

li-

(a) *L. I. C. ſi adverſus fiſcus*. (b) *L. ult. C. ſi adverſus rem judic.* (c) *L. XI C. de praediis & aliis rebus minor.* (d) *L. I. §. 1. D. de minorib.* (e) *L. VII. §. 4. D. eod.*

litate valida, ſed quibus aequitas naturalis plane non aſſiſtit. Conceditur vero in integrum reſtitutio tam ſi ſententia dicta ſit ab judice inferiore, quam a ſuperiore, etiam ab ipſo principe (*a*); quamvis raro & ſolum ob novas allegationes ſoleat princeps reſtitutionem permittere, & in auditorium ſuum induci, qui lubrico aetatis ſe captum dicit (*b*). Sit vero ampliſſima geſti ſignificatio, non tamen etiam complectitur delicta, in quibus minores non reſtituuntur, quia malorum mores infirmitas animi non excuſat (*c*); niſi delictum potius ex imprudentia, quam ex malo animo contingat; imprudentia enim miſeratione digna eſt: qua ratione mater minor, quae lubrico aetatis lapſa filiis impuberibus tutorem non petiit, ab hereditate filiorum impuberum non excluditur (*d*).

Quibus in cauſſis minores non reſtituuntur.

§. VI Sunt vero multi caſus, in quibus minores, etſi laeſi, reſtitutione non juvantur; ut ecce ceſſat reſtitutio, ſi adoleſcens major factus ratum habuerit, quod minor geſſit (*e*): quid enim intereſt, utrum major gerat, an quod minor geſſit, major approbet? Ratum quoque cenſetur negotium, ſi in minore aetate inchoatum in majore abſolutum ſit. Item ceſſat reſtitutio, ſi

(a) *L. III, C. ſi adverſus rem judicatam reſtitutio poſtuletur*. (b) *L. XVIII. § 1. D. eod.*
(c) *L. IX. §. 2. D. eod.*, *L. I. C. ſi adverſus delictum*. (d) *L. II. C ſi adverſus delictum*.
(e) *L. III. §. 1. ſeq. D. de minorib. L. II. C. ſi major factus ratum habuerit*.

ſi minor impetrata per principem aetatis venia mobilia alienavit (*a*): quemadmodum etiam ceſſat, ſi minor ſe majorem ſimulaverit, idque fraudulenter (*b*); ſecus ſi per ſimplicitatem (*c*), cujus tamen adſeveratio ſtatim rejicitur, ſi juratus in inſtrumento majorem ſe adfirmaverit (*d*). Nec reſtituitur minor adverſus minorem, qui laeſus aeque proponatur (*e*), in pari enim cauſſa is, cum quo agitur, potior habetur: quod ſi unus laeſus captuſve ſit, non item alter, aequum eſt, capto adverſus alterum ſuccurri (*f*). Ceſſat etiam reſtitutio adverſus parentes & patronos in iis, quae cum liberis, aut libertis geſſerunt, idque ob reverentiam debitam, quae non patitur, eorum nomen ſugillari apud probos viros, petita in integrum reſtitutione (*g*). Favore quoque libertatis non auditur minor contra datam libertatem, ne ſi dolo quidem ſe inductum dicat ad manumiſſionem (*h*): quemadmodum etiam non auditur, qui ſemel in eodem negotio petitam, & ab judice denegatam reſtitutionem iterum petat, niſi nova adſit cauſſa (*i*).

(a) *L. I. & III. C. de his, qui veniam aetatis impetraverunt.* (b) *L. III. C. ſi minor ſe majorem dixerit.* (c) *L. II. C. eod.* (d) *Cit. L.III. in fin.* (e) *L. XI. §. 6. & L. XXXIV. D. de minorib.* (f) *Cit. L. XI. §. 6.* (g) *L. II. C. qui & adverſus quos reſtitui non poſſunt* (h) *L. IX. §. ult. D. de minorib., L. II. C. ſi adverſus libertatem.* (i) *L I. & ſeqq. C. ſi ſaepius in integrum reſtitutio poſtuletur.*

Reſpublica & eccleſia veluti minores habent reſtitutionem.

§ VII. Jure minoris in cauſſa reſtitutionis in integrum ex regulis legum Romanarum cenſetur reſpublica (*a*): quo nomine non tantum ipſa Romana reſpublica, verum etiam ex receptiore ſententia civitates, municipia & oppida veniunt (*b*). Placuit vero, reſpublicas jure minoris uti, quod aliorum cura reguntur, non ſecus ac minorum bona a curatoribus adminiſtrantur. Univerſitatum numero etiam eſt eccleſia, quae & ipſa jure minoris cenſetur, & idcirco laeſa in integrum reſtitutione juvatur (*c*). Eccleſiae nomine venit conventus ipſe fidelium, cujus nomine epiſcopi & beneficiarii adminiſtrationem habent; non item ipſi clerici, qui ſi laeſi in bonis propriis fuerint, beneficio reſtitutionis non juvantur. Reſtituitur eccleſia & contra privatos homines & contra aliam eccleſiam, modo quae reſtitutionem petit, agat de damno vitando, altera de lucro captando (*d*); nam ſi utriuſque par conditio ſit, una eccleſia contra aliam non reſtituitur, utpote quae pari privilegio utuntur. Melior vero eſt conditio eccleſiae, quam minoris; etenim minor in contractibus juratis non reſtituitur, at eccleſia etiam ſi praelatus jurejurando contraxerit, & laeſa fuerit, habet in-

(a) *L. IV. C. quibus ex cauſſis majores, L. III. C. de jure reipubl.* (b) *Conf. Gonzalez ad cap. I. ex. de in integr. reſtitut.* (c) *Cap. I. & III. ex. de in integr. reſtitutione.* (d) *Cap. II. & III. ex. eod.*

in integrum reſtitutionem (*a*). Eodem cum eccleſia jure cenſentur hoſpitalia, & omnia pia loca eccleſiaſtica, & idcirco ubi laeſa fuerint, in integrum reſtituuntur (*b*).

Reſtitutiones in integrum cauſſa cognita conceduntur.

§. VIII. In integrum reſtitutio ex quocumque titulo petatur, nonniſi cauſſa cognita conceditur. *Omnes in integrum reſtitutiones*, inquit Modeſtinus (*c*), *cauſſa cognita a praetore promittuntur*. Fuit id praetore dignum, nec enim indiſcriminatim & temere reſcindi oportebat negotia alias jure valida. Hinc non indulgetur, niſi pro tribunali & vocato adverſario: certo jure, quod quaecumque cauſſae cognitionem deſiderant, ea per libellum, ideſt de plano & non vocato adverſario, fieri nequeunt. Cauſſae vero cognitio eo ſpectat, ut juſtitia & aequitas earum cauſſarum, quarum ratione reſtitutio petentibus promiſſa eſt, cognoſcatur (*d*). Quo refert vir eruditus Gerardus Noodt verba alias obſcura in edicto de minoribus: *quod cum minore, quam vigintiquinque annis natu geſtum eſſe dicatur, uti quaeque res ſit, animadvertam*, hoc eſt cognoſcam, & prout res erit ex conſilii infirmitate, aut recto conſilio geſta, decernam (*e*): Animadvertere nimirum hic eſt animum ad rem ver-

 te-

(a) *Conf. Sichard. ad L. IV. C. quibus ex cauſſis majores*. (b) *Conf. Everardus in locis legalibus loc. XXXI.* (c) *L. III. D. de in integrum reſtitutionib.* (d) *Cit. L.* III. (e) *Gerard. Noodt comm. ad digeſta tit. de minorib.*

tere, & animo volvere; ut proinde merito miratur vir ſummus, animadverſionem hoc loco accipi ſolere pro miſto imperio, ſeu toto juris dicundi officio. Itaque ubi petitur in integrum reſtitutio, ante omnia videndum, num qui petit, ex iis ſit, qui beneficio juvantur; num cauſſa idonea ſit, an alias petierit, & exc uſus fuerit, & quae ſunt hujus generis alia.

Judices, qui in integrum reſtituunt.

§. IX. Poteſtas in integrum reſtituendi ex principiis Romani juris non tantum praetori, verum etiam ceteris populi Romani magiſtratibus competit: eſt enim ex iis, quae poteſtatis excellentioris ſunt, & potius ad imperium, quam ad juriſdictionem pertinebat. Et opinor jus reſtituendi ex jure edicta proponendi, quibus juris civilis ſubtilitas emendabatur, derivaſſe. Ergo reſtituunt in integrum praetores & magiſtratus, qui certae adminiſtrationi, cui & juriſdictio adhaeret, praepoſiti ſunt, quales erant praeſides aliique ordinarii magiſtratus; itemque in integrum reſtituunt ii, quibus a magiſtratibus juriſdictio mandata eſt, & qui delegati ſunt a principe ad cauſſae totius diſcuſſionem (*a*). Contra in integrum non reſtituunt arbitri & judices pedanei, utpote qui tantum notionem, non juriſdictionem & miſtum imperium habebant; item magiſtratus municipales (*b*), quibus non licebat cauſſas examinare, quae excellentioris imperii & poteſtatis eſſe cenſebantur. Sententia juris civilis in decretalibus confirmatur, ubi

(a) *L. ult. C. ubi & apud quem cognitio in integr. reſtitution. agitanda ſit.* (b) *Cit. L. ult.*

ubi ait Gregorius IX, cauſſas reſtitutionis in integrum coram judicibus ordinariis, qui adminiſtrationem habent, & coram delegatis ab eis tractari poſſe; non item coram delegatis, qui tantum facultatem judicandi habent, (intelligit judices pedaneos ex ſententia juris civilis) & arbitris, niſi coram eis reſtitutio mota fuerit incidenter (*a*): quo caſu cognoſcunt quidem, at vetantur pronuntiare. Reſtituunt vero magiſtratus contra ſuam, vel deceſſorum, magiſtratuumque inferiorum, non adverſus ſuperiorum ſententiam (*b*). Moribus hodiernis juriſdictioni cohaeret jus in integrum reſtituendi, nec excellentioris imperii eſſe cenſetur, atque idcirco magiſtratus etiam municipales reſtituunt.

Tempus, quo petenda in integrum reſtitutio.

§. X. Tempus ad petendam in integrum reſtitutionem, quod attinet, illud veteri jure Romano erat annus utilis; annuum erat magiſtratuum officium, nec diutius durabant actiones praetoriae reſciſſoriae. Utilis annus ignoranti non currebat, & praeterea eo non continebantur dies, quibus agere non licebat. Sed Juſtinianus quadriennium continuum conceſſit, ex quo annus utilis currebat, numerandum (*c*), excepta doli actione, quae biennio exſpirat (*d*). Itaque quatuor annorum ſpatium metu laeſis cur-

(a) *Cap. IX. ex. de in integr. reſtit.* (b) *L. XVI. §. ult.*, *L. XVII. ſeq. D. de minorib.*

(c) *L. ult. C. de tempor. in integr. reſtitut.*

(d) *L ult. C. eod.*, *Conf. Gerard. Noodt comment. ad Digeſta tit. de in integr. reſtitutionib.*

currit a die ſcientiae laeſionis; abſentibus & militibus, a quo abeſſe deſierint; minoribus a primo die poſt finitam minorem aetatem (*a*), aut a die veniae aetatis judici intimatae (*b*). Sed quum numeratio iſta ad eccleſias & alias ſocietates, quae *jure* minorum cenſentur, applicari nequeat, quadriennium in cauſſis eccleſiarum currit a tempore cognitae laeſionis, veluti a tempore confeſſionis a praelato factae, ſi per eam eccleſia laeſa fuerit (*c*). Quod ſi legitimum tempus elapſum ſit, eccleſia non reſtituitur, niſi praevaricationis aut manifeſtae fraudis commentum interveniſſe probet, aut aliam cauſſam alleget, quae judicem ad reſtitutionem movere debeat (*d*). Currit vero tempus tam ſi actione, quam ſi exceptione reſtitutio petatur (*e*); quamvis enim regulariter omnes exceptiones perpetuae ſint; tamen haec regula locum non habet in iis, quae per modum actionis proponi poſſunt.

Effectus poſtulatae & impetratae reſtitutionis.

§. XI. Effectus poſtulatae in integrum reſtitutionis eſt, ut omnia in ſuo ſtatu ſtare debeant, donec cognitio finiatur (*f*), ideoque impeditur ſententiae exſecutio, ac ſi appellatio interpoſita fuiſſet. Quod ſi ex praeſumtionibus probabile videatur, victum per calumniam, aut ex-

---

(a) *Cit. L. ult.* (b) *L. V. C. de temporib. in integr. reſtitut.* (c) *Cap. II. de reſtitutionib. in integr. in* 6. (d) *Cap.* I. *&* II. *eod. in* 6.
(e) *Cit. cap. I.* (f) *L. unica C. in integrum reſtitutione poſtulata ne quid novi fiat.*

excogitatam malitiam velle petitione reſtitutionis ſententiae effectum impedire ; ſententia exſecutioni mandatur, praeſtita tamen a victore idonea cautione de re cum omni cauſſa reſtituenda, ſi victus poſtea praevaluerit, quod Innocentius III reſpondit (a). Reſtitutione inde impetrata, omnia in priſtinum ſtatum reducuntur, laeſio aboletur, & quiſque, quae ſua ſunt, recuperat (b); etenim reſtitutio impetrata non tantum impetranti prodeſt, verum ei, contra quem conceditur, ſua jura reſtituit: quod praetoriae aequitati conveniebat. Uno autem decreto ex principiis Romani juris conceditur in integrum reſtitutio, negotium reſcinditur, & quiſque jus ſuum recuperat, ut opus non ſit vulgata illa judicii diviſione in *reſcindens* & *reſciſſorium*, quorum illo petitur reſciſſio ejus, quod geſtum eſt, altero jus nobis reſtitutum perſequimur, quod Strauchius, Bochovius aliique obſervant. Sed de reſtitutione in integrum amplius quam inſtituti ratio poſtulabat.

CA-

(a) *Cap. VI. ex. de in integr. reſtitut.* (b) *L. XXIV. §. 4. de minorib.*

CAPUT XXXVI.

De criminibus eccleſiaſticis, & primum de apoſtaſia.

Eccleſia in foro interno in omnia crimina animadvertit.

§ I. Quamdiu forum poenitentiale unum fuit, internum nempe, eccleſia in omnia crimina, ſive a clericis, ſive a laicis admiſſa poteſtatem exercuit, eaque vindicavit non poenis ad vindictam publicam ſpectantibus, ſed canonicis poenitentiis, quae in medicinam & converſionem reorum infligebantur. Et quamvis ſi chriſtiani accuſati crimina negarent, in peccata epiſcopi inquirerent, teſtium depoſitiones audirent, & canonicis poenis contra peccatores procederent; tamen haec omnia unice ad ipſius peccatoris reconciliationem ſpectabant; immo & cum ſacramento poenitentiae connectebantur, quod poſt Morinum Eſpenius obſervat (*a*). Itaque hac ſtante diſciplina diſtinctio criminum inter eccleſiaſtica & civilia ignota erat, eo nimirum ſenſu, ut illa ſolius eccleſiaſtici judicis cognitioni, haec ſolius magiſtratus imperio addicta eſſent. Quin potius qui propter crimen a magiſtratu punitus fuerat, quia civili examine & convictione crimen publicatum erat, poenitentiae publicae poſt toleratam poenam ci-

(a) *Eſpen. par.* III. *tit.* 4. *cap.* 1.

civilem ſubjiciebatur: & viciſſim poſt actam publicam poenitentiam ſaepe rei poena civili affecti ſunt. Irrogata enim civili poena, reus punitus, non ſanatus cenſebatur: & contra irrogata poenitentia, ſupererat adhuc poena civilis, quae vindictam publicam ſpectabat.

Epiſcopi forum externum ad omnia crimina extendunt.

§. II. Haec diſciplina ferme ad ſaeculum decimumſecundum ſtetit; quo tempore forum poenitentiale in duo ſeparatum eſt, internum nempe, & externum, ſeu judiciale, quorum illud ſacramentali ratione crimina omnia ex poenitentiae regulis punit & coercet; hoc vero per judiciorũ ambages & formulas procedit (*a*). & poenas quandoque irrogat a civilibus non multum difformes. Strepitus forenſis, qui reſtituto legum Romanarum ſtudio in eccleſiam intravit, hanc duplicis fori diſtinctionem videtur invexiſſe: ubi enim aliqua cauſſae cognitione opus eſſe videbatur, forenſes tricae receptae ſunt, a quibus poenitentiae ſacramentum abhorrere videbatur. Hac inducta duplicis fori diſtinctione epiſcopi eorumque officiales omnium criminum cognitionem, etiam adverſus laicos, in foro externo ſibi vindicabant, quaſi eſſet omnino idem crimina in foro poenitentiae canonicis poenitentiis eluere, & eadem per fori ambages in exteriore foro vindicare. Certe hac philoſophia Innocentius III imbutus erat, & inde

(a) *Conf. Morin. de adminiſtr. poenit. lib. I. cap.* 9.

concludit, judicare de peccato in foro externo eccleſiaſticae eſſe cognitionis (a). *Non intendimus*, ſunt pontificis verba, *judicare de feudo cujus ad ipſum* (Regem) *ſpectat judicium; ſed decernere de peccato, cujus ad nos pertinet ſine dubitatione cenſura, quam in quemlibet exercere poſſumus, & debemus*. Quin ex eodem principio, quod cognoſcere de peccato ad eccleſiam pertineat, eccleſiaſtica juriſdictio producta eſt ad omnes laicorum civiles lites, quibus ſaltem ex una parte peccatum aliquod inerat (b).

Diſtinctio criminum qua ratione inducta.

§. III. Itaque perſpicientes chriſtiani principes, eorumque magiſtratus forum externum & contentioſum eſſe plane a foro interno & ſacramentali jam ſeparatum, neque amplius procedi ab epiſcopis, ſeu eorum officialibus ratione ſacramenti, neque poenas canonicas infligi in poenitentiam & emendationem; ſed potius modo prorſus forenſi, & poenas in meram vindictam pecuniariam, aut corporalem irrogari; ſenſim coeperunt laicorum cauſſas criminales in foro externo, non ſecus ac civiles, ſibi reſervare. Hinc diſtinctio criminum inducta eſt, qua quaedam ſoli eccleſiaſticae cognitioni, quaedam magiſtratuum imperio ceſſerunt, multa vero quaſi in confinio utriuſque fori relicta ſunt. Spectat vero diſtinctio iſta forum externum, nam in foro interno & ſacramentali etiam hodie eccleſia de omnibus etiam laicorum criminibus cognoſcit & ju-

(a) *Cap. XIII. ex. de judic.* (b) *Conf. ſuperius dicta cap. II. §. 12.*

& judicat, eaque ſalutaribus poenitentiis eluit.

Quid crimina eccleſiaſtica, civilia, communia.

§. IV. Sunt ergo ex regulis novae diſciplinae crimina, vel *eccleſiaſtica*, vel *civilia*, vel *communia* ſive *miſta* Eccleſiaſtica fidem & religionem directe laedunt, eorumque natura ex regulis canonicis determinatur, qualia apoſtaſia, haereſis, ſchiſma, ſimonia, ſacramentorum profanatio, ſigilli ſacramentalis fractio, neglecta in beneficiis aſſiduitas, & hujus generis alia. Civilia ſunt, quae directe laedunt rempublicam, nec aliquid habent ſpirituale, niſi criminis in foro interno abſolutionem & poenitentiam, qualia homicidium, peculatus, plagium, furtum. Et demum communia, ſeu miſta, quae eodem tempore rempublicam & religionem laedunt, qualia eſſe dicuntur adulterium, concubinatus, ſodomia, ſacrilegium, ſortilegium, crimen uſurarum. In veteribus canonibus & decretalibus Gregorii IX ferme de omnibus criminibus tractatur, ſed quatenus ſpectat canonicas poenas, aut eas, quae in judiciis eccleſiaſticis irrogabantur. Nos hic tantum de praecipuis eccleſiaſticis criminibus agemus, non vero de civilibus aut miſtis: eccleſiaſtica enim crimina propria juris canonici ſunt, eorumque natura tantum ex regulis canonicis aeſtimatur & definitur,

Definitio apoſtaſiae.

§. V. Maximum inter eccleſiaſtica crimina apoſtaſia eſt. Generatim apoſtaſia eſt deſertio, apoſtata vero deſertor: hinc *angelorum apoſta-*

tarum Cyprianus meminit *(a)*, & Auguſtinus *apoſtaſiam primi hominis* dixit *(b)* : quo ſenſu etiam *apoſtatae veritatis* apud Tertullianum occurrunt *(c)*. At ſpeciali notione praeſertim apud Graecos patres apoſtaſia denotat a fide chriſtiana, quam quis in baptiſmo profeſſus eſt, defectionem. Ita veri apoſtatae ſunt chriſtiani, qui poſt baptiſmum a Chriſto deficiunt, qualis Julianus apoſtata, qui defectione ſua magno chriſtianis incommodo fuit. At latiore ſenſu apoſtaſiam etiam admittere cenſebantur catechumeni, qui a catecheſi deſciſcentes, ad aras & templa tranſibant. Nimirum in veteri diſciplina catechumeni edito chriſtianae religionis ſuſcipiendae deſiderio, generale chriſtiani nomen conſequebantur, eorumque multi etiam finito catecheſis tempore baptiſmum uſque differebant, & interim tamquam chriſtiani habebantur *(d)*. Hinc ſi catechumeni a propoſito deficerent, rei apoſtaſiae erant, & reapſe Theodoſius M. catechumenos Chriſtum derelinquentes apoſtatis accenſet *(e)*, licet longe majus crimen eſſet illuminatorum ſeu fidelium apoſtaſia. Ut vero apoſtaſia admittatur, ſufficit chriſtianam religionem deſeruiſſe, nec requiritur ad aliam tranſitus: & profecto apoſtatarum pejores videri poſſunt, qui Chriſto relicto nullam deinceps religionem profitentur, Deum non eſſe impie delirantes, qualis

(a) *Cypr. de habitu virg.* (b) *Auguſt. contra Julian.* (c) *Tertull. adverſ. Valent. cap. I.*
(d) *Conſ. dicta par. II. cap.* 5. §. 3. *& cap* 6. §. 5. (e) *L. II. C. Th. de apoſtatis.*

lis fuit Lucianus quidam Samoſatenus M. Aurelio imperatori aequalis (*a*).

Apoſtatae ultronei, qui ad ethnicos tranſibant.

§. VI. In veteri diſciplina apoſtatae duplicis generis videntur fuiſſe, alii enim ſponte ſua & taedio chriſtianae religionis affecti, alii metu coacti a Chriſto deficiebant: inter quos magna erat differentia, nam ſpontanei apoſtatae per omnem vitam eccleſiae comunionem fugiebant, coacti vero ad Chriſtum revertebantur, ſimul ac opportuna eis oblata eſſet occaſio. Et quod ſpectat ultroneos apoſtatas, ii vel ad ethnicos, vel ad Judaeos, unde ad Chriſtum converſi erant, ut plurimum tranſibant. Qui ad ethnicam ſuperſtitionem revertebantur, a magiſtratibus vocati, ut plurimum deorum imagines venerabantur, & Chriſto maledicebant: quae erat ſolemnis ejuratio chriſtianae religionis ab ethnicis exigi ſolita, ut ex Plinio conſtat (*b*), qui de multis chriſtianis, qui jam ſponte ſua ad idola tranſierant, ita ad Trajanum refert: *Omnes & imaginem tuam deorumque ſimulacra venerati ſunt, ii & Chriſto maledixerunt*. Tempore Trajani in Bythinia & circumpoſitis provinciis hujus generis apoſtatae multi fuerunt, cenſetque idem Plinius, venia & indulgentia multos ex chriſtianis ad ejuratos gentium ritus facile redire. *Certe ſatis conſtat*, ſunt Plinii verba, *prope jam deſolata templa coepiſſe celebrari: & ſacra ſollemnia diu intermiſſa repeti, paſſimque venire-* vi-

(a) *Conf. Spondan. ad Baron. an.CLXXI.n.3.*
(b) *Plinius II. lib. X. ep. 97.*

victimas, quarum adhuc rariſſimus emtor inveniebatur: ex quo facile eſt opinari, quae turba hominum emendari poſſit, ſi ſit poenitentiae locus.

Apoſtatae ultronei, qui ad Judaeos tranſibant.

§. VII. Qui deſerta chriſtiana religione ad Judaeos tranſibant, non omnes ejuſdem conditionis erant. Alii chriſtiana religione prorſus ejurata Judaicam amplectebantur, qualis Aquila ille fuit, qui primum chriſtianus, & interpres bibliorum, inde propter ſtudium aſtrologiae eccleſia ejectus, tranſiit ad Judaeos, & novam bibliorum verſionem chriſtianis infenſam elaboravit, quod Epiphanius teſtatur (a). Alii chriſtianam religionem non penitus abjiciebant, ſed eam cum Judaica commiſcebant, & inde veluti hybridam religionis ſpeciem comminiſcebantur, quod Cerinthianos, Nazaraeos, Ebionaeos alioſque haereticos feciſſe Auguſtinus teſtatur (b). Iſtiuſmodi miſcellis magiſtris Jac. Gothofredus Caelicolas accenſet (c), qui circumciſionem & baptiſmum conjungebant, rejiciebant vero doctrinam de Trinitate, unumque Deum caeli conditorem adorabant, unde Caelicolae audierunt. Alii demum nullum Judaicae religionis dogma amplectebantur, ſed in remotioribus quibuſdam ritibus & conſuetudinibus Judaeis adhaerebant, ac ita in ſabbato otiabantur more judaico, convivia cum Judaeis agitabant, eos adi-

(a) *Epiphan. de ponderib. & menſur. n. XV.*

(b) *Auguſt. de haereſib. cap. VIII. ſeqq.*

(c) *Gothofr. in L. XIX. C. Th. de Judaeis, caelicolis & Samaritan.*

adibant ad recipienda philacteria & amuleta ad morbos curandos, in quibus Judaei peculiarem & potentiorem artem poſſidere credebantur. Sic ritibus Judaicis utentes chriſtiani, veri religionis deſertores non erant; at dubio procul graviter peccabant, quod Judaicis vanitatibus communicabant, exſtantque reapſe in veteribus conciliis multi canones, qui in ejuſmodi chriſtianos cenſuris eccleſiaſticis animadvertunt (*a*).

De thurificatis & ſacrificatis.

§. VIII. Venio nunc ad eos, qui metu & vi tormentorum oppreſſi a religione chriſtiana deſciſcebant, & proprio nomine *lapſi* dicebantur, ut videre eſt in Cypriani libro *de lapſis*, ubi variae eorum ſpecies recenſentur. Erant vero lapſi alii *thurificati*, ſeu *ſacrificati*, alii *libellatici*, quae vocabula in operibus Cypriani ſaepe occurrunt. Et thurificati quidem dicebantur, qui diis *thure & vino ſupplicaverant*, ut Plinius II habet (*b*). Thuris ſuffitus & vini libatio duae partes erant ſacrificiorum, quae diis offerebantur, & inde evidens deſertae chriſtianae religionis ſignum thurificatio habebatur, utpote quae peculiarem deorum cultum continebat. Sacrificati erant, qui *ſacrilegis contactibus manus ſuas atque ora maculaſſent*, ut idem Cyprianus loquitur (*c*), hoc eſt carnes diis immolatas comederant; ſignum enim idololatriae erat idolothyta, ſeu res idolis immolatas, praeſertim in tem-

(a) *Conf. Bingh. orig. eccleſ. lib. XVI. cap. 6.* §. 3. (b) *Plinius II. lib. X. epiſt.* 97. (c) *Cyprian. ep. XV. al. XX. ad clerum Roman.*

templo, comedere. Non tamen omnes ſive thurificati, ſive ſacrificati eamdem apoſtaſiam admittebant, & eadem omnes poenitentia plectebantur, ſed crimen majus, aut minus ex adjunctis cenſebatur: quae adjuncta Cyprianus exſequitur, & varia lapſorum crimina diſtinguit. Nonnulli enim ſtatim ac perſecutio ſuborta eſſet, antequam appellarentur, ſponte ſua adibant templa, ultroque offerebant ſacrificia, quaſi qui occaſionem exſpectabant ad chriſtianam religionem ejurandam, quorum crimen immaniſſimum erat (a); quum alii tormentis & metu victi thure & vino ſupplicabant. Praeterea intererat, utrum tantum ipſi pro ſuis omnibus & univerſa familia ſacrificaſſent, an etiam uxorem, liberos, familiares, amicoſve ſuos ad idem facinus compuliſſent. Et inter eos ipſos, qui coacti ſacrificaverant, diſcrimen erat, utrum id feciſſent laeti & veſtibus pretioſioribus induti, an toti ad moeſtitiam compoſiti & flentes (b).

De libellaticis.

§. IX. Libellatici nec thure nec ſacrificio religionem deferebant, at rei erant idololatriae, quod libellis religionem abnegarent, etſi non ſatis perſpicuum ſit, in quo potiſſimum eorum crimen conſtiterit. Baronius unum libellaticorum genus fuiſſe opinatur (c), duo Albaſpinaeus (d), rectius Binghamus eos in tres gradus partitur (e). No-

(a) *Cyprian. de lapſis.* (b) *Cypr. ep. LII. ad Antonian.* (c) *Baron. ad ann. CCLIII. n. 20.* (d) *Albaſpin. obſervat. lib. I. cap. 21.* (e) *Bingham. orig. eccleſiaſt. lib. XVI. cap. 4. §. 6.*

Nonnulli magiſtratibus ſe non eſſe chriſtianos aperte profitebantur, religionem ſuam vel voce, vel libellis negantes, ſeque idolis ſacrificare paratos eſſe adfirmabant, ſi a magiſtratu juberentur. Alii nec abjurabant, nec libellum abjurationis ipſi exhibebant, ſed vel amicum ethnicum, vel ſervum mittebant, ut ipſorum nomine ſacrificaret, vel fidem abnegaret, & hoc ipſo libellum ſecuritatis a magiſtratu ipſis impetraret, quaſi feciſſent, quod eorum nomine alii fecerant, de qua libellaticorum ſpecie loqui videtur clerus Romanus litteris ad Cyprianum datis (*a*). Alii demum perſpicientes, quod praeſidis ira pecunia & muneribus reſtingui poſſet, apud magiſtratum veniebant, & ſe eſſe chriſtianos, nec ſacrificare poſſe aperte fatebantur, ideoque ipſum rogabant, ut libellum daret immunitatis, pro eo munus accommodatum offerentes. Sic libellaticorum ſpecies Binghamus diſtinguit, & deſcribit; at quod ſpectat ultimam ſpeciem, ejus deſcriptio manca videtur; etenim qui munere dato injuſtam vexationem redimebant, donabantur quidem ſecuritatis libello, at ſimul libello ſcriptum erat, quod *jam* ſacrificaverant, etſi id numquam feciſſent (*b*): quae abnegationis ſimulatio revera abnegatio erat, ut recte Kortholdus cenſet (*c*). Primi & ſecundi generis li-

(a) *Epiſt. cleri Romani inter Cyprian.* XXX. *al.* XXXI. (b) *Cypr. de lapſis, epiſt. cleri Romani ad Cypr. quae eſt* XXX. *al.* XXXI. *inter Cyprianicas*. (c) *Kortholdus de perſecut. eccleſ. primit. cap.* VIII. §. 10.

bellatici veri apoſtatae erant, eoſque Cyprianus merito thurificatis & ſacrificatis accenſet: at qui profeſſa chriſtiana religione iram judicis pecunia extinguebant, ne ad ſacrificandum cogerentur, rei erant tantum, quod in libello diceretur, illos juſſu praeſidum ſacrificaſſe.

Idololatriae adjutores & fautores.

§. X. Veris idololatris accedebant, qui ſuperſtitioſos gentium ritus adjuvabant, vel imitabantur, hi enim idololatriae rei quodammodo habebantur, & veluti ſuſceptae religionis proditores. Tales in primis erant chriſtiani, qui flaminis, ſeu ſacerdotis ethnici munus in ſe recipiebant, cujus officii pars erat *munera*, hoc eſt ludos, ſpectacula & oblectamenta populo exhibere, quod ſi feciſſent, etſi non ſacrificarent, tamquam ſuperſtitionis ethnicae adjutores tractabantur. Nimirum ludi & ſpectacula exhibebantur diebus feſtis ethnicorum, & in deorum cultum, & ritibus idololatricis ſcatebant, & hinc flamines, etſi non immolaſſent, veluti adjutores idololatriae rei erant, & ſevera poenitentia puniebantur. *Flamines*, inquit ſynodus Illiberitana (a), *qui non immolaverint, ſed munus tantum dederint, eo quod ſe à funeſtis abſtinuerint ſacrificiis, placuit in fine eis praeſtari communionem, acta tamen legitima poenitentia.* Item omnes ſcenici, hiſtriones, aurigae, qui currus in publicis ſpectaculis agitabant, tamquam fautores & adjutores idololatriae habiti

(a) *Conc. Illiber. can. III.*

ti (*a*); theatrum enim & publici ludi partes erant pompae & cultus Satanae, cui chriſtiani in baptiſmo renuntiabant. Eodem crimine ſe adſtringebant idolorum artifices, quique aedificabant, vel ornabant gentium aras & templa (*b*): item qui victimas & thus ad idololatriae uſum vendebant (*c*), & ſi qui alii erant idololatriae adjutores, quorum crimina Binghamus recenſet (*d*).

Idololatris olim etiam in fine abſolutio denegata.

§. XI. Jam vero quod ſpectat poenas in apoſtatas ab eccleſia decretas, ii, praeſertim ſi etiam idololatriae rei eſſent, ante Cypriani aetatem non ſolum eccleſia ejecti; verum etiam in fine vitae abſolutione donari non ſolebant, etſi poenitentiam egiſſent: quae ſeveriſſima diſciplina praecipue in eccleſiis Romana, Hiſpanienſi & Africana ſervabatur. Et profecto Tertullianus in libro de pudicitia, quem Montaniſta ſcripſit, pluribus in locis affirmat, catholicos idololatris & homicidis pacem negare, & inde concludit, negare etiam debere moechis. Inſtar omnium ſint verba iſta, *Idololatram & homicidam ſemel damnas: moechum vero de medio excipis: idololatrae ſucceſſorem, homicidae anteceſſorem* (*e*). Quibus verbis vir Montaniſta invehitur in Zephyrini papae decretum, quo primum in eccle-

 ſia

(a) *Conc. Illiber. can. LXII., Arelat. I. can. IV. & V.* (b) *Tertull. de idolol. cap. V. ſeq.*
(c) *Tertull. de idolol. cap. XI.* (d) *Bingh. orig. eccleſ. lib. XVI. cap. 4. §. 8. ſeqq.* (e) *Tertull. de pudic. cap. V.*

ſia Romana pax ſeu abſolutio moechis data eſt, & ex negata etiam in fine idololatris & homicidis abſolutione concludit, eam nec moechis dari debuiſſe. Patres quoque concilii Illiberitani tum aliis criminibus, tum maxime idololatris in fine denegant absolutionem (*a*) *Placuit, ut quicumque poſt fidem baptiſmi ſalutaris adulta aetate ad templum idololatraturus acceſſerit, & fecerit, quod eſt crimen capitale, nec in fine eum communionem*, hoc eſt abſolutionem, *accipere*. Coepit fortaſſe ſevera iſta diſciplina poſt ſaeculi ſecundi medietatem, eaque ſeveritate fideles eccleſia admonitos voluit, ut a lapſu ſummopere ſibi caverent; tempore enim perſecutionis neceſſarium viſum eſt intendere rigorem, *ne communionis conceſsa facilitas homines de reconciliatione ſecuros non revocaret a lapſu*, ut Innocentius I papa loquitur (*b*). Negabat vero eccleſia veniam idololatris & aliis magnis criminibus, non defectu poteſtatis, ſed ſeveritate diſciplinae, quo a Novatianis diſtabat, ut recte Albaſpinaeus, Beveregius, cardinalis Bona aliique obſervant (*c*).

Contrariae ſententiae exceptiones rejiciuntur.

§. XII. Non deſunt interim viri docti, inter quos eſt Natalis Alexander (*d*), qui tanta ſeveritate offenſi contendunt, numquam magnas ecclesiae

(a) *Conc. Illiber. can. I.* (b) *Innocent. I. ep. III. ad Exuper.* (c) *Albaſpin. obſer. lib. II. cap.* 21., *Bevereg. in can. VIII. conc. Nicaeni*, *card. Bona rer. liturgic. lib.* I. *cap.* 27. *n.* 3. (d) *Nat. Alexander ſaec.* III. *hiſt. eccleſ. diſſ.* 7. *prop.* 3.

cleſias in fine pacem & abſolutionem peccatoribus, qui poenitentiam ederent, denegare conſueviſſe. Itaque ajunt, Tertullianum in libro de pudicitia, quem Montaniſta ſcripſit, falſam eccleſiae Romanae tribuiſſe diſciplinam, ut haberet, quo Montanum tueretur, qui negabat, eccleſiae jus eſſe ad gravia crimina dimittenda: *communionem* vero in Illiberitanis canonibus non abſolutionem, ſed euchariſtiam interpretantur. Sed vix veri ſpeciem habet, Tertullianum hominem ſeverum falſam diſciplinam eccleſiae Romanae tribuiſſe: ex denegata enim idololatris & homicidis abſolutione argumentatur contra catholicos, qui eccleſiae in dimittendis criminibus poteſtatem vindicabant; ut proinde neceſſe ſit, ea de re inter partes conveniſſe, aliter ex re non ab omnibus agnita nonniſi ſtulte concluſiſſet (*a*). Praeterea communio in Illiberitanis canonibus abſolutio eſt, non euchariſtia, quod Petavius, Sirmondus, Albaſpinaeus, Morinus obſervarunt; origine enim ſua ea vox commercium & ſocietatem, quae inter fideles erat, denotat; & fideles lapſi in eam communionem per abſolutionem redibant. Et reapſe in veteribus monumentis voces *pax*, *communio*, ſeu *communicatio*, *reconciliatio*, *abſolutio* ſaepe promiſcue accipiuntur (*b*).

Poenitentiae apoſtatis imponi ſolitae.

§. XIII. Sed tandem ab hac ſeveritate eccle-

(a) *Conf. Duguet. diſſ. XVI.* §. 2. (b) *Cypr. epiſt. LII. ad Antonian.*, *Innocent. I. epiſt. III. ad Exuperium*.

cleſia deſcivit, jamque aetate Cypriani & in Romana & Carthaginienſi eccleſia apoſtatae, qui poenitentia ducti ad religionem revertebantur, abſolutio dabatur, in eccleſia vero Hiſpanienſi nonniſi poſt finitas Perſecutiones idololatris abſolutio dari coepit. Hinc in canonibus varia poenitendi tempora longiora, aut breviora apoſtatis praeſcribi coeperunt, ubi poenitentia ducti ad Chriſtum revertebantur. Varietas illa poenitentiae a varietate criminis pendebat, nec enim omnes apoſtatae eodem crimine adſtringebantur; dum alii ſponte ſua, alii coacti & metu tormentorum, alii occaſione veluti invitante, alii metu tormentorum quidem, ſed laeti, alii flentes ſacrificaverant, aut thus adoleverant: quas aliaſque apoſtaſiae ſpecies Cyprianus, canones Nicaeni, Ancyrani & Arelatenſes diſtinguunt (a). Quin in Romana eccleſia apoſtatae non coacti per totam vitam agere debebant poenitentiam, & tandem in fine communionem accipiebant. *Apoſtatis*, inquit Siricius papa (b), *quamdiu vivunt agenda poenitentia eſt, & in ultimo fine ſuo reconciliationis gratia tribuenda*. Qua cum regula conſentit concilium Valentinum in Gallia, ſi non ſeveritatem intendat; nam ait, voluntarios apoſtatas poenitentiam agere *uſque in diem mortis, non ſine ſpe tamen remiſſionis, quam a Deo plene ſperare debebunt* (c).

Apo-

(a) *Conf. Bingh. orig. eccleſ. lib. XVI.*, *cap.* 4 §. 5. (b) *Siric. epiſt. I. ad Himerium cap.* 3.
(c) *Conc. Valentin. can. III.*

Apoſtaſia crimen publicum eſt .

§. XIV. Apoſtaſia a Chriſti religione in ecclesia quovis tempore magnum crimen reputatum eſt; at in civitate quouſque imperium penes ethnicos fuit, inter civilia & publica crimina Chriſtum deſerere non accenſebatur: quin potius tum crimen erat, recepta ſacra deſerere, & Chriſtum amplecti (*a*). Sed ſub chriſtianis imperatoribus apoſtaſia aeque cum haereſi inter crimina publica relata eſt, facultaſque conceſſa non tantum viventem, ſed etiam defunctum accuſandi, & illum quidem in perpetuum (*b*), hunc vero intra quinquennium (*c*), quod etiam effectus poenae in apoſtatas decretae poſt mortem locum haberet. Tardius tamen criminibus civilibus adnumerata, adeo ut Conſtantinus, qui haereſes inter publica crimina recenſuit, civilibus poenis apoſtatas perſecutus non ſit: idque factum, ne ethnici, qui magno numero erant, offenderentur, & magis chriſtianorum imperium odio haberent. Deinceps Theodoſio imperante ethnicorum res deteriore loco eſſe coeperunt, & ad crimina publica relatum eſt ethnicum fieri (*d*). Inde teſtamenti factio apoſtatis adempta, & jus capiendi ex quovis teſtamento (*e*): aliquando etiam apoſtatae in exilium pulſi ſunt, & ita quidem, ut tale flagitium nul-

la.

(a) *Conf. Boëhm. diſſ. VI. ad Plinium* II. & *Tertull.* (b) *L. IV. C. de apoſt.* (c) *L. II. C. eod.* (d) *L. I. C. Th. de apoſtat.* (e) *L. I. & ſeq. C. Th. eod.*, *L. IV. C. de apoſt.*

la poſſit obliterari poenitentia (*a*). Praeterea apoſtatae donandi poteſtatem amiſerunt, ut venditio in fraudem legis facta minime valeret (*b*); & perpetua infamia notati (*c*). Et ſi quis ſervum vel ingenuum invitum, vel improba ſuaſione ex chriſtiana religione ad cultum idolorum traduxerit, capitali ſupplicio ſubjectus eſt (*d*).

De apoſtaſia ab ordine clericali.

§. XV. Species quoque apoſtaſiae, ſed latiore ſenſu dictae, cenſetur, ſi quis ab ordine ſacro, vel a religione regulari, quam profeſſus eſt, deficiat. Et quod ſpectat ordinum deſertores, olim clerici omnes per ordinationem perpetuo eccleſiae miniſterio addicebantur, nec poterant ejurare clericatum, iterumque vitam saecularem amplecti. Sane ſynodus Chalcedonenſis vitae clericalis deſertores, qui ad ſanctum propoſitum non redirent, excommunicari juſſit (*e*). Et Arcadius & Honorius imperatores curiae vel collegio civitatis ſuae, prout facultates & natales eſſent, eoſdem ſociari voluerunt (*f*). Juſtinianus quoque edixit, ut bona deſertorum clericorum ad eccleſiam, cui erant addicti, tranſcriberentur (*g*). Generalis haec diſciplina per decem & amplius ſaecula integra ſtetit (*h*); at deinceps paullatim invaluit, ut tan-

(a) *Cit. L. IV.* (b) *L. IV. C. eod.* (c) *L. V. C. Th. eod.* (d) *L. V. C. eod.* (e) *Conc. Chalced. can. VII., conc. Turon. I. can. V.* (f) *L. XXXIX. C. Th. de epiſcop.* (g) *L. LV. §. 1. C. de epiſcop.* (h) *Conf. Thomaſſin. par. II. lib. 1. cap. 14.*

tantum majores clerici perpetua ſtabilitate tenerentur, non item clerici minores, quibus impune licet clericatum ejurare, & vitam ſaecularem amplecti. Auctus clericorum minorum numerus, deſueta ferme minorum ordinum officia, & reditus eccleſiaſtici ſolis fere majoribus clericis deputati non ſerebant, ut clerici minores in clericali vita perpetuo ſtarent, & hinc eorum a clericatu deſertio impunis remanſit. Signum vero abjecti clericatus eſt abjectio veſtis & tonſurae clericalis (a), qua peracta clericus in civitate tamquam laicus deinceps agit & converſatur.

De apoſtaſia a vita monaſtica ſeu regulari.

§. XVI. Apoſtaſia religionis regularis eſt abjectio vitae monaſticae ſemel profeſſae animo illam in poſterum non repetendi. Etenim qui adhuc in probatione ſunt, pro ſua libertate poſſunt in ſaecularem vitam redire; ubi enim emiſſa profeſſio non eſt, nec deſertio dici poteſt (b). Quin ſi religioſi periculi evitandi cauſſa veſtem monaſticam ad tempus deponunt, eam inde recepturi, apoſtatae non ſunt (c). Apoſtaſia iſta ab ordine religioſo grande crimen eſt. utpote qua propoſitum vitae ſanctioris abrumpitur, & ſollemnia vota violantur. Veteres canones monachos deſertores, qui acta poenitentia ad monaſterium non revertebantur, ex-

 com-

(a) *Cap. I. & V. ex. de apo ſ.* (b) *Cap. XX. & XXIII. ex. de regularib* (c) *Conf. Ricciullus de jure perſonar. lib. VIII. cap. 2. n. 12.*

communicatione coërcent (*a*). Et regula Benedictina tum demum in congregationem iterum admittit fratres, qui proprio vitio deſerunt monaſterium, ſi vitii emendationem ſpondeant: qua facta ſponſione in ultimo gradu recipiebantur, idque uſque ad tertiam vicem (*b*) Et Juſtinianus monachos propoſiti deſertores monaſterio reſtitui juſſit (*c*). Nova diſciplina monachos apoſtatas ad reditum anathemate compellit, & ad agendam poenitentiam in monaſterium includit (*d*). Quod ſi in apoſtaſia ſacrum ordinem transfuga recipiat, etſi ſuo reconcilietur abbati, & receperit poenitentiam, in ordine ſuſcepto vetatur miniſtrare, niſi ſummus pontifex veniam concedat (*e*). Nimirum monachi apoſtatae a canone ſunt alieni (*f*), ac ita ſi in apoſtaſia ordines ſuſceperint, eorum functionibus interdicuntur.

CA-

(a) *Conc. Chalced. can. VII.*, *conc. Tolet. IV. can. LIV.* (b) *Reg. Benedict. cap. XXIX.*
(c) *Novell. CXXIII. cap.* 42. (d) *Cap. ult. de regularib. Conf. Franc. Florens tract. de ſtatu monachor. ad quaeſt. I. & ſeqq. C.* 20. (e) *Cap. V. ex. de apoſtat.* (f) *Can. ult. D.* 50.

CAPUT XXXVII.

De haereſi.

Quid ſit haereſis difficile ex veterum ſententia definire.

§. I. HAereſis Graecum nomen eſt, quod ſectam denotat, eaque voce Graeci & latini ſcriptores etiam eccleſiaſtici & in bonam & in malam partem utuntur. At frequentiore uſu in eccleſiaſticis monumentis male ſonat; quid vero proprie ſit, difficile viſum fuit veteribus patribus definire. Quid ſit haereſis, inquit Auguſtinus (a), *requiari aliqua definitione comprehendi, ſicut ego exiſtimo, aut omnino non poteſt, aut difficillime poteſt*. Cujus difficultatis ratione eveniſſe putat, cur Philaſtrius Brixienſis epiſcopus & Epiphanius de haereſibus ſcribentes, de illarum numero non convenerint. Ille enim haereſes populi Judaici ante natum Chriſtum vigintiocto numeravit, poſt Chriſtum inter chriſtianos exortas centum vigintiocto; hic vero utriuſque temporis haereſes octoginta recenſuit (b). Ex qua varietate Auguſtinus concludit, in ea diſceptatione, quid ſit haereſis, inter Philaſtrium & Epiphanium non conveniſſe. *Neque enim putandum eſt*, addit idem Auguſtinus, *aliquas ignoraſſe Epiphanium, quas nove-*

 rat

(a) *Auguſt. lib. de haereſib. in praef.* (b) *Auguſt. epiſt. CXXII. ad Quodvultdeum.*

rat Philaſtrius, quum Epiphanium longe Philaſtrio doctiorem inveneri mus.

Definitio haereſis.

§. II. Expenſis vero omnibus, quae haereticum conſtituunt, ſic haereſis deſcribenda videtur, eſt error in rebus fidei, quo homo chriſtianus ſciens prudens doctrinam aliquam, quam eccleſia catholica tamquam fide divina credendam proponit; deſerit, novamque doctrinam ſibi effingit. Haec videtur fuiſſe receptior haereſis notio exeunte ſaeculo quarto. Arcadius enim imperator, ubi multae in haereticos leges latae erant, haereticos ita deſcribit, *qui vel levi argumento a judicio catholicae religionis, & tramite detecti fuerint deviare* (a). Itaque non omnis error in fide haereſis eſt: & certe non ex propriis ſententiis haereſes aeſtimandae, ſed potius ex *judicio* catholicae religionis & tramite; recteque obſervatum Gregorio M., multos eſſe fideles, *qui imperito zelo ſuccenduntur, & ſaepe, dum quoſdam quaſi haereticos inſequuntur, haereſes faciunt* (b). Tria ergo ad haereſis conſtitutionem neceſſaria videntur. Unum chriſtianus homo errare debet in fide: alterum doctrina, quae negatur, debet eſſe ab eccleſia catholica ad credendum propoſita: tertium, neceſſaria eſt ſcientia & pertinacia, qua chriſtiana doctrina ab eccleſia propoſita rejiciatur.

Ut ſit haereſis adeſſe debet error in fide.

§. III. Quod ſpectat ad primum, ut haereſis di-

(a) *L. XXVIII. C. Th. de haeretic.*, *L. II. C. eod.* (b) *Gregor. M. lib. IX. ep.* 39.

dici poſſit, requiritur error in iis, quae doctrinae & fidei chriſtianae ſunt; nam alias ſi quis erret in phyſicis, medicis, aſtronomicis, error ſimplex eſt, non haereſis. Ergo ante omnia videndum, quae ſit chriſtiana doctrina, ut quid. quid ei adverſetur, tamquam haereſis materia haberi poſſit. Continetur doctrina chriſtiana in verbo Dei ſcripto, vel tradito; apoſtoli enim non omnia ſcripto conſignarunt, ſed multa etiā ore docuerunt, quae quaſi per manus eccleſia accepit, & omni tempore inculcavit. Ad rem Gratianus imperator, *nihil aliud praecipi volumus, quam quod evangeliorum & apoſtolorum fides, & traditio incorrupta ſervavit* (a). Sed non omnia, quae continentur in verbo Dei, pertinent ad doctrinam religionis, ſed tantum ea, quae dogmata fidei & morum regulas ſpectant: in rebus enim naturalibus verbo Dei comprehenſis Deus locutus eſt linguam filiorum hominum: nec inde res phyſicae, geographicae, aſtronomicae, medicae certo deciduntur: tantum demonſtratur, quae fuerint Judaeorum in rebus naturalibus haereſes ſeu opiniones: quod viris doctis obſervatum eſt (b).

Quae ab eccleſia catholica propoſita ſit.

§. IV. Praeterea error in rebus fidei, tum haereſis eſt, ſi pars illa verbi Dei, quam errans impugnat, ab eccleſia catholica, tamquam fide di-

(a) *L. 1. C. ne ſanctum baptiſma iteretur.*

(b) *Conf. Petavius praef. de opificio ſex dierum & Muratorius de moderat. ingenior. lib. 1. cap. 23.*

divina credenda, propoſita ſit. *Illud omne & ſolum eſt de fide catholica*, inquit Veronius (*a*), *quod eſt revelatum in verbo Dei, & propoſitum omnibus ab eccleſia catholica fide divina credendum*. Sane quum Dei verbum interpretatione indigeat; nequaquam haereſis dicenda eſt, ſi diſſentiat quis ab aliqua doctrina fidei verbo Dei comprehenſa, niſi illam contineri eccleſia catholica, cui doctrinae depoſitum concreditum eſt, & non errandi privilegium promiſſum, declaraverit, & credendam propoſuerit. Ex qua regula veteres tamquam veros haereticos habebant, quotquot conciliorum generalium definitionibus non adquieſcebant, quod catholicae eccleſiae judicium ex comitiis illis habebatur. Et quoniam depoſitum fidei integrius ſervabatur in eccleſiis principibus & apoſtolicis, maxime in eccleſia Romana, quae ceterarum caput eſt; hinc mos fuit veteribus, eos catholicos dicere, qui cum eccleſiis Romana, Alexandrina, Antiochena in fide conſentirent, quod pluribus productis monumentis Jac. Gothofredus illuſtrat (*b*). Quae quum ita ſint, patet profecto, quî ab haereſis nota excuſari poſſint nonnulli ex veteribus patribus, qui ante exortam haereſim Arianam de Chriſto & ſacroſancta Trinitate minus caute nonnulla ſcripſerunt; itemque veterum illi, qui doctrinam de milleni Chriſti in terris regno tenuerunt. Nimirum eccleſia catho.

(a) *Veron. reg. fidei cathol. cap. I.* §. 1.

(b) *Jacob. Gothof. ad L. II. C. Th. de fide cathol.*

tholica nondum omnia ad Chriſtum , ejuſque regnum pertinentia ventilaverat , & apertis conceptiſque formulis chriſtianam doctrinam propoſuerat . Et profecto Hieronymus patres primorum ſaeculorum , qui de Chriſto minus caute locuti ſunt , haereticis non accenſet , vel quia ſimpliciter errarunt , vel alio ſenſu ſcripſerunt , *vel certe antequam in Alexandria quaſi daemonium meridianum Arius naſcetur , quaedam innocenter & minus caute locuti ſunt* (a) :

Non eſt haereſis ſine pertinacia .

§. V. Item ad haereſim conſtitutionem pertinacia requiritur , ut nempe quis ſciens prudens doctrinam , quam eccleſia catholica veluti in verbo Dei comprehenſam & credendam proponit , abjiciat , & in oppoſitam ſententiam pertinaci animo feratur . Nam ſi abſit pertinacia , & quis contra fidem per ſimplicitatem , aut ignorantiam erret , putans ita eſſe de fide , & eccleſiam ita tenere , nec dici , nec judicari , nec puniri poteſt tamquam haereticus . Egregie Auguſtinus (b) , *qui ſententiam ſuam , quamvis falſam atque perverſam , nulla pertinaci animoſitate defendunt . . . . quaerunt autem cauta ſollicitudine veritatem , corrigi parati , quum invenerint , nequaquam ſunt inter haereticos deputandi.* Quo etiam ſpectat alter Auguſtini locus : *errare poſſum , ſed haereticus non ero* (c) , quia ſcilicet non ero in errore pertinax, ſed eo cognito e veſti-

---

(a) *Hieronym. apol.* II. *contra Rufinum* .

(b) *Auguſt. epiſt. CLXII. ap. Grat. can.*XXIX *C.* 24. *q.* 3. (c) *Auguſt. lib. I. de Trinit.*

ſtigio in ſinum matris me conjicio. Hinc recte ſynodus Lateranenſis ſub Innocentio III damnatis abbatis Joachimi opinionibus, ipſum nihilominus ab haereſi abſolvit: Joachimus enim omnia ſcripta ſua judicio ſedis apoſtolicae approbanda, aut corrigenda ſuppoſuit (a). Et hinc illud commune theologorum & canoniſtarum dictum, *non error, ſed erroris pertinacia haereticum facit*.

Soli chriſtiani rei haereſis eſſe poſſunt.

§. VI. Jam nec omnes, qui obſtinato animo in rebus fidei errant, haeretici cenſentur, ſed tantum, qui per baptiſmum in eccleſiam ingreſſi ſunt, utpote qui ſtare tenentur eccleſiae judicio. *Qui in eccleſia Chriſti*, inquit Auguſtinus (b), *morbidum aliquid pravumque ſapiunt, ſi correcti, ut ſanum rectumque ſapiant, reſiſtunt contumaciter, ſuaque peſtifera & mortifera dogmata emendare nolunt, ſed defenſare perſiſtunt, haeretici ſunt*. Sufficit vero baptiſmum recepiſſe, nec refert, utrum ſponte & volentes, an coacti abluti ſint; ſemper enim chriſtiani cenſentur, & eccleſiae ſubjecti (c), etiam qui extra catholicam eccleſiam baptiſmum receperunt. Et in hoc differunt chriſtiani ab infidelibus, qui numquam in eccleſiam intrarunt; nam etſi iſti in pluribus contra fidem errent, non tamen haeretici dici queunt: quin nec eorum perverſa dogmata contra Deum & religionem haereſes ſunt,

(a) *Cap.* II. *ex. de ſumma Trinit. & fide cathol.* (b) *Can.* XXXI. *C.* 24. *q.* 3. (c) *Cap.* XIII. *de haeret. in* 6.

ſunt, niſi lata ſignificatione, qua omnis error fidei adverſus haereſis dicatur (a).

Crimen haereſis plene probandum.

§. VII. Chriſtiani vero in foro externo tamquam heeretici habendi & puniendi ſunt, ſi plene probatum fuerit, eos contraria fidei catholicae pertinaciter ſentire. Quo ſpectat imperator Arcadius, dum eos haereticos voluit haberi, *qui vel levi argumento a judicio catholicae religionis & tramite detecti fuerint deviare* (b), hoc eſt, qui convicti, & legitimis modis plene probati fuerint deviare. Nec enim verba illa *vel levi argumento* denotant, aliquem haberi poſſe tamquam haereticum ex levi praeſumptione, aut ſuſpicione; ſed vox *argumentum* accipitur ab Arcadio pro articulo dogmatico, ſenſuſque eſt, eum pro haeretico habendum, qui in quocumque fidei articulo, & ſi levis ipſi videatur, a judicio catholicae eccleſiae deviare convictus fuerit, quod Jac. Gothofredus pluribus probat (c). Et profecto quum haereſis ſit enorme crimen, certe exacta & manifeſta probatio requiritur, antequam chriſtianus homo tanquam haereticus damnari poſſit, praeſertim ſi alias inter catholicos verſetur, & catholicam fidem publice profiteatur, ejuſque communioni adhaereat. Hinc nequaquam probandus eorum zelus, qui vel ex praeconceptis opinionibus, vel levibus

(a) *Conf. Gonzalez in cap. I. ex. de haeretic.*
(b) *L. XXVIII. C. Th. de haeret.*, *L. II §. I. C. eod.* (c) *Gothofr. ad cit. L. XXVIII.*

bus argumentis doctos & pios catholicos tamquam haereticos accuſant, aut eorum communionem devitant; qua in re olim peccavit Epiphanius, qui Joannis Chryſoſtomi contubernium & communionem detrectavit, eo quod Chryſoſtomus illos, ut haereticos damnare nollet, contra quos Epiphanius jam praeventus erat, quum Joannes *ante cauſſae cognitionem haec facere, haudquaquam juſtum duceret*, Sozomeno teſte (*a*). Interim apud Deum vere haeretici ſunt, qui ſola cogitatione ex animi pervicacia a judicio catholicae religionis recedunt.

Crimen ſuſpecti de haereſi.

§. VIII. Quamvis vero tantum veri haeretici ſint, qui ab integritate catholicae fidei deviare legitimis probationibus detecti fuerint; tamen tamquam ſuſpecti de haereſi merito reputantur, qui ex conjecturis & indiciis in fide obſtinato animo errare praeſumuntur. Atque hoc eſt crimen ſuſpecti de haereſi, cujus gravitas major, vel minor habetur, prout argumenta robuſtiora, aut debiliora ſunt. Hinc ſuſpicio de haereſi triplex eſt, levis, vehemens, & violenta. Levis deducitur ex ſignis externis operum, vel verborum, ex quibus raro haereſis praeſumi poteſt, veluti ſi quis ſemel haereticorum conventinculis interfuerit. Vehemens ex argumentis deſumitur ſaepe concludentibus, quae proinde juris praeſumptionem inducunt, & niſi contrarium probetur, fere plenam efficiunt probationem, veluti eius carnium die prohibito, & er.

(a) *Sozomen. lib. VIII. cap. 14.*

errorum prolatio in rebus fidei. Violenta demum ſuſpicio operatur juris & de jure praeſumptionem, contra quam nulla admittitur probatio, & ſufficit, ut quis tamquam haereticus damnetur, veluti ſi quis haereticorum conventicula frequentarit, & ſi qui ſuſpecti de haereſi nolint jurejurando ſe purgare, vel haereſim abjurare, & inde excommunicati per annum in excommunicatione perſiſtant (*a*).

Dubius in fide haereticus eſt.

§. IX Verum a ſuſpectis de haereſi longe diſtant, qui in fide dubitant, hi enim veri ſunt haeretici. *Dubius in fide infidelis eſt*, inquit Stephanus papa, ſeu quiſquis ſub eo nomine latet (*b*). Sane qui ſciens dubitat de fide eccleſiae catholicae, hoc ipſo ex pertinacia peccat in fidem, quae docet, extra dubitationem eſſe, quae catholica eccleſia veluti fide divina credenda proponit. Dubius vero in fide non tantum dicitur, qui de univerſa chriſtiana doctrina dubitat; verum etiam, qui aliquem ejus articulum in dubitationem adducit: non ſecus ac errans in fide dicitur, qui vel in uno fidei articulo ab judicio eccleſiae catholicae diſſentit. Quod ſi ipſum dogma dubium ſit, & ab eccleſia nondum definitum, qui de eo dubitant, parati futuro eccleſiae judicio obtemperare, nullius criminis rei ſunt.

Haereſis maximum crimen eſt.

§. X. Crimen haereſis ſemper magnum ha-

(a) *Cap. XIII.* §. 2. *ex. de haeretic.*, *cap. VII. eod. in* 6. (b) *Cap.* I. *ex. de haeretic.*

bitum fuit inter ea, quae homo chriſtianus admittere poteſt: contradicit enim Spiritui ſancto, qui per eccleſiam loquitur, qui ſciens prudens a catholicae fidei integritate deſciſcit. Et merito Cyprianus majus eſſe crimen haereticorum & ſchiſmaticorum docet prae idololatria, in quam vi tormentorum chriſtiani lapſi ſunt: in idololatria enim vi tormentorũ admiſſa crimen adgnoſcitur, & lapſi poenitentia accepti Deum plenis ſatisfactionibus deprecantur: e contrario haeretici rebelles ab eccleſia in ipſis criminibus ſibi placent & delectantur. Item qui lapſus eſt, ſibi tantum nocuit; qui haereſim, aut ſchiſma facere conatus eſt, multos ſecum trahendo decepit. Poſtremo lapſus martyrium poſtmodum conſecutus, poteſt regni promiſſa percipere: haereticus vero ſi extra eccleſiam fuerit occiſus, ad eccleſiae praemia non poterit pervenire (a). Quod poſtremum argumentum etiam alii patres, in primis Auguſtinus & Chryſoſtomus, ſaepe urgent (b), ut chriſtianos a ſtudio haereſis, aut ſchiſmatis deterreant.

Haeretici ab eccleſia ejecti.

§. XI. Multae autem in haereticos poenae tam ab eccleſia, quam a civili poteſtate ſtatutae ſunt. Et eccleſia quidem ſollemne anathema in haereticos dixit, eoſque chriſtiana communione privavit, quod ſynodi Nicaenae ſymbolũ, &

(a) *Cypr. de unit. eccleſ. & ep. LII. ad Antonian.* (b) *Auguſt. lib. IV. de bapt. cap. 17.*, *Chryſoſt. hom. XI. in Epheſ.*

& Gangrenſes & Tridentini canones, quibus ſentientes contra propoſitas doctrinas excommunicantur, ſatis demonſtrant. Id autem fecit eccleſia, ut chriſtiani melius ſibi ab haereticis caverent; nam alioquin haeretici errorum monſtris & pervicacia ſua ab eccleſiae communione ſeparationem fecerant. Sic vero haeretici a catholica communione ſejuncti, in eccleſiam ad audiendos ſermones ingredi permittebantur, non ſecus ac Judaei & ethnici, ut doctrinarum pondere & ſanis admonitionibus ad bonam frugem reducerentur, quod in Conciliis Carthaginienſi IV & Valentino cautum eſt (*a*). Conſtat etiam, veteres patres, in primis Chryſoſtomum, in haereticos tamquam praeſentes in homiliis ſuis diſputaſſe, eoſque ad catholicam unitatem invitare conſueviſſe. Quae quum ita ſint, mirum profecto eſt, quod ſynodus Laodicena haereticos ab ingreſſu in eccleſiam omnino videatur prohibere, *non debent haeretici, in haereſi permanentes, in eccleſiam ingredi* (*b*). Sed haec regula facta videtur ex peculiaribus rationibus, fortaſſe quia in ipſa eccleſia ſtudium dilatandae ſectae non deponebant: niſi placeat ſtrictius ſententiam illam interpretari, quaſi tantum tempore oblationis & communium precum haereticos eccleſiam intrare prohibeat.

Hae-

(a) *Conc. Carthag. IV. can. LXXXIV., conc. Valent. can. I.* (b) *Conc. Laodic. can. VI.*

Haeretici perpetuo deponuntur & a canone ſunt alieni.

§. XII. Praeterea ex eccleſiae regulis haeretici, ſi clerici ſint, omnibus officiis eccleſiaſticis privantur, & perpetuo deponuntur; & generatim haeretici ſunt a canone alieni, ſive in haereſi baptizati ſint, ſive poſt baptiſmum in catholica fide acceptum in haereſim inciderint; reverſi enim in catholicam tamquam laici recipiuntur, ſacri miniſterii in perpetuum expertes. *Ex omni haereſi*, inquit ſynodus Illiberitana (a), *qui ad nos fidelis venerit, minime eſt ad clerum promovendus; vel qui ſunt in praeteritum ordinati, ſine dubio deponentur*. Quam regulam etiam Innocentius I proponit (b). Immo patres Africani edixerunt, neminem ordinari epiſcopum, presbyterum & diaconum, qui non prius omnes, qui in ejus domo erant, chriſtianos catholicos feciſſet (c). Videbatur indignum, ut qui magiſtri errorum fuerant, inde in doctrinae cathedra ſederent, aut alias miniſtrarent altari. Verum ab hac regula aliquando eccleſia deſcivit, & haereticos, aut ſchiſmaticos tamquam clericos recepit, eoſque vel in ſuis ordinibus, vel in inferioribus gradibus miniſtrare permiſit, ubi ita eos ad rectam fidem, & eccleſiae unitatem facile reverſuros animadvertit; ſalus enim eccleſiae ſuprema eſt lex eccleſiaſtica (d). Jure de-

(a) *Conc. Illiber. can. LI.* (b) *Innocent. I. ep. XXII. cp. Dionyſ. Exiguum LIV.* (c) *Conc. Carthag. III. can. XVIII.* (d) *Conf. Bingh. orig. eccleſ. lib. IV. cap.* 3. §. 12.

decretalium etiam haeretici & eorum fautores ſunt a canone alieni: quin eorum liberi paternae lineae uſque ad ſecundum gradum, maternae uſque ad primum ab omnibus beneficiis eccleſiaſticis excluduntur, ſi parentes tales ſint, aut in haereſi deceſſerint; non item ſi ad fidem catholicam redierint (*a*).

Poenae per leges civiles in haereticos decretae.

§. XIII. Poenis eccleſiaſticis per eccleſiam irrogatis addendae ſunt poenae civiles, quas ſummi imperantes, tamquam fidei & religionis defenſores, in haereticos ſtatuerunt. Ejuſmodi poenae in legibus Romanis plures & varii generis recenſentur, nec omnes in cujuſvis ſectae homines irrogantur, ſed alii mitius, alii ſeverius puniuntur pro qualitate haereſeon, & haereticorum pervicacia: quin nec ſemper iidem eodem poenae genere affecti. In commune vero haeretici infamia notati, ſeu infames habiti, & inde eorum teſtimonia contra catholicos rejecta; plerique a Romana converſatione ſubmoti, deſinunt eſſe Romani cives: & ideo ab omnibus honoribus, militia palatina & adminiſtratione provinciae dejecti: non tamen a caſtrenſi, ſeu armata militia excluſi, neque a curia, aut cohortali militia. Praeterea inteſtabiles facti, ideſt teſtamenti condendi in quamcumque perſonam criminis ſocietate conjunctam, vel ex teſtamento capiendi facultate ſpoliati: & hinc bona haereticorum, iiſque delata velut caduca fiſci commodis, vel populo Romae vindicata. Item donan-

(a) *Cap. XV. de haeret. in 6.*

nandi, donationeſque capiendi *jure* haereticorum multi privati: nec defuerunt, quibus contrahendi, emendi, vendendi jus etiam ademtum. Multi quoque poenae pecuniariae ſubjecti, niſi ad catholicam eccleſiam redirent; multi ex ſedibus, urbibus & provinciis quandoque expulſi; & in aliquibus caſibus corporali etiam poenae, flagellationi & id genus aliis ſubjecti, antequam in exilium deportarentur. Hae aliaeque in perſonas haereticorum jure Romano propoſitae poenae ſalvam relinquunt vitam, eaſque omnes Jac. Gothofredus compendio refert (a), uberius vero ac fuſius quiſque in C. Theodoſiano & Juſtinianeo legere poteſt.

Nonnulli haeretici per leges Romanas poena mortis affecti.

§. XIV. Porro leges civiles ulterius procedunt, & in nonnullos haereticos, quorum ſuperſtitio & ſcelera increviſſe viſa ſunt, ultimo ſupplicio animadvertunt. Et quidem Conſtantinus M. poena mortis affici voluit, quotquot Arii libros occultaſſe deprehenſi ſunt (b), quaſi qui impium dogma foverent. Inde Theodoſius M. Encratitas, Saccophoros & Hydroparaſtatas, qui omnes Manichaeorum erroribus conſpurcati erant, ſummo ſupplicio & inexpiabili poena plecti juſſit (c). Et Arcadius procuratoribus poſſeſſionum, in quibus profana Eunomianorum & Montaniſtarum myſteria celebrata fuerint, ultimis

(a) *Gothofr. paratitl. C. Th. ad tit. de haereticis.* (b) *Sozomen. lib. I. cap.* 21. (c) *L. IX. C. Th. de haeretic.*

timam animadverſionem irrogavit: qua eadem poena affecti ſunt clerici Eunomiani & Montaniſtae, ſi poſt prohibitionem urbibus ejecti, inde in aliqua urbe deprehenſi eſſent, vel domum aliquam ingrederentur, ad ſuam ſuperſtitionem celebrandam (*a*). Mortis quoque poena in eos propoſita eſt, qui quemquam de miniſtris, ſeu potius myſteriis eccleſiae catholicae rebaptizarent, tum & in rebaptizatos ipſos, ſi criminis per aetatem capaces eſſent (*b*): cujus poenae auctor Juſtinianus videtur fuiſſe, quamvis lex in C. Juſtiniani Honorio & Theodoſio AA. tribuatur. Sane capitale ſupplicium abeſt a C.Th., ubi integra ea lex proſtat (*c*): & praeterea Auguſtinus poſt eam legem conſtanter aſſerit, ex legibus in Donatiſtas, qui baptizatos a catholicis rebaptizabant, gladii poenam decretam non fuiſſe (*d*): ut hinc merito concludi poſſit, poenam mortis contra rebaptizantes per Juſtinianum fuiſſe propoſitam, & Tribonianum Honorii & Theodoſii legem interpolaſſe (*e*). Capitis quoque poena iis irrogata, qui noxios Eunomianorum & Montaniſtarum libros occultarent, aut deſcriberent (*f*). Ita tantum peculiares haeretici poena mortis exterrentur, nec in jure Romano exſtat generalis lex, qua ultimum ſupplicium

(a) *L. XXXIV. & XXXVI. C. Th. eod.*
(b) *L II. C. ne ſanctum baptiſma iteretur.*
(c) *L. VI. C. Th. ne ſanctum baptiſma iteretur.*
(d) *Auguſt. ep. LXI. ad Dulcitium.* (e) *Conf. Boëhmer. jur. eccleſ. lib. V. tit.* 7. §. 158. (f) *L. XXXIV. C. Th. de haeretic.*

generaliter haereticis imponatur, quod Jac. Gothofredus obſervat (*a*).

Omnes haeretici ultimo ſupplicio ſubjecti.

§. XV. Quae vero lex generalis in haereticos ultore gladio animadvertens, inter Romanas non exſtat, ea demum mediis chriſtianae religionis ſaeculis lata eſt. Poſt ſaeculum decimum innumeri in Occidente haeretici emerſerunt, veluti Albigenſes, Valdenſes, omnes generali nomine *Patereni* ſeu *Paturini* dicti, qui tum multis in fide erroribus peccabant, tum etiam ſedi Romanae veluti bellum indixerant, eamque tamquam *ſynagogam Satanae & baſilicam diaboli* per ſummum nefas traducebant. Ergo Fridericus II, poſtquam cum Honorio III ſummo pontifice in concordiam rediit, Patavii degens anno CIↃCCXXIV ſeveriſſimas contra haereticos conſtitutiones edidit, quibus haereticos pervicaces in terris imperii degentes morte & igne per magiſtratus affici juſſit, poſtquam illi eccleſiae judicio tales judicati ſint; itemque haereſim inter crimina publica recenſuit, & haereticorum bona publicari juſſit (*b*). Pertinent conſtitutiones iſtae ad imperium, ſeu erant ex iis, quae *auguſtales* dicuntur; at praeterea peculiarem conſtitutionem in regno Siciliae valituram edidit, qua poenas contra haereticos, ſeu Patarenos renovavit: edixit nimirum, crimen haereſis damnatae ſectae cujuslibet inter publica crimina maximum eſſe, &

(a) *Gothof. paratit. ad C. Th. tit. de haeretic.*

(b) *Ap. Petr. de Vineis in Friderici* II. *epiſt. pag* 173. *ſeq. & Goldaſt. tom.* I. *conſtit. imperial.*

& ipſo crimine laeſae majeſtatis horribilius, haereticorum bona publicari, & ipſos haereticos pervicaces vivos ignibus conſumi (*a*): mitius vero egit, cum eorum fautoribus & receptatoribus, quibus perpetuum exilium, publicationem bonorum, & infamiam, qua filii etiam afficiantur, irrogavit (*b*). Cur vero haeretici poſterioris aetatis generali nomine *Patareni* dicti ſint, non una eſt omnium ſententia, ut videre eſt apud Cangium (*c*); ſed ea fortaſſe melior ejus nominis ratio reddi poteſt, quod haeretici paratiſſimi erant ad omnia tormenta ſubeunda ad ſuorum dogmatum confirmationem; & hinc a patiendo nomen ſumſiſſe videntur, quam originationem ipſe Fridericus proponit.

Religio excludere videtur coactionem.

§. XVI. Enarratis poenis in haereticos ſive per veteres canones, ſive per principum leges ſtatutis, illud merito quaeritur, an civiles poenae, infamia nempe, exilium, multae dictio, ultimum ſupplicium, ultrices flammae jure decretae ſint, & judicio eccleſiae probatae. Et profecto vix videtur admittendum, ſolius religionis cauſſa adhiberi poenas civiles, quae ad credendum vim inferant; pendet enim religio a mentis perſuaſione, & intimo divini numinis lumine, atque ideo non admittit coactionem. Ipſe Auguſtinus cum nonnullis aliis epiſcopis aequum non putabat, auxilium civilis poteſta-

O o 2 tis

(a) *Conſt.* inconſutilem *tit. de haeret. & pataren.* (b) *Conſt.* patarenorum *tit. de patarenor. receptatorib.* (c) *Cangius in gloſſ. v.* Patareni.

tis implorari, quo poenis civilibus Donatiſtae ad eccleſiam intrare cogerentur; ſed potius optabat, eorum violentias per imperatores cogi, ne eorum rabies uſquequaque in catholicos ſaeviret (*a*). Haereſis nempe eſt error intellectus, & errores hujuſmodi non vi, ſed rationibus & verbo Dei tantum evelli poſſe videntur: ipſo enim apoſtolo teſte, arma militiae noſtrae non carnalia ſunt, ſed potentia Dei ad munitionum deſtructionem, quibus conſilia deſtruuntur, & cogitationes in obſequium Chriſti adducuntur (*b*). Quin numquam eſt tam major haereſis fortitudo, quam ubi citra Dei verbum tantum arma & violentia adverſus haereticos adhibentur. Ad ſummum violentia in cauſſa religionis tantum falſos & ſimulatos credentes parat, non pietatem & rectam fidem inſtillat.

Eccleſia moderatas coactiones in haereticos probavit.

§. XVII. Verum etſi admittendum videatur, violentias directo haereſibus adverſari, ubi tantum ſolius religionis cauſſa agitur, & haeretici a turbis & criminibus abſtinent; tamen incompertis eſt, poenas, quae ſalva vita in haereticos irrogantur, uſum habere ſuum, & utiles eſſe ipſis haereticis, ut poenarum rigore perterriti, melius in rationes doctrinae ſuae inquirant, & ita doctiores facti in ſinum matris revertantur. Conſtat quippe experientia, multos inter anguſtias & afflictiones bonam mentem indu-

(a) *Auguſt. ep. L. ad Bonif.* (b) 2. *ad Cor.* X. *v.* 4. *ſeq.*

duiſſe, frugique factos eſſe, quod malis veluti excitati acrius in ſuam agendi rationem animum intenderint, eamque nullo fundamento nixam invenerint. Ipſe Auguſtinus, qui vim adhiberi ob errorem Donatiſtis initio aequum non eſſe putabat, inde experientia victus adgnovit, utiles eſſe contra haereticos poenas pecuniarias. Etenim ubi in Donatiſtas publicata eſt Honorii imperatoris conſtitutio, qua contra eos poena decem librarum auri irrogabatur (a), grandis ad catholicam fidem acceſſio facta eſt: multi ſcilicet, qui in ſchiſmate metu Donatiſtarum erant, aut ſuos verecundabantur offendere, ad eccleſiam continuo tranſierunt: alii attentius in ipſam haereſim inquiſiverunt, & nihil in ea dignum invenientes, propter quod tanta damna paterentur, ſine ulla difficultate catholici facti ſunt: alii, qui minus valebant per ſe intelligere, quid diſtaret inter Donatiſtarum errorem & catholicam veritatem, aliorum auctoritatem ſecuti ſunt. Et ex iis, qui in perverſitate permanſerunt, plurimi ſimulando communicarunt: alii paucitate latuerunt: quin ipſi ſimulantes paullatim adſueſcendo, & praedicationem veritatis audiendo, pro magna parte correcti ſunt (b).

Non eſt eccleſiae ſanguinem haereticorum expoſcere.

§. XVIII. Sed quod ſpectat poenam mortis, quae

(a) *L. XXXIX. C. Th. de haeretic.* (b) *Auguſt. epiſt. L. ad Bonif. & epiſt. LXVIII. ad Januar.*

quae ſecundum aliquas veteres leges nonnullis haereticis, omnibus vero ſecundum Friderici II conſtitutionem irrogata eſt, ea cum eccleſiae doctrina & humanitate parum convenit. Repugnat eccleſiae fini ad mortem uſque ſaevire. Ejus eſt diſperſas oves Deo lucrari, ac proinde potius ſpatium ad poenitentiam & converſionem haereticis deprecari, quam eorum accelerata morte ſpem omnino converſionis amputare. *Nullis bonis in catholica* eccleſia *hoc placet*, inquit Auguſtinus, *ſi uſque ad mortem, in quemquam, licet haereticum, ſaeviatur* (c). Et Chryſoſtomus aperte teſtatur, non probari in eccleſia, ſi haereticorum ſanguis effundatur. *Dominus*, inquit (d), *prohibet colligere zizania, ne ſimul forte cum zizaniis herbam etiam tritici evellant: quod dicebat, ut bella & effuſionem ſanguinis prohiberet. Nam ſi trucidarentur haeretici, atrox & irreconciliabile bellum orbi inferretur. Non prohibet conciliabula haereticorum diſſipare, ora obſtruere, libertatem loquendi concidere, verum interficere atque trucidare*. Primis ſaeculis ob ſolam haereſim vix unus Priſcillianus invenitur, qui impellentibus epiſcopis morti addictus eſt. At id omnibus bonis epiſcopis, qui alias haereſi Priſcilliani adverſabantur, diſplicuit, praeſertim Martino Turonenſi, qui epiſcopos accuſatores increpavit, ut ab accuſatione deſiſterent, Maximum tyrannum etiam rogavit, ut ſanguine infelicium abſtineret, & ſecuta morte cum epi-

(a) *Auguſt. lib. III. contra Creſcon. cap. 50*
(b) *Chryſoſt. homil. XLVII. in Matth.*

epiſcopis ſanguinariis fere per totam vitam communionem abrupit, quae omnia Sulpicius Severus narrat (a).

Leges ſanguinariae ad terrorem olim latae in haereticos.

§. XIX. Jam ipſi Romani imperatores Theodoſius M., Arcadius aliique potius ad terrorem, quam ad uſum poenas ſanguinis in haereticos videntur propoſuiſſe. Neque enim quodam exemplo conſtat, ante Priſcillianum de ullo haeretico ob ſolam haereſim, aut de haereticorum librorum occultatore, ultimum ſupplicium ſumtum fuiſſe. Zelus haereticorum, qui doctrinas ſuas publice ſpargebant, & ſumma cum audacia catholicis contradicebant, ejuſmodi acerbiſſimas poenas ab imperatoribus videtur extorſiſſe. ut earum terrore audacia & publici motus compeſcerentur. Certe teſtatur Sozomenus, Theodoſium M. ſeveras poenas contra haereticos propoſuiſſe, non tamen in uſum deduxiſſe, quod ſatis ei fuerit, poenarum metu illos terrere (b), *Et graves quidem poenas legibus ſuis* contra haereticos latis Theodoſius *adſcripſit*; *haudquaquã tamen exſecutioni mandavit*: *neque enim punire ſubditos, ſed tantum terrere tantummodo ſtudebat, ut idem cum ipſo de divinitate ſentirent*: *nam & illos laudabat, qui ſua ſponte converterentur*. Ipſae quoque multae & poena decem librarum

(a) *Sulpic. Sever. hiſt. ſacrae lib. II. cap.* 50. *& dial. III. n.* 15. (b) *Sozomen. lib. VII. cap.* 12. *Conf. Fleſchierius hiſt. Theodoſii M. Gallice ſcripta lib.* III. §. 26.

rum auri ab haereticis ſaepe non exactae, quod catholici epiſcopi precibus ſuis poenae remiſſionem obtinuerint (*a*). Et ſi leges Fridericianae in uſum deductae ſint, id factum eſt, quod Fridericus non tam ſtudio pietatis & religionis, quam perdendi inimicos ſuos, gladio & igne ſuas leges contra haereticos armavit (*b*). Quo reſpexit Gregorius IX eum admonens, ne perdendis fidelibus, ſed delendis perfidis operam daret.

Leges ſanguinarias numquam eccleſia probavit.

§. XX. Quaecumque vero fuerit ratio imperatorum, qua leges ſuas contra haereticos gladio & igne armarunt, certe ejuſmodi ſanguinariae leges eccleſia inſcia, nec probante prodierunt. Et profecto quî poterat eccleſia, cujus laus in humanitate & manſuetudine unice conſiſtit, leges in haereticos ſanguine ſcriptas umquam probare? Statuit quidem Innocentius III in concilio generali, ut haereſeos damnati praeſentibus ſaecularibus poteſtatibus relinquantur, *animadverſione debita puniendi* (*c*): at debita animadverſio non eſt poena ſanguinis, ſed alia civilis, exilium nempe, honorum amiſſio, bonorum publicatio. Et procul dubio odio in eccleſiam Romanam ſcribit Boëhmerus, nomine *debitae animadverſionis* Innocentium intellexiſſe poenam capitalem (*d*): quando enim poena mortis & ignis

(a) *Auguſt. lib. III. contra Creſcon. cap.* 47.
(b) *Conf. Raynald. an.* CIↃCCXXXIII. §. 33. *ſeqq.* (c) *Cap. XIII.* §. 1. *ex. de haeretic.*
(d) *Boëhmer. jur. eccleſ. lib. V. tit.* 7. §. 161.

gnis mortuo demum Innocentio a Friderico II in omnes haereticos propoſita eſt, quî eccleſia in concilio generali nomine debitae animadverſionis ultimum ſupplicium poterat intelligere? Aperte vero Bonifacius VIII probat Fridericianas conſtitutiones, *quatenus Dei & eccleſiae ſanctae ſuae honorem promovent, & haereticorum exterminium proſequuntur, & ſtatutis canonicis non obſiſtunt* (a). Sed poſtrema verba non obſcure probant, Bonifacium probaſſe edicta Fridericiana, quatenus cum eccleſiaſtica manſuetudine componi poſſent. Quae interpretatio ſi minus placeat, dicendum eſt, ex illa decretali non conſtare, eccleſiam etiam ultimum ſupplicium & ignem a Friderico propoſitum probaſſe. Obſervatum nimirum eſt viris doctis, nullas pontificum decretales in libris decretalium contentas ſatis eſſe ad fidei catholicae articulum adſtruendum, & hinc non ſemper demonſtrare, quae ſit propria & vera eccleſiae doctrina, ſed illas tantum ſpectare externam eccleſiae gubernationem (b).

Haereſis Regum ſubditos a fidelitate non ſolvit.

§. XXI. Illud interim verum eſt, in nova diſciplina ad perdendos haereticos multa ſingularia, & a priſtina epiſcoporum manſuetudine aliena inducta fuiſſe, qualia traditio haereticorum judicibus ſaecularibus in punitionem, bel-

(a) *Cap. XVIII. de haeretic. in 6.* (b) *Conf. Veronius in regula fidei §. IV. & Eſpen. diſſ. in quinque libros decretalium Gregorii IX. §. 5. inter opera poſtuma.*

la judicio epiſcoporum in haereticos indici ſolita, neceſſitas cuique impoſita accuſandi quoslibet haereticos, etiam uxorem, patrem, filium, & hujus generis alia (*a*). In primis vero dogma illud vulgatum eſt, liberari ab omni obligatione, qui haereticis tenebantur obſtricti etiam ab ipſa fide & ſubjectione Regibus debita. *Abſolutos ſe noverint*, inquit Gregorius IX, *a debito fidelitatis hominii, & totius obſequii, quicumque lapſis manifeſte in haereſim aliquo pacto, quacumque firmitate vallato, tenebantur adſtricti*. Sapit doctrina iſta poſteriorem aetatem, qua omnia, etſi alias vetita, in favorem fidei, licita cenſentur; nam alias ſit haereſis crimen enormiſſimum, facere certe non poteſt, ut pacta ſocialia & ipſius civitatis fundamenta, ut & promiſſa hominia, ſeu homagia ipſo jure ſolvantur, quod veteres patres perſuaſum habuere. Sane Conſtantius imperator manifeſte haereticus, & Julianus apoſtata, Valens & Valentinianus Junior manifeſti Ariani, Anaſtaſius & plures alii imperatores diverſarum haereſeon fautores, & propugnatores fuerunt; eccleſia tamen eos fidelitate, ipſis a civibus debita, aut imperio ſpoliare numquam cogitavit. Et ſatis frigida eſt exceptio, tum eccleſiae defuiſſe vires temporales, quibus haereticos imperatores perſequeretur; nam potius doctrina patrum erat, principibus, ſive ethnicis, ſive apoſtatis, ſive haereticis a chriſtianis obſe-

qui

(a) *Cap. ult. ex. de haeretic.*

quium & obedientiam deberi (*a*). Quod ſi ſub principe apoſtata, aut haeretico catholica fides magnum detrimentum ſubeat, boni chriſtiani eſt, in fide fortiter perſiſtere: & tum magis vigere debet paſtorum vigilantia, ut ab erroribus incorruptum gregem ſervent ſuum; at interim integra ſtare debent pacta ſocialia, nihil de fidelitate principi debita minuendum.

De haereticis, qui ad eccleſiam catholicam revertuntur.

§. XXII. Jam ſi haeretici poenitentia ducti in ſinum matris reverti velint, recipiuntur quidem, ſed ante omnia ex veteribus inſtitutis perverſam doctrinam ſcripto debent ejurare, & catholicam fidem profiteri (*b*). Facta ejuratione ex principiis veteris diſciplinae, qui in haereſi nati & baptizati erant, recipiebantur non per poenitentiam, ſed per manuum impoſitionem, & ſi in haereſi chriſmate uncti non eſſent, etiam per ſacri chriſmatis unctionem (*c*): ex veterum enim ſententia baptiſmi apud haereticos ſuſcepti efficacia in ſuſpenſo erat, & tum demum operabatur, ſi haeretici depoſitis erroribus ad eccleſiae unitatem reverterentur, quod Auguſtinus & Gregorius M. docent (*d*). Hinc ubi in hae-

(a) *Ambroſ. lib. II. ep. 4. ad Marcellinam ſororem. Conf. Dupin. de antiq. eccl. diſcipl. diſſ. VII. cap.* 2. §. 3. (b) *Conc. Nicaen. can. VIII., conc. Conſtantinop. I. can. VII.* (c) *Conf. Petr. de Marca not. in conc. Claromont. can.* XXVIII.

(d) *Auguſt. de bapt. lib. VI. cap.* 9., *Gregor. M. lib. IX. epiſt.* 61.

haereſi baptizati ad catholicam fidem tranſibant per baptiſmi olim ſuſcepti vim gratia implebantur, nec poenitentia, ſaltem luctuoſa, indigebant; recipiebant vero manuum impoſitionem, qua in confirmationem & robur Spiritus ſanctus dari ſolebat, quod in ſola catholica eccleſia Spiritus ſanctus dabatur per manuum impoſitionē. Contra qui baptizati & educati in fide catholica in haereſim lapſi eſſent, ſi in catholicam revertebantur, per poenitentiam recipi ſolebant. *Eccleſia*, inquit Auguſtinus (a), *aliter tractat illos, qui eam deſerunt, ſi hoc ipſum poenitendo corrigant; aliter illos, qui in ea nondum fuerunt, & tunc primum ejus pacem accipiunt: illos amplius humiliando, iſtos lenius ſuſcipiendo, utroſque diligendo, utriſque ſu...dis materna caritate ſerviendo*. Luctuoſa autem poenitentia, qua recipiebantur haeretici, qui in fide catholica erant baptizati, ſecundum Illiberitanos canones erat decem annorum (b); at ſynodi Agathenſis & Apaonenſis canones antiquam ſeveritatem relaxarunt, & trium annorum poenitentiam impoſuerunt (c). Haec erat generalis regula, at pro ratione adjunctorum & perſonarum tempus vel contrahebatur, vel producebatur, qua de re Binghamus diſciplinae varietatem proponit (d).

CA-

(a) *Auguſt. epiſt. XLVIII. ad Vincentium.*
(b) *Conc. Illiber. can.* XXII. (c) *Conc. Agath can. LX.*, *Epaon. can. XXIX.* (d) *Bingham. orig. eccleſ. lib. XVI. cap.* 6. §. 17. *ſeqq.*

CAPUT XXXVIII.

De ſchiſmate.

Definitio ſchiſmatis.

§. I. Schiſma etiam Graecum nomen eſt, & ſciſſuram, ſeu diviſionem denotat: quo generali ſenſu quaelibet ſocietatis abruptio, ſive ſocietatis illa bona, ſive mala ſit, ſchiſmatis nomine venit. At in re eccleſiaſtica ſchiſma proprie ſic dictum eſt diſſociatio unitatis eccleſiaſticae, ex inteſtinis diſcordiis contingens, integra tamen chriſtiana doctrina remanente. *Schiſma faciunt*, inquit Auguſtinus (a), *quibus cum eis, a quibus ſe dividunt, una religio eſt, eadem ſacramenta, nihil in chriſtiana obſervatione diverſum*. Et inde Pelagius papa recte ait, ſchiſmaticos *corpus Chriſti, hoc eſt ſanctam eccleſiam, lacerare* (b). Supponit itaque ſchiſma veram eccleſiae ſciſſionem, qua diſſentientes in ſeparatos coetus abeunt; nam ſi tantum diſſidia inter epiſcopos ob violatos canones intercedant, & interim nulla eccleſiae ſciſſura emergat, diſſidia iſta vocantur quidem ſchiſmata in mediae aetatis monumentis, at proprie nullam eccleſiae ſciſſuram inducunt, tantumque animorum ſchiſmata ſunt, quae tamen pacem eccleſiae turbare &

(a) *Auguſt. lib. II. contra Creſcon. cap. 7.*
(b) *Can. XLIII. C. 23. q. 5.*

& verum ſchiſma ſolent invehere (*a*). Item diſſociatio unitatis eccleſiae tum proprie ſchiſma cenſetur, ſi ex inteſtinis diſcordiis contingat: nam ſi quis ob crimen omni jure fraternitatis eccleſiae decreto privetur, ejectus quidem ab eccleſiae unitate ſeparatur, at inde nullus exoritur ſchiſma.

Haereſis & ſchiſma quomodo diſtant.

§. II. Jam vero quoniam unitas eccleſiae non minus ſchiſmate, quam haereſi diſſociatur, quid proprie haereſis a ſchiſmate diſtat, videndum eſt. Monſtra iſta in eo conveniunt, quod utrumque Chriſti corpus, ſeu eccleſiam, dilacerant: at haereſis id facit fide laeſa, ſchiſma vero caritate corrupta; ſeu haereſis violat eccleſiae unitatem novis doctrinis, ſchiſma ob diſciplinae cauſſas vincula unitatis abrumpit, & epiſcopalem auctoritatem concutit. *Inter haereſim & ſchiſma hoc intereſſe arbitramur*, inquit Hieronymus (*b*), *quod haereſis perverſum dogma habeat, ſchiſma propter epiſcopalem diſſenſionem ab eccleſia pariter ſeparet*. Et Auguſtinus (*c*), *ſolet quaeri, ſchiſmatici quid ab haereticis diſtent, & hoc inveniri, quod ſchiſmaticos non fides diverſa faciat, ſed communionis diſrupta ſocietas*. Interim ea eſt ſchiſmatis natura, ut in haereſim vertatur, quod de Donatiſtis Auguſtinus obſervat (*d*), apud quos contigit, ut ge-

(a) *Conſ. Petr. de Marca de C. S. & I. lib. IV. cap.* 8. (b) *Can. XXVI. C.* 24. *q.* 3. (c) *Auguſt. libro un. quaeſt. XVII. in Matth. quaeſt. XI.* (d) *Auguſt. lib. II. contra Creſcon. cap.* 7.

geminatione baptiſmi haereſis ex ſchiſmate naſceretur. Et in univerſum de ſchiſmaticis tradit Hieronymus, eos proprium aliquod dogma ſibi conficere ſolitos, ut recte ab eccleſia receſſiſſe videantur. Quin ſi ſchiſma diu eccleſiam dilaceret, ex veterum ſententia in haereſim degenerat; nam pervicaciae continuatio eccleſiae auctoritatem contemnit, & ſacras ſcripturas, quae illam commendant (a); ipſique ſchiſmatici obſtinato animo profitentur, extra unitatem eccleſiae eſſe ſalutem, quod eccleſiae catholicae doctrina non patitur. *Non putavit*, inquit Ambroſius de fratre ſuo, qui Luciferianas partes fugerat, *fidem eſſe in ſchiſmate. Nam etſi fidem erga Deum tenerent; tamen erga Dei eccleſiam non tenerent, cujus patiebantur velut quoſdam artus dividi & membra lacerari.*

Schiſma internum.

§. III. Quod vero ſchiſma eccleſiae unitatem abrumpit, & unitas eccleſiae in eo conſiſtit, quod cum ſua quiſque eccleſia, & eccleſiae ipſae particulares altera cum altera conjunctae & ſubordinatae eſſe debent; hinc duo veluti ſchiſmatis genera conſtitui poſſunt, internum unum, alterum externum. Et internum quidem, ſi quis ab eccleſia ſua ſeceſſionem faciat, eamque excitatis turbis in diverſos coetus diſſolvat. Hujusmodi ſchiſma, auctore Hieronymo, ipſo chriſtianae religionis initio contingit paene in omnibus eccleſiis, quando regimen eccleſiaſticum

(a) *Conf. Petr. de Marca de C. S. & I. lib.* IV. *cap.* 8. *num.* 3. *ſeq.*

cum penes presbyteros in commune erat : cujus diſſidii cauſſa in toto orbe decretum eſt, ut unus de presbyteris electus ſuperponeretur ceteris, ad quem omnis eccleſiae cura pertineret, & ſchiſmatum ſemina tollerentur (*a*). Interni diſſidii quoque reus cenſetur presbyter, qui, contemto epiſcopo ſuo, ſeorſum congregationem faciat, & aliud altare figat, quum nihil ad pietatem & juſtitiam pertinens in epiſcopo damnaverit; quae eſt regula in canonibus ſic dictis apoſtolicis propoſita (*b*). Separationem iſtam presbyteri ab epiſcopo ſuo *ſchiſmaticorum ortus atque conatus* Cyprianus appellat (*c*). Et quoniam inde ſchiſmata naſcuntur, *quod ſacerdoti Dei*, hoc eſt epiſcopo, *non obtemperatur*, *nec unus in eccleſia ad tempus ſacerdos*, *& ad tempus judex vice Chriſti cogitatur*, ut idem Cyprianus loquitur (*d*): ſchiſmatici, ut ſchiſmatis notam a ſe averterent, ſibi antiepiſcopos conſtituere conſueverunt. Verum hac ratione ſchiſmata potius augentur, quam extinguuntur. Tum vero ex veterum ſententia ſchiſmaticus eſt presbyter, qui ab epiſcopo ſuo ſeorſum congregationem facit, ſi ob contemtum ſeparatio contingat; nam ſi alias epiſcopus in pietate & juſtitia peccet, chriſtiani a peccatore praepoſito recte ſe ſeparabunt (*e*).

Schiſ.

(a) *Hieronym. in cap. I. epiſt. ad Titum, ap. Gratian. can. V. D.* 95. (b) *Can. apoſt. XXXII* (c) *Cypr. ep. LV. al. III. ad Rogatian.* (d) *Cypr. ep. LV. al. LIX. ad Cornel.* (e) *Cyprian. ep. LXVIII. al. LXVII.*

Schiſma externum.

§. IV. Externum autem ſchiſma eſt, ubi eccleſiae particulares, quae mutuis foederibus & ſubordinatione inter ſe connexae ſunt, communionem inter ſe propter inteſtinas diſcordias abrumpunt, nec amplius unam majorem eccleſiam componunt, ſed potius tot diverſos coetus, quot ſunt eccleſiae invicem diffidentes. Atque hoc ſchiſma tum univerſale eſt, ubi eccleſia aliqua, ſeu aliqui chriſtiani ab unitate eccleſiae catholicae, quae ex omnibus particularibus eccleſiis ſub uno viſibili capite coaleſcit, ſeparantur, quales fuerunt olim Donatiſtae. Hinc ut aliqui per omnia ſchiſmatici cenſeantur, non ſufficit, quod non communicent cum aliqua eccleſia particulari, ſed inſuper neceſſe eſt, ut a communione eccleſiae catholicae recedant. Cenſentur vero receſſiſſe a communione univerſalis eccleſiae, ſi recedant ab omnibus, aut maxima parte particularium eccleſiarum, quae eccleſiam catholicam componunt. Qua ratione Optatus Milevitanus Donatiſtas ſchiſmaticos eſſe probat, quod ab eccleſiarum totius orbis communione diſceſſerant (a). *Videndum eſt*, ait, *quis in radice cum toto orbe manſerit, quis foras exierit*. Nimirum Donatiſtae in multis Africae angulis ſuos coetus agitabant, & tantum inter ſe adjuncti cum reliquis omnibus eccleſiis non communicabant.

De iis, qui eccleſiae Romanae communicant.

§. V. Quod vero eccleſia Romana centrum

(a) *Optat. lib. I adverſus Parmenian.*

eſt eccleſiaſticae unitatis, ejuſque antiſtes ceterorum epiſcoporum caput eſt conſtitutus, ut ſchiſmatum occaſiones tollerentur, ut habet veterum patrum doctrina; profecto ſchiſmatici dici non poſſunt, qui ſummo pontifici tamquam capiti univerſalis eccleſiae adhaerent, & ei communione junguntur; & contra ſchiſmatici audiunt, qui ab eo unitatis centro recedunt. Ceterum quod eccleſia Romana eo ipſo quod centrum eccleſiaſticae unitatis conſtituit, etiam una eſt particularis eccleſia, quae cum aliis catholicam eccleſiam componit; hinc docet Nicolius (*a*), & poſt eum Eſpenius (*b*), eccleſias, quae cum Romana eccleſia tamquam eccleſia particulari non communicant, nequaquam tamquam univerſalis ſchiſmatis reas argui poſſe; hoc eſt tamquam ab unitate totius eccleſiae catholicae ſeparatas, modo cum multis aliis eccleſiis communionem foveant. Quo ſenſu ſchiſmaticae fuiſſe non videntur Aſianae eccleſiae, quae propter diſſidium de tempore celebrationis paſchae per Victorem pontificem ab eccleſiae Romanae communione abſciſſae ſunt; ſive quod Victor epiſcopus Romanus cum ipſa ſua particulari Romana eccleſia cum Aſianis communicare noluit. Etenim etſi Aſiani non communicabant cum eccleſia Romana tamquam particulari eccleſia; tamen cum pleriſque aliis eccleſiis, etiam Occidentalibus, quae de tempore celebrationis paſchae

(a) *Nicol. in opere de unitate eccleſiae gallice ſcripto lib. II. cap.* 10. (b) *Eſpen. par.* III. *tit.* 4. *cap.* 2.

ſchae cum Victore ſentiebant, in communione perſtiterunt. Similiter Cyprianus aliique tum Africani, tum Orientales epiſcopi, qui tenebant, baptiſmum ab haereticis datum omnino nullum eſſe, tamquam ſchiſmatis rei numquam accuſati ſunt, etſi a Stephano Romano epiſcopo communione eccleſiae Romanae ejecti ſint.

Cauſſae ſchiſmatum.

§. VI. Inteſtinae autem diſcordiae, quae inter eccleſias ſchiſmata ſolent inferre, ex pluribus cauſſis erumpunt, ambitione nempe ſuperbia, invidentia, avaritia antiſtitum, aliiſque ſimilibus cauſſis. Sane Auguſtinus ſtatuit, ſciſſionem facere non poſſe, *niſi aut ſuperbiae timore furioſus, aut invidentiae livore veſanos, aut ſaeculari commoditate corruptos, aut carnali timore perverſos* (*a*). Ita ſchiſma Donatiſtarum ex ipſius Auguſtini ſententia ab ambitione natum eſt, quod illi ex mera aemulatione communicare nollent catholicis, qui cauſſam Caeciliani tuebantur (*b*). Lugendum vero illud ſchiſma & omnibus ſaeculis memorandum, quod florentiſſimas Orientis eccleſias a capite ſuo ſejunxit, originem duxit a contentione de dioeceſibus, quas Leo Iſaurus, ira in ſummos pontifices percitus, ab Romana metropoli avulſit, & Conſtantinopolitanae addixit. Contentio iſta diu animos exacerbavit, tandem vero tempore Photii patriarchae Conſtantinopolitani in apertam ſciſſuram abiit ob Bulgariam de novo ad fidem

Qq 2 ſub

(a) *Auguſt. contra Permen. lib. III.* (b) *Auguſt. ſerm. IV. de Jacobo & Eſau.*

ſub Nicolao I converſam, a cujus poſſeſſione ecclesia Romana per vim a Conſtantinopolitanis ejecta erat, quod pluribus Petrus de Marca enarrât (a). Qua facta diviſione nata eſt Graeculis occaſio de ſummis chriſtianae religionis capitibus, & certis diſciplinae articulis lites movendae adverſus Romanam eccleſiam, ut ſeceſſionem ſuam neceſſariam omnibus comprobarent. Non uno quoque ſchiſmate laboravit eccleſia Occidentis de finibus ſacerdotii & imperii exortis controverſiis, quale illud, quod propter inveſtituras per principes epiſcopis & abbatibus dari ſolitas diu eccleſiam dilaceravit: itemque illud quod tempore Friderici I exortum eſt a contentione de hominii ſacramento, quod ſibi veluti jure debitum imperator contendebat; contra Hadrianus IV ſummus pontifex ab ea ſervitute epiſcopos in libertatem vindicabat.

Poenae contra ſchiſmaticos.

§. VII. Quod ſpectat ad poenas contra ſchiſmaticos, eccleſiae canones de ſchiſmate & haereſi eodem ferme modo loquuntur, & utroſque iiſdem ferme poenis afficiunt. Etenim licet ſchiſma poſſit eſſe ſine haereſi; tamen ut plurimum haereſim conjunctam habet, aut temporis lapſu in haereſim erumpit. At ſi ſchiſma purum eſt, canones ſic dicti apoſtolici tantum deponunt presbyteros & clericos, qui ſe ab epiſcopo ſejungunt, & in ſeparatum coetum abeunt; laicos vero

(a) *Petr. de Marca de C. S. & I. lib. I. cap.* 1. *n.* 4. *ſeqq.*

ro extra eccleſiam projiciunt (a), idque ex veterum patrum regula, quae non patiebatur, idem crimen duplici poena puniri. Sunt tamen nonnulli canones, qui generatim ſchiſmaticos communione eccleſiaſtica dejiciunt (b), etiam epiſcopos (c). Ordinationes quoque a ſchiſmaticis & haereticis factas, & dignitatum & beneficiorum conceſſiones, & alienationes bonorum eccleſiaſticorum eccleſia transfixit, & omni effectu carere voluit (d); quamvis aliquando ordinationes hujuſmodi eccleſia tolerarit, & in nova diſciplina irritae potius uſu & exercitio, quam omnino nullae cenſeantur (e). Praeterea ad pervicaces ſchiſmaticos compeſcendos eccleſia ſaepe civilis poteſtatis auxilium imploravit (f).

CAPUT XXXIX.

De Simonia.

Res ſpirituales gratis conferendae.

§.I. PRoximum haereſi crimen eccleſiaſticum ſimonia eſt, qua res ſpirituales & ſacra officia non gratis & ex regulis chriſtianae religionis, ſed per pecuniam conferuntur, nefario prorſus commercii genere, quo Dei dona in turpem quaeſtum adducuntur. Nimirum ſi quae alias nequeunt pretio aeſtimari, ea certe ſunt di-

(a) *Can. apoſt. XXXII.* (b) *Conc. Gangr. can. VI.* (c) *Can. XLIII. C. 23. q. 5.* (d) *Cap. I. ex de ſchiſmat.* (e) *Conf. Gonzalez in cap. II. ex. eod.* (f) *Cit. can. XLIII.*

divina myſteria & officia eccleſiaſtica ; qua ratione Jeſus Chriſtus apoſtolis ptaecepit , ut gratis accepta ſpiritualia & ipſi gratis elargirentur: *gratis accepiſtis, gratis date*. Hinc ad adquirenda ſpiritualia animae puritas & merita requiruntur, & procul dubio iis indigni ſunt , qui non gratis ea adquirere contendunt. *Non eſt venalis gratia* , inquit ſynodus Trullana , dum pro euchariſtiae adminiſtratione aliquid exigere vetat (a) , *nec pro pecuniis ſpiritus ſanctificationem impertimur , ſed ea iis , qui digni ſunt, abſque ulla calliditate communicanda* . Itaque profanatorum donorum caeleſtium rei ſunt , qui non gratis , ſed pro pecunia , aut humanis reſpectibus ea elargiuntur , aut adquirunt .

Quam frequens ferme omni tempore fuerit ſimonia .

§. II. Originem ſimoniae crimen habet a Simone mago , qui ab apoſtolo Petro Spiritus ſancti dona ſibi emere volebat ; deinceps vero ſemper infecit eccleſiaſticos , praeſertim poſt datam chriſtianis pacem , nam primis tribus ſaeculis , quando nullis divitiis auctae erant eccleſiae , & officia accleſiaſtica plus oneris , quam commodi invehebant , admodum rara eſſe debuit ſimonia. Sed ubi per publicam pacem eccleſia dives, potens & honorata evaſit , ambitus frequentior eſſe coepit in eccleſia , multique largitionibus aut promiſſis dignitates & officia eccleſiaſtica adquirere ſtuduerunt . Saeculo ſexto in Galliarum & Germaniae partibus nullus ad ſacrum ordinem ſine commodi ratione perveniebat , quod Gre-

go-

(a) *Conc. Trullan. can. XXIII.*

gorius M. teſtatur (*a*): qui peſſimi mores hac eadem aetate in eccleſia Orientali recepti erant (*b*). Praeſertim vero vitium ſimoniae latiſſime ſeſe diffudit mediis ſaeculis, ubi beneficia eccleſiaſtica magnis reditibus aucta inſtituta ſunt, & ubi feuda & regalia regum beneficio eccleſiis & monaſteriis acceſſerunt. Et profecto ſaeculo undecimo vix reperire erat aliquem ex clericis, ſive majoribus, ſive minoribus, qui ſimoniaca labe conſpurcatus non eſſet, quod Rudolphus Glaber coaevus hiſtoricus teſtatur (*c*). Et tempore Alexandri III adeo increbuerant in pleriſque eccleſiis rerum eccleſiaſticarum nundinationes, ut multi eas licitas ob receptam longam conſuetudinem reputarent (*d*). Nec aula Romana hac labe immunis fuit, ſaeculo enim decimoſecundo decanus aliique clerici eccleſiae Carnotenſis *eccleſiae Romanae conſuetudine* a ſe admiſſas ſimonias tuebantur, teſte Ivone Carnotenſi. Sed res iſta potius ad hiſtoriam pertinet.

Simonia crimen graviſſimum.

§. III. Jam ſimonia graviſſimum crimen eſt, adeo ut ſcripſerit Paſchalis papa, *omnia crimina ad comparationem ſimoniacae haereſis quaſi pro nihilo ſunt reputanda* (*e*). Principio per ſimoniam Spiritus ſancti dona in vilem conditionem reducuntur, ut eis nemo amplius praeſtet re-

(a) *Gregor. M. lib. IV. ep.* 50. *ad Virgilium Arelatenſ.* (b) *Gregor. M. lib. IX. ep.* 40. *Iſicio Hieroſolym.* (c) *Rudolph. Glaber. hiſt. lib. V. cap.* 5. (d) *Cap. IX. ex. de ſimonia.* (e) *Can. XXVII. C.* 1. *q.* 7.

reverentiam. Quis enim *veneratur*, *quod venditur*; *aut quis non vile putat*, *quod emitur*? ut ſcite Gregorius M. obſervat (*a*). Item ubi non gratis res ſpirituales adminiſtrantur, diſciplina eccleſiaſtica paullatim labitur,& religio in quaeſtum vertitur: etenim non optimi quique ſacro miniſterio augentur, ſed peſſimi nebulones; & in creandis ſacris miniſtris nulla amplius de actu probatio, nulla ſollicitudo de moribus, nulla de vita diſcuſſio adhibetur; ſed ille tantummodo dignus, qui dare potuerit, aeſtimatur, quod totidem ferme verbis idem Gregorius M. deplorat (*b*). Et qui ita ad ſacrum miniſterium promoventur, fures potius quam paſtores ſunt, & toti in eccleſiae perniciem intenti. Quae enim ſub malo paſtore poteſt eſſe diſciplinae obſervantia? Nec omittendum, ſimoniacos pejores eſſe Macedonianis; hi enim Spiritum ſanctum Dei patris creaturam & ſervum faciebant; illi vero ejuſdem Spiritus dona in quaeſtum vertunt, & quatenus poſſunt, ſibi in ſervitutem Spiritum ſanctum addicunt, ut Taraſius patriarcha Conſtantinopolitanus ratiocinatur (*c*).

Simoniae variae ſpecies.

§. IV. Communis ferme eſt apud doctores noſtros ſimoniae partitio in eam, quae perfecta utrinque eſt, quaeque *realis* paſſim dicitur, conventionalem, & mente conceptam. Quae perfecta utrinque eſt, admittitur, ſi reapſe per pecuniam ſpiritualia data ſint, & pecunia item nu-

(a) *Gregor. M. lib. VII. ep.* 114. (b) *Gregor. M. loc. cit. epiſt.* 3. (c) *Can. XXI C.* 1. *q.* 1.

numerata. Conventionalis pacto conſtat, ut ſi pactum initum ſit de danda re ſpirituali non gratis, & nulla vel tantum ex una parte traditio acceſſerit. Mente vero concepta eſt ſimonia, ſi quis per ſimulationem officii rerum ſpiritualium diſpenſatori aliquid offerat ſpe beneficii ab eo impetrandi: quae ſimonia quum interius lateat, non eccleſiaſticum judicem, ſed ſolum Deum, qui corda hominum ſcrutatur, vindicem habet (a). His ſpeciebus addunt etiam ſimoniam, quae per *confidentiam*, ſeu contracta fiducia fieri dicitur, veluti ſi beneficium recipiam eo pacto, ut fructus illius alteri reddam, aut certo poſt tempore titulum reſtituam, aut ſi usque ad certam infantis aetatem in amici alicujus fide beneficium deponam, ut illud adulto reſignet: in omnibus his ſpeciebus pactio fiducia quadam innixa continetur, & de rebus ſpiritualibus paciſci ſimoniacum cenſetur (b).

Notio rei ſpiritualis in cauſſa ſimoniae.

§. V. Quod autem ut ſimonia admittatur, res ſpirituales per pecuniam dari debent, quid rei ſpiritualis, quid pecuniae nomine in hac cauſſa veniat, explicandum eſt. Et rei ſpiritualis nomine veniunt proprie ſic dicta ſpiritualia, quae a Deo inſtituta ſunt in eccleſiae ſtabilitatem & ad animarum ſalutem, qualia dona miraculorum, Spiritus ſancti gratia, poteſtas eccleſiaſtica, ſacramenta, quae media ſunt, quibus Deus ſalutem noſtram operatur. Spiri-

(a) *Cap. XXXIII. & ſeq. ex. de ſimonia.*
(b) *Cap. V. ex. de rer. permut.*

tualia quoque ſunt conſecratio eccleſiarum & ſacrarum virginum, profeſſio religioſa, ſepultura eccleſiaſtica, & eccleſiaſtica beneficia. Praeterea inter ſpiritualia cenſentur, quae tantum lato ſenſu ſpiritualia dici poſſunt, & veluti per reductionem, cujus generis ſunt ea, quae ſpiritualibus adhaerent, vel eo reducuntur, veluti pallii archiepiſcopalis datio, & in beneficiis electio & praeſentatio; quin ipſum jus patronatus, utpote rei ſpirituali adnexum, pretio alienari interdictum eſt (a). Tam late patet notio rei ſpiritualis, atque ideo qui per pecuniam vel ipſa mere ſpiritualia, vel ſpiritualibus adnexa pretio elargitur, vel adquirere praeſumit, ſimoniacus habetur. Et quamvis Simonis magi crimen in eo poſitum fuerit, quod pecunia divinam virtutem, qua per manuum impoſitionem ad patrationem miraculorum apoſtoli Spiritum ſanctum dabant, adquirere tentaret (b); tamen Dei dona in hac cauſſa plenius accepit eccleſia ut ſacra omnia & iis adnexa intelligerentur, utpote quae non per pecuniam, ſed potius propter merita accipientium & in eccleſiae utilitatem debent adminiſtrari.

Simonia frequentior in ordinationibus & eccleſiaſticis beneficiis.

§. VI. Quamvis vero tam late pateat ſimoniae materies, tamen nullibi frequentius vitium hoc admiſſum eſt, quam in ſacris ordinationibus & eccleſiaſticis beneficiis; ſaeculi enim commoda

(a) *Cap. XXI. ex. de jure patronatus.*
(b) *Actor. VIII. v. 18. ſeqq.*

da inhiant in eccleſia homines profani, quae praeſertim ex ſacris ordinibus & beneficiis conſequi ſe poſſe credunt. Intereſt autem inter veterem & novam eccleſiae diſciplinam; nam in veteri diſciplina damnantur ſimoniacae ordinationes, nulla ferme facta beneficiorum mentione: contra in nova ſaepe damnatur ſimonia in beneficiis, raro in ſacris ordinationibus. Hujus diverſitatis ratio ea eſt, quod per decem ferme priora ſaecula ordinationi adhaerebant beneficia, & ſimul cum ordinibus jus ad proventus eccleſiaſticos dabatur: inde ordinatio miniſtrorum a beneficii collatione ſeparata eſt, & ordinatio tantum poteſtatem ſpiritualem contulit; jus vero ad temporalia collationi beneficii adhaeſit. Quum vero profani homines ſacrum miniſterium appetant ob honores & temporalia lucra; patet cur in veteri diſciplina tantum damnantur ſimoniacae ordinationes; in nova vero frequentiſſime damnatur ſimonia in beneficiis, raro in ordinationibus. Interim eccleſiae finis ſemper idem eſt & invariatus, nam damnata, ſive in ordinationibus, ſive in beneficiis, ſimonia, id eccleſia ſemper intellexit, ut in electione miniſtrorum merita, non munera attendantur (a).

Pecuniae notio in cauſſa ſimoniae.

§. VII. Nomine pecuniae in cauſſa ſimoniae non venit tantum pecunia numerata, ſed quidquid pretio aeſtimatur; ſemper enim verum eſt, rem ſpiritualem non gratis dari, ubi non propter

(a) *Conf. Eſpen. par. II. tit. 30. cap. 1.*

ter merita accipientis, ſed propter aliquod tem. porale commodum confertur. Hinc veteres patres, in primis Hieronymus & Gregorius M. docuerunt, tria eſſe, quae in materia ſimoniae pecuniae nomine veniunt, nempe *munus a manu*, *munus a lingua*, *& munus ab obſequio* (a). Quae doctrina deinceps in eccleſia ſemper cuſtodita eſt. *Qui res eccleſiaſticas*, inquit Urbanus II (b), *non ad hoc, ad quod inſtitutae ſunt, ſed ad propria lucra munere linguae, vel indebiti obſequi, vel pecuniae largitur, vel adipiſcitur, ſimoniacus eſt*. Et Petrus Damianus poſt haec tria munera recenſita ſubjungit (c), *quiſquis in dandis accipiendiſque dignitatibus eccleſiaſticis una dumtaxat earum, quae praedictae ſunt, peſte corrumpitur, ſimoniacae haereſeos teneri crimine judicatur*. Nimirum ſive munus a manu, ſive munus a lingua, ſive munus ab obſequio vel ipſa pecunia eſt, vel ejus vicem ſubit.

De munere a manu.

§. VIII. Et quidem munere a manu continetur pecunia ſtricte ſic dicta, ſeu omne id, quod homines poſſident in terra. *Totum*, inquit Auguſtinus (d), *quidquid homines poſſident, omnia, quorum domini ſunt, pecunia vocatur . . . . ideo autem pecunia vocata eſt, quia antiqui totum, quod habebant, in pecoribus habebant*. Hinc dare ſpiritualia propter munus a manu, ſive propter aliquid eorum, quae in terra poſſidemus, ſimo-

(a) *Can. VI. C.8. q.1. & can. CXIV. C.1.q.1.*
(b) *Can. VIII. C. 1. q. 3.* (c) *Petr. Damian. lib. II. ep. 1.* (d) *Can. VI. C. 1. q. 3.*

monia eſt, etiamſi temporale exiguum aliquid ſit. Et quidem ſimoniacum pronuntiare non dubitavit Alexander III clericum, qui ſex tantum ſolidos archidiacono ſolverat, quod ipſum ad ordinem aliter praeſentare noluiſſet (a). Nec neceſſe eſt, ut reapſe de manu in manum temporale tradatur; ſed ſufficit, ut ſimonia dicatur, quod in effectu detur etiam fictione *brevis manus* ut formulis juriſconſultorum utar. Itaque ſi collator nolit dare beneficium, niſi accipiens debitum remittat, certe uterque ſimoniae vitio laborat, quod collatio gratis non fiat.

De munere a lingua.

§. IX. Praeterea muneri a ligua pecunia & pretium ineſt. Munus *a lingua favor eſt*, inquit Gregorius M (b), ſeu ſi aliquid ſpiritualis, aut quaſi eis detur, *pro quibus majorum quiſquam rogaverit*, ut loquitur Hieronymus (c). Et profecto favor & gratia apud homines, & maxime potentes, pretio & quidem ſummo aeſtimatur; experientia enim compertum eſt, ſaepe plus valere gratiam & favorem potentiorum, quam ſummos & honeſtos labores. Hinc gratis non cenſentur dare ſpiritualia, qui id faciunt ad preces potentiorum, ut hinc gratiam eorum ad propriam utilitatem obtineant & vertant, ſive ne quaeſitam gratiam amittant. Nec enim minus pretio aeſtimabile cenſetur favorem alicujus potentioris quaeſitum non amittere, quam non quaeſitum comparare. Verum ſi preces poten-tio-

(a) *Cap. XX. ex. de ſimonia.* (b) *Can. CXIV. C. 1. q. 1.* (c) *Can. VI. C. 8. q. 1.*

tiorum tantum moveant antiſtites, ut in merita commendatorem inquirant, & inde tantum ob vera merita officia eccleſiaſtica conferant, alias non daturi, nulla eſt ſimonia, quamvis preces intercesſerint, quae eſt S. Thomae doctrina, qui etiam recte tenet, ſimoniacum etiam apud Deum eſſe, qui confert quidem digno res ſpirituales, ſi id potius faciat favore precum, aut timore rogantis, quam meritis accipientis (*a*).

De munere ab obſequio.

§. X. Pecuniae quoque vicem ſubit munus ab obſequio, quo nomine venit *ſervitus indebite impenſa*, ut Gregorius M. loquitur (*b*). Quotusquiſque enim eſt, qui non debita ſervitia pretio non aeſtimat? Scilicet nullus gratis ſervit, & qui gratis ſervire videntur, id ut plurimum ſpe compenſationis faciunt. Itaque ſimoniae rei ſunt, qui ſervitia collatoribus, aut patronis nulla pacta mercede exhibent, ſed ea conditione tacita vel expreſſa, ut ſibi beneficium conferatur: eodemque vitio irretiuntur collatores, ſi eadem ſpe alliciant clericos, ut ſibi obſequia & ſervitia gratis exhibeant. Et merito Petrus Damianus quoſdam aulicos clericos perſtrinxit, qui licet indebitis obſequiis ad beneficia ſubreperent, ſe tamen nulla ſimoniae labe infectos gloriabantur, quod pecuniam non dediſſent (*c*). *Dic mihi, o clerice*, ſunt verba Damiani, *quiſquis es, ſi redemto quolibet aureo vaſe, vel praedio, diſtractor*

(a) *S. Thom.* 2. 2. *q.* 110. *art.* 5. (b) *Can.* CXIV. *C.* 1. *q.* 1. (c) *Petr. Damian. lib.* II *epiſt.* 1.

ctor exigeret, ut retenti apud te vice pretii hujuſmodi ſibi ſedulitatis impendium exhiberes, numquid non poſtmodum conſtanter aſſereres, te, quod acceptum eſt, juſto pretio comparaſſe? Nec refert, num praeſtitum ſervitium ſit in rebus temporalibus, an ſpiritualibus, nam etiam ſi quis in ſpiritualibus ſervitium epiſcopis ea mente gratis praeſtet, ut beneficium inde conſequatur, procul dubio ſimoniacus eſt (*a*). Quae quum ita ſint, S. Carolus obteſtatur epiſcopos alioſque collatores beneficiorum, ut certam familiaribus ſuis mercedem conſtituant, ne iſti eccleſiaſtica beneficia tamquam ſuae operae & laboris mercedem ſibi proponant (*b*).

Sponte oblata in adminiſtratione ſpiritualium.

§. XI. Ceterum ſerio diſtinguenda ſunt ſponte oblata ab iis, quae in eum finem dantur, ut ſpiritualia accipiantur. Sane ſponte oblata in rerum ſpiritualium adminiſtratione recte accipiuntur, quod pluribus Thomaſſinus exſequitur (*c*); ſunt enim potius medium, quo ſacri miniſtri vitam ſuſtentant, quam rerum ſpiritualium pretium. Chriſtus ſcilicet apoſtolos ſuos ad praedicandum evangelium miſit, poſtquam illi terrena omnia reliquiſſent. Hinc voluit, ut de evangelio viverent, non quod eis temporalia, tamquam ſui miniſterii merces, jure deberentur; ſed potius quod defutura non eſſent media, quibus vivere poſſent. Ex hac doctrina, ſive in ad-

(a) *Conf. Eſpen. par.* II. *tit.* 30. *cap.* 2.

(b) *Conc. Mediol.* II. *conſt. adverſus ſimoniacos.* (c) *Thomaſſ. par.III. lib.* 1. *cap.* 69. & *ſeq.*

adminiſtrandis ſacramentis, ſive in aliis officiis eccleſiaſticis exhibendis, ſponte oblata eccleſia recepit, quibus oblationibus fideles cum eccleſia communicare etiam ſignificabatur. Quarto ſaeculo adeo ſollemnis erat mos aliquid offerendi in baptiſmi ſuſceptione, ut multi ex pauperibus illuminari differrent, quod munus offerendum non haberent: *ubi eſt munus, quod poſt baptiſmum offeram*, ut eos loquentes Gregorius Nazianzenus inducit (a). Eodem cum ſponte oblatis jure cenſentur reditus eccleſiaſtici, quos propter officium miniſtri eccleſiae percipiunt; ſunt nimirum reditus iſti media vitae ſuſtentandae, non pretium rerum ſpiritualium, nec merces laborum, qui in eccleſiae miniſteriis impenduntur. Et certe profani ſunt clerici illi, qui reditus eccleſiaſticos ſibi debitos pro laboris mercede credunt.

Omnis avaritiae ſuſpicio ab altaris miniſtris amovenda.

§. XII. Quamvis autem ſponte oblata in adminiſtrandis ſacramentis & reliquis ſacris officiis accipere ſimoniacum non ſit; tamen omnis avaritiae turpiſve quaeſtus ſuſpicio ab altaris miniſtris procul eſſe debet. Hinc ſynodus Illiberitana vetuit, ne de more catechumeni tempore baptiſmi nummos in concham mitterent, *ne ſacerdos, quod gratis accepit, pretio diſtrahere videatur* (b). Non malum, ſed mali ſpecies canoni dedit occaſionem, adeo nimirum ab omni ava-

(a) *Gregor. Nazianz. orat. XL. de bapt.*
(b) *Conc. Illiber. can. XLVIII.*

avaritiae & turpis lucri ſuſpicione eccleſiae miniſtri liberi & immunes eſſe debent . Qua ratione Tridentini patres in ſacris ordinationibus nec ſponte oblata ab epiſcopis eorumque miniſtris accipi voluerunt ; tantumque permittunt , ut notarii in locis , ubi non viget laudabilis conſuetudo nihil accipiendi, pro ſingulis litteris dimiſſoriis , aut teſtimonialibus decimam unius aurei partem accipere poſſint , modo eis pro officio exercendo nullum ſalarium conſtitutum ſit , nec epiſcopus ex notarii commodis aliquod emolumentum percipiat (*a*) . Cui diſciplinae adhaerens S. Carolus ſtatuit , ne quis presbyterorum pro adminiſtrandis ſacramentis , ne obtentu quidem eleemoſynae , quidpiam accipiat (*b*) . Et bene profecto eſſet , ſi legitima auctoritate ſaltem in eccleſiis , quae ſtatos reditus poſſident , abolerentur conſuetudines omnes , quae in adminiſtratione ſacramentorum, in danda mortuis ſepultura & aliis ſacris officiis aliquid offerre praecipiunt .

Simonia eſſe poteſt inſcio eo , qui accipit ſpiritualia .

§. XIII. Jam vero ut admittatur ſimonia ; non requiritur , ut accipiens ſpiritualia datae in eum finem pecuniae conſcius ſit ; ſed ſufficit , ut collator ſpiritualium illam acceperit , quicumque tandem ſit, qui donet (*c*). Hinc electio aliave collatio beneficii ipſo jure nulla eſt , nullum-

(a) *Trid. ſeſ. XXI. de ref. cap.* 1. (b) *Conſ. Juſſan. vit. S. Caroli lib. VIII. cap.* 4. (c) *Can. III. C.* 1. *q.* 5. , *cap. XXV. ex. de ſimonia* .

que jus tribuit beneficiario, ſi quocumque modo ſimoniaca fuerit, etſi ipſe beneficiarius vitium omnino ignoret, quod Caeleſtinus III aperte reſpondit (a). Sane ſemper verum eſt, non gratis dari eccleſiae miniſteria, ubi collator aliquid acceperit, etiam inſcio beneficiario, qui in hac ſpecie tantum extra culpam eſt, atque ideo excommunicatione & ſuſpenſione, in quas alii ſimoniaci ſcientes incidunt, non percellitur. Verum ſi qui dederint temporalia, id fecerint in fraudem & diſpendium ejus, qui eligendus erat, electio ſuſtinetur, quum malitiis hominum non ſit indulgendum (b); licet alias qui temporalia acceperint, ſimoniae rei ſint.

Simonia tegitur larva pietatis.

§. XIV. Nunc ſophiſmata & larvas, quibus ſimoniaci ſuam pravam agendi rationem tegere ſtuduerunt, aperiamus, oportet: profani enim homines, qui alias in ſimoniam proclives ſunt, ne nundinationis donorum divinorum rei facile convincerentur, myſteria quaedam verborum & larvas excogitarunt, quibus ſeipſos excuſarent, & ſimoniam, ut noſtri loqui amant, *palliarent*. Sed ſophiſmata iſta pereunt omnia ad Chriſti doctrinam collata, *gratis accepiſtis*, *gratis date*. Harum aſtutiarum illa videtur antiquiſſima, qua ſub ſpecie pietatis tegitur ſimonia, ubi videlicet temporalia accipi dicuntur pro ſpiritualibus, ut illa in uſus pietatis, veluti in eleemoſynas & eccleſias aedificandas, impendantur; cujus te-

(a) *Cap. XXVII. ex. eod.* (b) *Cit. cap. XXVII.*

technae, tamquam per epiſcopos ſibi ſubjectos uſurpatae, S. Baſilius meminit (*a*). At qui ita ſpiritualia adminiſtrat, licet alias pietatem intendat, certe non gratis elargitur. Et deinde non licet peccata graviſſima admittere, ut pietas exerceatur. Ut enim bene obſervat Gregorius M, *aliud eſt propter peccata eleemoſynas facere, aliud propter eleemoſynas peccata committere* (*b*). Illud nempe tamquam juſtum & pium ſemper commendavit eccleſia; hoc vero tamquam nefarium ſemper reprobavit.

Simonia tegitur larva honorarii, aut grati animi.

§. XV. Praeterea non defuerunt, qui nullam ſimoniae labem eſſe docuerunt, ſi pecunia non tamquam pretium rei ſpiritualis detur, ſed potius tamquam honorarium, vel tamquam *motivum*, ut loquuntur, nimirum ut dans ſpiritualia ad dandum excitetur & moveatur; itemque, ſi detur ad gratum animum adverſus collatorem demonſtrandum. Sed apage manifeſtas iniquitates. Etenim admiſſa hac doctrina, nulla in eccleſia admitteretur ſimonia; quilibet enim daret non tamquam pretium, ſed potius ad impellendum collatorem, & ad gratum animum demonſtrandum. Quin ipſe ſimoniacorum princeps a ſimonia poſſet hujus doctrinae praeſidio excuſari, neque enim videtur obtuliſſe pecuniam ad emendam divinam virtutem, ſed potius ut apo-

Ss 2

(a) *Baſil. epiſt. ad epiſcopos ſibi ſubjectos inter Baſilii canones can. XCI. apud Bevereg. in pandectis canonum*. (b) *Greg. M. lib. VII. epiſt.* 110. *ap. Gratian. can. XXVII. C.* 1. *q.* 1.

apoſtoli ad eam dandam impellerentur (a). Rationes, unde moveri debent eccleſiae miniſtri ad diſpenſanda ſpiritualia, non ſunt lucra temporalia, ſed perſonarum merita & eccleſiae utilitas. Et qui ſpiritualia ex doctrina eccleſiae procurant, a Deo tantum procurationis ſuae praemium debent exſpectare; adeo ut quidquid grati animi nomine dicitur exhiberi in elargiendis ſpiritualibus, mera larva eſſe videatur ad obtegendam ſimoniam. Ut vero internoſci poſſit, an muneris oblatio collatoris, aut patroni animum ad conferendum beneficium, aut praeſentationem faciendam impulerit, tria ſpectanda eſſe Alexander III obſervat, *dantis & accipientis qualitas, quantitas muneris, & donationis tempus* (b), quae veriſſima obſervatio eſt.

Et ſeparatione temporalium a ſpiritualibus.

§. XVI. Non minus ſpecioſa eſt illa ſimoniae larva, qua temporalia dari dicuntur non propter ipſa ſacra miniſteria & officia, ſed pro opibus & reditibus, qui inde percipiuntur & obveniunt. Quia quum hoc fit, inquiunt, *non emitur ſacerdotium, ſed poſſeſſio praediorum: ſub hac enim praeſtatione pecuniae opes tantum, non honoris vel eccleſiae redimitur ſacramentum. Venalia ſiquidem ſunt, unde ſint divites, gratis accipiunt, unde fiant ſacerdotes*. Ita quidam capellani Gothofredi ducis apud Petrum Damianum (c), quos ipſe Damianus tamquam *Satanae praedicato-*

(a) *Conf. Paſchal. ep.* XII. (b) *Cap. XVIII ex. de ſimon.* (c) *Ap. Petr. Damian. lib. I. ep. 13. & lib. V. ep. 13.*

tores & apoſtolos Antichriſti exagitat, meritoque exclamat, *o novum ſchiſmaticorum genus, & os ſacrilegum aeterni ſilentii cenſura damnandum!* Sane quum reditus eccleſiaſtici ipſi eccleſiaſtico officio adhaereant, & inde pendeant, (beneficium datur propter officium) qui pecuniam pro ipſis reditibus donat, & pro ipſo eccleſiaſtico officio dediſſe cenſetur. *Quiſque horum alterum vendit*, inquit Paſchalis papa (a), *ſine quo nec alterum provenit, neutrum invenditum derelinquit*.

De larva, qua vexatio redimi dicitur.

§. XVII. Inter larvas, quibus ſimonia tegitur etiam referri ſolet *redemtio* vexationis, qua temporalia dari dicuntur, ne ad obtinendam conſecrationem ſive beneficium opponatur impedimentum. Hac in re videtur diſtinguendum, num ille, qui impedimento eſt, jus habeat, vel non habeat ad ſpiritualium collationem. Si primum vera eſt ſimonia, ubi pecunia datur ei, qui jus habet ad ſpiritualium collationem; pecunia enim, quae datur, ne ſit impedimento, revera facit, ne ſpiritualia gratis collata intelligantur, & vexationis redemtio eſt tegmen ſimoniae. Hinc recte Lucius III ſummus pontifex reſpondit, electionem archiepiſcopi Turonenſis, qui a majore canonicorum parte electus, pecunia moleſtiam redemerat, quam ei minor pars inferebat, ſimoniae vitio laborare. *Multum tibi conſulis*, ſunt verba ſummi pontificis (b), *ſi admi.*

(a) *Can. VII. C. 1. q. 3.* (b) *Cap. XXIII. ex. de ſimonia.*

miniſtrationem celeriter ac ſponte dimittas, illius verbi memor exiſtens, nihil prodeſt homini, ſi univerſum mundum lucretur, animae vero ſuae detrimentum patiatur. Si alterum, nulla videtur eſſe rerum ſacrarum nundinatio: etenim qui alteri, a quo ſpirituale non conſequitur, pecuniam dat, ne impedimento ſit ad rei ſpiritualis adquiſitionem, gratis accipit, maxime ſi *jus* perfectum in rem ſpiritualem adquiſierit; licet ille, qui, ne impedimento ſit, pecuniam accipit, injuſte faciat. Quoniam vero in hac ſpecie latere ſimonia poteſt, & periculoſum eſt, nos in re noſtra judices ſedere, ſcite S. Carolus nemini licere ſtatuit, *ad redimendam vexationem, ne in caſibus quidem jure permiſſis, pecuniam dare, quidquamve paciſci, aut tranſigere, niſi epiſcopi conſenſus acceſſerit* (a).

De epiſcopis, qui ante ordinationem tributum ſolvebant.

§. XVIII. Atque ex hac doctrina ſimoniae vitio liberantur epiſcopi, qui certam pecuniae quantitatem ante conſecrationem principibus offerre tenebantur: quae abuſio in eccleſia Occidentali & Orientali olim obtinuit. Et quidem teſtatur Gregorius Turonenſis (*b*), Arvernos multis muneribus a rege Theodorico B. Galli a ſe in epiſcopum electi impetraſſe conſecrationem: additque, *tum germen illud iniquum coepit pullulare, ut ſacerdotium aut venderetur a re-*

(a) *Conc. I. Mediolan. tit. de conſtitut. contra ſimoniacos*. (b) *Gregor. Turon. vit. patr. cap. VI.*

regibus, *vel compararetur a clericis*. Coeperunt ejuſmodi penſitationes in eccleſia Romana ſub Odoacre Erulorum rege, eaeque deinceps ſub regibus Gothis & ſub imperatoribus Orientis continuarunt (*a*). Vel ipſe Gregorius M. ante conſecrationem conſuetam auri ſummam imperatori penſitavit (*b*). Sed ſaeculo ſeptimo ad preces Agathonis pontificis Romana eccleſia per Conſtantinum Pogonatum eo onere levata eſt, reſervato tamen Imperatori jure electum pontificem confirmandi (*c*). Etiam in eccleſia Orientali epiſcopatus ſaltem majores vectigales fiſco evaſerunt; imperatores enim vel ipſi patriarchas eligebant, vel ex tribus electis praeferebant unum, eoque nomine certum honorarium ſeu tributum accipiebant (*d*). Perſolvebant quidem epiſcopi conſuetas ſummas, at minime ſimoniae rei erant, quod iniquo animo eam pecuniam pendebant, injuſtam, ut dicitur, vexationem redimentes; quod ex ipſo Gregorio M. conſtat, qui eo ipſo quod conſuetum auri pondus perſolvit, exactionem illam, velnti divinae legi atque eccleſiaſticae libertati adverſam, multis exagitavit (*e*). Itaque perſolvit, inquit Chriſtianus Lupus (*f*), *quod nec paparum declinare poſſet*, *nec principis avaritiam moderari*,

(a) *Conf. Chriſt. Lupus diſſ. de ſimonia cap. V, & ſeq. tom. 4. oper. E V.* (b) *Jo. Diacon. in vita Greg. M.*, *Gregor. M. in pſalm. V. poenit.* (c) *Can. XXI. D. 63* (d) *Cantacuz. lib. XLI. hiſt. cap. 37.* (e) *Greg. M. loc. cit.* (f) *Chriſt. Lupus cit. diſſ. cap. 5.*

ri. *Solus princeps, non ipſe fuit ſimoniacus, quia iniquam ac inevitabilem vexam redemit.*

Poenae contra ſimoniacos ſecundum veteres canones.

§ XIX. Jam vero poena contra ſimoniacas ordinationes ſecundum veteres canones eſt depoſitio contra clericos, tum ordinantes, tum ordinatos; excommunicatio vero contra laicos hujus criminis ſequeſtres & interpretes, quam poenam propoſuit ſynodus Chalcedonenſis, inde reliqui canones confirmarunt (a). Sed unus ex dictis apoſtolicis canonibus, qui ſynodo Chalcedonenſi poſterior videtur, etiam ab eccleſiae communione ordinantem & ordinatum abſcindit (b). Depoſitio autem per canonem Chalcedonenſem non videtur eadem ratione in ordinantem, & ordinatum decreta: etenim de ordinatore ait, *de proprio gradu in periculum veniat*: quibus verbis non depoſitio vi ipſa juris inflicta, ſed ab homine infligenda deſignatur: de ordinato ait, *ſit a dignitate vel curatione alienus*, quibus verbis depoſitio ipſo jure inflicta irrogari videtur. Verum alii canones & Juſtiniani leges & ordinantem & ordinatum ipſo jure depoſitos exhibent (c). Inſtar omnium ſint verba Taraſii patriarchae Conſtantinopolitani in litteris, quae in ſynodo Nicaena II recitatae & probatae ſunt: *Omnis epiſcopus, vel presbyter, aut diaconus convictus, quod pro muneribus ordinationem dederit, vel*

(a) *Conc. Chalced. can. II.*, *Aurelian. II. can. IV.*, *Trullan. can. XXII.* (b) *Can. apoſt. XXX.* (c) *Novel. VI. cap. I.*

vel acceperit, a ſacerdotio cadit, utique ipſo jure. Quin magnis argumentis contendit Jo. Morinus, ordinationes ſimoniacas in veteri diſciplina omnino nullas & irritas fuiſſe (*a*): quam ſententiam Chriſtianus Lupus impugnavit, contendens irritas habitas olim ſimoniacas ordinationes, non quaſi omnino nullas, ſed potius illicitas, & nefarias & uſu vacuas (*b*).

Depoſitio ſimoniacorum perpetua erat.

§. XX. Depoſitio autem contra ſimoniacos, qui non gratis ordines conferebant, aut accipiebant, perpetua erat, nec per poenitentiam licebat amiſſos gradus recuperare. Hinc interrogantibus Britonum epiſcopis, utrum per ſimoniam ordinati poſſent in ordine ſacerdotali poenitentiam agere, an tantummodo extra ordinem & ſacerdotalem fieri gradum, reſpondit Leo IV, nulla eos adjuvari poſſe poenitentia (*c*): quod reſcriptum ſupponit, per ſimoniam ordinatos, ne poſt actam quidem poenitentiam poſſe ſacerdotio reſtitui. Et quid quaeſo juſtius, quam ut ordine ſuo perpetuo caderet, qui illum per ſimoniam turpiter maculavit, & exiſtimavit, ſacerdotii gratiam per pecuniam poſſe adquiri? Sic vero depoſiti ſimoniaci in monaſterium *ſub perenni poenitentia* detrudebantur (*d*), idque ex veteri diſciplina deſcendit, quae depoſitos clericos in monaſteriis ad poenitentiam includebat.

(a) *Joan. Morin. de ſacris ordinationib. par. III. exercit.* 5. (b) *Chriſt. Lupus cit. diſſ. cap.* 16.
(c) *Can. V. C.* 1. *q.* 7. (d) *Can. VII. C.* 1. *q.* 1.

Collatio beneficiorum ſimoniaca omnino nulla.

§. XXI. Perpetua depoſitio in antiquis canonibus propoſita proprie ſpectabat ſimoniacas ordinationes, quibus olim beneficia erant adnexa; at ubi beneficia ſeorſum ab ordinibus conferri coeperunt, depoſitio etiam affecit ſimoniacas beneficiorum collationes, eoque veteres canones extenſi ſunt. *Si aliquis divinorum praeceptorum & animarum ſalutis immemor*, ait Alexander II (a), *beneficia eccleſiae iniqua cupiditate ductus vendere, vel emere temerario auſu praeſumſerit, ſicut in Chalcedonenſi concilio definitum eſt, gradus ſui periculo eum ſubjacere decernimus, nec miniſtrare poſſit eccleſiae, quam pecunia venalem fieri concupivit*. Quin collationes beneficiorum per ſimoniam omnino nullae ſunt & inanes (b), idque locum habet, tam ſi utrinque ſimonia perfecta fuerit, quam ſi conventione nitatur; aperte enim Urbanus II irritum & omnino inane pronuntiavit, *quidquid vel in ſacris ordinibus, vel in eccleſiaſticis rebus, vel data, vel promiſſa pecunia adquiſitum eſt* (c); ut hinc nulla ratione admitti poſſit eorum ſententia, qui ipſo jure nullas eſſe docent collationes beneficiorum, ubi reapſe munus intervenerit; non item ſi tantum promiſſum fuerit (d). Nulla quoque eſt electio ſeu collatio, ſive pecunia ab ipſo electo, ſive ab ejus amicis & parentibus eo ignorante da-

(a) *Can. IX. C. 1. q. 3.* (b) *Extravag. II. de ſimon. inter comm., Martin. V. ſeſ. XLIII. conc. Conſtantien.* (c) *Can. V. C. 1. q. 3.*
(d) *Conf. Garzias de benef. par. VIII. cap. 1.*

data ſit, vel promiſſa; ſemper enim verum eſt, electionem ſeu collationem non gratis factam eſſe (*a*). Hinc tenentur ſimoniaci dimittere beneficia, quae nullo jure tenent, & ſuos non faciunt fructus, ſi quos interim percipiant.

Poenae contra ſimoniacos in nova diſciplina.

§. XXII. Vetus depoſitionis poena, qua epiſcopi ordinantes per ſimoniam, itemque eodem vitio ordinati perpetuo afficiebantur, in nova diſciplina deſuevit, ejuſque loco ſuſpenſio ſucceſſit. Et ordinantes quidem ex Gregorii IX conſtitutione ſuſpenduntur a quorumcumque ordinum collatione per triennium; ordinati vero ab ordinis ſuſcepti uſu, quouſque veniam a ſummo pontifice impetraverint (*b*). At per conſtitutionem Pii V qui eccleſiaſticos ordines per ſimoniam ſuſceperint, ab eorumdem exercitio ſunt ipſo facto ſuſpenſi per decennium, & carceribus ad annum mancipantur (*c*); collator vero ex bulla Siſti V perpetuo a quorumcumque ordinum collatione & ab exercitio munerum pontificalium ſuſpenſus, ab ingreſſu in eccleſiam interdicitur (*d*). Item in nova diſciplina ſimoniaci omnes, etiam tanti criminis ſequeſtres & mediatores, excommunicationem latae ſententiae ſummo pontifici reſervatam incurrunt (*e*). Remiſſus fuit depoſitionis rigor ex frequentibus indulgentiis, quas in tanta peccantium multi-

(a) *Cap. XXVII. ex. de ſimon.* (b) *Cap. XLV. ex. eod.* (c) *Pius V. conſt.* cum primum
(d) *Sixtus V. conſt.* ſanctum & ſalutare.
(e) *Extravag. II. de ſimon. inter comm.*

tudine ſummi pontifices & epiſcopi conceſſerunt, ut per ſimoniam ordinati clerici gradus ſuos recuperarent. Etenim *ex quo haec lepra*, inquit Chriſtianus Lupus (a), *paſſim coepit accipere gratiam, etiam inflicta illi per patres depoſitio decrevit in poenalem ſolummodo ſuſpenſionem*.

Indulgentia ſimoniacis conceſſa.

§. XXIII. Jam vero in nova diſciplina tantum ſummo pontifici licet ſimoniacis veniam indulgere, ita ſcilicet, ut poenae contra eos latae remittantur. Et olim quidem magnus fuit in ſimoniacos rigor, numquam enim videtur indultum, ut relaxatis canonibus, qui per ſimoniam in eccleſiam ingreſſi eſſent, in ea deinceps miniſtrare permitterentur. At poſt ſaeculum decimum, ubi ſimonia longe lateque pervagata erat, poenae contra ſimoniacos coeperunt relaxari, quod initio ſumma moderatione & prudentia factum eſt; datae nimirum indulgentiae iis, qui non per pecuniam, ſed gratis a ſimoniacis ordinati eſſent; itemque iis, qui parvuli parentum cupiditate eccleſias & eccleſiaſtica beneficia per pecuniam adepti eſſent, ut poſtquam eccleſias dimiſiſſent, in iis poſſent *canonice vivere*, hoc eſt vitam communem & regularem agere: itemque iis, qui majoris aetatis ipſi ſibi eccleſias per pecuniam quaeſiverant, indultum, ut in aliis eccleſiis canonice viverent, & in ſuis ordinibus miniſtrarent; in ſuis vero eccleſiis canonice viverent, & minoribus ordinibus contenti ad

(a) *Chriſt. Lupus cit. diſſ. cap. ult.*

ad ſacros ordines non accederent (*a*). Hac moderatione ſaeculo undecimo venia ſimoniacis concedebatur; at labentibus annis ſine ullo delectu indulgentia & quidem pleniſſima omnibus ſimoniacis concedi coepit, adeo ut ipſa beneficia per ſimoniam quaeſita iis iterum collata ſint, qui ſcientes prudentes pecuniam dediſſent. Vigebant in aula Romana hi degeneres mores, quo tempore ſynodus Tridentina habebatur, eoſque deplorant ſapientes illi theologi, qui a Paulo III interrogati, abuſiones in ſynodo illa emendandas candide expoſuerunt.

Auctoritas pontificis vitium ſimoniae non eluit.

§. XXIV. Venia autem & indulgentia, quam ſummus pontifex pro rerum adjunctis & perſonarum qualitate concedit ſimoniacis, ſpectat tantum poenas canonicas, non ipſum vitium, quod, utpote natura ſua malum, nulla umquam auctoritate purgari poteſt; atque ideo nequit ſummus pontifex auctoritate ſua efficere, ut collatio beneficii, quae alias foret ſimoniaca, vitio illo non laboret; quae ſapientiorum theologorum & canoniſtarum ſententia eſt (*b*). At qui tenent, ſimoniam aliam eſſe juris divini, aliam juris humani, ſeu eccleſiaſtici, docent, ſummum pontificem poſſe eluere ipſum vitium, non tantū poenas relaxare, ubi de ſimonia tantum jure hu- ma-

(a) *Conſ. Eſpen. par. II. tit.* 30. *cap.* 7.

(b) *Conſ. S. Thomas* 2. 2. *q.* 100. *art.* 1. *ad* 7., *Chriſt. Lupus cit. diſſ.*, *cap.* 4. & *Eſpen. par. II. tit.* 30. *cap.* 7.

mano interdicta agitur. Simoniam juris eccleſiaſtici committi ajunt in beneficiis, in quibus munus a pontifice accipi docent non pro ſacris officiis, ſed pro fructibus, quum poſſit praebendam ab officio ſeparare. Verum doctrina iſta prorſus abſurda eſt; jus enim percipiendorum fructuum ita ſacro officio adhaeret, ut ſine illo numquam intelligatur. Et bene eſt, quod ſapientes illi theologi, quos Paulus III de capitibus diſciplinae in ſynodo Tridentina emendandis percontatus eſt, damnant & tamquam meros adulatores traducunt doctores illos, qui tenebant, pontificem omnium beneficiorum dominum eſſe, ac inde ei licere ſine vitio beneficia vendere.

CAPUT XL.

De poenis & cenſuris eccleſiaſticis generatim.

Eccleſia jure divino jus habet poenas infligendi.

§. I. Eccleſia, quae eſt hominum ſocietas ad animarum ſpiritualem ſalutem inſtituta, certe jure divino poteſtatem habet poenas fini ſuo congruas irrogandi; vix enim concipi poteſt hominum ſocietas, cui jus non ſit in eos animadvertendi, qui ſociales leges infringunt, praeſertim quando ſocietas proprio jure & auctoritate regitur. Sane apertis conſtat apoſtoli verbis, in eccleſia regimen aliquod a Chriſto inſtitutum & antiſtitibus demandatum: *attendite vobis & univerſo gregi, in quo vos Spiritus ſanctus* po-

poſuit epiſcopos, regere eccleſiam Dei (a). Quum vero regimen omni coactione deſtitutum nullius uſus ſit, patet, in eccleſia jus eſſe poenarum, quae ejus fini conveniant, irrogandarum. Deinde aperte Chriſtus eccleſiae ſuae poenas infligendi jus conceſſit, dum ei claves communicavit, quibus ſolveret & ligaret, & in ſontes animadverteret (b). *Si peccaverit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipſum ſolum .... Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos ... quod ſi non audierit eos, dic eccleſiae; ſi autem eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus. Amen dico vobis, quaecumque alligaveritis ſuper terram &c.* Quibus verbis Chriſtus edicit, eos, qui in peccatis ſuis pertinaces fuerint, quique nec privatorum, nec eccleſiae admonitionibus paruerint, a communione & jure fraternitatis expelli debere; quae expulſio vera poena eſt, utpote quae quaeſitis juribus privat. Ita conſtat, jure divino eccleſiam ſacro quodam imperio auctam eſſe, quo in ſontes & contumaces animadvertat.

Confutatur ſyſtema Boëhmeri de poenis eccleſiaſticis.

§. II. Quae quum ita ſint, divinae inſtitutioni advertantur haeretici, in primis Pfaffius & Boëhmerus, qui contendunt, eccleſiam nulla jurisdictione, nullo ſacro imperio ex Chriſti inſtitutione ad poenas irrogandas auctam eſſe, poenaſque eccleſiaſticas initio veras poenas non fuiſ-

(a) *Actor.* XX. v. 28, (b) *Matth.* XVIII. v. 15 *ſeqq.*

fuiſſe, ſed potius pactitias, ex confoederata nimirum diſciplina pendentes (a). Eccleſia (haec ferme eſt tota Boëhmeri philoſophia) natura & origine ſua collegium aequale eſt: cumque tribus primis ſaeculis nullo externo auxilio fulciretur, rationem excogitare debuit, qua a ſontibus ſeipſam purgaret, & a tritico lolium ſecerneret. Ergo chriſtiani mutuam confoederationem induxerunt, qua initis pactis ſe adſtrinxerunt ad ſocietatis leges ſancte ſervandas, eoſque jure fraternitatis & officio & adminiſtratione privandos, qui ex regulis ſocietatis non viverent. *Hoc intuitu*, inquit Boëhmerus (b), *haec poena erat conventionalis & pactitia; non vero, ut in republica, virtute juriſdictionis & imperii ſacri infligebatur, a qua poteſtate adhuc plerique epiſcopi alieni erant*. Ita Boëhmerus eccleſiaſticam poteſtatem omnino evertit, dum non ex Chriſti ſervatoris conceſſione, ſed potius ex pactis chriſtianorum eam repetit. Sed quî fieri poteſt, ut eccleſia ſit aequale collegium, quando Chriſtus apoſtolos & eorum ſucceſſores ejuſdem regimini praefecit? Deinde verum eſt, primos chriſtianos inter ſe fuiſſe confoederatos; at poenas infligendi poteſtas non inde manavit, ſed ab jure clavium, quo Chriſtus eccleſiam armavit ſuam, quod evangelicus contextus aperte demonſtrat. Etenim poſtquam Chriſtus excommunicandi poteſtatem eccleſiae ſuae fecit, ſtatim jus clavium, un-

(a) *Pfaf. in originib. jur. eccleſ.*, *Boëhm. jur. eccleſ. lib. V. tit.* 37. §. 27. *ſeqq.* (b) *Boëhm. loc. cit.* §. 31.

unde ea emanabat, propoſuit (a): qua ſermonis conſequentia docuit, ligandi & ſolvendi jure excommunicationis poteſtatem contineri. Cui ſententiae univerſa ſuffragatur antiquitas, quod adeo verum eſt, ut ipſe Boëhmerus concedat, a tempore Cypriani nobiſcum patres conſenſiſſe (b).

Natura poenarum eccleſiaſticarum.

§. III. Illud interim verum eſt, poenas eccleſiaſticas longe differre a poenis civilibus quae hominibus in civitate ſolent irrogari; illae enim ſpiritnales ſunt, utpote quae tantum animarum & eccleſiae ſalutem ſpectant. Ex ſocietatum finibus poenas, quibus illae reguntur & ſuſtinentur, metiri oportet. Qui in civitatem coaleſcunt, praeſentis tantum vitae commoda ſpectant & ſecuritatem: qui vero coaleſcunt in eccleſiam, alterius vitae, quae tota ſpiritualis eſt, conſecutionem intendunt. Hinc civiles poenae terrorem & dolorem in hominem injiciunt, atque bonis, aut jure civitatis privant; item corpus atterunt, & ipſam vitam ſubinde adimunt, & per equuleos, ungues, laminas, laqueum, carnifices exercentur. Contra eccleſiaſticae animam, non corpus ſpectant, & quae iis ineſt coactio, potius in privatione alicujus boni ad religionem pertinentis, quam in irrogatione mali conſiſtit, quamvis illius boni privatio etiam malum contineat. Et recte ſpiritualiu poenarum ratione eccleſiae poteſtatem Cypr

(a) *Matth. XVIII.* 15. *ſeqq.* (b) *loc. cit.* 39. §. 19.

nus *gladium ſpiritualem* dixit (*a*). Itaque poena eccleſiaſtica origine & natura ſua eſt irrogatio mali ſpiritualis, quod jure ſacerdotii infligitur chriſtianis invitis ob delictum admiſſum in emendationem delinquentis & eccleſiae ſalutem.

Coactio eccleſiaſtica conſiſtit in boni privatione.

§. IV. Coactio autem, quam in irrogandis poenis adhibet eccleſia, non eſt proprie ſic dicta vis externa, ſed potius vis indirecta, qua boni ſpiritualis privatione delinquentes coguntur, Eccleſia, utpote imperio civili deſtituta, vim facere non poteſt. Itaque hortatur, ſuadet, docet; & ubi exhortationes ad frangendam contumaciam non ſufficiunt, extra ſuam communionem contumaces exturbat, & Satanae relinquit: quae projectio per indirectum coactionem continet. Nihil quippe tam debet formidare homo chriſtianus, quam privari jure fraternitatis, quae eccleſiaſtica bona omnia communicat. *Summum futuri judicii praejudicium erat*, inquit Tertullianus (*b*), *ſi quis ita deliquerit, ut a communione orationis & conventus & omnis ſacri commercii relegaretur*. Quod ſi quis animae ſuae oblitus eccleſiaſticam coactionem reſpuat, alia arma ſpirituali gladio non inſunt, quibus contumaces ulterius cogat. Atque ex hac doctrina intelligendus Hieronymus, qui hoc inter reges & epiſcopos diſcrimen ponit, quod illi *nolentibus*, hi vero *volentibus* imperent (*c*). Inde etiam do-

---

Cypr. epiſt. LXII. al. IV. ad Pompon.
Tertull. apol. cap. XXXIX. (c) *Hieron. III. ad Nepotian.*

docuit Chryſoſtomus, ſi contemnatur epiſcopus, *non oportere ultiones ingerere, ſed totam ultionem eſſe plorare & ingemiſcere* (a). Et inde etiam eſt, quod apud veteres patres, ubi de epiſcopali poteſtate mentio fit, non adhibentur nomina *juriſdictionis*, *majeſtatis* & *tribunalis*, ſed dumtaxat *miniſterii* & *cathedrae*, quod Richerius obſervat. Nimirum ideo volentibus eccleſiam imperare veteres patres tenent, quod illa vi externa, qua contumaces ad officium cogat, deſtituitur; nam alias eccleſiaſticae poenae ſui generis coactionem continent.

Poenae eccleſiaſticae in excommunicatione continentur.

§. V. Jam poenae eccleſiaſticae continentur omnes in privatione eccleſiaſticae communionis, qua ex veteribus regulis delinquentes vel in totum eccleſia, tamquam ethnici & publicani, ejiciuntur, aut ſacro miniſterio ad tempus, vel in perpetuum cadunt, vel alias communibus precibus & euchariſtiae participatione interdicuntur. Et quidem ex ſententia Cypriani diſciplina & caſtigatio eccleſiaſtica in communionis chriſtianae, vel officii ſacri privatione conſiſtebat; ſcribens enim ſanctus martyr Rogatiano epiſcopo, eidem inculcat, ut diaconum contumacem vel *deponat*, *vel abſtineat* (b). Praeterea poenitentiae, quae peccatoribus invitis irrogabantur, erant verae poenae, iiſque delinquentes

(a) *Chryſoſt. hom. ult. in epiſt. ad Hebraeos, & in epiſt. ad Titum.* (b) *Cypr. epiſt. LXV. al. VI ad Rogatian.*

tes communibus precibus & euchariſtiae communione excludebantur. Nimirum ex veteris diſciplinae regulis publici peccatores inviti ad ſuſcipiendam poenitentiam per excommunicationem cogi ſolebant: qua ratione impoſita poenitentia verae poenae rationem habebat, quae id natura ſua poſtulat, ut irrogetur invitis. Poenalia enim opera ſponte ſuſcepta & libenter tolerata verae poenae dici vix poterant, iiſque potius ipſius criminis malitia eluebatur, quam delinquentis frangebatur contumacia. Quae omnia ſi quis diligentius expendat; nullo negotio animadvertet, poenas omnes eccleſiaſticas origine ſua in communionis privatione contineri.

Poenae eccleſiaſticae olim dictae cenſurae.

§. VI. Poenae autem eccleſiaſticae a veteribus patribus, in primis Tertulliano & Cypriano, alio nomine *cenſurae* dicuntur (a). Et ſi rem in origine ſua attentius ſpectemus, apparebit, poenis eccleſiaſticis cenſurae nomen potius convenire. Cenſura apud Romanos in privatione juris vel dignitatis conſiſtebat; etenim notatio cenſoria procedebat, ut qui ſenator eſſet, ſenatu ejiceretur, qui eques, equum publicum perderet, qui plebejus in Caeritum tabulas referretur, ut Aſconius Pedianus docet (b). Nota iſta cenſoria ſpecies erat poenae, ſeu coactionis, quae vitia legibus non interdicta ſpectabat, (in cri-

(a) *Tertull. apol. cap. XXXIX. & de pudicit cap. XVI. Cypr. ep. LV. al. LIX. ad Cornel.*

Pedian. in Ciceron. p 20.

criminibus locum habebant poenae publicae legibus propoſitae) eratque in recta inſtituta civitate omnium magiſtratuum judiciis & ſententiis acerbior, quod Bodinus obſervat (a). Hujuſmodi naturae origine ſua ſunt poenae eccleſiaſticae, quae vel jure fraternitatis, vel dignitate omnino privant. Hinc ex analoga ratione placuit chriſtianis in imperio viventibus cenſurae nomen, ſive ad excommunicationem, ſive ad depoſitionem deſignandam uſurpare, utpote quae juribus & dignitate in eccleſia quaeſitis ſpoliabant. Ipſa etiam poenitentia ſive publica, ſive privata erat vera cenſura: omnis enim poenitentia, etiam mitiſſima, communione corporis Chriſti poenitentem interdicebat: gravior vero excludebat ab omnibus communibus precibus & conſecratione corporis Chriſti; quin etiam ubi poenitentes inter flentes erant, ipſo ingreſſu in eccleſiam interdicti videntur (b). Ceterum in eccleſia, praeter cenſuras, non erant aliae diverſae poenae canonibus irrogatae, qua in re a republica eccleſia diſtabat.

Eccleſia olim poenas civiles non irrogavit.

§. VII. Suis finibus adſtricta ſtetit in veteri diſciplina poteſtas eccleſiaſtica, & poenis ſpiritualibus contenta a civilibus abſtinuit. Quod adeo verum eſt, ut ſi quando intelligerent epiſcopi, opus eſſe civilibus poenis, vel ad cohibendos haereticos, vel ad clericos, aut laicos in officio continendos, ejuſmodi poenas ab impera-

ra-

(a) *Bodin. de republ. lib. VI cap.* 1. (b) *Conf. Morin. de ad miniſtr. poenit. lib. V. cap.* 26. *n.* 18.

ratoribus exorare conſueverint. Ita patres Africani praeſidium contra furentes Donatiſtas ab Honorio imperatore petendum ſtatuerunt, eumque rogarunt, ut poena decem librarum auri, quae in ordinatores & ordinatos haereticos propoſita erat, ad Donatiſtas apertius extenderetur, maxime contra eos, qui clandeſtina vel aperta violentia eccleſias invaderent (*a*). Et paucos ante annos itidem Africani patres ab imperatoribus petendum edixerunt (*b*), *ut ſtatuere dignentur, ut ſi quis cujuslibet honoris clericus judicio epiſcoporum quocumque crimine fuerit damnatus, non liceat eum, ſive ab eccleſiis, quibus praefuit, ſive a quolibet homine defenſari, interpoſita poena damni, pecuniae, aut honoris, quo nec aetatem, nec ſexum excuſandum eſſe praecipiant*. Cur vero ejuſmodi legem ab imperatoribus epiſcopi petunt, & non in eamdem ſententiam ipſi canonem ſtatuunt? *Lex petenda erat ob poenam civilem*, inquit Petrus de Marca (*c*), *quae ab eccleſia infligi non poterat, ſed tantum canonica*.

Recentiores canones poenas civiles minantur.

§. VIII. Verum labentibus annis ſcena mutata eſt, & in eccleſiaſticis regulis paſſim additae poenae civiles, quibus delinquentes infamia notantur, aut privatione dignitatis puniuntur. Tantae mutationis cauſſam praeſertim praebuit canon Carthaginienſis, qui ab imperatoribus pe-

(a) *Can.XCIII.C.Afr.* (b) *Can.LXII. ejuſd. C.* (c) *Petr. de Marca de veterib. collectionib. canonum cap. VIII. n. 6.*

petendum decernit, ut poena damni, pecuniae, atque honoris ſtatuatur in eos, qui damnatos clericos defenderent. Nimirum a mediae aetatis falſariis miſcellionibus canon iſte in alienum ſenſum detortus eſt, & quod a principibus petendum erat, corruptus canon velati a ſynodo decretum exhibuit, quaſi nempe ſynodus ipſa poenam damni atque honoris ſtatuerit contra eos, qui damnatos clericos tuerentur. Ita corruptus canon exſtat in illa farragine, quae concilii Carthaginienſis nomen praefert, quaeque vel Iſidorum Mercatorem, vel alium ſimilem falſarium habet auctorem. Acceſſit inde Gratianus, qui jam corruptum canonem ſuum fecit, eumque ſub nomine concilii V. Carthaginienſis retulit (*a*). Ex hac canonis corruptione in tanta ſaeculi noni & ſequentium ignorantia facile creditum fuit, non eſſe alienum a poteſtate eccleſiaſtica poenas civiles irrogare: & hinc *plures mediae aetatis pontificum conſtitutiones damno honoris & privatione dignitatis afficiendos jubent, qui ſuis decretis reluctati fuerint*, quod Petrus de Marca obſervat (*b*). Addit Eſpenius, corruptum eumdem canonem judicibus eccleſiaſticis dediſſe occaſionem imponendi quoque poenas pecuniarias & civiles, praeſertim quando ſub nomine concilii Carthaginienſis V per Gratianum relatus erat (*c*).

Poenae eccleſiaſticae a cenſuris diſtinctae.

§. IX. Apud veteres patres admodum [illegible]

(a) *Can. III C.* 21. *q.* 5. (b) *Petr.* [illegible] *ca loc. cit.* (c) *Eſpen. par. III. tit.* 11 [illegible]

plex & plana de poenis eccleſiaſticis & cenſuris loquendi ratio, nec illi poenas a cenſuris & irregularitatibus ſcrupuloſe diſtinguunt, quin potius cenſuras & poenas promiſcue ſolent uſurpare. At poſtquam ſcholaſtica philoſophia rebus ſacris intexta eſt, de poenis & cenſuris eccleſiaſticis per logicas ſubtilitates diſputari coepit; invaluitque tandem doctrina, poenas eccleſiaſticas ſtricte ſic dictas diſtingui a cenſuris, cenſuras eſſe tantum tres, excommunicationem, ſuſpenſionem & interdictum; irregularitates eſſe impedimentum canonicum, non cenſuras, quod Morinus aliique viri docti obſervant (a). Initio ſaeculi decimitertii jam dubium erat, quidnam cenſurae nomine in reſcriptis apoſtolicis intelligeretur, & ea de re Innocentius III conſultus reſpondit, quod *per eam*, cenſuram ſcilicet, *non ſolum interdicti, ſed & ſuſpenſionis & excommunicationis ſententia valet intelligi* (b). Ex hac reſponſione videtur ſcholaſticis data occaſio, poenas eccleſiaſticas a cenſuris diſtinguendi, & ſimul ſtatuendi, tres tantum eſſe cenſuras, excommunicationem, ſuſpenſionem & interdictum: quamvis Gibalinus & Gonzalez etiam irregularitatem ex crimine inter cenſuras referant (c).

Definitio poenae & cenſuare eccleſiaſticae.

§. X. Hac recepta diſtinctione ſolliciti fuerunt

(a) *Morin. de adminiſtr. poenit. lib. VI. cap.* 25. *n.* 12., *Eſpen par. III. tit.* 11. *cap.* 2. (b) *Cap. XX. ex. de V. S.* (c) *Gibal. de irregul. cap.* 1. *q.* 2., *Gonzalez in cit. cap. XX.*

runt theologi ſcholaſtici & decretalium interpretes propriis notis & characteribus poenas eccleſiaſticas & cenſuras deſcribere, qua in re inter omnes non convenit. Communior tamen & receptior ſententia ita habet, poenam eccleſiaſticam eſſe privationem bonorum ſpiritualium, quae in criminis punitionem ſontibus infligitur; cenſuram vero eſſe privationem aliquorum ſpiritualium bonorum, quae ad rei emendationem irrogatur. Similis eſt deſcriptio cenſurae, quam Suarez tradit: *eſt poena ſpiritualis & medicinalis, privans uſu aliquorum ſpiritualium bonorum, per eccleſiaſticam poteſtatem ita impoſita, ut per eamdem ordinarie abſolvi poſſit* (a). Itaque inter ſe conveniunt poena eccleſiaſtica & cenſura, quod utraque privat uſu ſpiritualium bonorum, diſtant vero, quod illa in punitionem & vindictam criminum; iſta vero imponitur in emendationem & medicinam: item illa natura ſua perpetua eſt; haec vero, utpote in emendationem impoſita, ab eccleſiaſtica poteſtate jure ordinario tolli poteſt. Ex quibus notis illud etiam conficitur, cenſuras ipſas degenerare in poenas, ſi non in emendationem, ſed in punitionem criminum irrogentur (b).

Jus infligendarum cenſurarum eccleſiae datum.

§. XI. Quoniam vero poteſtas ferendarum cenſurarum gladio ſpirituali adhaeret, qui in

(a) *Suarez. de cenſur. diſp.* I. *ſect.* I. (b) *Conf. Gibalin.de ſacra jiriſd.diſq.* I. *q.* 2.

clavibus regni coelorum continetur ; hinc origine ſua poteſtas illa eccleſiae competit. Nimirum claves regni coelorum eccleſiae datae ſunt (*a*) : & licet Chriſtus eas Petro promiſerit ; tamen veteres patres id factum tradunt ad eccleſiae unitatem demonſtrandam, & quod Petrus eccleſiae perſonam referebat. *Petrus quando claves accepit*, inquit Auguſtinus (*b*), *eccleſiam ſanctam ſignificavit*. Eccleſiae autem nomine in ſacris litteris non ſacerdotes ſoli, ſed univerſus fidelium coetus intelligitur. At non propterea fideles omnes cenſuras ferre poſſunt ; nam eccleſiae claves datae ſunt, ut per ejus miniſtros ſeu praepoſitos exercerentur; quo ſenſu recte dici poteſt, ſolis ſacerdotibus claves fuiſſe communicatas. Recte obſervatum Toſtato Abulenſi, jurisdictionem quidem competere poſſe multitudini ; at ejus exercitium & uſum vix per multitudinem, praeſertim ſi numeroſior fuerit, poſſe explicari (*c*). Hinc Chriſtus eccleſiae ſuae conſulens paſtores & praepoſitos inſtituit, qui ſpiritualem poteſtatem veluti eccleſiae nomine in uſum deducerent. Atque ex clavium poteſtate primario eccleſiae communicata, factum videtur, ut primis eccleſiae ſaeculis non ſoli epiſcopi, ſed cum eis presbyteri, accedente etiam nonnumquam laicorum conſenſu, excommunicationis judicium in noxios fer-

(a) *Conf. ſuperius dicta cap.* I. §. 6. *ſeq.* (b) *Auguſt. tract. L. in Joann.* (c) *Toſtat. Abulenſ. in cap. XV. Numer. q.* 48.

ferrent, quod pluribus Dupinus probat (a).

Irrogatio cenſurarum erat fori interni:

§. XII. Jus vero infligendarum cenſurarum in veteri diſciplina ſejunctum non fuit a poteſtate clavium, quae ſpectat forum internum. Nimirum, ut recte Morinus docet, forum eccleſiaſticum, quod criminum punitionem eorumque medelas ſpectat, in veteri diſciplina unum fuit, & omnis poteſtas eccleſiaſtica a ſacerdotio pendebat. Ita non erat alius presbyter, qui excommunicationem, alius qui peccata ſolveret, ad quem ſoluta excommunicatione peccator remitti deberet: nec aliud erat forum, in quo excommunicandus vel excommunicatus judicabatur, aliud in quo poenitens excommunicatione relaxata: ſed unus homo, epiſcopus ſcilicet vel presbyter, unius ejuſdem fori praeſes id praeſtabat; vel ſi antiquiſſima tempora reſpicias, id praeſtabat epiſcopus presbyteris aſſeſſoribus cinctus. Et quamvis abſolutio a cenſuris, ſeu ab excommunicatione diverſa fuerit a ſacramentali peccatorum abſolutione; nam excommunicatus ſtatim ac inter poenitentes admittebatur, in eccleſiae pacem erat reſtitutus: tamen ex uſu veteris diſciplinae relaxatio excommunicationis ad forum poenitentiae ſpectabat, & veluti praeparatio ad promerendam a peccatis abſolutionem uſurpabatur, vinculoque neceſſario ex eccleſiae mente cum abſolutione ſacramentali ab iiſdem judicibus accipienda connectebatur. Nec quod

(a) *Dupin. de antiq eccleſ. diſcipl. diſſ.* III. *cap.* 1.

quod in excommunicatione aliaque ſimili publica peccatorum vindicta adhiberi ſolerent multa judicialia, id unius fori naturam mutabat; nam haec omnia ſaltem per accidens ſacramento poenitentiae adhaerebant (*a*).

Sed in nova diſciplina pertinet ad forum externum.

§ XIII. Verum labentibus annis haec diſciplina mutata eſt, & irrogatio cenſurarum earumque relaxatio diverſo plane ab judicio ſacramentali peragi coepit. Forum internum, ubi forenſes tricae in eccleſiam irrepſerunt, in duo abiit, unum ſacramentale, alterum externum judiciale; quorum illud ſacramentum poenitentiae procul omnibus juris ambagibus adminiſtrat, hoc vero cauſſas judiciali modo diſceptat, & cenſuras infligit. Et licet forum poenitentiale auctoritate, virtute & Spiritus ſancti communicatione multum praevaleret & dignus eſſet judiciali & contentioſo; tamen hoc judiciale & minus dignum primario alicui presbytero ceteris dominaturo delegatum eſt, prioris vero ſive poenitentialis exercitium inferioribus & vilioribus presbyteris ceſſit (*b*). Qua facta ſeparatione receptum eſt, auctoritatem fori externi & judicialis nec rationem ſacramenti, neque remiſſionem culpae in foro interno, ſive coram Deo, attingere; ſed tantum ligamen, vel abſolutionem in foro externo ſpectare. Hinc abſolutus in ſacramento poenitentiae adhuc rema-

---

(a) *Conf. Morin. de adminiſtr. poenit. lib.* I. *cap.* 10. *n.* 1. (b) *Conf. Morin. loc cit. cap.* 9. *n.* 6.

manet fori externi vinculis irretius, donec in foro judiciali cenſura relaxetur; & viciſſim ſolutus nexu cenſurarum adhuc vinculis fori interni ſubjacet. Cumque tantum inter ſe diſtarent duo iſta eccleſiae fora, theologi etiam docuerunt, forum internum poteſtate ordinis ſtricte ſic dicta niti; forum vero externum ſola jurisdictionis poteſtate armari: nec ad exercendam jurisdictionem ſatis eſſe, ut quis in foro interno retinendi & dimittendi peccata habeat poteſtatem.

Quis in nova diſciplina cenſuras irrogat.

§. XIV. Quando autem irrogatio cenſurarum in nova diſciplina poteſtati clavium, quae in foro exteriore exercetur, adhaeret; illi tantum cenſuras licet infligere, cui vel proprio jure, vel alterius delegatione juriſdictio eccleſiaſtica in foro externo competit. Ita dubium non eſt, poſſe epiſcopos, licet non conſecratos, ſed tantum confirmatos cenſuras ferre, quod ſecundum novam diſciplinam confirmatio epiſcopis juriſdictionem tribuat. Mediis quoque ſaeculis parochi, decani rurales & archidiaconi etiam cenſuras ferebant (*a*), quod aſſiduis moribus jurisdictionem eccleſiaſticam ſibi quaeſiverant. Quin poteſtas irrogandarum cenſurarum etiam ſimplici clerico, utpote qui eccleſiaſticae juriſdictionis capax eſt, competere poteſt, veluti ſi ab epiſcopo vicarius generalis conſtituatur. Quod vero ordinis eccleſiaſtici omnino expertes exercitii

(a) *Cap. I. & III. ex. de off. ordinar., cap. XI. ex. de major. & obedient.*

citii ſpiritualis poteſtatis, quae ab jure clavium deſcendit, omnino incapaces ſunt, nec laici, nec feminae; etſi alias in eccleſiaſtica dignitate conſtitutae, poteſtate ferendarum cenſurarum umquam poſſunt augeri; quod communiter docent doctores poſt Innocentium III., qui ita reſcripſit, *licet beatiſſima virgo Maria dignior & excellentior fuerit apoſtolis univerſis; non tamen illi, ſed iſtis dominus claves regni coelorum commiſit* (a).

De cenſuris, quae a laicis irrogantur.

§. XV. At huic doctrinae, quod laici poteſtate infligendarum cenſurarum augeri nequeant, obſtant antiquae monachorum regulae, unde conſtat abbates, etſi laicos, monachos excommunicare conſueviſſe (*b*); itemque exemplum illius abbatiſſae, quae canonicas & clericos ſuae juriſdictioni ſubiectos propter inobedientias & culpas eorum ab officio & beneficio ſuſpendebat, quod Honorius III refert & probat (*c*). Verum excommunicationes, quas abbates laici olim monachis irrogabant, non erant proprie ſic dictae mortales excommunicationes, quae extra corpus Chriſti ſeu eccleſiam proiiciebant; ſed potius ſalutares admonitiones, quae communione monachorum, vel in totum, vel pro parte interdicebant. Et ex ſententia interpretum ſuſpenſio ab abbatiſſa irrogari ſolita erat praeceptum & mandatum, quo vi ſubiectionis tenebantur canonicae & clerici illi obedire, non vera cenſura. Sane ſummus pontifex non reſpondit, ſervari

(a) *Cap. X. ex. de poenit. & remiſſionib.* (b) *Reg. Benedict. cap. XXV. & XLIV.* (c) *Cap. XII. ex. de majorit. & obed.*

vari debere cenſuram ab abbatiſſa latam, ſed *ejus ſalubria monita & mandata*; & inde cuidam abbati iniungit, ut ſi ſubditi abbatiſſae obedire noluerint, eos per cenſuras obedire compellat, indicans, abbatiſſae ſuſpenſionem non fuiſſe cenſuram, ſed ſimplicem prohibitionem ſeu mandatum, quod lato ſenſu cenſura dictum eſt. Haec tamen reſponſio Eſpenio non ſatisfacit, qui propterea addit, ſuſpenſionem antiquitus non aeque ac hodie cenſuris a poteſtate clavium dependentibus fuiſſe adnumeratam (*a*).

De legibus principum, quae excommunicationes minantur.

§. XVI. Praeterea multae exſtant leges principum chriſtianorum, in quibus excommunicationes decretae occurrunt, quaſi etiam regibus facultas infligendi cenſuras competat. Ita edicto Theodoſii M. haeretici, praeſertim qui Nicaenam fidem non reciperent, *ab omni ſubmoti eccleſiarum limine arceantur* (*b*). Haeretici quoque, & in primis Apollinariani, alia ejuſdem principis lege, *a congreſſu honeſtorum & a communione ſanctorum* inhibentur (*c*). Item alia edita lege idem Theodoſius ſtatuit, ut feminae, quae crinem ſuum contra divinas humanaſque leges inſtinctu perſuaſae profeſſionis abſciderint, *ab eccleſiae foribus arceantur; non illis fas ſit ſacrata adire myſteria* (*d*). Et Arcadii lege ſtatuitur, eos, qui ab Arſacii, Theodoſii & Porphyrii epiſcoporum

(a) *Eſpen. par.* III. *tit.* 11. *cap.* 2. (b) *L. VI. C. Th. de haeret.* (c) *L. XIV. C. Th. eod* (d) *L. XXVII. C. Th. de epiſc.*

rum communione diſſentiunt, *ab eccleſia procul dubio repellendos* (*a*). Id genus alia habentur tam in Theodoſiano, quam Juſtinianeo codice paſſim obvia: in primis vero negotium faceſſunt Juſtiniani conſtitutiones, qui ſuis legibus contra haereticos latis excommunicationem adiungit hac formula, *anathematizamus* (*b*). Sed ſi attente expendantur principum pleraeque iſtiuſmodi leges, apparebit, non eos excommunicationes irrogare; ſed potius edicere, ut ab judicibus competentibus ferantur (*c*). Quid quod principes ſaepe excommunicationes decernunt ad canonum exſecutionem? Formula vero *anathematizamus* apud Juſtinianum non proprie excommunicationem denotat, ſed potius exſecrationem & rei anathematizatae perditionem & deſtructionem. Quo ſenſu laici aliquot in ſynodo Epheſina Quartadecimanos & alios haereticos & eorum haereſes *anathematizabant* (*d*).

Qui cenſuris ſubjecti.

§ XVII. Cenſuris tantum obſtringi poſſunt homines baptizati, qui gravioris criminis rei ſunt, & poteſtati ejus, qui cenſuras irrogat, ſubjecti. Itaque ethnici, Judaei, ac etiam catechumeni cenſuris non innodantur. *Quid enim mihi de iis, qui foris ſunt, judicare?* inquit apo-
ſto-

(a) *L. VI. C. Th. de his, qui ſuper religione contendunt.* (b) *L. V. & L. VI §. 2. 3. & 4. C. de ſumma Trinit.* (c) *L. XXVII. C. Th. de epiſcop.*, *L. LIV. C. Th. de haereticis*, *L. XLII. §. 10 C. de epiſcop.* (d) *Conc. Epheſ. par. II. act. 6.*

ſtolus (*a*). Sane per cenſuras communio eccleſiaſtica ſive in totum, ſive pro parte interdicitur, & qui foris ſunt, quî extra communionem abjici poſſunt? Sed in haereticos, ſchiſmaticos & apoſtatas recte eccleſia cenſuris animadvertit, ut ad fidem & obedientiam, a qua deſciverunt, revertantur. Quod ſi in eos, qui ſubditi non ſunt, cenſura feratur, nulla & irrita eſt defectu juriſdictionis. Ne vero propter exemtiones ab jurisdictione epiſcoporum cenſurae epiſcopales a regularibus contemnantur, atque ita earum vileſcat auctoritas; ſtatuit ſynodus Tridentina, ut cenſurae & interdicta ab ordinariis lata ex mandato epiſcopi a regularibus in ſuis eccleſiis publicentur, atque ſerventur (*b*).

An magiſtratus & reges cenſuris obſtringi poſſint?

§. XVIII. Subjici vero poſſunt cenſuris non tantum privatae conditionis chriſtiani, verum etiam magiſtratus, etiam reges. Sane licet reges in republica a nullo dependeant, tamen in eccleſia chriſtiani ſunt, & legibus eccleſiaſticis debent obtemperare, aut ab ea excedere (*c*). Hinc Chryſoſtomus (*d*) opportune clericos ſuos inſtruit, ut indignos quoslibet cujusque dignitatis ad euchariſtiam non admittant, *ſi dux quiſpiam, ſi conſul ipſe, ſi qui diademate ornatur, indigne adeat, cohibe ac coërce, majorem tu illo habes poteſtatem*. Et reapſe conſtat, etiam

 in

(a) 1. *ad Cor. V. v.* 12. (b) *Trid. ſeſ. XXV. de regularib. cap.* 12. (c) *Conf. Dupin. de antiq. eccleſ. diſcipl. diſſ. III. cap.* 2. (d) *Chryſoſt. hom. LXXXII. ſive LXXXIII. in Matth.*

An mortui cenſuris eccleſiae ſubjecti ?

§. XIX. Quaeres num chriſtianis in communione eccleſiae defunctis poſſint anathema & cenſurae irrogari, ſi conſtiterit, eos, dum adhuc erant in vivis, crimina admiſiſſe, quae cenſuris plecti deberent. Et quidem ſi agatur de cenſuris proprie ſic dictis, eae in mortuos nequeunt irrogari; non enim eccleſiaſtica communione, ſive in totum, ſive pro parte recte excluduntur, qui amplius inter vivos non verſantur. At non vetatur eccleſia mortuos deteſtari & exſecrari ob ea, quae viventes plane ſenſerunt, aut fecerunt: quo ſenſu recte in mortuos fertur anathema, non quod communione eccleſiae proprie exſcindantur, ſed quod eccleſia eorum memoriam deteſtetur (a). Antiqua eſt ejuſmodi diſciplina in eccleſia Africana, Cyprianus enim vetuit cujuſdam Geminii Victoris jam mortui deprecationem in eccleſia fieri, aut ejus nomine recipi oblationes, eo quod ille contra regulam in concilio factam presbyterum quendam teſtamento ſuo tutorem conſtituiſſet (b). Et in canonibus Africanis anathema poſt mortem etiam dicitur epiſcopo, qui ethnicos aut haereticos heredes ſibi inſtitueret: *poſt mortem anathema eidicatur, atque ejus nomen inter Dei ſacerdotes nullo modo recitetur* (c). Contra eccleſia Romana tempore Leonis M. tenebat, de mortuis judicium ullum ferri non licere, utpote qui Dei ju-

(a) *Conf. Dupin. de antiq. eccleſ. diſcipl. diſſ. III. cap.* 2. (b) *Cyprian. ep. LXVI. al. I. ad clerum Furnitan.* (c) *Can. LXXXI. C. Afr.*

judicio jam erant addicti (a). In eccleſia Orientali primis ſaeculis rara occurrunt exempla mortuorum exſecratorum; at in ſynodo quinta generali mos exſecrandi mortuos probatus eſt; ſynodus enim illa Theodoro Mopſueſteno jam mortuo anathema dixit. Et exinde in eccleſia Romana ſenſim eaedem exſecrationes etiam admiſſae. Dum mortuos eccleſia anathemate feriebat, eorum nomina a diptychis eccleſiae, ſeu libris mortuorum, eradebat, ut ita eorum nomina non amplius inter ſynaxes recitarentur, nec pro iis oblatio fieret.

CAPUT XLI.

De excommunicatione.

Communio eccleſiaſtica in quibus conſiſtit.

§. I Potiſſima cenſurarum ſpecies excommunicatio eſt, unde veluti totidem rivuli ſuſpenſiones & interdicta manarunt. Excommunicatio vi nominis eadem eſt ac ejectio de eccleſiae communione, diciturque etiam in vetuſtis monumentis *ſegregatio*, *abſtentio*, *abjectio* aliiſque vocibus, quae ſeparationem deſignant. Communio autem eccleſiaſtica conſiſtit in actionibus & exercitiis religionis, quibus chriſtiani, tamquam unius eccleſiae membra, inter ſe commu-

(a) *Leo M. epiſt. LXXXIII. ad Theodorum Forojulienſ. edit. Queſn.*, *Gelaſ. papa epiſt. ad epiſc. Dardaniae*.

municant, & in unam ſocietatem coaleſcunt. Sunt religionis exercitia eccleſiaſtici ritus, ſacramenta & officia omnia eccleſiaſtica, quorum celebrationi intereſſe chriſtianis omnibus licet. Eccleſiae item particulares, quae ex grege paſtori ſuo adhaerente coaleſcunt, inter ſe mutuo communicant, ex qua communione eccleſia catholica oritur (*a*). Explicabatur vero communio iſta inter eccleſias duobus praecipue modis, admiſſis nempe ad ſacra officia alterius eccleſiae chriſtianis, qui extra ſuam eccleſiam peregrinabantur, modo litteras communicatorias deferrent; & litteris formatis, quas propter negotia eccleſiaſtica epiſcopi ſibi mutuo dabant. Et hinc illud Optati, *totus orbis commercio formatarum in una communionis ſocietate concordat*.

Excommunicatio mortalis *ſive major*.

§. II. Quoniam vero communio eccleſiaſtica ſuos habet gradus, variae quoque in eccleſia excommunicationis ſpecies fuerunt, quae tamen ad duas referri poſſunt, excommunicationem nempe majorem, & minorem. Major excommunicatio, quae *mortalis* & *anathema* veteribus dicebatur, in chriſtianos gravium criminum reos fertur, qui in ſceleribus pertinaces crimen ſuum adgnoſcere & deteſtari detrectant, & inde tamquam ethnici & publicani reputantur. Mortalis ab antiquis haec excommunicatio dicta eſt, quod peccatores corpore Chriſti, ſeu eccleſia, abſciſſi in mortem traditi videbantur, ſalus enim & chri-

(a) *Conſ. ſuperius dicta par.* I. *cap.* I. §. 19. *ſeq.*

chriſtiana vita nulla eſſe poteſt extra eccleſiae communionem. Et haec ipſa excommunicatio eſt, quam Chriſtus ipſe expreſſit, dum fratres tamquam ethnicos & publicanos haberi praecepit, ſi nec privata & quidem duplici, nec publica eccleſiae admonitione a peccando deſiſtant (a).

Excommunicatio medicinalis.

§. III. Minor excommunicatio veteribus *medicinalis* dicebatur, & ferebatur in eos, qui vel per ſpontaneam confeſſionem, vel per convictionem alicujus criminis rei erant; & quia poenitentiam & pacem petebant, a communione eucharistica & reliquis ſacris officiis ad tempus removebantur tam in medicinam, quam ad exemplum. Itaque haec excommunicatio fidelem a corpore Chriſti tamquam ethnicum & publicanum non abſcindebat, ſed tantum inter publicos poenitentes ablegabat. *Neque enim*, inquit Auguſtinus (*b*), *a populo Dei ſeparamus, quos degradando, vel excommunicando ad humiliorem poenitentiae locum redigimus*. Et alio loco idem Auguſtinus medicinalem excommunicationem tamquam veram poenitentiam deſcribit (*c*). *Agunt etiam homines poenitentiam, ſi poſt baptiſmum ita peccaverint, ut excommunicari, & poſtea reconciliari mereantur*. Nimirum qui publicam poenitentiam ſubibant, euchariſtica communione & ſacrorum commercio excludebantur: non tamen erant extra eccleſiam tamquam ethnici

(a) *Matth. XVIII. 15. ſeqq.* (b) *Auguſt. lib. poſt collat. contra Donatiſtas.* (c) *Auguſt. ep. CVIII.*

ci & publicani. Et recte obſervat Morinus, tot olim fuiſſe ſpecies medicinalis excommunicationis, quot erant publicae poenitentiae gradus (a).

De eccleſiis, quae ſe mutuo excommunicabant.

§. IV. Species quoque minoris ſeu medicinalis excommunicationis illa etiam veteribus erat, qua epiſcopi, aut eccleſiae ſe a mutua communione ſeparabant, atque inde non mittebant, aut miſſas rejiciebant litteras communicatorias; nec alterius a ſe excommunicatae eccleſiae filios in ſuam communionem admittebant, etſi litteris commendatitiis ſui epiſcopi inſtructi venirent. Locum habebat haec excommunicatio, ſi eccleſia aut epiſcopus in altera eccleſia aliquid perverſum, vel in fide doceri, aut in diſciplina fieri arbitrabatur. Ita Epiphanius Joannis epiſcopi Hieroſolymitani rejecit communionem, quod Origenis errores & dogmata illum defendere ſciret (b). Quin tanta eſt chriſtianorum libertas, ut eis licuerit vel a proprio paſtore ſeparationem inſtituere, ſi aliquid in ejus fide diſſonum animadvertiſſent, quod conſtat exemplo populi Conſtantinopolitani, qui ubi primum Neſtorius patriarcha ſuam haereſim in publica ſynaxi promſit, dicendo, *ſi quis Mariam Deiparam eſſe dixerit, anathema ſit*, exhorruit, & a ſynaxi ſe abſtinuit, quod S. Cyrillus Alexandrinus teſtatur (c). Quod vero facile epiſcopi aliis epiſcopis, & plebes proprio epiſcopo com-

(a) *Morin. de adminiſtr. poenit. lib VI. cap. 25. n. 13.* (b) *Epiph. ep. LX. inter Hieronym.* (c) *Cyril. ep. XVIII. ad Caeleſtin. papam.*

communionem ſubtrahere ſolebant, ſtatuit ſynodus VIII oecumenica, ut clericus epiſcopi ſui, & epiſcopus metropolitae, & metropolita patriarchae communionem non repudiet ante diligentem examinationem & ſynodicam ſententiam. Interim haec eccleſiarum & epiſcoporum mutua excommunicatio proprie cenſura eccleſiaſtica non erat, ſi communione excluſi excommunicanti non ſubiiciebantur; ſed potius nuda communionis ſubtractio, ſeu denegatio, quam una eccleſia alteri ſibi non ſubjectae poterat denegare (*a*).

De excommunicatione minore in nova diſciplina.

§. V. Hae & aliae minoris excommunicationis ſpecies apud veteres occurrunt, quae labentibus annis mutata eccleſiaſtica diſciplina fere nullius uſus evaſerunt. At in nova diſciplina minor excommunicatio ea dicitur, qua innodatus ſacramenta ſuſcipere vetatur, nec ad beneficia poteſt promoveri. Contrahitur haec excommunicatio ubi quis cum excommunicato & prorſus eccleſia ejecto extra crimen communicat. Ignota veteribus fuit hoc ſenſu minor excommunicatio, & forte primus de ea Gregorius IX loquitur (*b*): ſtante enim veteri diſciplina, qui cum excommunicato communicabat, eamdem omnino excommunicationem incurrebat: ſed poſt ſaeculum decimum in magna excommu-

(a) *Conc. VIII. can. X.* (b) *Cap. ult. ex. de clerico excomm. miniſtr., cap. LIX. ex. de ſent. excomm.*

municatorum multitudine mitigatum eſt anathe. matis ſcabioſum contagium, inductumque, ut qui cum excommunicato extra crimen communicaret, tantum a perceptione ſacramentorum & beneficiis excluderetur. Sed excommunicatio. nis iſtius in pleriſque locis hodie vix aliquis uſus reliquus eſt.

Propria excommunicationis *&* anathematis *notio*.

§. VI. Jam vero in veteribus monumentis generali excommunicationis nomine ſaepe medicinalis, aut alia partialis excommunicatio intelligitur, qua chriſtiani vel euchariſtica communione, aut communibus precibus, aut fraterno & epiſcopali conſortio excludebantur, quod viris doctis obſervatum eſt (*a*): veteres enim canones & patres, dum aliquem excommunicatum dicunt, ſaepenumero indicant, eum ab eccleſia tamquam ethnicum & publicanum ejectum non eſſe, ſed tantum communibus precibus & euchariſtiae communione in poenitentiam abſtineri (*b*). Major ſeu mortalis excommunicatio a veteribus proprio nomine *anathema* dicta eſt, eaque percuſſi *anathematizati*. Anathema uſu ſcripturarum rem exſecrabilem & exitio dignam denotat, quod pluribus Dupinus probat (*c*). Quum vero qui ab eccleſia omnino ejecti erant,

 tam-

(a) *Conf. Gonzalez in cap. LIX. ex. de ſent. excomm.* (b) *Can. XII. C. 3. q. 4., can. XLI. C. 11. q. 3, Auguſt. lib. poſt collat. contra Donatiſtas*. (c) *Dupin. de veteri eccleſ. diſcipl. diſſ. III. cap. 2.*

tamquam ethnici & publicani haberentur, atque ideo exſecrabiles & tamquam flammis aeternis digni putarentur; hinc vox anathema apta viſa eſt, qua major excommunicatio diceretur. Verum in nova diſciplina, deſuetis ferme omnibus excommunicationis medicinalis ſpeciebus vocabula alias ſignificationes induerunt; ſiquidem nomine *excommunicationis* ſimpliciter dictae ipſa major excommunicatio venire coepit; quod Gregorius IX reſpondit (*a*), ac ideo quae excommunicatio a Chriſti corpore non ſeparat, *minor* dicta eſt.

In nova diſciplina tres ſpecies excommunicationis.

§. VII. Hac nova inducta vocum ſignificatione excommunicatio ſimpliciter dicta, ſeu major ſenſim a theologis & canoniſtis veluti diverſa ab anathemate haberi coepit, creditumque per anathema ipſam excommunicationem intendi & veluti augeri. Ita ex eorum ſententia excommunicatio eſt, quae fertur ſine ulla ſollemnitate; anathema vero, ſi ſollemnitas addatur. Ergo anathematiſmus eſt veluti auxeſis & aggregatio deteſtationis contra excommunicatum contumacem, & excommunicationem praecedentem auget non vi ipſa ſegregationis, ſed potius majorum exſecrationum horrore. Exſtant hujus novae diſciplinae veſtigia in quadam Caeleſtini III ſeu, ut Cujacius ſentit, Clementis III decretali (*b*). Et in pontificali Romano triplex excommunicationis ſpecies proponitur *minor*, *major*

(a) *Cap. LIX. ex. de ſent. excommun.*
(b) Cap. *X. ex. de judic.*

jor, & *anathema* (*a*). Videtur diſtinctio iſta ab ignorantia antiquitatis originem habuiſſe. Nimirum in antiquis canonibus ſaepe dicitur, excommunicatum, ſi rebellis & contumax perſeveret, anathemate feriendum: excommunicatus autem veteribus erat, qui medicinali excommunicatione plectebatur. At theologi & canoniſtae novis opinionibus imbuti excommunicationem illam medicinalem tamquam majorem interpretati ſunt, & inde eam ab anathemate diſtinxerunt (*b*).

Item excommunicatio alia ferendae, *alia* latae ſententiae.

§. VIII. Praeterea in nova diſciplina celebris eſt partitio excommunicationis in eam, quae *ferendae ſententiae*, & in eam, quae *latae ſententiae* dici conſuevit. Excommunicatio ferendae ſententiae miniſterio judicis per ſententiam irrogatur, atque ideo canonis tranſgreſſor per ſolum crimen non incurrit in excommunicationem, ſed demum ubi judex cognovit, & ſententiam pronuntiavit. Excommunicatio latae ſententiae ipſo facto, ſive admiſſione delicti, ſine judicis ſententia ab ipſo canone infertur, incurriturque ipſa canonis tranſgreſſione. Quoniam vero excommunicatio iſta, praeter delictum ſeu canonis tranſgreſſionem, nullam judicis ſententiam requirit; hinc vocari ſolet *excommunicatio canonis*, vel *juris*; quemadmodum ea, quam judex infert, *hominis* ſeu *judicis* excommunicatio au-

(a) *Pontif. Roman. tit. ordo excommunicandi*.
(b) *Conf. Eſpen. tract. de cenſur. cap. 1.* §. 3.

audit. Ex formulis, quibus canones utuntur; quae ſit ferendae, quae latae ſententiae excommunicatio facile diſcernitur: illa enim his ſimilibuſve formulis exprimi ſolet, *excommunicetur*, *ſegregetur*, vel, *praecipimus ſub poena excommunicationis*; haec vero, *ſit ipſo facto excommunicatus*, vel *ipſo jure excommunicationem incurrat*.

Excommunicatio latae ſententiae veteribus ignota.

§. IX. Excommunicatio latae ſententiae ignota veteribus fuit, & demum circa ſaeculum decimum ſecundum coepit innoteſcere. Sane in canonibus per duodecim priora ſaecula editis nuſquam occurrunt hae formulae, *ſit ipſo facto*, aut *ipſo jure excommunicatus*, aut his ſimiles; ſed tantum hae, *excommunicetur*, *ſegregetur*, quibus excommunicationem ferendae ſententiae denotari conſtat. Ipſa formula *anathema ſit*, quae in veteribus monumentis occurrit, certe comminatoria eſt, idemque valet ac diris devoveatur, ſicque factum judicis ſupponit, quod Dupinus multis probat (a) Innotuit itaque excommunicatio iſta circa ſaeculum decimum ſecundum, ſed initio parce admodum adhibita eſt, tempore addito mire percrebuit. In tota Gratiani concordia, quae ſaeculo decimo ſecundo medio in lucem prodiit, vix unum ejus excommunicationis exemplum reperitur, modo verba illa *anathematis vinculo ſubjaceat*, quibus ſynodus La-

(a) *Dupin. de veteri eccleſ. diſcipl. diſſ. III. cap.* 2.

Lateranenſis ſub Innocentio II plectit clericorum & monachorum doloſos percuſſores, latae ſententiae excommunicationem contineant (a). Deinceps uſque ad annum CIↃCCXCVIII, quo ſextus decretalium editus eſt, ſi vera eſt Navarri (b ſupputatio, vix triginta ſex ejus excommunicationis exſtabant exempla, quae tamen ad viginti ſex redigi poſſunt. Porro eodem ſupputante Navarro, ſolus ſextus decretalium habet exempla triginta duo, Clementinae quinquaginta, & ita porro innumera alia exempla recentiores canones & decretales invexerunt.

Effectus mortalis excommunicationis.

§. X. Jam vero mortalis ſeu majoris excommunicationis *jure divino* effectus eſt omnimoda ab eccleſia ſeparatio, ita ut excommunicatus ejus membrum non amplius reputetur. Fratrem contumacem *tamquam ethnicum & publicanum* Chriſtus ipſe habendum edixit (c). Ethnici Judaeis erant gentes omnes, quae Judaica ſacra non profitebantur: publicani ut plurimum erant equites Romani, qui publicas res conducebant, in primis tributorum & vectigalium exactiones. Ethnici Judaeis de more gentis antiquo erant odio: publicani vero gentibus omnibus, qui erant in Romano imperio, odio habebantur, & praeſertim Judaeis, qui eos tamquam peſtem reipublicae & generis humani propudium abominabantur; nec fortaſſe injuria pro-

(a) *Can. XXXIX. C. 17. q. 4.* (b) *Navar. in manuali cap. XXVII. n. 49.* (c) *Matth. XVIII. 15. ſeqq.*

propter vexationes; quas in exigendis tributis inferebant. Utrique porro, utpote a ſacris Judaicis alieni, a ſynagogis ſeu ſacris Judaeorum conventibus excludebantur. Quum vero Chriſtus fratrem contumacem in eccleſia tamquam ethnicum & publicanum haberi juſſerit, patet, fratrem excommunicatum extra eccleſiam fuiſſe projectum, nec amplius tamquam ejus membrum habitum fuiſſe. Hinc excommunicatus omni jure, quod per baptiſmum adquiſierat, cadit; atque ideo ſacramentis, ſacris officiis, eccleſiaſtica poteſtate, ſuffragiis communibus, totoque fraternitatis commercio privatur. Non tamen excommunicatus odio haberi debet; id enim a Chriſti ſervatoris voluntate alienum eſt; & ſi contumacem veluti ethnicum & publicanum haberi praeceperit, id tantum ſeparationem ab eccleſia ſpectavit, non item odia, quibus Judaei ethnicos & publicanos proſequebantur. Et hinc recte eccleſia aut chriſtiani pro excommunicatis orant ad eorum converſionem, quia id non eſt in ſacris communicare, ſed potius miſericordiae officium, quod S. Thomas obſervat (a).

Excommunicatio etiam privat officiis civilibus liberis.

§. XI. Apud Judaeos ethnici & publicani ſynagoga ſeu ſacris conventibus, non item civili ſocietate, excludebantur. Hinc inſpectis Chriſti verbis excommunicatio mortalis ſacris conventibus, non civili commercio officiiſque excludit. Ve-

(a) *S. Thomas in IV. ſentent. diſt.* 11. *q.* 1. *art.* 4.

Verum ab ipſa apoſtolorum aetate, ad aliorum exemplum & ad majorem excommunicati confuſionem, receptum eſt, ut quaedam officia civilia excommunicatis denegarentur: praecipiunt quippe ipſi apoſtoli excommunicatis nec ave dicendum, eorum converſationem & convivia fugienda, eoſque in domum non recipiendos (a). Videntur autem officia civilia, quae apoſtoli excommunicatis neganda praecipiunt, tantum fuiſſe officia libera, quae ab hominum voluntate dependent, qualia amicitia, ſalutationes, mutuus convictus & alia ejuſmodi. Nam, ut ſcite Dupinus obſervat, officia civilia, quae neceſſitate juris debentur, veluti conjugum cohabitatio, parentum in liberos, liberorum in parentes officia, regibus debita obedientia, & hujus generis alia non videntur excommunicatis per apoſtolos denegata (b). Sane praecipit apoſtolus, ut chriſtiani principibus, etſi infidelibus, obediant; item vetat, ne mulier fidelis virum infidelem relinquat; vult, ut ſervi fideles dominis obediant ſuis, quia nempe haec omnia officia erant neceſſaria. Et ipſi veteres canones qui officia civilia excommunicatis denegari jubent, ferme tantum de conviviis & colloquiis loquuntur; nihilque habent, unde conſtet, in veteri eccleſia officia omnia civilia denegari conſue-

(a) *Epiſt. II. Joan. v.* 10. *ſeq.*, 1. *ad Cor. V. v.* 11., *ad Rom. cap. XVI. v.* 17. 2. *ad Theſſal.* III. *v.* 14. (b) *Dupin. de antiq. eccleſ. diſcipl. diſſ. III. cap.* 3.

ſueviſſe (a); niſi eo trahatur canon quidam concilii Toletani I, qui habet, cum uxoribus, quae peccaverint, nec cibum ſumendum (b). Interim etſi ex apoſtolorum doctrina deſcendat in officiis civilibus liberis excommunicatorum devitatio, paſſim docent theologi, id jure humano, non divino inductum fuiſſe (c).

Excommunicatio privat omni civili commercio.

§. XII. Verum enimvero lapſu temporis haec excommunicatorum in civilibus officiis devitatio latiſſime extenſa eſt, ut etiam in officiis civilibus neceſſariis locum haberet. Itaque inculcatum, neminem poſſe in civili converſatione excommunicato communicare, ne uxorem quidem, liberos, domeſticos: neque excommunicato licere jura ſua in judicio experiri: excommunicatum quoque omni honore & muneribus publicis cadere, & ſubditos a ſubjectione & fide regibus extra eccleſiam projectis debita ſolutos eſſe. *Nos ſanctorum praedeceſſorum ſtatuta tenentes*, inquit Gregorius VII, *eos, qui excommunicatis fidelitate aut ſacramento conſtricti ſunt, apoſtolica auctoritate a juramento abſolvimus, & ne eis fidelitatem obſervent, omnibus modis prohibemus*. Et Urbanus II prohibet, ne jurati milites Hugoni Capeto, quamdiu excommunicatus fuerit, ſerviant; & ſi ſacramenta praetenderint, admoneri praecipit, oportere Deo

(a) *Conc. Tolet.* I. *con.* XV, *conc. Venet. can.* III., *conc. Aurel.* I. *can.* III. (b) *Conc. Tolet.* I. *can* VII. (c) *Conf. Dupin. loc.cit.* (d) *Can.* IV. *C.* 15. *q.* 6.

Deo magis obedire, quam hominibus (a). Ita chriſtiana excommunicatio redacta eſt ad ſpeciem interdictionis aquae & ignis, qua apud Romanos omni humano auxilio & omnibus civilibus officiis interdicti privabantur. Invaluit tantus excommunicationis rigor poſt ſaeculum decimum, ubi frequentiores eſſe coeperunt excommunicationes, iiſque epiſcopi & pontifices uſi ſunt ad tuenda ſua jura, etiam temporalia, contra principes eorumque magiſtratus. Nimirum ut ex votis cederent excommunicationes, viſum eſt, interdictionem in civilibus latiſſime extendere, ut excommunicati omnibus juribus & officiis privati, epiſcopis neceſſario cederent (b).

Poena eorum, qui excommunicatis communicant.

§. XIII. Devitatio autem commercii, ſive ſacri, ſive civilis ſevera poena puniebatur; etenim qui commercia cum excommunicatis fovebant, eadem cenſura ligabantur: quae diſciplina primum obtinuit, ubi quis in ſacris cum excommunicato communionem foveret; tum etiam extenſa eſt ad eos, qui cum excommunicatis convivia agitarent. Et ſane canones Antiocheni, ſic dicti apoſtolici & Carthaginenſes tantum abſtineri jubent, quotquot cum excommunicatis oraverint, aut eos etiam in eccleſiam receperint (c): at canones poſterioris eatatis, veluti concilii Toletani I, Epaonenſis & Antiſſiode-

(a) *Can. V. eod.* (b) *Conf. Eſpen. tract. de cenſur. cap. VII.* §. 3. (c) *Conc. Antioch. can* II., *can.apoſt. XIII., conc.Carth.IV. can. LXXII*

renſis etiam iis abſtentionem minantur, qui colloqui & convivari cum excommunicatis deprehenderentur (a). Qui converſabantur cum excommunícatis, eccleſiae auctoritatem parum curare videbantur, contumaciae projectorum vim addebant, & praeterea ſe peccandi periculo exponebant; malorum enim conſuetudo corrumpit bonos mores. *Recedendum eſt a delinquentibus*, inquit Cyprianus (b), *vel immo fugiendum, ne dum quis male ambulantibus jungitur, & per itinera erroris & criminis graditur, a via veri itineris exerrans, pari crimine & ipſe teneatur.* Scabioſum iſtud contagium ex veteri diſciplina tantum eos videtur affeciſſe, qui cum ipſo excommunicato communicabant: inde ulterius ſerpere coepit, & in infinitum productum eſt, quo factum, ut una excommunicatio ſaepe plures excommunicationes inveheret.

Communicatio cum excommunicatis in certis caſibus permiſſa.

§. XIV. Diſciplina, quae commercium cum excommunicatis etiam in civilibus officiis neceſſariis interdicebat, & contagioſum contagium in infinitum derivabat, media aetate, ubi excommunicationes evaſerunt frequentiores, rempublicam non minus, quam eccleſiam turbavit. Excommunicati pejores erant illis, quibus apud Romanos aqua & igni interdictum erat, omnes nimirum eorum converſationem defugiebant, om-

(a) *Conc. Tolet. I. can. XX.*, *conc. Epaonenſe can. XV.*, *conc. Antiſſiod. can. XXXIX.*
(b) *Cypr. de unit. eccleſ.*

omni humana ope deſtituebantur, & ſi qui cum eis communicarent, ſimiliter tamquam contagioſi devitabantur. Itaque ad evitanda majora mala, rigor interdicti civilis commercii moderatus eſt in pluribus caſibus, qui ad tres reſtringi poſſunt: nempe, permiſſum eſt cum excommunicato converſari, ſi officium aliquod jure debitum ſit; aut ſi neceſſitas, vel utilitas ſive ipſius excommunicati, ſive aliorum commercium exigat; itemque, ſi aliquem eſſe excommunicatum ignoretur. Coepit moderatio iſta a Gregorio VII, & quidem in ſpecie particulari, hoc eſt quouſque mala ob anathema Henrico imperatori dictum eccleſiam & rempublicam concutiebant; inde in conſtantem & generalem regulam abiit, quod factum videtur opera Gratiani, qui temporarium illud decretum concordiae ſuae inſeruit (a). Hinc Innocentius III veluti tamquam in jure cautum ſcripſit, licere tranſeuntibus per terras haereticorum aut excommunicatorum, neceſſaria ibidem emere & recipere; & praeterea licere ſine contagionis vitio univerſam familiam cum patrefamilias abſtento communicare (b).

Vetitum commercium inducit minorem excommunicationem.

§. XV. Praeterea ſcabioſum contagium, quod in infinitum ſerpebat, etiam ſuis cancellis incluſum fuit, quin peſtis illa mitior evaſit. Ip-

(a) *Can. CIII. C.* 11. *q.* 3. *Conf. Eſpen. tract. de cenſuris cap. VII.* §. 4. (b) *Innoc. III. in epiſt. ad Crucеſignatos ap. Boſquet. in ejus vita.*

ſe Gregorius VII, qui commercium in officiis civilibus neceſſariis aut in utilibus in ſpecie particulari conceſſit, eadem occaſione etiam ſtatuit, ut contagio excommunicationis tantum pollueretur, qui eum ipſo excommunicato commercia agitaret, ulterius vero contagium illud non ſerperet (*a*). Succeſſores pontifices hanc moderationem probarunt; quin experientia edocti in tanta excommunicatorum multitudine etiam limitatum illud contagium incommoda multa in eccleſiam & rempublicam invehere, excommunicationem majorem, quae ex commercio cum excommunicato contrahebatur, effectibus anathematis ferme ſpoliarunt, & ad minorem excommunicationem reduxerunt, qua tantum quis vetatur ſacramenta percipere, non vero a reliquo ſive ſacro, ſive humano commercio interdicitur (*b*). Tantum in nova diſciplina communicans cum excommunicato eodem contagio polluitur, ſi ſcienter in crimine communicet, puta ſi ei conſilium, aut auxilium impendat (*c*); & ſi clericus a pontifice excommunicatos ſcienter & ſponte in ſacrorum communionem receperit (*d*).

Qui excommunicati vitandi *in nova diſciplina*.

§. XVI. Porro in nova diſciplina mitigatus eſt magna ex parte rigor excommunicationis & re-

(a) *Can. CIII. C.* 11. *q.* 3. (b) *Cap. ult. ex. de cleric. excomm. miniſtr., cap. LIX. ex. de ſent. excomm.* (c) *Cap XXIX. ex. de ſent. excomm.* (d) *Cap. XVIII. ex. eod.*

reliquarum cenſurarum etiam eo nomine, quod non omnium excommunicatorum devitatio ſive in divinis, ſive in humanis interdicatur. Etenim is tantum & in divinis & in humanis devitandus eſt, in quem excommunicationis ſententia eſt *a judice publicata vel denuntiata ſpecialiter & expreſſe*, exceptis iis, qui ſacrilegas manus in clericos palam injecerint, qui etſi ab judice denuntiati non ſint, evitari debent. Cautum id eſt in quadam decretali, quam veluti a Martino V pontifice in ſynodo Conſtantienſi editam primus S. Antoninus exhibuit (a), & ex ejus fide univerſa eccleſia recepit. Hinc inductum diſcrimen inter excommunicatum *vitandum*, & *toleratum*, & inde illius in divinis officiis & in communi vitae conſuetudine communicatio, non vero iſtius interdicta eſt. Vt vero quis tamquam vitandus habeatur, neceſſe eſt, ut ſententia ab judice in eum *publicata vel denuntiata ſit ſpecialiter & expreſſe*, id eſt nominatim lata ſit, & praeterea ipſi excommunicato denuntiata. Utrumque enim requiri obſervant theologi (b), etſi conſtitutio alterutrum requirere videatur. Quo tempore frequentiores evaſerant excommunicationes, praeſertim latae ſententiae, neceſſaria erat iſta moderatio, alias in tanto excommunicatorum numero viros bonos angi neceſſe erat, ſi nulla praecedente, ſaltem declarante, ſententia

(a) *S. Antonin. Summ. par. III. tit.* 25. *cap.* 3.
(b) *Conf. Suarez de cenſur. diſp. IX. ſect.* 2. *n.* 8.

tia evitare & in ſacris & in civilibus deberent, quos ipſo jure canones extra eccleſiam projeciſſent.

De excommunicatis Satanae traditis.

§. XVII. Jam tempore apoſtolorum fideles extra eccleſiae communionem projecti, aut ad humilem poenitentiae locum redacti *Satanae in interitum carnis* tradi ſolebant. Gulielmus Beveregius & Eſtius (a) poſt Balſamonem, Zonaram, S. Thomam alioſque multos recentiores interpretes tenent, hanc conditionem eſſe aliam excommunicationis appellationem, inde dictam quod excommunicati prorſus eccleſia ejecti, & omnibus bonis illi ſocietati propriis privati, tyrannidi & incurſibus diaboli, cujus regnum eſt extra eccleſiam, expoſiti relinquuntur. Contra Hugo Grotius, Henricus Hammondus, Binghamus aliique (b) contendunt, excommunicatos traditos Satanae & eccleſiae fuiſſe ejectos, & praeterea in corporis afflictionem a Satanae miniſtris ſtatim fuiſſe obſeſſos, & variis tormentis fuiſſe vexatos. Et certe Apoſtolus dum Satanae tradebat, praeter poenitentiam & ejectionem a ſacris, videtur irrogaſſe etiam corporis afflictionem & vexationem; nam verba apoſtoli indicant, etiam carnis interitum & macerationem corporis paſſos fuiſſe, qui ab eo Satanae traditi erant

(a) *Bevereg. not. in can. X. apoſtolor.*, *Eſtius in* 1. *Cor. V.* 5. (b) *Grotius in* 1. *Cor. V.* 5., *Hammond. in cit. apoſtoli locum, Bingh. orig. eccleſiaſt. lib. XVI. cap.* 2. §. 15.

erant (*a*). Veteres quoque patres, praeſertim Hieronymus, Auguſtinus, Chryſoſtomus, Theodoretus aliique aperte docent (*b*), Satanae traditos variis doloribus & miſeriis corpore fuiſſe vexatos, non ſecus ac Job corporaliter vexatus & afflictus fuerat. Interim ſi traditi Satanae initio eccleſiae etiam corporis cruciatus paterentur, fuit hoc donum extraordinarium, quod poſt apoſtolos ferme ceſſavit; tantumque ſequenti aetate excommunicati extra eccleſiam projecti ſunt, & miraculoſa illa in interitum carnis traditio raro admodum contigit.

Excommunicatio mortalis eſt poena graviſſima.

§. XVIII. Quando autem mortalis excommunicatio a Chriſti corpore omnino abſcindit, certe maxima eſt inter omnes poenas, quae ab eccleſia infligi poſſunt. Et quid quaeſo pejus chriſtiano homini poterit evenire, quam eccleſiae communione tamquam ethnicum & publicanum omnino exturbari, Deo O. M. gratia deſtitui, ſacramentorum uſu & fraternitatis commercio prohiberi, & in eum ſtatum ablegari, in quo poſiti homines ſpe aeternae ſalutis deſtituuntur? *Summum*, inquit Tertullianus (*c*), *futuri judicii praejudicium erat, ſi quis ita deliquerat, ut a communione orationis & conventus & omnis ſan-*

(a) 1. *Cor. V.* 5., 2. *Cor. XII.* 21., & 2 *Cor. XIII.* 1. *ſeqq.*, 1. *Timoth. I.* 20. (b) *Hyeronym. comm. in* 1.*Cor.V.* 5., *Auguſt. de ſerm.dom. in monte lib. I. cap.* 20. *Chryſoſt. hom. XV. in* 1. *Cor.*, *Theodor. in* 1.*Timoth. I.*20. (c) *Tertull. apol. cap. XXXIX.*

ſancti commercii relegaretur. Hinc ex patrum doctrina nihil magis debet formidare chriſtianus, quam a Chriſti corpore ſeparari (*a*): ob quam rationem Auguſtinus excommunicationē poenam *graviſſimam* appellat (*b*). Quod ſi talis non habeatur, quod externos effectus nullos producat, & ſolvat potius, quam liget; nihil habeo, quod reponam, niſi procul eſto profani, & Chriſtum obnixe rogem, quo renovet exempla apoſtolorum & maxime Pauli, qui dum criminoſos chriſtianos eccleſiae conſortio expellebat, ejectos Satanae in corporis afflictionem & cruciatus conſignabat.

Et debet irrogari ob grande crimen.

§. XIX Quae quum ita ſint, non debet profecto mortalis excommunicatio decerni, niſi ob grande crimen: & qui levibus ex cauſſis anathema infligit, abutitur potius, quam utitur eccleſiaſtica poteſtate, non ſecus ac ſi magiſtratus ob leves culpas noxios morte puniret. *Anathema*, inquit ſynodus Meldenſis (*c*), *eſt aeternae mortis damnatio, & nonniſi pro mortali debet imponi crimine.* Et ſynodus Arvernenſis (*d*) *nullus ſacerdotum quemquam rectae fidei hominem pro parvis & levibus cauſſis a communione ſuſpendat.* Cui doctrinae conſonat veteris eccleſiae diſciplina, ut enim probat Dupinus in veteri eccleſia tres praecipuae videntur fuiſſe excommunicatio-

(a) *Auguſt. tract. XXVII. in Joann.* (b) *Auguſt. lib. de corrept. & gratia cap XV.* (c) *Ap. Grat. can. XLI. C. 11. q. 3.* (d) *Ap. Grat. can. XLII eod.*

tionis cauſſae (*a*). Una, prava doctrina & tradítae a Chriſto & apoſtolis fidei adverſa. Altera, vita flagitioſa & Chriſti praeceptis contraria. Tertia demum privati alicujus adverſus diſciplinam eccleſiae ſuae, aut particularis eccleſiae adverſus eccleſiae univerſae diſciplinam rebellio. Quod ſi antiqua monumenta aliquos ob leves culpas excommunicatos memorant, id de medicinali, non de mortali excommunicatione intelligendum eſt, quod ſuperius odnotatum.

Crimen debet eſſe probatum & manifeſtum.

§. XX. Nec tantum grave ſit, oportet, delictum ad irrogandam excommunicationem; verum etiam manifeſtum & per judicem legitime in judicio probatum; ſeparat enim excommunicatio chriſtianum ab eccleſiae conſortio. *Ubi peccatum non eſt evidens*, inquit Origenes (*b*), *ejicere ab eccleſia neminem poſſumus, ne forte eradicantes zizania, eradicemus & triticum*. Et Auguſtinus (*c*), *nos quemquam a communione prohibere non poſſumus, quamvis haec prohibitio nondum mortalis ſit, ſed medicinalis, niſi aut ſponte confeſſum, aut in aliquo ſive ſaeculari, ſive eccleſiaſtico judicio nominatum atque convictum*. Hinc multoties in canonibus praecipitur, excommunicationem non irrogari, niſi cauſſa probata, aut alias manifeſta fuerit (*d*). Qua in re diſtat excommunicatio mortalis a medicinali, nam haec etiam pro criminibus occultis irroga-

(a) *Dupin. de antiq. eccleſ. diſcipl. diſſ. II. cap.* 2. (b) *Orig. hom. XX. in Joſue*. (c) *Auguſt. lib. quinquaginta homiliar. hom. ult.* (d) *Can. XI. C. 2. q. 1., cap. XLVIII. ex. de ſent. excomm.*

batur; quum contra illa crimen manifeſtum ſupponat, & plene probatum.

Excommunicationi canonica monitio praemittenda.

§. XXI. Praeterea nec ubi crimen grave, & manifeſtum eſt, decerni facile poteſt excommunicatio, niſi adſit contumacia, qua criminoſus obſtinato animo in criminibus perſiſtat. Tum demum fratrem tamquam ethnicum & publicanum habendum Chriſtus edixit, ſi poſt duas fraternas admonitiones, nec eccleſiam admonentem exaudierit (*a*). Hinc aperte conſtat, jure evangelico ad irrogandam excommunicationem obſtinationem & contumaciam eſſe neceſſariam. Et inde receptum eſt, ante excommunicationem criminoſum ſemel, iterum atque tertio admoneri oportere: quam trinam admonitionem *per canones* praeſcriptam ait ſynodus Epheſina in relatione ad religioſiſſimos imperatores de depoſitione Neſtorii, & *ſecundum ſanctos canones* eſſe ſynodus Chalcedonenſis docet. Et quoniam haec trina admonitio ſatis erat ad probandam criminoſi contumaciam, hinc *competens monitio* & *canonica* dicta eſt (*b*). Conceſſit quidem ſynodus Lugdunenſis ſub Gregorio X judicibus ſive tres monitiones, ſive unam pro omnibus adhibere; at haec una admonitio inſtar omnium fuiſſe videtur, nam aliquot dierum intervalla adhiberi voluit, niſi fa-

cti

(a) *Matth. XLVIII. v.* 15. *ſeqq.* (b) *Cap. XLVIII. ex. de ſent. excomm., cap. V. eod. in* 6.

cti neceſſitas ea ſuaderet moderanda (a). Quod vero lapſa eccleſiaſtica diſciplina judices eccleſiaſtici etiam non admonitos excommunicarent, ſynodus Tridentina tam immane arbitrium coërcuit, & ſaltem duas monitiones praemittendas decrevit (b).

Canonica monitio excommunicationi juris adverſatur.

§. XXII. At hic nodus vindice dignus occurrit, etenim trina monitio jure evangelico ad irrogandam excommunicationem neceſſaria non bene videtur convenire cum excommunicatione latae ſententiae, qua innodamur nulla praemiſſa monitione, ſtatim ac crimen per canones ſub ea poena vetitum admittimus. Vidit difficultatem Gerſonius, eamque evaſurus docet, excommunicationem latae ſententiae id tantum operari, ut judex probato crimine ſtatim poſſit excommunicationis ſententiam publicare nulla alia adhibita ſollemnitate. Alii vero reſpondent, ſatis eſſe contumacem, qui legi ſeu canoni praecipienti non obtemperat; lege enim ipſa continuo admonemur, & revocamur ad officium. Verum neſcio an reſponſiones iſtae nodum ſolvant; Chriſtus enim praeter peccatum in legem requirit animi obſtinationem in peccato, & expreſſam repetitamque eccleſiae admonitionem, ut non ſufficere videatur generalis & continua canonis jubentis admonitio. Illud interim verum

 eſt,

(a) *Cap. IX. eod. in 6.* (b) *Trid. ſeſ. XXV. de ref. cap. 2.* (c) *Conf. Eſpen. par. III. tit. 11. cap. 6.*

eſt, excommunicationes latae ſententie veteribus patribus ignotas fuiſſe, & demum ſaeculo decimo ſecundo innoteſcere coepiſſe, deinceps vero magis magiſque labente eccleſiaſtica diſciplina paſſim per novos canones invectas, quod ſupra dictum eſt (a). Quod vero auctis numero latae ſententiae excommunicationibus, fidelium animae aſſiduis laqueis, ſaepe etiam incognitis, innodarentur, & eccleſiaſtica diſciplina ſenſim deficeret; optavit Godeſcalchus Roſemundus in academia Lovanienſi theologiae profeſſor (b), ut omnes conſtitutiones, quae excommunicationem latae ſententiae irrogant, *in jure vel ſtatutis contentae, quarum uſus nullus eſt, aut plus obeſt, quam prodeſt, expreſſa revocatione caſſarentur*.

Excommunicatio irroganda poſt adhibita alia remedia.

§. XXIII. Praeterea etſi cauſſa legitima & manifeſta, & contumacia adſit, non tamen gladius ſpiritualis ſtatim exſerendus eſt, & crimінoſus fraternitatis conſortio abjiciendus; ſed tum demum cum dolore, & aegritudine putreſcentis membri abſciſſio ab eccleſia decerni debet, ſi omnia alia remedia ad ſanationem idonea adhibita fuerint: quae eſt patrum doctrina. *Cum dolore amputatur*, inquit Ambroſius (c), *etiam quae putruit, pars corporis, & diu tractatur, ſi poſſit ſanari medicamentis; ſi non poſſit, tunc*

(a) *Conf. Eſpen. par. III. tit.* 11. *cap.* 6.
(b) *Godeſcal Roſemund. in opere inſcripto Confeſſionale*. (c) *Ambroſ. de off. lib. II. cap.* 27.

tunc a medico bono abſcinditur. Sic epiſcopi affectus boni eſt, ut optet ſanare infirmos, ſerpentia auferre ulcera, obducere aliqua, non abſcindere; poſtremo quod ſanari non poteſt, cum dolore abſcindere. Et Proſper ait (*a*), *qui diu portati & ſalubriter objurgati corrigi noluerint, tamquam putres corporis partes, debent ferro excommunicationis abſcindi*. Atque ita Syneſius Andronicum crudelem & perverſum Ptolemaidis praefectum admonuit, a crudelitate ſua dehortatus eſt, & ubi inſanabilem deprehendit, ei ſacris omnino interdixit (*b*). Hinc excommunicatio *ultimum remedium & ultima poena* dicta eſt.

Aliquando excommunicatione eſt abſtinendum.

§. XXIV. Quin nec ſemper ubi alia remedia fruſtra adhibita ſunt, licet ad excommunicationem devenire; etenim ſi ab excommunicatione aliquod majus malum in eccleſiam impendere proſpiciatur, cenſura eſt abſtinendum. Hinc ad excommunicationem non facile licet excurrere, ſi excommunicandus ſociam habeat multitudinem, ne inde ſchiſma in eccleſia generetur. *Non poteſt eſſe ſalubris a multis correptio*, inquit Auguſtinus (*c*), *niſi cum ille corripitur, qui non habet ſociam multitudinem .... ſi contagio peccandi multitudinem invaſerit, divinae diſciplinae miſericordia neceſſaria eſt*. In hac ſpecie non cenſurae, ſed generales admonitiones, aut objurgationes ex ejuſdem Auguſtini doctrina adhibendae

(a) *Proſper de vit. contemplat. lib. II. cap. 7.*
(b) *Syneſ. ep. LVII. & ſeq.* (c) *Auguſt. lib. III. contra epiſt. Parmenian. cap. 2.*

dae ſunt, praeſertim ſi occaſionem praebeat aliqua calamitas, ſeu divinum flagellum, quo appareat, chriſtianos pro ſuis peccatis vapulare. Ob eamdem rationem non facile Reges extra eccleſiae communionem projicere licet; nam illi, ſi parum pii ſunt, aut alias faciles ad iram, a ſacris ejecti plus mali, quam boni in eccleſiam inferre ſolent, praeſertim ſi ob temporales cauſſas excommunicentur, qua in re mediis eccleſiae ſaeculis epiſcopi peccarunt. Quis enim neſcit, turbas & bella, quae rempublicam non minus, quam eccleſiam agitarunt, quod magiſtratus & principes ſubinde extra eccleſiae communionem projecti ſunt?

De excommunicatione injuſta.

§. XXV. Si excommunicatio juſta cauſſa deſtituatur, & qui cenſura tamquam nocens obſtringitur, revera innocens eſt, haec excommunicatio *injuſta* a doctoribus appellatur, nec per eam chriſtianus coram Deo ligatur; miniſtri enim eccleſiae poteſtatem non habent in caelis aliquem ligandi, qui non prius proprio crimine ſe obſtrinxerit, quod veteres patres in primis Origenes & Auguſtinus docent (a). Hinc evenire poteſt, ut ille, qui foras pellitur, intus ſit; & ille foras, qui intus retineri videtur. Interim injuſta cenſura chriſtiano etiam timenda eſt, pertinetque ad ejus officium illam expendere, & videre, an ſua culpa, quam ipſe non ſatis adprehendit, talem poenam commeruerit. Quo ſen-

(a) *Can. IV. C. 24 q. 3. & can. LXXXVII. C. 11. q. 3.*

ſenſu intelligenda ſunt Gregorii M verba apud Gratianum (a), *ſententia paſtoris, ſive juſta, ſive injuſta fuerit, timenda eſt*, ut ex integro homiliae Graegorianae contextu conſtat (b). Quia pertinet ad boni chriſtiani officium, cenſuram in foro externo ſervare, ſi ſibi quidem illius injuſtitia ſatis nota eſt, reliquis vero omnibus ignota, idque ne aliis offenſionis cauſſam praebeat: quae exterior ſeparatio in hac ſpecie non nocet chriſtiano, immo potius cum humilitate tolerata ad meritum imputatur (c). At ſi revera cenſura ſit injuſta, & injuſtitia omnibus innoteſcat; tum regula Gelaſii papae locum habet, *ſed ſi injuſta eſt*, cenſura, *tanto eam curare non debet, quanto apud Deum & eccleſiam ejus neminem poteſt iniqua gravare ſententia* (d).

Ritus in proferenda excommunicatione.

§. XXVI. Ex veteris diſciplinae regulis excommunicatio nullo certo ſollemnique ritu, nec ſpecialibus conceptiſque formulis ferebatur; ſed epiſcopus in eccleſiae ſenatu contumaces & a poenitentia alienos non ſine dolore ejiciebat (e), quemadmodum in conſtitutionibus ſic dictis apoſtolicis videre eſt (f). Verum ubi lapſu ſaeculorum ob frequentiam & parum juſtas cauſſas cenſurae contemni coeperunt, ad earum auctoritatem ſuſtinendam, certi ritus & formulae dictis &

(a) *Can. I. C.* 11. *q.* 3. (b) *Gregor. M. hom. XXVI. in Evangelia.* (c) *Auguſt. de vera religione cap. VI.* (d) *Can. XLVI. eod.* (e) *Conf. Eſpen. par. III. tit.* 11. *cap.* 8. (f) *Conſt. apoſt. lib. II. cap.* 37. *& ſeq.*

& exſecrationibus plenae inductae ſunt, quibus ſollemni apparatu excommunicatio infligeretur. Ritus iſte eſt, epiſcopus paramentis violaceis & mitra ſimplici indutus & candelam ardentem in manu tenens, in conventu duodecim presbyterorum, qui etiam candelas ardentes in manibus habent, ſedet ante altare majus, aut alio publico loco, & ibi ſollemniter anathema pronuntiat: quo dum pronuntiatur, candelae ardentes in terram projiciuntur non ſine diris & exſecrationibus, quibus excommunicatus cum diabolo & angelis ejus damnatur in ignem aeternum, niſi a peccatis reſipiſcat. Proſtat ritus iſte in pontificali Romano (*a*); at caerimonia ardentium lucernarum ſaeculo decimo uſurpabatur (*b*). Verum non in omni excommunicatione deſcripta ſollemnitas adhibetur; ſed tantum in ea, quae *anathema* ſcholaſticis audit. Illud interim ineſt omni excommunicationi, ut qui excommunicat, excommunicationem in ſcriptis proferat, & ejus cauſſam expreſſe addat (*c*).

Lata excommunicatio ceteris eccleſiis nuntianda.

§. XXVII. Lata excommunicationis ſententia ab una eccleſia in aliis quoque ſervanda eſt, ut habet vetuſtiſſima regula in ſynodo Nicaena & deinceps in aliis conciliis multoties confirma-

(a) *Pontif. Roman. tit. de ordine excommunicandi*. (b) *Regin. lib. II. de diſcipl. eccleſ. cap.* 412. (c) *Cap. I. de ſent. excomm. in* 6.

mata (a). *De iis*, inquiunt Nicaeni patres, *qui a communione ſegregati ſunt . . . ab epiſcopis . . . valeat ſententia ſecundum canonem, qui pronuntiat, eos, qui ab aliis ejecti ſunt, non eſſe ab aliis admittendos*. Id certe poſtulabat mutuum foedus & harmonia, quae inter eccleſias intercedebat, quaeque id operabatur, ut unaquaeque eccleſia promta eſſet ad ratos habendos & confirmandos omnes diſciplinae actus, quos in fontes ſingulae eccleſiae egiſſent. Excommunicationes quoque facile contemnebantur, ſi ab una eccleſia ejecti ab aliis in communionem recipi poſſent. Hinc mos inolevit, ut eccleſiae de iis, quos extra communionem projecerant, alias ſcriptis litteris encyclicis ſeu circularibus facerent certiores (b). Haec litterarum formula eleganter expreſſa eſt a Syneſio in excommunicatione, quam adverſus Andronicum crudelem & tyrannicum Ptolemaidis praefectum irrogavit; ubi inter cetera eccleſia Ptolemaidis id aſſerit, ſe eodem atque Andronicum loco habere ſive levitam, ſive presbyterum, ſive epiſcopum, qui illum in communionem receperit (c). Nec alia eſt hodierna diſciplina: in pontificali enim Romano habetur, ut prolato anathemate parochis & vicinis epiſcopis litterae mittantur, quae nomen excommunicati & cauſſam contineant, ne quis per igno-

 ran-

(a) *Conc. Nicaen. can. V.*, *Antioch. can. VI. Conf. Bingh. orig. eccleſ. lib. XVI. cap.* 2. §. 10.
(b) *Socrat. lib. I. cap.* 6., *conc. Tolet. I. can. XI.* (c) *Syneſ. ep. LVIII.*

rantiam ulterius illi communicet (a).

Excommunicationes apud Judaeos.

§. XXVIII. Jam vero excommunicationes, ſeu ejectiones a ſacris apud omnes ferme gentes religioſas, Judaeos nempe, Graecos, Romanos, Gallos obtinuerunt. Et Judaei quidem duplicem excommunicationis ſpeciem habuerunt, unam minorem, quam Rabbini *Niddui*, ſeparationem vel ſegregationem vocabant, aliam majorem; quae *Cherem* dici conſuevit, quod Seldenus & Vitringa pluribus docent (b). *Niddui* levis excommunicatio erat, qua quiſquam a ſynagoga & civili aliorum commercio ad tempus prohibebatur, ut a via ſua mala reſipiſceret. Sic excommunicati eam ſtatus mutationem patiebantur, ut intra quatuor cubitorum ſpatium nemo, exceptis uxore & liberis, ad eos accedere poſſet. *Cherem* vero ſegregatio graviſſima erat, horrendis inſtructa diris, quae a reipublicae & eccleſiae communione omnino exturbabat, eaque irrogabatur, ſi intra tempus legitimum minori excommunicationi ſubjectus abſolvi non curaſſet, vel ſi delicti qualitas ſtatim majorem poſtularet. Morinus, Beveregius aliique tertiam addunt ſpeciem excommunicationis per *Shammatha*: quam tamen Seldenus explodit, oſtenditque *Shammatha* pro ipſo deperditionis aut mortis decreto quocumque uſurpari, & ſic interdum *Niddui*, interdum vero *Cherem* denotare

(a) *Pontif. Rom. tit. de ordine excommun.*

(b) *Selden. de ſynedr. lib. I. cap. 7.*, *Vitringa de ſynag. vet.*

re (*a*). Sed haec aliis curae ſunto.

Excommunicationes apud gentes.

§. XXIX. Aliae quoque gentes ſacrorum interdictiones uſurparunt, iiſque facinoroſi vel in totum vitae communione inter ſuos citra ſoli mutationem, vel expreſſo nomine ſacris quandoque cum aliis vitae commodis prohibebantur, quod pluribus Seldenus probat (*b*). Generalis interdictio irrogabatur apud Graecos graviore illa ἀτιμίας ſeu infamiae poena, qua flagitioſi quidam, veluti maritus adulter adulteram damnatam retinens, pulſantes, aut non alentes parentes omni jure patrio cadebant, atque ideo ipſa ſacrorum communione prohibebantur, erantque quaſi exules in civitate. Expreſſa ſacrorum interdictio freqnens apud Graecos uſurpabatur, homicidae enim, adulterae, militiam detrectantes, ordinum deſertores aliique a cunctis templis & ſacris arcebantur. Hiſce gravioribus interdictionibus addebantur dirae ſeu exſecrationes, quibus facinoroſi diis inferis devovebantur & ſacri fiebant. Apud Romanos in aquae & ignis interdictione una cum civili commercio etiam ſacra interdicebantur. Et apud Gallos Druidae jure ſacro ſceleſtos & commercio religioſo & civili ejiciebant. *Si quis privatus, aut publicus*, inquit Caeſar (*c*), *eorum decreto non ſtetit, ſacrificiis interdicunt. Haec poe*-

(a) *Morin. de adminiſtr. poenit. lib. IV. cap.* 23., *Bevereg. comm. ad can. X. apoſtolor.*

(b) *Selden. de ſynedr. lib. I. cap.* 10 (c) *Caeſar. de bello Gallico lib. VI.*

na apud eos eſt graviſſima. Quibus ita interdictum eſt, ii numero impiorum & ſceleratorum habentur. Iis omnes decedunt, aditum eorum ſermonemque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant. Neque iis petentibus jus redditur, neque honos ullus communicatur.

CAPUT XLII.

De interdicto.

Definitio eccleſiaſtici interdicti.

§. I. INterdictum ſic ſtricte ſumtum & ab excommunicatione & ſuſpenſione diſtinctum, eſt cenſura eccleſiaſtica, quae in emendationem privat uſu quarumdam rerum ſacrarum, qua res ſacrae ſunt & fidelibus communes. Nimirum tum rerum ſacrarum interdictus uſus inter cenſuras numeratur, ſi in emendationem & reſipiſcentiam irrogetur; nam ſi in vindictam criminis decernatur, potius poenae quam cenſurae ex regulis novae diſciplinae rationem habet. Interdictum quoque ſic ſtricte dictum privat uſu rerum ſacrarum, qua uſus eſt; nam ſi uſus rerum ſacrarum conſideretur veluti quaedam communicatio cum fidelibus, interdictus uſus potius excommunicatio eſt. Nec interdictum privat uſu omnium rerum ſacrarum, ſed quarumdam, earum nempe, quae in canonibus & decretalibus exprimuntur: quo etiam diſtat ab excommunicatione, quae omnino jure fraternitatis & omnibus rebus ſacris interdicit. Et demum interdictum privat uſu quarumdam re-

rum

rum ſacrarum, quatenus fideles omnes iis uti poſſunt: quo diſtat a ſuſpenſione, quae etiam uſu rerum ſacrarum privat, ſed uti ipſis clericis proprius. Deſcriptio iſta interdicti tot logicis ſubtilitatibus inſtructa novae diſciplinae debetur; nam ex veterum ſimplicitate interdictum veluti ſpecies excommunicationis habebatur (*a*).

Variae interdicti ſpecies.

§. II. Jam ex novae diſciplinae placitis dividitur interdictum in *perſonale*, *locale*, & *mixtum*. Perſonale perſonas directe afficit, eaſque uſu quarumdam rerum ſacrarum ob contumaciam in delicto, quocumque eant, privat: & hinc ſolet dici *ambulatorium*. Locale directe fertur ad locum, tantumque in eo res ſacrae fieri vetantur. Mixtum utrinque participat, & locis & perſonis uſu rerum ſacrarum ob contumaciam interdicit. Perſonale autem & locale interdictum, vel generale, vel particulare eſt, prout collegium aliquod perſonarum, puta clerus, populus, aut quidam peculiares chriſtiani uſu rerum ſacrarum abſtinentur; itemque prout regnum, provincia, dioeceſis, civitas, aut eccleſia ſeu capella aliqua uſu rerum ſacrarum prohibetur. Sed ſi interdicto populus afficiatur, eo nomine clerus non venit, niſi aliud exprimatur; nec contra ſi res ſacrae clero interdicantur, populus interdicto obſtrictus cenſetur (*b*): at ſi interdicto ſupponatur civitas aut eccleſia, etiam ſuburbia & capellae & coemeterium eccleſiae ad-

(a) *Conf. Eſpen. tract. de cenſur. cap.* IV. §. I.
(b) *Cap. XVI. de ſent. excomm. in 6.*

adjacentia interdicto continentur (*a*). Item, non ſecus ac excommunicatio, interdictum vel eſt ferendae, vel latae ſententiae, prout ſcilicet, vel ſententia judicis, vel ipſo jure uſus rerum ſacrarum prohibetur. Interim interdicti nomine hodie communiter generale interdictum ſolet intelligi.

Cauſſae & ſollemnitas in irrogando interdicto.

§. III. Interdicta nonniſi ex gravi cauſſa & cum magna prudentia decerni debent, praeſertim ſi generalia ſint; nec enim exiguum malum eſt, eccleſiis ſacra interdici, ſacra officia ceſſare, & ſacramenta fidelibus non adminiſtrari. Quin interdictum etiam ob aliena crimina irrogari conſuevit, veluti ſi ob peccatum patris uſu rerum ſacrarum universa familia privetur. Certe Baſilius interrogatus quid agendum de illo, qui puellam rapuerat, reſpondit, filiam parentibus reſtituendam, ipſum raptorem & conſcios excommunicandos; κώμην vero ſeu pagum, qui raptorem cum rapta ſuſceperit, nec reddiderit, a precibus & orationum communione prohiberi debere (*b*): & tamen non omnes illius oppidi cives in illud crimen videntur conſenſiſſe. Similiter Leudewaldus epiſcopus eccleſias omnes Rothomagenſes clauſit ob infandum crimen, quo S. Praetextatus epiſcopus in ipſo die paſchae, dum divina officia celebrabat, fuit occiſus, donec communi indagatione ſceleris auctor innoteſceret, quemadmodum Gregorius Tu-

(a) *Cap. XVII. eod.* (b) *Baſil. epiſt. CCCXLIV.*

Turonenſis teſtatur (a). Porro interdictum iiſdem ſollemnibus, quibus excommunicatio, ferri debet, ſcilicet praemittendae tres monitiones, & ſcripto pronuntiandum cauſſa inſerta; irrogatur nimirum in emendationem, & contumaciam ſupponit.

Interdicta generalia veteribus ferme ignota.

§. IV. Generalis interdicti exempla, quibus ob paucorum peccata pluribus eccleſiis ſacra officia interdicantur, in veteribus monumentis pauca admodum occurrunt exempla; nec inde recte infertur, ejuſmodi interdicta frequentari conſueviſſe. Sed poſt decimum ſaeculum integrae provinciae & regna interdictis ſubjici coeperunt, ad frangendam magiſtratuum & principum contumaciam, ſive quod iſti graviter peccaſſent, ſive quod eccleſiae jura & eccleſiaſticam libertatem laeſiſſe viderentur. Hujus novi interdicti forma fortaſſe primum occurrit in ſynodo Lemovicenſi anno cIↃxxxi celebrata, ubi Oldericus abbas, ut pontificem bellis vexatum ſublevaret, conſuluit epiſcopis, ut excommunicationis ſententiam ferrent in eos, qui paci non adquieſcerent, ita ut contumaces poſt mortem ſepultura eccleſiaſtica privarentur, publicum officium apud eos interdiceretur, atque ut, excepto parvulorum baptiſmo & morientium viatico, nullum adminiſtraretur ſacramentum. *Verum*, ſubdit Dupinus (b), *uſque ad Gregorium*

VII

(a) *Gregor. Turon. lib. VIII. hiſt. Franc. cap.* 31. (b) *Dupin. de antiq. eccleſ. diſcipl. diſſ. III. cap.* 2.

VII. rara fuerunt admodum interdicta, & in peculiares eccleſias ferebantur; at ille pontifex ſuae auctoritatis augendae perquam ſtudioſus iis frequenter etiam in integra regna uſus eſt, & aliis episcopis, ut idem tentarent, exemplo fuit. Hinc Ivo Carnotenſis interdictum *remedium inſolitum* dixit (*a*), quod nempe tum primum adhiberi coeperat, obſervatque uſurpari potiſſimum conſueviſſe in cauſſa ſacrilegii, aut pacis violatione. Exinde interdicta generalia ad magiſtratuum & principum frangendam contumaciam ſemper adhibita ſunt; at poſt Paulum V, qui Venetorum rempublicam interdixit, exemplum nullum occurrit.

Generalia interdicta non ſemper rationi congrua.

§. V. Jam interdicta illa, quibus ob paucorum crimina, praeſertim vero ob regum & magiſtratuum contumaciam in diſſidiis de finibus imperii & ſacerdotii, integrae provinciae & regna rerum ſacrarum uſu privantur, non ſemper bonis rationibus niti videntur. Etenim non patitur recta ratio, ob unius aut paucorum peccatum univerſas ſocietates puniri. Qua ratione Auguſtinus obſtupuit, ubi intellexit, juniorem quemdam epiſcopum Africanum nomine Auxilium ob crimen Claſſiciani cujuſdam univerſam familiam extra eccleſiam projeciſſe; eique gravi ſcripta epiſtola denuntiat, ut tanti facinoris rationes, ſi quas habeat, communicet (*b*). *Nos quoque docere digneris, quomodo recte anathe-* ma.

(a) Ivo *Carnot. ep. XCIV.* (b) *Auguſt. ep. LXXV. ad Auxil.*

matizetur pro patris peccato filius , aut pro mariti uxor , aut pro domini ſervus , aut quiſquam etiam in domo nondum natus , ſi eodem tempore , quo univerſa domus eſt anathemate obligata , naſcatur . Multo magis obſtupuiſſet vir magnus , ſi intellexiſſet , integra regna ob unius principis peccatum uſu rerum ſacrarum prohiberi . Deinde ex veterum patrum ſententia cenſurarum vis ceſſare debet , nec gladius ſpiritualis exſerendus , ſi eo exſerto ſchiſmatis aut alterius gravioris mali periculum in eccleſiam immineat . Et ſi S. Baſilius in integro pago , qui raptorem cum rapta receperat , nec reddierat , preces & orationes fieri vetuerit (*a*), id fortaſſe recte fieri potuit , quod plerique illius pagi cives crimine ſe obſtrinxerant ; & deinde aliud eſt unum pagum, aliud integras provincias & regna a ſacris abſtinere .

Effectus generalis interdicti .

§. VI. Interdicta generalia origine ſua id efficiebant , ut in eccleſiis interdicto ſubjectis divina omnia officia , uno ferme excepto parvulorum baptiſmo & morientium neceſſario viatico ſeu poenitentia , ceſſarent . Hinc plus damni quam utilitatis eccleſiae & reipublicae afferre conſueverunt , praeſertim ſi longo tempore ſtetiſſent . Etenim licet interdictum ex una parte ad terrendos contumaces multum conducat , tamen ex altera cultui divino detrahit multum ; nam tempore interdicti non ſolum populus deſuetudine frequentandi divina officia religionis

 vim

(*a*) *Baſil. ep. CCXLIV.*

vim ſenſim excutit; verum etiam clerus ipſe remiſſior & ſegnior ad ea celebranda evadit; qua ratione & divina religio detrimentum patitur, & populus parum chriſtianos mores induit, quod Soto obſervat (*a*). Eadem interdictorum mala Bonifacius VIII proponit: *tunc excreſcit indevotio populi, pullulant haereſes, & infinita pericula animarum inſurgunt, ac eccleſiis ſine culpa earum debita obſequia ſubtrahuntur* (*b*). Et ſane ſi quis interdicta omnia, quorum memoria ſupereſt, percurrat, intelliget, ea ſemper fuiſſe diſſenſionum, ſchiſmatum, bellorum aliarumque magnarum calamitatum cauſſas, & vix umquam aliquid boni, ſaepe vero multum mali in eccleſiam invexiſſe. Nec a ratione videtur alienum, quod de quodam loco in Marchia, qui diu interdicto obſtrictus ſteterat, ſe audiſſe auctor gloſſae teſtatur, quod facta relaxatione homines triginta & quadraginta annorum, qui numquam audiverant miſſam, ſacerdotes celebrantes deriderent (*c*).

Rigor interdictorum relaxatus.

§. VII. Quae quum ita ſint, illi ipſi Romani pontifices, qui interdictis ſaepe ad jura eccleſiae temporalia aſſerenda contra principes uſi ſunt, in dies eorum ſeveritatem emollierunt. Ergo praeter parvulorum baptiſmum & morientium poenitentias, quae ferme ab initio celebra-

(a) *Soto in IV. diſt.* 22. *q.* 3. *art.* 1. (b) *Cap. ult. de ſent. excomm. in* 6. (c) *Gloſ. in cit. cap. ult. v.* inſurgunt.

bratae ſunt (*a*), Innocentius III permiſit, ut tempore interdicti praedicationes evangelii ad populum fierent, & confirmatio parvulis baptizatis daretur (*b*). Item idem pontifex conceſſit ſepulturam in eccleſiae coemeterio clericis, qui ſervaverant interdictum, ſed nullis ſollemnibus adhibitis, nec pulſatis campanis, & poenitentiam cruceſignatis & peregrinis etiam bene valentibus (*c*), quorum tranſitus de more ejus aetatis per civitates erant frequentes. Porro Gregorius IX permiſit, ut in unaquaque hebdomada celebraretur privata miſſa, ſed ſilentibus campanis, voce ſubmiſſa, clauſis eccleſiae januis, & excommunicatis & interdictis excluſis, ut corpus domini, quod decedentibus in poenitentia non negatur, conficeretur (*d*). Demum Bonifacius VIII poenitentiam ſanis omnibus dari permiſit, & divina omnia officia portis clauſis & ſilentibus campanis quotidie celebrari, exceptis feſtis Natalis Domini, Paſchae, Pentecoſtes & Aſſumtionis B. Virginis, (quibus feſtum corporis Chriſti ejuſque octavam Martinus V addidit) in quibus etiam conceſſit divina officia ſollemniter celebrari, ſed excluſis excommunicatis, & admiſſis interdicto affectis, modo qui cauſſam interdicto dederint, ad altare non accedant (*e*).

(a) *Cap. XI. ex. de ſponſalib.* (b) *Cap. XLIII ex. de ſent. excomm.* (c) *Cap. XI. ex. de poenit. & remiſſionib.* (d) *Cap. LVII. ex. de ſent. excom.* (e) *Cap. u'. de ſent. excomm. in 6.*

Poenae contra violantes interdictum.

§. VIII. Violantes interdictum ex juſta & canonica cauſſa & ordine legitimo latum gravis criminis rei ſunt, utpote qui eccleſiae auctoritatem in re gravi tranſgrediuntur. Clerici vero, qui ſcienter in loco interdicto celebrant, a canone ſunt alieni, nec ad eligendum cum aliis admittuntur, a qua irregularitate nonniſi a ſummo pontifice abſolvi poſſunt, quod Bonifacius VIII habet (*a*). Et quamvis ſummus pontifex loquatur de ſola *celebratione*, quae ad ſolam miſſam recepto loquendi uſu reſtringitur; tamen in praeſenti celebratio omnia divina officia, quorum celebratio permiſſa non eſt, comprehendit. Item, qui interdicto affectos in loco ſacro ſepeliunt, excommunicatione ipſo facto obligantur, cujus abſolutio epiſcopo reſervata eſt (*b*). Excommunicantur quoque regulares etiam exemti, qui interdictum generale aut locale a pontifice, vel ab epiſcopo latum non ſervaverint (*c*).

De ceſſatione a divinis.

§. IX. Interdictum ex placitis novae diſciplinae diſtat *a ceſſatione a divinis*; etenim qui in loco, ubi a divinis ceſſatur, celebrat, a canone non eſt alienus, quum tamen contrarium in interdicto decretum ſit (*d*). Per ceſſationem a divinis ipſo jure vetantur divina officia celebrari in eccleſia, quae homicidio, aut adulterio ſeu

(a) *Cap. XVIII. §. 1. eod.* (b) *Clement. 1. de ſepultur.* (c) *Clement. 1. de ſent. excomm.* (d) *Cap. XVIII. ex. de ſent. excomm. in 6.*

ſeu alio admiſſo crimine polluitur (a), ut populo ſolutaris terror & criminis horror incutiatur. Non ergo infligitur in criminis admiſſi emendationem, atque ideo proprie ſic dictis cenſuris non adnumeratur: divina vero officia nequeunt celebrari, niſi eccleſia reconcilietur. Et ſaepe expedit populo chriſtiano, ut reconciliatio differatur, praeſertim ſi crimen enorme admiſſum ſit, & aliae eccleſiae non deſint, in quibus divina officia peragantur. Violatio ceſſationis a divinis gravis culpa eſt, at non facit a canone alienos (b); excommunicantur vero regulares, qui in eccleſia, ubi a divinis ceſſatur, celebraverint (c).

CAPUT XLIII.

De ſuſpenſione.

Definitio ſuſpenſionis.

§. I. SUſpenſio, quatenus ab excommunicatione & interdicto diſtinguitur, eſt cenſura eccleſiaſtica, qua clericus in emendationem exercitio poteſtatis eccleſiaſticae, quam ratione officii vel beneficii habet, ſalva dignitate, abſtinetur. Ita diſtat ab excommunicatione, quae privat exercitio eccleſiaſticae poteſtatis, non quod competat ratione officii aut beneficii, ſed

(a) *Cap. ult. ex. de conſecr. eccleſ.* (b) *Cit. cap. XVIII.* (c) *Cit. Clement. I. de ſent. excomm.*

ſe I potius quod communionem cum reliquis fidelibus ſpectet. Item ſuſpenſio diſtat ab excommunicatione, quod haec & in clericos & in laicos, illa tantum irrogatur in clericos, quibus ſolis exercitio eccleſiaſticae poteſtatis, officio aut beneficio eccleſiaſtico cohaerentis, poteſt interdici. Porro ſuſpenſio diſtat ab interdicto, hoc enim clerici abſtinentur uſu rerum ſacrarum, ſed qua fidelibus omnibus communes ſunt; quando ſuſpenſi uſu earum abſtinentur, quod ab officio & beneficio dependent. Sic deſcripta ſuſpenſio ſapit novae diſciplinae placita; nam ex veteribus regulis non tanta ſcrupuloſitate a reliquis poenis eccleſiaſticis, tamquam proprie ſic dicta cenſura, ſecernebatur (a).

Suſpenſio vel eſt ab officio, vel a beneficio, vel ab utroque.

§. II, Tres ſuſpenſionis ſpecies diſtingui ſolent, una ab officio, altera a beneficio, & tertia ſimul ab officio & beneficio. Suſpenſio ab officio clericum abſtinet ab omnibus eccleſiaſticis, quae vel ab ordine, vel ab juriſdictione dependent, modo ſint vera officia eccleſiaſtica; nam ea, quae clericis & laicis communia ſunt, qualia ſacramentorum ſuſceptio, ingreſſus in eccleſiam, communes preces, ſuſpenſis ab officio non interdicuntur. Suſpenſio a beneficio clericum excludit a fructuum beneficii perceptione & aliis inde pendentibus, non item ab officio; odioſa enim ſtricte eſſe accipienda doctores tradunt. Suſpenſio demum ab officio & beneficio clericum & a

(a) *Conf. Eſpen. tract. de cenſ. cap. X.*

& a ſacris officiis & a perceptione fructuum beneficii abſtinet: qua abſtentione etiam plecti intelliguntur, qui generaliter nulla addita ſuſpenſionis ſpecie abſtinentur. Num vero ſuſpenſi ab officio etiam beneficio, quod propter officium datur, abſtenti intelligantur, diſputant doctores (*a*), cujus quaeſtionis ratione factum eſt, ut judices ab utroque abſtinere volentes verba *ab officio & beneficio* ſententiae inſerant.

Suſpenſio vel eſt in totum, vel pro parte.

§. III. Praeterea quaevis ſuſpenſionis ſpecies vel irrogatur in totum, vel pro parte, vel in perpetuum, vel ad tempus, quin etiam ad certum locum poteſt limitari pro culpae admiſſae ratione. Clerici abſtinentur in totum, ſi omni functione clericali, pro parte vero ſi tantum miſſae celebratione, aut habendis ordinationibus, non reliquis ſacris officiis, prohibeantur. Perpetua eſt ſuſpenſio, quae ſalva dignitate perpetuo ſacris officiis celebrandis interdicit; temporaria vero, quae ad certum tempus limitatur, veluti ſi epiſcopus per annum ab ordinum collatione ſuſpendatur. Ad certum locum reſtricta ſuſpenſio facit, ut clerici in eo loco officia, a quibus ſunt abſtenti, nequeant exercere; at in aliis locis non prohibentur ſacris operari, aut juriſdictione uti. Suſpenſio porro ſive in totum, ſive pro parte, ſive in perpetuum, ſive ad tempus alia eſt *ferendae*, alia *latae ſententiae*, quarum illa judicis ſententia, haec vero aucto-

ri-

(a) *Conf. Suarez de cenſur. diſp. XXVI. ſect.* 3.

ritate juris ipſo facto irrogatur, non ſecus ac de excommunicatione dictum eſt.

Suſpenſio eſt cenſura, ſi infligatur in emendationem.

§. IV. Cenſurae ſtricte ſic dictae ex placitis novae diſciplinae in emendationem, non in poenam criminis irrogantur. Hinc non omnis ſuſpenſio cenſura eſt, ſed ea tantum, quae nulla temporis limitatione coërcetur, utpote quae in emendationem infligitur: quae vero perpetuo, vel ad tempus abſtinet, potius poena, quam cenſura reputatur. *Quotieſcumque privatio aliqua*, inquit Suarez (a), *communionis euchariſticae, vel aliqua ſimilis ſuſpenſio pro certo tempore abſolute & ſine ulla conditione ponitur, illa non eſt cenſura, ſed poena quaedam alterius rationis, quae non pro contumacia comprimenda, ſed ut poena pro delicto commiſſo pure imponitur*. Hinc ſuſpenſio ut cenſura irrogata non tollitur, niſi per canonicam relaxationem, quae tum concedi debet, ſi abſtentus reſipuerit: contra ſuſpenſio ad certum tempus coacta ultra tempus non profertur, ſed eo elapſo ipſo jure exſpirat etiam ſine relaxatione, quod communiter doctores tenent (b). Quin obſervat auctor gloſſae, ſuſpenſionem hac formula latam, *donec ſatisfecerit*, ipſo jure ſine alia relaxatione evaneſcere ſtatim ac judex ſatisfactum fuiſſe declaraverit (c).

Ve-

(a) *Suarez de cenſur. diſp. VIII. ſect.* I.

(b) *Poſt gloſſ. in cap. XLVIII. ex. de ſent. excomm.* (c) *Gloſſa in Clement. I. de decim. v.* donec.

Vetus eccleſiae diſciplina de ſuſpenſione .

§. V. Quidquid vero de clericorum ſuſpenſione ſive tamquam cenſura , ſive tamquam poena habet nova diſciplina , id etiam apud veteres obtinuit: clerici enim omni aetate, ſive in totum, ſive pro parte , ſive ad tempus , ſive in perpetuum ſui ordinis exercitio abſtenti ſunt , ſalvo gradu & dignitate, quam in eccleſia obtinebant, quod ſexcentis monumentis conſtat . Quin etiam in veteri diſciplina exempla occurrunt clericorum , qui retento miniſterio , tantum redituum ſibi debita portione abſtenti ſunt . Sane Cyprianus de nonnullis inferioris ordinis clericis , qui deliquiſſent , loquens (a) , eos tantum *a diviſione menſurna* , hoc eſt a reditibus eccleſiaſticis , qui ſingulis menſibus inter clericos tribuebantur , abſtinere jubet , non vero a miniſterio . Et ſynodus Carthaginienſis IV de clerico , qui abſque corporis incommodo vigiliis non intereſſet , edicit , ut *ſtipendiis privetur* (b) . Tantum apud veteres ſuſpenſio , quae nunc tamquam propria cenſurae ſpecies ab excommunicatione diſtincta reputatur , erat excommunicationis ſpecies, qua clerici ab eccleſiaſtica communione , quae illis propria erat , plus minuſve pro culpae ratione abſtinebantur , quod Albaſpinaeus , Habertus , Binghamus aliique viri docti obſervant (c). Hinc

 ſu-

(a) *Cypr. ep. XXVIII. al XXXIV. ad clerum.*
(b) *Conc. Carthag. IV. can. XLIX.* (c) *Albaſpin. obſerv. lib. I. cap. 2. , Habert. archierat. pag.* 745. , *ſeq. Bingh. orig. eccleſ. lib. XVII. cap.* 1.

ſuſpenſio in veteribus monumentis etiam τοῦ ἀφορισμοῦ *ſeparationis* & *excommunicationis* nomine deſignatur (*a*). Item quod ſpectat ſuſpenſionem a beneficio, ubi nulla erant adhuc beneficia eccleſiaſtica, ea formulis abſtentionis a menſurna diviſione, aut a ſtipendiis exprimebatur, nec umquam ſuſpenſionis a beneficio mentio occurrit.

Suſpenſi dignitatem & beneficium retinent.

§. VI. Jam clerici ſacris officiis, aut eccleſiaſticis ſtipendiis abſtenti dignitatem ſeu beneficium non amittunt, ſed tantùm ordinis, ſeu dignitatis ſuae functionibus, aut perceptione fructuum beneficii & aliis inde pendentibus abſtinentur. Et ſane patres Ancyrani de presbyteris, qui vel ſemel Chriſti fidem negaverant, & inde poenitentia ducti eamdem fortiter confeſſi erant, immo & tormenta ſuſtinuerant, edicunt, *eos cathedrae quidem honoris eſſe participes, non licere autem ipſis offerre & concionari, vel omnino aliquod ſacerdotale munus obire* (*b*). Et ſynodus Neocaeſarienſis ſtatuit, ne presbyter, qui crimen corpore admiſſum ante ordinationem confeſſus fuerat, offerret, in aliis vero functionibus maneret (*c*): Et longe ante Cyprianus presbyteris ſuis, qui lapſos nondum peracta poenitentia ſuſceperant, abſtentionem, ſalva dignitate, minatur: *ſi in iiſdem perſeveraverint, interim prohibeantur offerre* (*d*). Ita ſuſpenſio quam.

(a) *Conf. Suicer. theſ. eccleſ. v.* ἀφορισμός.

(b) *Conc. Ancyr. can. I.* (c) *Conc. Neocaeſar. can.* IX. (d) *Cypr. epiſt. X.*

quamvis nullo tempore coacta, differt a depoſitione, quae non tantum ab exſecutione officii & beneficii abſtinet: verum etiam clericum omnino ab altaris miniſterio exturbat, & officio & beneficio omnino privat, titulumque aufert, adeo ut ſine nova collatione & titulo ad officium, vel beneficium redire nequeat (a).

Cauſſa & modu ferendae ſuſpenſionis.

§. VII. Quod vero ſuſpenſio, ſive ab officio, ſive a beneficio poena eccleſiaſtica eſt, ſine cauſſa non debet irrogari, quamvis non adeo gravis culpa requiratur ad ſuſpenſionem, ac ad excommunicationem & interdictum. Nempe ſuſpenſio origine ſua eſt levis excommunicatio, qua clerici eccleſiaſtica communione, quae ſtrictius accepta tantum clericalia officia complectebatur, pro parte, aut in totum abſtinentur. Et reapſe in veteri diſciplina ſaepe occurrunt excommunicationes clericis irrogatae pro levibus culpis, veluti ob injuriam presbytero aut diacono illatam (b), item ob manci, ſurdi, caeci, loripedis irriſionem (c): quae & aliae ejuſmodi excommunicationes non prorſus clericos omni eccleſiae communione exturbabant, ſed ſacrorum exercitio. Sed ſi ſuſpenſio tamquam cenſura ferendae ſententiae decernatur, debet praecedere contumacia & canonica admonitio. Item ſuſpenſio, non ſecus ac excommunicatio & interdictum, in ſcriptis ferenda eſt, & quidem ex-

Eee 2

(a) *Conf. Eſpen. par. III. tit.* 11. *cap.* 10.

(b) *Can. apoſtol. LVI.* (c) *Can. apoſtol. LVII.*

expreſſa cauſſa, ob quam irrogatur (*a*).

Poena in violatores ſuſpenſionis.

§. VIII. Quamvis vero clerici ſuſpenſi ab ordine, aut beneficio, ordine & beneficio non priventur, ſed priſtinam dignitatem retineant: tamen ſi in ſuſpenſione functiones ordinis, aut beneficii, unde ſuſpenſi ſunt, exerceant, a canone fiunt alieni (*b*) Immo ſi presbyter ſimpliciter ſit abſtentus ab ordine, & in ſuſpenſione vel minorum ordinum functiones exerceat, ipſum etiam a canone fieri alienum Fagnanus docet (*c*); functiones enim minorum ordinum ſacerdotio inſunt, & inde veluti totidem rivuli manarunt, modo tamen has functiones exerceat tamquam clericus, cui functio illa propria eſt. Hinc quod functiones ordinum minorum etiam in publicis officiis ſoleant a clericis ordine neceſſario non inſignitis, aut etiam a laicis exerceri; non videtur hodie presbyter ſuſpenſus ab ordine eſſe a canone alienus, quod functiones ordinum minorum obeat, nam functiones illas exercet, tamquam ſi ab ordine non penderent, niſi ſimus in eccleſiis, ubi adhuc laudabilis viget conſuetudo, quae ad functiones illas tantum clericos neceſſario ordine inſignitos admittit (*d*).

CA-

(a) *Cap I. de ſent. excomm. in* 6. (b) *Cap. I. de ſent. & re judic. in* 6. (c) *Fagnan. ad cap. II. ex. de cleric. excomm. miniſtr.* (d) *Conſ. E. ſpen. tract. de cenſur. cap. X.*

CAPUT XLIV.

De abſolutione a cenſuris.

Cenſura non tollitur niſi per abſolutionem.

§. I. Semel irrogata cenſura non tollitur, niſi per relaxationem ſeu abſolutionem, qua contracta vincula ſolvantur; quum enim per cenſuras juridica & canonica eccleſiae poteſtate chriſtiani a communione, ſive in totum, ſive pro parte prohibeantur, non videntur, niſi eadem poteſtate in externam eccleſiae communionem reſtitui poſſe. Et profecto quaeſitus Innocentius III, an excommunicatus, qui poſtquam dediſſet aperta poenitentiae ſigna, ante pacem receptam inopinus deceſſerat, pro jam reconciliato cum eccleſia ſit habendus, reſpondit, extra eccleſiae communionem mortuum eſſe, nec pro eo orandum eſſe, niſi prius poſt mortem reapſe reconcilietur (a). Qua in re fortior eſt vis cenſurarum ab eccleſia irrogatarum, quam vinculi, quo apud Deum excommunicatus obſtringitur: etenim ſi quis contritus & abſolutionis cupidus inopinus moriatur, Deo jam reconciliatus eſt; at non ſimul cenſura eccleſiae ſublata & exterior fidelium communio reſtituta. *Vinculum, quo peccator ligatus eſt apud Deum*, inquit Innocentius III, *in culpae remiſſione diſſolvitur: illud autem, quo ligatus eſt apud eccleſiam, cum ſen.*

(a) *Cap. XXVIII. ex. de ſent. excomm.*

ſententia remittitur, relaxatur.

Forma abſolutionis cenſurarum.

§. II. Vox abſolutio in veteribus monumentis vix occurrit ad ſignificandam cenſurarum relaxationem, ſed quidquid ejus rei erat, *pax, relaxatio, venia, communio* dicebatur. Eſt vero abſolutio a cenſuris remiſſio, ſeu relaxatio cenſurae ſecundum eccleſiae formam conceſſa. Forma vero eccleſiae id ante omnia poſtulat, ut ademta communio non facile reſtituatur, ſed ubi de vera emendatione ejus, qui in pacem admitti deſiderat, conſtat. *In ipſa eccleſia*, (inquit Ambroſius (b), *ubi maxime miſereri decet, teneri quum maxime debet forma juſtitiae, ne quis a communionis conſortio abſtentus, brevi lacrimula atque ad tempus parata, vel etiam uberioribus fletibus communionem, quam plurimis debet poſtulare temporibus, a facilitate ſacerdotis extorqueat.* Vera & ſincera emendatione cognita ex forma ſynodi Arauſicanae excommunicatio relaxatur (c). Epiſcopus ante fores eccleſiae venit, & cum eo duodecim presbyteri undique adſtant. Tum excommunicatus humi proſtratus veniam poſtulat, & de futuris cautionem dat: inde epiſcopus apprehenſa manu ejus dextera in eccleſiam illum introducit, & in communionem chriſtianam reſtituit, demum cantantur ſeptem pſalmi poenitentiales, & aliae preces funduntur. Sic data abſolutio ſimplex & abſoluta eſt, ſpectatque ferme ſolas excommunicationes judi-

(a) *Can. XXXIII. C. 23. q. 4.* (b) *Can. CVIII. C. 11. q. 3.*

dicis ſententia latas, quae unice antiquitati cognitae erant.

Duplex abſolutio a cenſuris in nova diſciplina.

§. III. Stante veteri diſciplina, qua unum erat eccleſiae poenitentiale forum, internum nempe, relaxatio cenſurarum etiam una erat, & ejuſdem interni fori pars habebatur, & ab eodem ſive epiſcopo, ſive presbytero, qui poenitentiis praeerat, concedi ſolebat (*a*). Id tamen verum eſt, excommunicatis pacem datam fuiſſe ſeorſum, & diverſa formula a peccatorum abſolutione; nam excommunicati in pacem recipiebantur in ipſa poenitentiae datione, peccata vero remittebantur per abſolutionem ſacramentalem, quam demum emenſis poenitentiae ſpatiis peccatores accipiebant (*b*). Sed temporis lapſu ubi duplex in eccleſia forum invaluit, internum ſcilicet & externum, & irrogatio cenſurarum ad externum & judiciale devoluta eſt, duae ſpecies abſolutionis a cenſuris diſtinctae ſunt, una in foro externo & contentioſo, quae praecedente judicis ſententia externam pacem reſtituit: altera in foro interno, quae Deo reconciliat. Utraque proprii fori limitibus coërcetur, nec ulterius operatur quin ſaepe evenit, ut qui poteſt cenſuras in foro externo relaxare, in foro interno abſolvere nequeat, & e contrario. Hinc abſolutio in foro interno etiam vi Jubilaei data ad tollendos actus fori judicialis ſatis eſſe non cenſe-

(a) *Conf. Morin. de adminiſtr. poenit. lib.* I. *cap.* 10. (b) *Conf. dicta par.* II. *cap.* 22.

ſetur (*a*). Neceſſaria vero eſt relaxatio in foro externo in iis praecipue caſibus, quibus cenſura ab judice fertur & denuntiatur, alias interna relaxatio ſufficit (*b*).

Quis relaxat cenſuras ab judice latas.

§. IV. Jam a cenſuris ab epiſcopo, ſeu alio judice eccleſiaſtico per ſententiam latis ille jure abſolvit, qui eas irrogavit (*c*), vel ejus in munere ſucceſſor, aut ejus delegatus (*d*), aut denique ſuperior veluti metropolitanus, ſi querela de iniquitate cenſurae ad ipſum deferatur. Sed metropolitanus nemini, qui apud ipſum de injuſta cenſura ab epiſcopo lata conqueratur, poteſt pacem impertiri, niſi legitime & plene ipſi conſtiterit de epiſcopalis ſententiae iniquitate: contra ſi certum appareat, excommunicationem eſſe juſtam, veluti ſi propter manifeſtum crimen jure lata fuerit, ſuperior judex excommunicatum ad judicem, qui excommunicavit, remittere debet, non vero pacem dare, niſi periculum in mora eſſe videatur, vel excommunicator requiſitus abſolutionem ſatisfacere parato impendere per malitiam detrectet. Quod ſi dubitetur, an cenſura *juſta* ſit, ſuperior eam relaxare bene poteſt, quamvis rectius ſit, ſi ad proprium antiſtitem remittat. Haec omnia ſtatuta ſunt in concilio Lugdunenſi ſub Innocentio IV, & regulis veteris diſciplinae ferme per omnia conveniunt (*a*). Sane ſecundum canones Ni-

(a) *Conf. Eſpen. tract. de cenſur. cap. XI.* §. 2.
(b) *Conc. Nicaen. can. V.* (c) *Cap. XX. ex. de off. ordin.* (d) *Cap. VII.* §. 3. *de ſent. excomm. in 6.*

Nicaenos excommunicatus ab uno epiſcopo ab omnibus epiſcopis tamquam excommunicatus haberi debebat, tantumque in ſynodo provinciali, ſi de injuſta excommunicatione conſtitiſſet, in eccleſiae communionem reſtituebatur; contra ſi juſta appareret excommunicatio, excomunicatus remanebat quouſque vel in commune, vel epiſcopo placeret, humaniorem ferre ſententiam, & cenſuram relaxare (a).

Quis relaxat cenſuras latae ſententiae.

§. V. Quod vero ſpectat ad cenſuras latae ſententiae, quibus vi ipſa canonis tranſgreſſores feriuntur, haec regula recepta eſt, ſi ſummus pontifex, aut canonis conditor earum relaxationem ſibi expreſſe non reſervaverit, abſolvi unuſquiſque poteſt, vel a proprio epiſcopo, vel a proprio ſacerdote: quae regula ab Innocentio III in ſpecie particulari propoſita (b) theologorum & canoniſtarum interpretatione ad omnes cenſuras latae ſententiae extenſa eſt. Nomine proprii ſacerdotis etſi parochus proprius veniat; tamen in hac cauſſa ſententia communiter recepta eſt, quemcumque ſacerdotem, qui confeſſionibus praeeſt, intelligi; quippe qui in excipiendis confeſſionibus vice parochi fungitur. Quod ſi ſummus pontifex, aut alius canonis conditor abſolutionem ſibi reſervarit, ipſe aut etiam alius ſacerdos ex ejus delegatione relaxat cenſuram. Cenſetur vero auctus delegatione ad relaxandas

(a) *Conc.Nicaen.cit.can.V.* (b) *Cap.XXIX. ex. de ſent. excomm.*

das in foro interno cenſuras papae aut epiſcopis reſervatas etiam qui ab iiſdem abſolvendi a peccatis reſervatis generalem poteſtatem habent (*a*). Sunt tamen caſus, in quibus generalis cenſurarum reſervatio ceſſat, & relaxatio etiam ſine ſpeciali delegatione ab inferioribus miniſtris conceditur. Ita epiſcopi in foro conſcientiae rite abſolvunt ſubditos ſuos a caſibus occultis etiam papae reſervatis (*b*). Praeterea epiſcopi relaxant cenſuras papae reſervatas, ubi cenſura innodati impares ſunt ad Romanum iter, quales ſunt mulieres, ſenes, valetudinarii (*c*). Et generatim ceſſat omnis reſervatio, & presbyteri quique abſolvunt, ſi mortis periculum urgeat (*d*): quamvis inde evaneſcente periculo ſic abſoluti Romano pontifici vel ejus legato ſe ſiſtere debeant, ejus mandata accepturi, alias in eamdem cenſuram incidunt (*e*).

Relaxatio cenſurarum ad cautelam.

§. VI. Relaxatio a cenſuris cognita veteribus patribus una & abſoluta erat, quae poſt emendationem, aut finitam cauſſam dabatur; at in nova diſciplina datur etiam abſolutio *ad cautelam* ita dicta, quod ad majorem cautionem dari conſuevit: Ea locum habet, ubi de vi latae cenſurae dubitatur, daturque petenti adhuc de illius validitate pendente controverſia, etſi qui ex-

(a) *Conf. Eſpen. par. III. tit.* 11. *cap.* 11.
(b) *Trid. ſeſ. XXIV. de ref. cap.6.* (c) *Cap. XIII. ex. de ſent. excomm.* (d) *Trid. ſeſ. XIV. de ſacr. poenit. cap.* 7. (e) *Cap. XXII. de ſent. excomm. in 6.*

excommunicavit vel adverſarius inſtet, pacem dari non debere (a): item praemittitur abſolutioni ſacramentali ab omnibus ſacerdotibus, qui foro interno praeſunt, idque ne abſolutio ſacramentalis ob cenſuram jure illatam & ignotam fruſtranea ſit: & porro inſeritur omnibus bullis, reſcriptis & privilegiis apoſtolicis, ut eo ſalutari remedio gratia aut privilegium conceſſum obtineri poſſit, nihil obſtante excommunicatione, ſi quam impetrans incurrere potuerit. Abſolutio iſta ad cautelam demum poſt ſaeculum decimum inventa eſt, poſtquam frequentiores eſſe coeperunt cenſurae, praeſertim excommunicatio, & earum effectus ſummo cum rigore extenſus eſt; durum enim videbatur longo tempore extra eccleſiae communionem haerere, (cauſſae nimirum cenſurarum in foro per juris ambages tractabantur) & ita recepta diſciplina, ut pendente quaeſtione de vi cenſurarum abſolutio ad cautelam daretur. Inde cenſuris latae ſententiae eatenus multiplicatis, ut ſaepe neſciant chriſtiani, an cenſuris obſtricti ſint, neceſſe fuit, relaxationem ad cautelam ſacramentali abſolutioni praemitti, & omnibus gratiae reſcriptis inſeri (b).

Relaxatio cenſurarum cum reincidentia.

§. VII, Eſt & alia ſpecies abſolutionis priori non abſimilis, & antiquis quoque ignota, quae vulgo dicitur, *cum reincidentia*, vel *ad reinci-*

 den-

(a) *Cap. XL. ex. de ſent. excomm.*, *cap. II. eod. in 6.* (b) *Conf. Eſpen. tract. de cenſur. cap. XI. § 3.*

dentiam, quae datur ad definitum tempus, aut ad certum actum, ut illo tempore elapſo, aut ad certum actu peracto, ſic abſolutus rurſus incidat in cenſuram. Habet vero locum abſolutio cum reincidentia ſi de cenſura certo conſtet, quo diſtat ab abſolutione ad cautelam, quae datur ubi cenſura dubia eſt, aut de ea non conſtat. Solet haec abſolutio concedi ſub certo modo ſeu obligatione, videlicet ſatisfaciendi parti laeſae, vel exercendi certum pium opus, aut itineris Romani ſuſcipiendi: qui modus intra praefixum tempus impleri debet, alias eo elapſo, & modo non impleto cenſura viam ſuam reſumit. Quod ſi per abſolutum non ſteterit, quominus modum impleret, nec ejus nova culpa adſit; veriſimilius eſt, comminatam reincidentiam nihil operari, quod ſimilium obligationum injunctio intelligenda videtur ſub certa conditione, modo is, cui obbligatio imponitur, ſuſceptae obbligationi poſſit ſatisfacere (*a*).

Relaxatio excommunicationis poſt mortem.

§. VIII. Nec tantum relaxantur excommunicationes, dum adhuc excommunicati ipſi vivunt, verum etiam poſt mortem; fieri enim poteſt, ut excommunicatus, qui ſigna poenitentiae & emendationis dederat, ante pacem moriatur, aut quis etiam poſt mortem excommunicetur. Pax poſt mortem in veteri diſciplina reſtitui ſolebat, ſi mortuorum exſecratorum nomina in ſacris diptychis, ex quibus antea expun-

(a) *Conf. Du-Caſſe tract. de juriſdict. eccleſ. tom. I. cap.* 12. §. 1.

punɩcta fuerant, iterum ſcriberentur; itemque ſi oblationes mortuorum nomine factae ab eccleſia acciperentur (a): quo facto iterum mortuorum nomina in ſacris precibus recitabantur, & eccleſia pro eorum dormitione deprecationem faciebat. Sed labentibus annis eo res devenit, ut pax mortuis certa verborum formula tribueretur, quod de eccleſia Latina ex Innocentio III (b) & antiquis ſacramentariis conſtat; de Graeca vero ex euchologiis, in quibus orationes habentur ad veniam mortuis concendendam, creditumque vulgo a nonnullis per iſtam abſolutionem mortuos ab aliquibus poenis liberari: quae perſuaſio vana omnino eſt; nec enim excommunicationes & abſolutiones mortuorum animabus nocere aut prodeſſe poſſunt, ſed eorum tantum memoriae, quod Dupinus obſervat (c).

Relaxatio excommunicationis ob amicitiam cum Regibus.

§. IX. Sed praetereunda hic non eſt relaxatio excommunicationis, quae oeconomia quadam dabatur excommunicatis, qui in gratiam apud Reges recepti, aut regiae menſae participes facti erant. Certe Ivo Carnotenſis veluti in capitularibus imperatoriis cautum refert, ut ſi quis culpatorum, ſeu eccleſia ejectorum, in gratiam ſeu menſam Regis receptus ſit, ei etiam eccleſiaſtica communio tribuatur (d): & hinc non

(a) *Conf. Bingh. orig. eccleſ. lib. XVI. cap. 3. §. 12.* (b) *Cap. XXVIII. ex. de ſent. excomm.* (c) *Dupin. de veteri eccleſ. diſcipl. diſſ. III. cap. 2.* (d) *Ivo Carnot. decr. p. XVII. c. 344.*

non ſemel apud alios epiſcopos ſe excuſat, quod in communionem aliquot receperat, qui Regum favorem meruiſſent (*a*). Sed in eam ſententiam nullum hodie exſtat capitulare, at vero id habet ſynodus Toletana XII circa annum Chriſti ıↄclxxx ſub Ervigio Rege celebrata. Canon ibi tertius eſt, *de culpatorum receptione vel communione apud eccleſiam*. Verba eadem ferme ſunt, quae Ivo Carnotenſis veluti ex capitularibus decerpta refert, *ſi quos regia poteſtas aut in gratiam benignitatis receperit, aut participes menſae ſuae effecerit, hos etiam ſacerdotum & populorum conventus ſuſcipere in eccleſiaſticam communionem debebit, ut quod principalis pietas recipit, nec a ſacerdotibus Dei extraneum habeatur* (*b*). Quamquam Toletani patres id tantum de illis excommunicatis videntur edixiſſe, qui *contra Regem, gentem, vel patriam* egerant. Mos iſte obtinuit in Germania, Francia, Hiſpania, & Anglia; quod Joannes Seldenus probat (*c*). Nimirum id obſequii eccleſia exhibuit Regibus, ut cenſuras ſuas relaxaret, ſi illi in ſuam gratiam excommunicatos recepiſſent. Etiam apud gentes homicidii reus, qui & a ſacris & a communi conſortio arcebatur, expiatus ſeu abſolutus tum demum maxime habebatur, ſi a Rege quopiam hoſpitio exceptus purgaretur (*d*).

CA.

(a) *Ivo Carnotenſ. ep. CLXXI.* (b) *Conc. Tolet. XII. cap. III.* (c) *Selden de ſynedr lib. I. cap.* 10. (d) *Conf. Selden. loc. cit.*

CAPUT XLV.

De depoſitione & reliquis poenis eccleſiaſticis.

Definitio depoſitionis, ejuſque nomina.

§. I. Satis de cenſuris, nunc de poenis eccleſiaſticis ſtricte ſic dictis agendum, inter quas principem ſibi locum depoſitio vindicat, Graecis καθαίρεσις, quaſi deſtructio dicta. Definitur poena eccleſiaſtica, qua clerici propter crimen in perpetuum ordinum exercitio, ſacris functionibus & beneficiis in totum exuuntur. Et hinc clerici hac poena affecti παντελῶς καθαιρεῖσθαι *omnino deponi*, παντελῶς ἀποπίπτειν βαθμοῦ, *omnino de proprio gradu dejici*, *ab ordine cleri amoveri*, & *a clero ceſſare* in antiquis canonibus dicuntur (*a*). Saepe etiam dicuntur *degradari*, quaſi de proprio exturbari (*b*), nam in veteribus monumentis depoſitio & degradatio promiſcue accipiuntur: quod paſſim viri docti obſervant (*c*). Occurrit etiam vox *deordinatio* ad depoſitionem ſignificandam (*d*), quaſi depoſi-

(a) *Conf. Bingham. orig. eccleſ. lib. XVII. cap.* 1. §. 6. (b) *Conc. Carthag. IV. can. XLVIII.*, *Tarrac. can. X.* (c) *Conf. Gonzalez in cap. II. ex. de cleric. excommun. & Cangius v.* degradatio. (d) *Acta Servatii Tungrenſis ap. Crab. conc. tom. I. p.* 318.

ſiti clerici ordinibus ipſis ſpoliarentur.

Depoſitionis ſpecies.

§. II. In veteri eccleſia una erat depoſitio; at ex novae diſciplinae regulis depoſitionis duae ſpecies ſunt, una ſimplex ſeu verbalis, quae *depoſitio* ſtricto ſenſu dicitur; altera ſollemnis & actualis, quae *degradationis* nomine venit. Simplex depoſitio per nudam judicis ſententiam clericum officio, nulla adhibita ſollemnitate, exturbat: ſollemnis vero & actualis verbis & re peragitur, eſt enim actus ipſe ſeu ſollemnis caerimonia, qua epiſcopus clericum ſola ſententia prius depoſitum reapſe ſacris indumentis & inſignibus ſpoliat. Multa inter utramque intercedunt diſcrimina: praecipua vero ſunt, depoſitus adhuc retinet privilegia clericalia, degradatus vero ea omnino deperdit, & deinceps veluti laicus reputatur (a): depoſitus item ablegatur ad poenitentiam, degradatus vero traditur judici ſaeculari puniendus: depoſitus denuo deponi nequit, at poteſt degradari. Qui degradationis effectus veteribus patribus ignoti erant, etenim per ipſum depoſitionis actum clerici privilegia clericalia una cum ordinum exercitio amittebant, & ſtatim ad laicam communionem tranſibant: depoſiti clerici magiſtratibus puniendi ab epiſcopis non tradebantur; nec poterat evenire, ut depoſitus iterum degradaretur.

Qui

(a) *Conf. Benedict. XIV. de ſynodo dioeceſ. lib. IX. cap. 6. n.* 3.

Qui degradatio diſtincta a depoſitione.

§. III. Inter depoſitionem & degradationem diſtinctio coepit adhiberi, ubi clerici a magiſtratuum jurisdictione etiam in civilibus delictis omnino exemti ſunt, & clerici canonicis poenis in officio contineri non poterant, reſpublica vero atrociores & ſanguinis poenas, quae in novis Europae regnis frequentes non erant, receperat. Nimirum in hoc rerum ſtatu aliquando eveniebat, ut criminoſi clerici in delictis atrocibus, quod eſſent pervicaces & fierent nequiores, magiſtratibus puniendi tradi deberent; nec enim ferendum erat, ut illi canonicis poenis contemtis eccleſiam non minus, quam rempublicam turbare pergerent. Itaque non ſufficiebat clericum per nudam ſententiam deponi, nam nuda depoſitio clericum nec privilegiis clericalibus exuebat, nec foro ſaeculari addicebat. Hinc neceſſe fuit diſtingui inter ſimplicem & ſollemnem depoſitionem, per quarum primam cadebat quidem clericus officio & gradu ſuo, at adhuc ad forum eccleſiaſticum pertinebat; per alteram vero privabatur etiam clericalibus privilegiis, & foro clericali addicebatur. Ejuſmodi diſcrimen aut induxit, aut jam inductum probavit ſub finem ſaeculi decimi ſecundi Clemens III, ſive, ut habetur in Gregoriana decretalium compilatione, Caeleſtinus III, qui facinoroſos clericos tum demum degradari & magiſtratibus tradi praecepit, ſi depoſiti, & inde excommunicati, & anathemate percuſſi adhuc obſtinato animo in criminibus haereant (a). Et quamvis

(a) *Cap. X. ex. de judic.*

clerici etiam in veteri diſciplina, antequam in delictis civilibus a magiſtratu punirentur, deponi deberent (a); tamen depoſitio iſta non eo ſpectabat, ut illi in laici judicis poteſtatem tranſirent; (integra tum erat in clericos communium criminum reos magiſtratuum juriſdictio) ſed potius ad eos altaris miniſterio exturbandos.

Judices depoſitionis clericorum in veteri diſciplina.

§. IV. Ex regulis veteris diſciplinae epiſcopi in ſynodo provinciali, presbyteri & reliqui inferiores clerici a proprio epiſcopo deponebantur, quod canonibus Antiochenis comprehenſum eſt (b). Judicabat autem epiſcopus clericos ſuos, eoſque deponebat non ſolus, ſed in eccleſiae presbyterio ſeu ſenatu; neque ullus clericorum gradus aliquid praecipuum habebat. Sed Africani patres in re tanti momenti ſolum epiſcopum in presbyterio ſedentem vix ſufficere putantes, in deponendis etiam diaconis & presbyteris plurium epiſcoporum praeſentiam adhiberi voluerunt. Ergo ſtatuerunt, ut diaconus a tribus viciniis epiſcopis cum proprio epiſcopo arguatur, presbyter a ſex; epiſcopus vero a duodecim epiſcopis damnetur (c). Tum vero haec diſciplina obtinuiſſe videtur, ſi contingeret extra ſollemne habendae ſynodi tempus epiſcopum deferri, & negotium moram non pateretur; nam alias etiam ſecundum Africanos canones epiſcopi in ordinariis ſynodis deponebantur: quo ſpectant

(a) *Juſtin. novel. LXXXIII. in praef.* §. 2.
(b) *Conc. Antioch. can. IV. & XV.* (c) *Can. III. & ſeqq. C. 15. q. 7.*

ſtant verba canonis concilii Carthaginienſis II, qui epiſcopos in concilio duodecim epiſcoporum judicandos edicit, ſi fuerit nimia neceſſitas & plures convocari non poſſent (a). Quod ſi Auguſtinus Xantippum quemdam presbyterum, qui in dominicae nativitatis vigilia jejunium violaverat, & apud famoſam mulierem ſine acolytho pranſus & coenatus dormierat, ſine ullius epiſcopi conſilio depoſuerit (b); tribuendum id nimio Auguſtini zelo, quem mirari, quam imitari praeſtat, ut bene Thomaſſinus obſervat (c). Diſciplina ab Africanis patribus ſtatuta etiam in aliis Occidentis eccleſiis recepta eſt.

Judices depoſitionis in nova diſciplina.

§. V. Verum labentibus annis depoſitiones, ſive epiſcoporum, ſive presbyterorum & diaconorum per alios ferme judices ab iis, qui in antiquis canonibus deſignantur, fieri coeperunt. Et quidem depoſitiones epiſcoporum una cum reliquis cauſsis majoribus ad ſummum pontificem devolutae ſunt: quae diſciplina occaſione falſarum decretalium exorta ſenſim in ordinarium jus convaluit, quod alias fuſius dictum eſt (d). Quod vero ſpectat ad meram depoſitionem clericorum, qui majoribus ordinibus aucti ſunt, ſtatutum a priſcis canonibus epiſcoporum numerum Bonifacius VIII etiam probavit; tantumque permiſit, ut clerici in minoribus ordinibus conſtituti poſſent ſola proprii epiſcopi

(a) *Can. IV. eod.* (b) *Auguſt. ep. CCXXVI.*
(c) *Thomaſſ. par. II. lib. 1. cap. 15. n. 18.*
(d) *Conf. ſuperius dicta cap. VIII. §. 9. ſeqq.*

ſententia exauctorari (*a*). Interim in Germania & aliis provinciis, ubi rari erant epiſcopatus, non facile depoſitiones clericorum fieri poterant, & ita eorum enormia delicta debitis poenis non vindicabantur: qua de re & apud Hadrianum VI & in concilio Tridentino Germani conqueſti ſunt. Hinc Tridentini patres ſtatuerunt, ut deinceps liceret epiſcopo, per ſe vel ſuum vicarium generalem depoſitionis ſententiam in clericos majores ferre etiam ſine legitimo epiſcoporum numero, modo tamen eorum loco adhibeantur totidem abbates, qui uſum mitrae & baculi habeant, ſi in civitate aut dioeceſi inveniri & commode intereſſe poſsint; alioquin aliae perſonae in dignitate eccleſiaſtica conſtitutae, quae aetate graves, & juris ſcientia commendentur (*b*). Quod vero patres juris ſcientiam requirant in iis, qui epiſcopo deponenti aſsidere debent, recte infertur, eos non adhiberi in merum conſilium, ſed tamquam *judices* aſſeſſores, qui verum ſuffragium ferant (*c*).

Ritus depoſitionis.

§. VI. Depoſitio autem in veteri diſciplina non ſine ſollemnibus peragebatur, quod pluribus Martene illuſtrat (*d*). Sane de iis, qui ſcripturas ſacras tradiderant, vel vaſa dominica, vel fratrum ſuorum nomina, placuit ſynodo Arelatenſi, ut *non verbis nudis ab ordine cleri* amo-

ve.

(a) *Cap. II. de poenis in* 6. (b) *Trid. ſeſ. XIII de ref. cap*. 4. (c) *Conf. Beneſſ. XIV. de ſynodo dioeceſ lib. IX. cap*. 6. *n*. 4. (d) *Martene de antiq. eccleſ. ritib. tom. III. lib*. 3. *cap*. 2.

verentur (a). Conſtat quoque epiſcopos, dum in conciliis deponebantur, per patrum clamores probris onerari conſueviſſe, impios & ſceleratos, tacitis tamen iniquitatis cauſſis, fuiſſe pronuntiatos, quod Socrates teſtatur (b). Generatim vero depoſiti omnes ornatu & veſtibus gradui ſuo propriis exui ſolebant: quo ritu Theodoſius imperator Irenaeum epiſcopum Neſtorio addictum exauctorari juſſit (c). Refert quoque Liberatus, Paulum Alexandriae epiſcopum per *ablationem pallii* fuiſſe depoſitum (d). Eo etiam ſpectant patres concilii Toletani IV, qui edicunt, epiſcopos, presbyteros & diaconos injuſte dejectos non poſſe in priſtinum reſtitui, niſi rurſus coram altari gradus amiſſos & propria ornamenta recipiant: quod argumento eſt, prius in depoſitione iiſdem ornamentis exutos fuiſſe (e). Item Photius intruſus patriarcha demto baculo: & Benedictus falſus pontifex ſciſſo pallio & fracto baculo pontificio depoſitus eſt. Et, ut multa alia in hanc ſententiam mittam, abbates fracto ſigillo deponi ſolebant, cujus diſciplinae multa exempla Alteſerra congeſſit (f).

Ritus degradationis.

§. VII. In nova diſciplina ſimplex depoſitio per ſolam ſententiam peragitur, ſollemnitas vero in degradationem transfuſa eſt: quae ſollemni-

(a) *Conc. Arelat. I. can. XIII.* (b) *Socrat. lib. I. cap. 24.* (c) *Ap. Baron. ad annum CCCCXLVIII. n. 6.* (d) *Liberat. Breviar. cap. XXIII.* (e) *Conc. Tolet. IV. can. XXIV.* (f) *Alteſer. de eccleſ. juriſd. lib. IX. cap. 9.*

nitus a Bonifacio VIII deſcribitur (a). Nimirum clericus degradandus ſacris veſtibus indutus, ac in manu habens librum, vel aliud ſui ordinis inſtrumentum, perindè ac ſi in officio ſollemniter miniſtrare deberet, adducitur ad epiſcopum, cui adhaerent alii epiſcopi ſeu abbates, aliive, qui in ſententia depoſitionis interfuerunt. Epiſcopus ſingula ornamenta ipſi ſigillatim eripit, incipiens ab eo, quod in ordinatione poſtremum fuit, & deſinens in eo, quod primo datum eſt: tum jubet, caput omne abradi, ad delendam coronam clericalem, ne ullum ſuperſit clericatus veſtigium. Dum vero ſingula ornamenta epiſcopus detrahit, ad terrorem verba iis contraria, quae in ordinatione adhibita ſunt, pronuntiat; addit vero in detractione veſtis clericalis veluti ſententiam, qua degradatum omni ordine, beneficio & privilegio clericali exuit, & ad laicos veluti reducit. Sollemnis autem veſtium ſacrarum detractio exemplo rei militaris in eccleſia uſurpari coepit: dum enim exauctorabantur milites inſignia militaria iis detrahebantur (b), ſicque caſtris & conſortio militum ejecti militaribus privilegiis cadebant.

Depoſitio ob delictum irroganda.

§. VIII. Depoſitio autem, utpote poena gravis, nonniſi ob delictum debet irrogari; quo clericus indignus ſacro miniſterio fiat. Delicti nomine in hac cauſſa vetus eccleſia intelli-

---

(a) *Cap. II.* de *poenis in 6.* (b) *L. II. D. de his, qui notantur infamia*, *L. XII. C. de dignitatib. lib.* 12.

ligebat non ſolum gravia crimina, tam eccleſiaſtica quam civilia, veluti apoſtaſia, haereſis, ſchiſma, ſimonia, perjurium, ſacrilegium, homicidium, adulterium, & hujus generis alia; verum etiam delicta ipſa minora, quae clericum nota quadam infamiae afficiebant, aut alias contra canones & clericale officium admittebantur. Et ſane depoſitio manebat clericos, qui aleis & ebrietatibus vacarent, ſi admoniti bonam vitam non induiſſent (a). Item praeſto erat depoſitio, ſi clerici contra officium ordinis ſui peccarent, aut in eo adminiſtrando negligentes eſſent. *Epiſcopus*, inquit unus ex canonibus apoſtolicis (b), *aut presbyter clerum vel populum negligens, & non docens eos pietatem, ſegregetur*, (hoc eſt ad tempus officio ſacro interdicatur) *ſi autem in ſocordia perſeveraverit, deponatur*. Et Juſtinianus imperator extra clerum conſtitui juſſit clericos, *qui inventi non fuerint inculpate in liturgiis perſeverantes* (c). Et concilium Moguntinum anno IↃCCCXIII clericos exhibet *propter ſuam negligentiam canonice degradatos* (d). Quod ſi quando occurrant clerici ob gravia crimina a gradu in perpetuum non dejecti, ſed aliis rationibus caſtigati, puta degradatione, abſtentione temporaria, aut flagellis; id arguit, eccleſiam cenſuras ſuas pro varia temporis & perſonarum ratione moderaſſe.

De-

(a) *Can. apoſt. XLI.* (b) *Can. apoſt LVIII.* (c) *L. XLII. §. 10. C. de epiſc.* (d) *Can. VIII. D. 81.*

Degradatio ob quae crimina irrogatur.

§. IX. Quod ſpectat ad degradationem, qua clerici degradati magiſtratibus puniendi traduntur, ea quo primum tempore per ſummos pontifices admiſſa eſt, propter magna criminarum demum irrogabatur, ſi omnibus remediis & poenis canonicis praemiſſis clerici contumaces & rebelles perſiſterent (a). Interim conciliorum canonibus & pontificum conſtitutionibus ſenſim quaedam crimina expreſſa ſunt, quae etiam ſine reorum contumacia degradatione vindicari placuit. Talia crimina ex Benedicti XIV recenſione ſunt haereſis, & apoſtaſia a fide, ſaltem ſi quis in illam relapſus, aut in ea pertinax ſit, falſificatio litterarum apoſtolicarum, aſſaſſinium, nefandum crimen non ſemel admiſſum, follicitatio ad turpia in ſacramentali confeſſione, celebratio miſſae, aut exceptio ſacramentalis confeſſionis ab eo temere praeſumta, qui ſacerdotali ordine initiatus non eſt, falſae monetae ſive aureae, ſive argenteae fabricatio & erogatio, ſeu verae detonſio in Italiae provinciis, ſacrilegum furtum ſanctiſſimae euchariſtiae vel ſacrae pyxidis etiam ſine divinis particulis, & crimen abortus foetus animati (b). Ita in his criminibus vel primo judicio clerici degradantur, & magiſtratibus traduntur; ſed ob alia crimina, etſi graviſſima, tenent doctores, ad traditionem non eſſe veniendum, niſi antea gradatim aliae poenae canonicae irrogentur, & nihiloſecius rei adhuc in-

(a) *Cap. X. ex. de judic.* (b) *Conf. Bened. XIV. de ſynodo diocceſ. lib. IX. cap. 6.*

in malitiis haereant. Sapit doctrina iſta poſteriorem diſciplinam, quae exemtionem clericorum a foro civili veluti jure eccleſiaſtico, nonnullo principum beneficio competentem metitur.

Clerici depoſiti olim ad laicam communionem *redacti*.

§. X. Jam vero clerici perpetuo depoſiti ex regulis veteris diſciplinae deinceps tantum *laicam communionem* accipiebant: quod Siricius ſummus pontifex, ſynodus Agathenſis & Aurelianenſis III, aliique canones decernunt (*a*). Sed quae fuerit *laica communio*, non una eſt omnium ſententia. Bellarminus laicam communionem fuiſſe docet communionem ſub una tantum panis ſpecie (*b*). Contra Lindanus & Voſſius (*c*) ad laicam communionem clericos redactos ſentiunt, quod depoſiti ſacram euchariſtiam non intra ſanctuarium, ſed extra cancellos inter laicos perciperent. Rectius Albaſpinaeus, Petrus de Marca, Rigaltius, cardinalis Bona aliique tenent (*d*), clericos depoſitos ad laicam communionem fuiſſe redactos, quod deinceps tamquam veri laici cum eccleſia communicarent, nullius juris aut functionis clericalis parti-

(a) *Siric. ep. II.*, *conc. Agath. can. L.*, *conc. Arelaten. III. can. II. Conf. Albaſp. lib.* I. *obſerv. cap.* 4. (b) *Bellarm. de euchar. lib. IV. cap.* 24. (c) *Lindan. panopl. lib. IV. cap.* 58., *Voſſ. theſ. theol. diſput. XXIII. th.* 5. (d) *Albaſp. loc. cit.*, *Petr. de Marca in cap.* clericus, *Rigalt. in Cypr. epiſt. LII. ad Antonian.*, *card. Bona R. L. lib. II. cap.* 19. §. 3.

ticipes. Etenim laica communio nihil aliud erat, quam ipſa fidelium laicorum cum eccleſia conſociatio, cujus ratione illi de omnibus eccleſiae communibus bonis participes erant, at nullum ſacrum miniſterium obibant, nec ſervitii jure de rebus eccleſiaſticis vivebant: quo ſenſu laica communio opponebatur communioni eccleſiaſticae ſtricte ſic dictae, quae functiones ordinum & jura clericalia complectebatur. Itaque clerici depoſiti & ad laicam communionem redacti, deinceps jure laicorum in eccleſia cenſebantur, utpote qui omni gradu & officio dejecti omnibus clericalibus privilegiis cadebant. Hinc depoſiti clerici clericalem veſtem cum laica commutabant, tonſuram clericalem deponebant, & eorum nomina ab albo clericorum expungebantur (a). Sed ubi depoſitio a degradatione diſtincta eſt, non ſola depoſitio, ſed potius degradatio ad ſtatum laicorum redegit; nam depoſiti clerici novis moribus adhuc inter clericos cenſentur.

Depoſitio perpetua eſt.

§. XI. Depoſitio autem ex veteris diſciplinae regulis perpetua erat; ſemel enim depoſitus in perpetuum gradu ſuo excidebat, nec ſpes ſere ſupererat ulla, qua in priſtinum honorem reſtitueretur. Et profecto ſynodus Antiochena edicit, damnatum presbyterum aut diaconum, *nec ultra remedium conſequi* (b): quod idem pluribus aliis canonibus cavetur (c). Praeſertim ve-

(a) *Auguſt. ſerm. de communi vita clericor.*
(b) *Conc. Antioch. can. V.* (c) *Can. II. IV. & XXXIII. D. 50.*

vero nulla erat ſpes reſtitutionis, ſi clerici depoſiti ex veterum legum ſententia curiae addicti fuiſſent: nam quemadmodum vetus eccleſiae diſciplina curiales ad ordines promoveri prohibebat (a); ita ſi quis clericorum ſemel gradu ſuo ejectus & curiae addictus eſſet, fieri non poterat, ut ad ſtatum clericalem reverteretur. Verum Auguſtinus depoſitionem tum perpetuam videtur habuiſſe, ſi depoſiti condignam poenitentiam non agerent. *Bene valet ſacerdos*, ſunt Auguſtini verba (b), *reſtitui ad honorem ſuum poſt peractam poenitentiam: licet in hoc diverſi diverſa ſentiant, dicentes non poſſe reſtitui ad honorem: ſed ſic dictum eſt propter ſimulatas poenitentias quorumdam & propter affectatas honorum dignitates*. Quidquid vero hujus rei ſit, in nova diſciplina depoſitis poſt poenitentiam tantum indulgentia ſedis apoſtolicae, accedente proprii epiſcopi conſenſu, reſtitutionem ſperare licet.

Clerici depoſiti olim curiae *addicti*.

§. XII. Perpetuae ab officio dejectioni in veteri diſciplina ſubinde accedebat poena civilis, qua depoſiti clerici *curiae* addicebantur, ut conſtat ex Honorii & Juſtiniani imperatorum legibus, quibus edicitur, ut clericus propter improbitatem judicio epiſcopi exauctoratus, aut alias ſpontaneus clericatus deſertor, prout natales, aut facultates ejus ſint, curiae addicatur (c).

 ;Cu-

(a) *Conf. dicta parte* I. *cap.* 20. §. 14.
(b) *Can.* XXIII. *D.* 50. (c) *L.* XXXIX. *C. Th. de epiſc. & cleric.*, *L.* LIII. §. 1. *C. de epiſc.*

Curia in vetuſtis monumentis non eſt magiſtratus, qui juri dicundo aut publicis quaeſtionibus praeerat, ſed potius collegium civitatum inferiorum, eique addicti erant curiales ſeu decuriones, qui honoribus quidem curiae fruebantur, at una cum ſubſtantia & poſteritate ſua ejus muneribus & expenſis erant obnoxii. Itaque depoſiti clerici dicebantur curiae tradi ſeu addici, quod ab altaris obſequiis ejecti, & ad laicos redacti, ad civitatis curiam tranſibant (a). Addictio iſta poenae loco videtur fuiſſe; & hinc depoſiti curiae adſcripti neceſſitatibus publicis obligabantur, & ſaepe in humili officio & conditione curiae ſerviebant, honoribus curialium fortaſſe expertes (b). Hoc ſenſu accipitur traditio curiae etiam aetate poſteriore, ut videre eſt in falſis decretalibus, in quibus ſub nomine Fabiani papae Iſidorus Mercator de clerico depoſito ſcribit, *curiae tradatur*, *cui diebus vitae ſuae deſerviat* (c). Quae quum ita ſint, in veteri diſciplina traditio curiae non eo ſpectabat, ut clerici a magiſtratibus punirentur, ſed potius ut illi curiae perpetuo ſervirent. Tum neceſſe non erat, ut clerici criminoſi ab epiſcopis tradi deberent magiſtratibus puniendi; nam clerici in civilibus criminibus per omnia magiſtratibus ſubjecti erant, & praeterea per depoſitionem omnibus clericalibus privilegiis exuti ad

(a) *Conf. Gothofr. ad cit. L. XXXIX.*
(b) *Conf. Juret. not. ad Ivonem ep. LIII.*
(c) *Can. XXXI. C. 11. q. 1., can. XVIII. eod. & can. VIII. C. 3. q. 4*

ad laicorum conditionem reducebantur.

Degradati traduntur magiſtratui puniendi.

§. XIII. Verum lapſu temporis ubi clerici a poteſtate magiſtratuum per omnia exemti ſunt, & reſpublica ſeveriores ſanguinis poenas in aſſiduum uſum recepit; invaluit, ut clerici ab officio dejecti & ſollemniter degradati magiſtratui puniendi traderentur. Cui uſui inducendo multum contulit mala interpretatio traditionis curiae, quae perinde accepta eſt, quaſi ex canonum ſententia clerici depoſiti & omnibus clericalibus privilegiis exuti magiſtratui puniendi tradi deberent (a). Hoc ſenſu formula *tradi curiae* ſaeculo undecimo, ubi civitatum collegia nulla erant, accipiebatur, quod ex Ivone Carnotenſi conſtat (b). Traduntur vero clerici magiſtratibus certo quodam ordine: nam primum deponuntur; deinde ſi in malitia perſeverent, excommunicantur; poſtea creſcente contumacia anathemate feriuntur, hoc eſt novis adhibitis exſecrationibus excommunicantur; & demum ubi in profundum malorum venerint, degradantur, & magiſtratibus puniendi traduntur, ut Clemens III, ſeu Caeleſtinus III reſcripſit (c). Quae quidem tradendi forma deinceps ad ea crimina reſtricta eſt, quibus per canones degradationis poena non irrogatur. Quod vero eccleſia abhorret a ſanguine, epiſcopus degradatum magiſtratui traditurus, ſtatim pro eo interce-

(a) *Conf. Alteſer. de juriſd. eccleſ. lib. IX. cap.* 7. (b) *Ivo Carnot. ep. LIII. & LXVI.* (c) *Cap. X. ex. de judic.*

cedit, ut citra ſanguinis effuſionem ſententia moderetur: qua interceſſione epiſcopum non fieri a canone alienum receptum eſt (a), etſi interim integrum ſit magiſtratui ad mortem uſque ſaevire. Ceterum moribus hodiernis depoſitiones vix uſurpantur, multo minus degradationes: etenim *nunc temporis*, inquit pontifex Benedictus XIV (b), *ſacerdotes aliique clerici, tam majorum, quam minorum ordinum ad triremes libere emandantur, vel etiam perpetuo carceri mancipantur, ſine praevia verbali multoque minus reali degradatione*; niſi enormitas criminis & neceſſitas obſequendi votis popularibus regiiſve inſinuationibus aliud expoſtulent. Sed damnatio clericorum ad triremes pontificias in provinciis temporali eccleſiae dominio non ſubjectis tum locum habet, ſi principes patiantur.

Character degradatis aliquando impreſſus.

§. XIV. Jam ex regulis decretalium clericis degradatis, ſeu depoſitis aliquando nota quaedam ſeu character imprimebatur, quo ab aliis poſſent internoſci. Et quidem de clericis, qui ſigillum Regis Francorum falſificaverant, Urbanus III reſcripſit, ut degradati in ſignum criminis charactere aliquo impreſſo notentur, & in exilium extra provinciam pellantur (c). Sollemnis apud Romanos mos fuit, reorum & ſervorum delinquentium frontem, ſeu faciem charactere inuri, quo crimen admiſſum deſignaretur; in

(a) *Cap. XXVII. ex. de V. S.* (b) *Bened. XIV. bal.* quam grave *LXIX.* § 16 *tom.4. Bullar.* (c) *Cap. III. ex. de crimine falſi.*

in primis vero calumniatorum fronti ex lege Remmia K littera inuri debebat, qua denotabatur inuſtum eſſe calumniatorem, quod veteres Kalumniam ſcriberent. qua de re eruditus Brencmannus plura congeſſit (a). Hinc ſervi talibus ſignis inuſti Latinis *litterati* dicebantur. Inde Conſtantinus M. non licere ſtatuit, faciem hominis ſtigmate, aut nota aliqua maculari, quod facies hominis ad ſimilitudinem caeleſtis pulchritudinis figurata ſit (b). Ita mirari ſubit, pontifices eo ſeveritatis deveniſſe, ut clericos graviorum criminum reos ſtigmate notarent, praeſertim quando haec poena prorſus civilis ſit, & infamiam irroget. Ad hanc maculam eluendam interpretes ferme omnes obſervant, clericis non adeo profunde characteres impreſſos ut ſanguinem elicerent, & potius cutis ſuperficiem fuiſſe deformatam, nec preciſe in fronte, aut facie, ſed in aure, manu, aut alia corporis parte impreſſos fuiſſe (c). Emolliunt quidem iſta characteris impreſſi poenam, ſed ſemper verum eſt, non ſapere poenam eccleſiaſticam.

Poena canonica erat etiam regradatio.

§. XV. Inter poenas eccleſiaſticas proximũ a depoſitione locum tenet *regradatio*, quae eſt depoſitione minor. Militare vocabulum Latinis erat regradatio (d), quo denotabatur militis in

---

(a) *Brencman. de legis Remmiae exitu.*

(b) *L. XVII. C. de poenis.* (c) *Conf. Gonzalez in cit. cap. III.* (d) *L. II. C. Th. de curſu publ.*

in inferiorem militiam *rejectio* (a). Ita regradari dicebantur clerici, qui de ſuo ad inferiorem ordinem, aut ordine ſuo retento ad ultimum ſui ordinis locum dejiciebantur. Hoc modo Nicaena ſynodus animadvertit in epiſcopos Novatianos ad eccleſiam reverſos; ſtatuit enim, ut presbyteri officio in eccleſia catholica fungerentur, niſi forte epiſcopo alicui catholico placeret, nomen & honorem chorepiſcopi in dioeceſi ſua eis impertire (b). Et ſynodus Neocaeſarienſis diaconum, qui in peccatum aliquod impudicitiae inciderit, in ordinem hypodiaconorum deſcendere *jubet* (c). Item ſynodus Trullana diaconum in eccleſiaſtico conventu ſedere auſum ſui ordinis ultimum voluit (d). Similiter Hibernenſe concilium ſtatuit, ut presbyter fornicator pſalmos in choro ultimus caneret (e). Ceterum clericorum regradatio, ſaltem epiſcoporum, concilio Chalcedonenſi placuiſſe non videtur; nam in uno illius concilii canone ſacrilegium dicitur, epiſcopum in presbyteri gradum deducere (f).

Juniores clerici olim verberibus caeſi.

§. XVI. Item inter poenas in veteri diſciplina ab epiſcopis infligi ſolitas erant verbera, quibus juniores clerici ob levia delicta affici ſolebant, ut in conciliis Agathenſi, Epaonenſi & Ma-

(a) *L. III. D. de re militari.* (b) *Conc. Nicaen. can. VIII.* (c) *Conc. Neocaeſar. can. X.* (d) *Conc. Trull. can. VII.* (e) *Ap. Grat. can. V. D. 82.* (f) *Conc. Chalced. can. XXIX.*

Matiſconenſi videre eſt (a). Quin Juſtinianus edixit, ut clerici minores, qui falſum teſtimonium ſive in pecuniaria, ſive criminali cauſſa dixerint, ab officio dejecti verberibus ſubdantur (b). Verum ejuſmodi coërcitio ſatis moderata videtur fuiſſe, & potius ad emendationem; quam ad vindictam ſpectaſſe. *Qui modus coërcitionis* per virgarum nempe verbera, inquit Auguſtinus (c), *a magiſtris artium liberalium & ab ipſis parentibus & ſaepe etiam in judiciis ſolet ab epiſcopis adhiberi*. Et ſane flagellationis & verberum hic modus videtur fuiſſe, ut non ultra triginta novem ictus excurreret: de clericis enim junioribus, qui alios clericos apud magiſtratum accuſaverant, ſynodus Matiſconenſis ſtatuit, *ut uno minus de quadraginta ictus accipiant* (d). Qui modus verberandi ad regulam inſtituebatur in lege Moſaica praeſcriptam, ne amplius quadraginta ictus infligerentur, quamvis ſi crimen atrox eſſet, poſt aliquot dies verbera repeti poſſent, quod auctor *hiſtoriae flagellantium* obſervat (e). Etiam apud monachos obtinuit verberum coërcitio; conſtat enim, monaſteria omnia habuiſſe flagella ad caſtigandos monachos juvenes, & qui protervius aliquid feciſſent.

(a) *Conc. Agath. can. XXXVIII. & XLI.*, *Epaon. can. XV.*, *Matiſc. I. can. III. al. V.*
(b) *Novel. CXXIII. cap.* 20. (c) *Auguſt. CLIX. ad Marcellinum*. (d) *Conc Matiſc. can. V. al. VIII.* (e) *Auctor. hiſt. flagell. cap. V. ſeq.*

De communione peregrina.

§. XVII. Alia poena canonica, quae clericis in veteri diſciplina irrogabatur, erat *communio peregrina*, cujus poenae ſynodi Regenſis, Agatenſis & Ilerdenſis mentionem faciunt (*a*). Quid vero fuerit communio iſta peregrina clericis in criminis poenam indicta varie explicatur, omniumque ſententias Binghamus refert & expendit (*b*). Illa videtur probabilior ſententia, clericos in ſua eccleſia ad communionem peregrinam redactos vixiſſe quidem de bonis eccleſiae, at interim omnibus officiis clericalibus & precum communione excluſos fuiſſe, Sane communio peregrina a peregrinis, ſeu chriſtianis, qui extra ſuam eccleſiam verſabantur, nomen accepit. Peregrini autem litteris formatis, quibus de eorum fide & moribus conſtaret, deſtituti, in precibus & euchariſtia in alienis eccleſiis communicare vetabantur, teſte Syneſio (*c*); at interim ab eccleſia alimenta, ſi pauperes eſſent, accipiebant, *Ubi neceſſaria eis* (peregrinis) *ſuppeditaveritis, ad communionem non admittitote*, ut unus ex ſic dictis apoſtolicis canonibus edicit (*d*). Itaque peregrina communio clericis irrogata genus poenae fuit, qua clerici in ſua eccleſia ad conditionem peregrinorum reducebantur; & idcirco vivebant quidem ex propriae eccleſiae reditibus, at interim uſu ſuorum

(a) *Conc. Regenſe an. CCCCXXXIX. can. III. Agath. can. V., Ilerden. can. XV.* (b) *Bingh. orig. eccleſ. lib. XVII. cap.* 3. (c) *Syneſ. epiſt.* 7*XVI.* (d) *Can. apoſt. XXXIV.*

rum ordinum & ipſa communione precum & eucharistiae prohibebantur. Interim clerici ad peregrinam communionem redacti facile per poenitentiam (quae privata, non publica videtur fuiſſe) priſtinum gradum recuperabant: in quo a laica communione diſtabat communio peregrina (a).

Clerici criminoſi ſaepe in monaſteriis incluſi.

§. XVIII. Detruſio clericorum in monaſterium ad agendam poenitentiam frequens fuit in veteri diſciplina, ibi enim ceterorum hominū oculis ſubducti facilius poenitentiae exercitationes ſubibant, & peccatorum occaſiones evitabant. Includebantur vero clerici delinquentes in monaſterium, tam ſi ad tempus officio ſuo abſtenti eſſent (b), quam ſi perpetuo depoſiti in laicam communionem rediiſſent (c). Quando ad tempus abſtentio irrogabatur, monaſterium commoda erat ſtatio, qua clerici privatis poenitentiis ſe idoneos ad ſacrum miniſterium iterum obeundum redderent. Praeſertim vero perpetua detruſio in monaſterium obtinere debuit, poſtquam clerici ab imperio magiſtratuum etiam in criminibus civilibus exemti ſunt: nec enim aequum erat, ut ob publica crimina ab officio depoſiti deinceps in civitate cum reliquis civibus verſarentur. Interrogatus Innocentius III qui clerici in latrociniis & aliis magnis ſceleribus deprehenſi puniri deberent, reſpon-

 dit,

(a) *Conc. Agath. can.* II. (b) *Novel.* CXXIII. *cap.* 2., *conc. Hiſpal. can.* III. (c) *Conc. Agath. can.* L, *conc. Epaon. can.* XXII.

dit, *quod a ſuis ordinibus degradati, detrudi debent in arctis monaſteriis, ad poenitentiam peragendam* (*a*). Sed hoc poenae genus in uſu eſſe deſiit tum propter repugnantiam monachorum, qui exemtionibus aucti non parebant epiſcopis, clericos in monaſteria relegantibus; tum etiam quia non erat ſatis tuta in monaſteriis detentorum cuſtodia, & periculum etiam erat, ne malis clericorum moribus monachi ipſi corrumperentur.

Carcer clericis in poenitentiam indictus.

§. XIX. Nec tantum vetus eccleſia clericos in monaſteria ablegabat, verum etiam eos, ſive ad tempus, ſive in perpetuum poenitentiae cauſſa cuſtodia ſtrictiore & veluti carcere coërcebat. Cui uſui inſerviebant diaconica & ſacrorum vaſorum aeraria, & quandoque etiam catechumenia (*b*), ſeu loca in altum navis eccleſiae elaborata. Quin patres concilii Toletani XI memorant *ergaſtulum*, in quo clerici depoſiti perpetuo includebantur (*c*). Et in ipſis canonicorum monaſteriis erant loca ſecretiora, quo pervicaces & inemendabiles detrudebantur (*d*). Ex his moribus ſenſim invaluit, ut epiſcopi carceres haberent, in quibus, ſive in perpetuum, ſive ad tempus clerici delinquentes in poenitentiam coërceri poſſent. Eſt quidem jure civili carcer non

(a) *Cap. VI. ex. de poenis.* (b) *Gregor. II. epiſt. ad Leonem Iſaurum tom. 7. conc. general. col.* 26. (c) *Can XXX. C.* 23. *q.* 8. (d) *Reg. canonic. an.* I*ɔ*CCCXVI. *in conc. Aquiſgr. cap. CXXXXIV.*

non in poenam, ſed ad reorum cuſtodiam inſtitutus; at jure decretalium etiam in poenam decernitur, quod ad agendam poenitentiam haberi coeperit. Hinc Innocentius III reſcripſit epiſcopo Pariſienſi, ut clericum falſarium, *in perpetuum carcerem ad agendam poenitentiam includat, pane doloris & aqua triſtitiae ſuſtentandum, ut commiſſa defleat, & flenda ulterius non committat* (a). Et Bonifacius *VIII* praefatus, quod carcer ad reorum cuſtodiam ſit inſtitutus, ſe non improbare ait, ut clerici criminum convicti, ſpectatis delictorum & perſonarum adjunctis, ſive in perpetuum, ſive ad tempus ad agendam poenitentiam in carceres detrudantur (*b*). Qua recepta diſciplina clerici delinquentes coërcendi non ſunt publicis & civilibus carceribus, qui loca apta ad poenitentiam non ſunt; ſed epiſcopi ex aſſenſu ſaltem tacito civilis poteſtatis habere coeperunt proprios carceres, ad quos clericos delinquentes in poenitentiam ablegarent.

De multis, quae in foro eccleſiaſtico irrogantur.

§. XX. Inter poenas eccleſiaſticas cenſetur etiam multae dictio, ſeu poena pecuniaria, quae procul dubio lapsa demum eccleſiaſtica diſciplina ex uſu poenitentiarum originem habet. Nimirum ſemper in eccleſia receptum eſt, ut ſacerdotes poenitentiae praefecti eleemoſynarum largitionem poenitentibus in ſuorum peccatorum remedium imponerent, ut ita peccata re-

 di-

(a) *Cap. XXVII.* §. *1. ex. de V. S.* (b) *Cap. III. de poenis in 6.*

dimerent ſecundum ſcripturarum doctrinam (*a*). Ubi forum externum ab interno ſeparatum eſt, judices eccleſiaſtici conſuetudine quadam fori, exemplo fortaſſe judicum ſaecularium, multas decernere coeperunt occaſione ab eleemoſynis, quae in foro interno imponebantur, arrepta. Probavit hunc uſum ſynodus Tridentina edito canone, quo permittit judici eccleſiaſtico, ut in cauſſis civilibus ad forum eccleſiae pertinentibus multas etiam contra laicos irrogare poſſit (*b*). Interim etiam in foro externo multae priſtinum eleemoſynarum ingenium retinuerint: & hinc ſicuti ſacerdotes, qui praeſunt confeſſionibus ſollicite cavere deberent, ne ex eleemoſynis in poenitentiam injunctis utilitati ſuae conſulant; ita cautum, ne judices eccleſiaſtici multas in totum, vel pro parte in uſum ſuum convertant (*c*). Sane ſynodus Tridentina ſtatuit, ut poenae pecuniariae ab judicibus eccleſiaſticis inflictae in eleemoſynas, aut aliud pium opus impendantur (*d*). Verum non facile poenae pecuniariae irrogandae, ubi crimen aliam poenam canonicam requirit: quo ſpectare videtur Alexander III, qui archidiaconis Conventrenſis epiſcopatus ſevere vetuit, ne in emendationem criminum clericis & laicis poenas pecuniarias irrogent (*e*). Et ſcite obſervat Fagna.

(a) *Daniel. IV v. 24.*, *Eccleſ. III. v. 33.*
(b) *Trid. ſeſ. XXV. de ref. cap.* 3. (c) *Cap. XIII. §. 2. ex. de off. ordin.* (d) *Trid. ſeſ. XXV. de ref. cap.* 3. (e) *Cap. III. ex. de poenis.*

gnanus (a), antiſtites, qui facile paenas pecuniarias exigunt, vehementem exhibere avaritiae praeſumtionem. Infligunt vero judices eccleſiaſtici moribus hodiernis multas tantum in clericos, non in laicos. Et certe nec alibi, nec apud nos recepti ſunt canones Tridentini, quibus conceditur epiſcopis multas in laicos irrogare (b).

Eccleſia jure pellendi in exilium caret.

§. XXI. Videamus modo, num eccleſia pro jure ſuo poſſit exilio damnare. Exilium ſupponit territorium, extra quod rei pellendi ſunt: quum vero eccleſia territorium non habeat, nec jus pellendi in exilium poteſt habere (c): quod multis eccleſiae decretis edicitur. Et quidem ſub nomine concilii Antiocheni refertur in decretalibus, clericum excommunicatum & emendari neſcium, *Regis judicio ad requiſitionem eccleſiae exilio* damnandum (d): quibus verbis evidenter conſtat, ad civilem poteſtatem exilii poenam pertinere. Et Pelagius papa ad Narſetem patricium de epiſcopis, qui eccleſiam in partes ſcindebant, ſcribit, eos *non ſolum exiliis, ſed & proſcriptione rerum & dura cuſtodia per publicas poteſtates*, hoc eſt per ſaeculi magiſtratus, *debere coërceri* (e). Item Caeleſtinus III ſeu Clemen-

(a) *Fagnan. in cit. cap.* III. *n.* 3. (b) *Trid. Seſ.* IV. *cap.* inſuper, *& ſeſ. XXV. de ref. cap.* 3.

(c) *Conf. Fevret. de abuſu lib.* VIII. *cap.* 4. *n.* 11. *& Alteſer. de eccleſ juriſd. lib. IX. cap.* 15.

(d) *Cap.* II. *ex. de cleric. excomm. miniſtr.*

(e) *Can. XLIII. C.* 23. *q.* 7.

mens III de clericis degradatis & magiſtratui in poenam traditis, id habet, eis *deputari exilium* vel aliam poenam legitimam inferri (*a*): quod aperte ſupponit, civilis poteſtatis eſſe exilio damnare. Interim recte poteſt epiſcopus clericos alienos, qui in ſua dioeceſi morantur, ob malos mores ad proprios epiſcopos dimittere: dimiſſio enim iſta exilium non eſt, & potius pertinet ad canonum exſecutionem, qui clericos ſuis epiſcopis addicunt, niſi per beneficium alteri eccleſiae adſcripti ſint.

Explicantur vetera monumenta de exilio.

§. XXII. Huic autem doctrinae, quae habet, eccleſiam jure pellendi in exilium carere, multa veterum monumenta videntur obſtare. Gregorius M cuidam epiſcopo mandat, ut hypodiaconum calumniatorem officio dejiciat, & verberibus publice caſtigatum *faciat in exilium deportari* (*b*). Et ante Gregorium in ſynodo quinta Romana ſub Symmacho ſtatutum eſt, ut qui adverſa pontificibus & decretis ejuſdem ſynodi moliuntur, *penitus abjiciantur*, *& exilio*, *ſuis omnibus ſublatis*, *perpetuo tradantur*: quae verba Gratianus refert (*c*). Proponitur quoque exilium in falſis decretalibus contra epiſcoporum perſecutores & ſacrilegos praediorum eccleſiaſticorum invaſores (*d*). In his aliiſque ſimilibus locis *exilium* per quamdam catachreſim accipiendum eſſe tradunt viri docti, & fortaſſe pro ipſa

(a) *Cap. X. ex. de judic.* (b) *Gregor. M. lib. XI. ep.* 71. (c) *Can III. C.* 3. *q.* 5. (d) *Can. IX. C.* 3. *q.* 4. *can. XIII. C.* 17. *q.* 4.

ipſa in monaſterium detruſione: in quam ſententiam facere videntur formulae illae in eccleſiaſticis ſcriptoribus non rarae, *exilio in monaſteriis relegare, in monaſteria tamquam in inſula relegari, in aeternum exilium detrudere*. Sed hac catachreſi mihi opus eſſe non videtur. Gregorius M. mandavit epiſcopo, ut hypodiaconum calumniatorem *in exilium faciat deportari*, utique a magiſtratu, cujus poteſtatem epiſcopus debebat implorare. Et ſane male in decretalibus ita verba Gregorii exhibentur, ut ipſe pontifex veluti proprio jure exilium videatur irrogare (*a*). Porro in verbis concilii quinti Romani ſub Symmacho per Gratianum relatis videtur legendum, *exitio perpetuo*: etenim ſimilis formula in ſynodo Romana ſexta ejuſdem Symmachi exſtat, ubi de rerum eccleſiaſticarum injuſtis detentoribus dicitur: *ne illi in ruinam incidant, & perpetuo damnentur exitio*. Et facile potuit evenire, ut unius litterae mutatione exitium in exilium abiret, praeſertim quod exilii vox proprior videretur. Falſas demum decretales nihil moror, utpote quae ab homine conſarcinatae ſunt, qui tenebat, eccleſiam etiam poenas civiles damni, honoris poſſe irrogare (*b*). Ita gandeo; novis his obſervationibus finem univerſo operi imponere.

(a) *Cap.* I. *ex. de calumniatorib.* (b) *Conf. ſuperius dicta cap. XL.* §. 8.

FINIS TERTIAE ET ULTIMAE PARTIS.

ANT 1316PP4

Digitized by Google

Digitized by Google